

แนวทางของชัยคุลอิสลามอิบนุตัยมียะฮ์ต่อความเห็นต่างในหนังสือ
ร็อฟอูลมะลามอะนีลอะอิมมะตุลอะลาม

The method of sheikhul Islam Ibnu Taimiyah about the different opinions
in the Rofulmalam Anil Aimmatilaalam

เอนก เหมเสริม

Anek Hemserm

วิทยานิพนธ์นี้สำหรับการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาอิสลามศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Arts in Islamic Studies

Prince of Songkhla University

2566

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“ด้วยพระนามของอัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงกรุณาปรานี ผู้ทรงเมตตาเสมอ”

แนวทางของชัยคัลอิสลามอิบนุตัยมียะฮ์ต่อความเห็นต่างในหนังสือ
ร็อฟอูลมะลามอนีลอะอิมมะตุ้ลอะลาม

The method of sheikhul Islam Ibnu Taimiyah about the different opinions
in the Rofulmalam Anil Aimmatilaalam

เอนก เหมเสริม

Anek Hemserm

วิทยานิพนธ์นี้สำหรับการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาอิสลามศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Arts in Islamic Studies

Prince of Songkhla University

2566

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ แนวทางของชัยคุ้ลอิสลามอิบน์ตุ้ยมียะฮฺต่อความเห็นต่างในหนังสือ
 หรือฟัฎมะลามอะนัลอะอิมมะตุ้ลอะลาม
ผู้เขียน นายเอนก เหมเสริม
สาขาวิชา อิสลามศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัสมัน แต่อาลี) (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับลูรอนิง สื่อแต)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัสมัน แต่อาลี)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับลูเลาะ หน่มสุข) (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับลูเลาะ หน่มสุข)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มะรอนิง สาแลมิง)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ชาการียา หะมะ)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
สำหรับการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เถกิง วงศ์ศิริโชติ)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคล
ที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัสมัน เตออาลี)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ

(นายเอนก เหมเสริม)

นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน
และไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ

(นายเอนก เหมเสริม)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	แนวทางของชัยคัลอิสลามอิบน์ตุ้ยมียะฮ์ต่อความเห็นต่างในหนังสือร็อฟอ์ลมะลามะนีลอะอิมมะตีลอะลาม
ผู้เขียน	นายเอนก เหมเสริม
สาขาวิชา	อิสลามศึกษา
ปีการศึกษา	2565

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องแนวทางของชัยคัลอิสลามอิบน์ตุ้ยมียะฮ์ต่อความเห็นต่างในหนังสือร็อฟอ์ลมะลามะนีลอะอิมมะตีลอะลาม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติ ผลงานทางวิชาการ การเผยแพร่และแนวทางของอิบน์ตุ้ยมียะฮ์ต่อความเห็นต่างในหนังสือร็อฟอ์ลมะลามะนีลอะอิมมะตีลอะลาม รวมทั้งทัศนคติของท่านที่มีต่อปวงปราชญ์โดยศึกษาเปรียบเทียบแนวทางของท่านกับแนวทางของกัลยานชนยุค 300 ปีแรก อีกทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นกับประชาชาติอิสลามจากอดีตถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) อิบน์ตุ้ยมียะฮ์คือปราชญ์ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับ ท่านมีบทบาทสำคัญต่อวิชาการอิสลาม ประพันธ์หนังสือในศาสตร์อิสลามทุกแขนงมีสานุศิษย์มากมาย หนังสือเล่มหนึ่งที่โดดเด่นเรื่องความเห็นต่างคือ ร็อฟอ์ลมะลามะนีลอะอิมมะตีลอะลาม เป็นหนังสือที่ได้รับการยอมรับอย่างสูงจากอดีตถึงปัจจุบันในเรื่องการนำเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัจจัยและสาเหตุของความเห็นต่างซึ่งเป็นหนังสือที่สะท้อนจุดยืนและแนวคิดของอิบน์ตุ้ยมียะฮ์ในเรื่องความเห็นต่างที่มีนัยสำคัญคือมีความสอดคล้องกับแนวทางของกัลยานชนยุค 300 ปีแรกและการให้เกียรติต่อปวงปราชญ์ในประเด็นการเห็นต่างที่อยู่ในกรอบของหลักการ 2) ความเห็นต่างเป็นหนึ่งในพระประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ เป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นได้และมีใช้ทั้งเกิดในยุคปัจจุบันหากแต่มีมาตั้งแต่อดีตและเกิดกับคนทุกระดับตั้งแต่ระดับบีเศาะฮาบะฮ์ จนถึงปวงปราชญ์ ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเห็นต่างมาจากปัจจัย 3 ประการ และสาเหตุ 10 ประการดังที่อิบน์ตุ้ยมียะฮ์กล่าวไว้ในหนังสือร็อฟอ์ลมะลามะนีลอะอิมมะตีลอะลาม โดยข้อเท็จจริงความเห็นต่างจะไม่ส่งผลกระทบต่อประชาชาติอิสลามเลยหากมีความเข้าใจที่ถูกต้อง เพราะอิสลามมิได้เปิดกว้างในเรื่องความเห็นต่างจนไร้ขอบเขตหากแต่อิสลามได้วางกรอบและกฎเกณฑ์ไว้อย่างรัดกุม ดังนั้นการศึกษาอย่างถ่องแท้และเข้าใจ มีทัศนคติที่ดีและเปิดใจรับจะส่งผลดีด้านการค้นคว้า วิจัย วิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นเหตุที่ทำให้เกิดองค์ความรู้และนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อวิชาการและการอยู่ร่วมกันของประชาชาติอิสลาม

Thesis Title	The concept of the different opinions of sheikhul Islam Ibnu Taymiyah in the Roful Malam Anil Aimmatilalam
Author	Mr.Anek Hemserm
Major Program	Islamic Studies
Academic Year	2022

ABSTRACT

The objective of Research on the concept of dissent of Shaykh al-Islam Ibn Taymiyah in the book Raf al-Malam Anil A'immah al-A'lam is to study history, academic works, evangelism and different opinions of Ibn Taymiyah in the book of Raf al-Malam Anil A'immah al-A'lam including his attitude towards the sages and a comparative study of his approach with the way of the first 300 years. As well as the impact on the Islamic nation from the past to the present, using qualitative research methods, collect information from documents and using descriptive data analysis methods.

The research discovered that 1) Ibn Taymiyah was a famous and respected great philosopher. He played an important role in Islamic studies, He authored books in all branches of Islamic studies with many of his disciples. A book that stands out about dissent is Raf al-Malam Anil A'immah al-A'lam which is a book that has been highly regarded by past and present for presenting facts about the factors and causes of dissent as well as reflexing Ibn Taymiyah's point of view and ideas toward significant differences of opinion which consistent with the approach of in the first 300 years and honoring the philosophers on issues of dissent within the framework of Islamic principles. 2) The dissents are one of Allah's wills. It is considered as an ordinary thing that can normally happen and is not just occurred in the present era, but has existed since the past and was occurred to people of all levels including prophets, companions of the Prophet and also among the philosophers. Factors that cause differences of opinion are from 3 obstacles and 10 reasons as stated by Ibn Taymiyah in "Raf al-Malam" book. In fact, different opinions don't cause negative impact on the Islamic nation if it is understood correctly because Islam is not open to boundless differences of opinion, but Islam lays down strong frameworks and rules. Therefore, a

thorough study and understanding along with Having a positive attitude and be open-minded will result in good results in research, analysis and synthesis which lead to the cause of knowledge and innovation that is beneficial to academics and the coexistence of the Islamic nation.

موضوع البحث	منهج شيخ الإسلام ابن تيمية في اختلاف الآراء من كتابه رفع الملام عن الأئمة الأعلام
الباحث	أنيق هيم سرور
التخصص	الدراسات الإسلامية
العام الدراسي	1444 هـ

مستخلص البحث

يهدف هذا البحث "منهج شيخ الإسلام ابن تيمية في اختلاف الآراء من كتابه رفع الملام عن الأئمة الأعلام" إلى دراسة سيرة الشيخ ومؤلفاته وجهده في الدعوة الإسلامية ورأيه في اختلاف العلماء من كتابه رفع الملام عن الأئمة الأعلام و موقفه من العلماء والدراسة المقارنة بين منهج شيخ الإسلام ابن تيمية و منهج السلف الصالح في القرون المفضلة ، وتأثير الخلاف على الأمة الإسلامية من عهد السلف إلى عصرنا الحاضر ، وقد استخدم الباحث المنهج المكتبي بجمع المعلومات من الكتب والمؤلفات كما استخدم النوعي والوصفي في تحليل المعلومات.

وقد توصل البحث الى النتائج الآتية : (١) أن ابن تيمية هو علامة مشهور معروف عند الجميع، له الفضل على العلوم الشرعية وعلى من تعلمها و له الكثير من المؤلفات في جميع الفنون العلمية والعديد من الطلاب المشهورين ، ومن مؤلفاته المشهورة المعروفة في موضوع الخلاف هو كتاب رفع الملام عن الأئمة الأعلام ، وهو الكتاب الذي أقره العلماء من عهده إلى وقتنا الحاضر في عرض أعدار العلماء وأسبابها في الخلاف ، وهو الكتاب الذى يظهر موقف شيخ الإسلام ابن تيمية في الخلاف بين العلماء وانه موافق لمنهج السلف الصالح في القرون المفضله ، ويظهر في الكتاب احترامه للعلماء في موضوع الخلاف في إطار الشريعة، (٢) إن الخلاف سنة من سنن الله وواقع إنساني ، ليس الخلاف حادثا في هذا العصر فقط بل الخلاف واقع في كل عصر وفي جميع طبقات الناس من الأنبياء والصحابة والعلماء ، والعوامل التي أدت إلى اختلاف الآراء هي الأعدار الثلاثة و الأسباب العشرة كما ذكرها ابن تيمية في كتابه رفع الملام عن الأئمة الأعلام، والحقيقة لن يكون للخلاف أثر سلبي على الأمة الإسلامية اطلاقا إذا كان هناك فهم صحيح لأن الإسلام لا يفتح باب الخلاف إلى ما لا حدود له ، لكن الخلاف له أحكام وضوابط خاصة التي وضعها الشارع ، لذلك البحث عن الحقيقة والتفاهم مع حسن الظن

وانفتاح الصدر يحصل على ايجابيات فى البحث العلمى المؤدى إلى زيادة العلم و المعلومات المفيدة
للشريعة الإسلامية ، و ينتج الأخوة الإسلامية فى الأمة الإسلامية.

กิตติกรรมประกาศ

การสรรเสริญทั้งหมดเป็นเอกสิทธิ์แห่งอัลลอฮฺ ﷻ ผู้ทรงอภิบาลและทรงประทานความสำเร็จในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ขอความสันติจงประสบแด่ท่านเราะฮ์มุล ﷻ ผู้ซึ่งเปี่ยมด้วยคุณธรรมอันสูงส่ง อันเป็นแบบอย่างแก่มวลมนุษย์

ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัลตุลเลาะ หนุ่มสุข อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้คอยชี้แนะให้คำแนะนำต่างๆ จนทำให้การทำวิทยานิพนธ์นี้เสร็จสิ้นด้วยดี ขอขอบคุณ ดร. วรรณณาแผนมุนิน อดีตอาจารย์วิทยาลัยอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี ที่กรุณาให้คำปรึกษาเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิทยาการวิจัย

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลรอญิง สือแต ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มะรอนิง สาแลมิง คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ซาการียา หะมะ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณ บิดามารดา ภรรยา บุตรและกัลยาณมิตรของผู้วิจัยที่คอยช่วยเหลือและเป็นกำลังใจด้วยดีตลอดมา

และขอขอบคุณผู้บริหาร คณาจารย์ บุคลากรและเจ้าหน้าที่คณะวิทยาการอิสลามมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ทุกท่าน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการทำวิจัยตลอดช่วงเวลาของการศึกษาขอขอบคุณผู้มีส่วนช่วยเหลือเกี่ยวข้องทุกท่านที่ไม่ได้เอ่ยนาม ณ ที่นี้ ขออัลลอฮ์โปรดเมตตา และตอบแทนคุณความดีแก่ทุกๆท่าน อามีน

ขอสรรเสริญสุดแด่อัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงชี้้นำผู้ทรงรังสรรค์สิ่งดีงามทั้งปวง

เอนก เหมเสริม

ตารางเปรียบเทียบอักษรอาหรับ-ไทย
คณะวิทยาการอิสลาม

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
ا	อลีฟ	อ
ب	บาว์	บ
ء	ฮัมซะฮฺ	อ. (อในกรณีเป็นตัวสะกดสุดท้าย)
ت	ตาว์	ต
ث	ซาว์	ซ
ج	ญีม	ญ (จัญ ในกรณีเป็นตัวสะกด)
ح	ฮาว์	ห มีข้อยกเว้น เช่น มุฮัมมัด รอฮีม
خ	คอฮ์	ค
د	ดาล	ด
ذ	ซาล	ซ
ر	รออ์	ร
ز	ซาย	ซ
س	ซีน	ส มีข้อยกเว้น เช่น มูซา อีซา
ش	ชีน	ช
ص	ศอด	ศ
ض	ฎอด	ฎ
ط	ฏอฮ์	ฏ
ظ	ซอฮ์	ซ
ع	อัยน	อ
غ	ฆอยน	ฆ
ف	ฟาว์	ฟ

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
ق	กอฟ	ก
ك	กาฟ	ก
ل	ลาม	ล
م	มีม	ม
ن	นูน	น
هـ	ฮอา	ฮ (ในกรณีเป็นตัวสะกดใช้ ฮ)
و	วาว	ว
ي	ยาอ์	ย
(الفتحة)		(-) ในกรณีมีตัวสะกด เช่น มัรวาน อาดัม ฯ (ะ , -าะ) อี ในกรณีมีตัวสะกด (ละสระใน บางกรณี เช่น อลี บนี ฯ
(الكسرة)		ิ
(الضمة)		ึ
(الفتحة الممدودة)		า (อ ในกรณีมีตัวสะกด เช่น อัลฟา ร็อบ ฯ)
(الكسرة الممدودة)		ี
(الضمة الممدودة)		ึ
ال-الشمسية		อั-ตามด้วยพยัญชนะตัวแรกของคำต่อไป เช่น อัตดิน อัฎฎีน ฯ
ال-القمرية		อัล ตามด้วยคำต่อไป โดยไม่ต้องเว้นวรรค เช่น อัลกุรอาน อัลลอฮฺ อัลอิสลาม ฯ

ตารางเปรียบเทียบอักษรอาหรับ-อังกฤษ
ของห้องสมุดรัฐสภาอเมริกา

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
ا	อลีฟ	a
ب	บ่า	b
ء	ฮัมซะฮฺ	'a, 'i, 'u
ت	ต่า	t
ث	ซ่า	th
ج	ญีม	j
ح	हाँ	ḥ
خ	ค่อ	kh
د	ดาด	d
ذ	ซาด	dh
ر	ร่อ	r
ز	ซาย	z
س	ซีน	s
ش	ซีน	sh
ص	ศอด	ṣ
ض	ฎอด	ḍ
ط	ฏอ	ṭ
ظ	ซอ	ẓ
ع	อัยน	'a , 'i, 'u
غ	ฮอยน	gh
ف	ฟ่า	f

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
ق	กอฟ	q
ك	กาฟ	k
ل	ลาม	l
م	มีม	m
ن	นูน	n
هـ	ฮ่าฮ์	h
و	วาว	w
ي	ย่าฮ์	y
ة، ة	ต่าฮ์	h,t
(الفتحة)	اَ , اِ , اُ	a ,ay, aw
(الفتحة الممدودة)	اَ	ā
(الكسرة)	اِ	i
(الكسرة الممدودة)	اِ	ī
(الضمة)	اُ	u
(الضمة الممدودة)	اُ	ū
ال-الشمسية		al-_ (al-Tirmidhiy)
ال-القمرية		al-_ (al-'Islāmiyah)
الكسرة المشددة		iiy
الضمة المشددة		uww

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(5)
ABSTRACT	(6)
مستخلص البحث	(8)
กิตติกรรมประกาศ	(10)
ตารางปริวรรตอักษรอาหรับ-ไทย	(11)
ตารางปริวรรตอักษรอาหรับ-อังกฤษ	(13)
สารบัญ	(15)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 อัลกุรอาน อัลหะดีษ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
1.3 คำถามในการวิจัย	20
1.4 วัตถุประสงค์การวิจัย	20
1.5 ขอบเขตการวิจัย	20
1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น	20
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ	22
1.8 สัญลักษณ์	23
1.9 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย	23
1.10 ระเบียบวิธีการวิจัย	23
บทที่ 2 ชีวิตประวัติและผลงานของอิบนุตัยมียะฮฺ	26
2.1 สภาพทั่วไปในยุคของอิบนุตัยมียะฮฺ	26
2.1.1 สภาพทางด้านการเมืองการปกครอง	26
2.1.2 สภาพทางด้านสังคม	28
2.1.3 สภาพทางด้านศาสนา	30
2.1.4 สภาพทางด้านการศึกษา	32
2.2 ชีวิตประวัติของอิบนุตัยมียะฮฺ	33
2.2.1 ประวัติส่วนตัว	33
2.2.1.1 ชื่อและสายตระกูล	33

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.2.1.2 กำเนิดอิบนุตัยมียะฮฺ	36
2.2.1.3 ครอบครัวของอิบนุตัยมียะฮฺ	36
2.2.1.4 บุคลิกภาพของอิบนุตัยมียะฮฺ	38
2.2.1.5 การเสียชีวิตของอิบนุตัยมียะฮฺ	41
2.3 ประวัติการศึกษา	42
2.3.1 การเริ่มต้นการศึกษา	42
2.3.2 การเดินทางเพื่อการศึกษา	44
2.3.3 คณาจารย์และสานุศิษย์	45
2.3.4 ผลงานการประพันธ์	53
2.3.5 การยอมรับและการชื่นชมของอุลามาอ ที่มีต่ออิบนุตัยมียะฮฺ	59
2.4 มัชฮับของอิบนุตัยมียะฮฺ	63
2.4.1 มัชฮับของอิบนุตัยมียะฮฺเกี่ยวกับอากีดะฮฺ	63
2.4.2 มัชฮับของอิบนุตัยมียะฮฺเกี่ยวกับฟิกฮฺ	66
2.5 จุดยืนของอิบนุตัยมียะฮฺที่มีต่อปวงปราชญ์	69
2.6 การเผยแพร่ของอิบนุตัยมียะฮฺ	70
2.7 ข้อกล่าวหาต่างๆ ที่มีต่ออิบนุตัยมียะฮฺ	72
บทที่ 3 หนังสือร็อฟอ์ลมะลามะอันลออะอิมมะตุลลออะอูลาม	75
3.1 ชื่อหนังสือ	75
3.2 การยืนยันว่าเป็นหนังสือของอิบนุตัยมียะฮฺ	75
3.3 ช่วงเวลาการเขียน	76
3.4 จุดประสงค์ของหนังสือ	76
3.5 เนื้อหาของหนังสือ	77
3.6 วิธีการนำเสนอของหนังสือ	78
3.7 ภาษาและสำนวนของหนังสือ	79
3.8 คุณค่าและการยอมรับของปวงปราชญ์ที่มีต่อหนังสือร็อฟอ์ลมะลามะ	80

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.9 การทำคำอธิบายหนังสือหรือพ้ออุลมะลาม	81
3.10 ต้นฉบับของหนังสือ	82
3.11 แนวทางความเห็นต่างของอิบนุตัยมียะฮฺ	85
3.11.1 ปัจจัย 3 ประการที่ทำให้เกิดการเห็นต่าง	85
3.11.1.1 ปัจจัยที่ 1 ไม่เชื่อว่าเป็นคำพูดของท่านนบี	85
3.11.1.2 ปัจจัยที่ 2 ไม่เชื่อว่าเป็นจุดประสงค์ของคำพูดของท่านนบี	86
3.11.1.3 ปัจจัยที่ 3 เชื่อว่าหลักการนั้นถูกยกเลิก	86
3.11.2 สาเหตุ 10 ประการที่ทำให้เกิดการเห็นต่าง	88
3.11.2.1 ไม่ได้รับหะดีษ	88
3.11.2.2 ได้รับหะดีษแต่ไม่เชื่อมั่นใจสถานะของหะดีษ	95
3.11.2.3 เชื่อว่าหะดีษนั้นอ่อนด้วยการวินิจฉัยจากปัยจัยต่างๆ	97
3.11.2.4 ตั้งเงื่อนไขเพิ่มเติมในการรับหะดีษที่มีผู้รายงานคนเดียวที่เที่ยงธรรม	98
3.11.2.5 การลืมหะดีษ	100
3.11.2.6 ไม่รู้จักมุ่งหมายของหะดีษ	101
3.11.2.7 เชื่อว่าไม่ใช่จุดมุ่งหมายของหะดีษ	103
3.11.2.8 ขัดแย้งกันในจุดมุ่งหมายของหลักฐาน	105
3.11.2.9 มีหลักฐานอื่นมาบ่งชี้ว่าหะดีษนั้นอ่อน ถูกยกเลิกหรือต้องตีความ	106
3.11.2.10 ปราศจากความเข้าใจต่างกันในเรื่องการขัดแย้งของตัวบท	108
3.12 หลักฐานที่กล่าวถึงบทลงโทษและประณามต่อผู้กระทำความผิด	110
บทที่ 4 แนวทางของชาวสลัฟในเรื่องความเห็นต่าง	117
4.1 นิยามของคำว่า“ แนวทางของชาวสลัฟ”	117
4.2 สถานะของชาวสลัฟในอัลกุรอาน	119
4.3 สถานะของชาวสลัฟในอัลหะดีษ	121
4.4 ความจำเป็นที่จะต้องยึดแนวทางสลัฟ	125
4.5 เป้าหมายหลักและเจตนารมณ์แห่งหลักการ	126

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.6 ความเห็นต่างทางวิชาการ	131
4.7 ความเป็นมาของความเห็นต่าง	132
4.8 แนวทางของชาวสลัฟในเรื่องความเห็นต่าง	136
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	139
5.1 วัตถุประสงค์	139
5.2 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย	139
5.3 สรุปการวิจัย	139
5.4 อภิปรายผล	142
5.5 ข้อเสนอแนะ	143
บรรณานุกรม	145
ภาคผนวก	150
ภาคผนวก ก สารบัญอายุอะฮ์ลุลกุรอาน	151
ภาคผนวก ข สารบัญหะดีษ	155
ภาคผนวก ค ศัพท์อาหรับในวิทยานิพนธ์	158
ภาคผนวก ง รูปภาพประกอบต้นฉบับเขียนมือของหนังสือร็อฟอ์ลมะลาม	163
ประวัติผู้เขียน	178

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อิสลามเป็นศาสนาที่มีความสมบูรณ์ในทุก ๆ ด้าน ด้านหลักศรัทธา หลักปฏิบัติและจริยธรรม สิ่งบ่งชี้ถึงความสมบูรณ์ของอิสลามคือ

1) เป็นศาสนาที่มาจากอัลลอฮ์ ﷻ ดังที่พระองค์ทรงประกาศว่า

﴿ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ ﴾ (آل عمران : 19)

ความว่า “แท้จริงศาสนา ณ อัลลอฮ์ ﷻ นั้นคือ อัลอิสลาม” (อาละอิมรอน : 19)

2) เป็นศาสนาที่มีคัมภีร์ที่สมบูรณ์คืออัลกุรอานซึ่งถูกประทานมาจากอัลลอฮ์ ﷻ เพื่อ

ก) เป็นทางนำและเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตแก่มนุษย์ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ ﴾

(البقرة : 185)

ความว่า “เดือนเราะมะฎอนนั้น เป็นเดือนที่อัลกุรอานได้ถูกประทานลงมาในฐานะ เป็นทางนำสำหรับมนุษย์ และเป็นหลักฐานอันชัดเจนเกี่ยวกับทางนำนั้นและ เกี่ยวกับสิ่งที่จำแนกระหว่างความจริงกับความเท็จ” (อัลบะกอเราะฮ์ : 185)

ข) เป็นคัมภีร์ที่ได้รับการรักษาจากอัลลอฮ์ ﷻ ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ตลอดจนถึง วันกิยามะฮ์ ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴾ (الحجر: 9)

ความว่า “แท้จริงเราได้ให้ข้อตักเตือน (อัลกุรอาน) ลงมาและแท้จริงเราเป็นผู้รักษา มันอย่างแน่นอน” (อัลฮิจร : 9)

ค) เป็นคัมภีร์สุดท้ายแห่งโลกนี้และเป็นคัมภีร์ที่ยืนยันและยกเลิกบางหลักการของ คัมภีร์ก่อน ๆ และเป็นคัมภีร์ที่ถูกใช้จนถึงวันกิยามะฮ์ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ ﴾

(المائدة : 48)

ความว่า “และเราได้ให้คัมภีร์ลงมาแก่เจ้าด้วยความจริง ในฐานะเป็นที่ยืนยันคัมภีร์ ที่อยู่เบื้องหน้าและเป็นที่ควบคุมคัมภีร์เบื้องหน้านั้น ” (อัลมาอิดะฮ์ : 48)

มุฮัมมัดอัลอุซัยมีน¹ ได้อธิบายว่า คำว่า (وَمُهَيَّمًا عَلَيْهِ) นั้นหมายถึงคัมภีร์อัลกุรอาน นั้นเป็นคัมภีร์ที่ชี้ขาดหรือตัดสินคัมภีร์ก่อนๆซึ่งหมายถึงการยกเลิกบางหลักการของคัมภีร์ก่อนๆ (อัลอุซัยมีน, 1432 : 1/470)

3) อัลลอฮ์ ﷻ ทรงส่งศาสนทูตของพระองค์คือท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มาเพื่ออธิบาย หลักการที่อยู่ในอัลกุรอานและให้คำตักเตือน รวมทั้งเป็นแบบอย่างแก่มนุษย์ ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ﴾ (البقرة : 119)

ความว่า “ แท้จริงเราได้ส่งเจ้ามาพร้อมด้วยความจริง ในฐานะผู้แจ้งข่าวดีและผู้ตักเตือน ” (อัลบะเกาะเราะฮฺ : 119)

และพระองค์ได้ตรัสอีกว่า

﴿ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴾ (النحل : 44)

ความว่า “ และเราได้ให้อัลกุรอานแก่เจ้าเพื่อเจ้าจะได้ชี้แจง) ให้กระจ่าง (แก่มนุษย์ ซึ่งสิ่งที่ได้ถูกประทานมาแก่พวกเขาและเพื่อพวกเขาจะได้ไตร่ตรอง ” (อัลนะหฺล: 44)

ด้วยความสมบูรณ์ของอัลกุรอาน และการทำหน้าที่ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในฐานะศาสนทูตของพระองค์ พระองค์จึงประกาศความสมบูรณ์ของศาสนาอิสลามในวันแห่งการชุมนุมอันยิ่งใหญ่คือวันอะรอฟะฮฺในฮัจญะตุลวะดะอฺฮฺ ฮัจญ์อ้อลลา (ว่า

﴿ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ﴾

(المائدة : 3)

ความว่า “ วันนี้ข้าได้ให้ความสมบูรณ์แก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งศาสนาของพวกเจ้า และข้าได้ให้ครบถ้วนแก่พวกเจ้าแล้วซึ่งความเมตตากรุณาของข้า และข้าได้เลือกอิสลามให้เป็นศาสนาแก่พวกเจ้า ” (อัลมาอิดะฮฺ : 3)

¹ ชัยคมุฮัมมัด อัลอุซัยมีน ชื่อ อะบูอับดุลลาฮ์ มุฮัมมัด บินซอและฮ์ บินสุลัยมาน บิน อับดุลเราะฮ์มาน บินอุสมาน บินอับดุลลอฮ์ บินอับดุลเราะฮ์มาน บิน อะฮ์มัด บิน มุกบิ้ล อาละมุกบิ้ล อัตตะมิมิ เกิดเมื่อ 27 เดือนเราะมะฎอน ปี 1347/ค.ศ. เมือง อุนัยชะฮฺ ซาอุดีอาระเบีย เสียชีวิต เมื่อ วันอังคาร ที่ 15 เดือน เชาวาล ปี 1421/ค.ศ. ดำรงตำแหน่ง สมาชิกสภาอูลามาอ้อวูโสแห่งราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบีย สืบค้นจาก [http:// www.ibnothaimen.com](http://www.ibnothaimen.com) เมื่อวันที่ 17 ก.ค.62 เวลา 8.00 น.

อิบนุกะซีร์² ได้อธิบายโองการนี้ไว้ในตีฟซีร์ของท่านว่า

"هَذِهِ أَكْبَرُ نِعَمِ اللَّهِ، عَزَّ وَجَلَّ، عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ : حَيْثُ أَكْمَلَ تَعَالَى لَهُمْ دِينَهُمْ، فَلَا يَخْتَاجُونَ إِلَى دِينٍ غَيْرِهِ، وَلَا إِلَى نَبِيِّ غَيْرِ نَبِيِّهِمْ، صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ؛ وَهَذَا جَعَلَهُ اللَّهُ خَاتَمَ الْأَنْبِيَاءِ، وَبَعَثَهُ إِلَى الْإِنْسِ وَالْجِنِّ، فَلَا حَلَالَ إِلَّا مَا أَحَلَّهُ، وَلَا حَرَامَ إِلَّا مَا حَرَّمَهُ، وَلَا دِينَ إِلَّا مَا شَرَعَهُ"

แปลว่า “นี่คือความโปรดปรานอันยิ่งใหญ่ของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ให้แก่ประชาชาตินี้ คือ การที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงทำให้ศาสนาของพวกเขาเสร็จสมบูรณ์ ดังนั้นพวกเขาจะต้องไม่ไปแสวงหาหนทางอื่น นอกจากอิสลาม และจะต้องไม่ไปแสวงหานบีคนใด นอกจากนบีของพวกเขาเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ อัลลอฮ์ ﷻ จึงทำให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นนบีท่านสุดท้ายแห่งญิน และมนุษย์ และไม่มีข้ออนุมัติใดนอกจากเป็นข้ออนุมัติของอัลลอฮ์ ﷻ และไม่มีข้อห้ามใด นอกจากเป็นข้อห้ามของพระองค์ และไม่นับว่าเป็นศาสนานอกจากสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้เท่านั้น” (อิบนุกะซีร์, 1414 : 2/19)

และจากการรายงานของท่านอุมร์บินคอกฏออบที่ว่า

((عن عُمر بن الخطاب - رضي الله عنه - أَنَّ رجلاً من اليهود قال له: يا أمير المؤمنين، آية في كتابكم تفرؤونها، لو علينا - معشر اليهود - نزلت لآخذنا ذلك اليوم عيداً، قال: أي آية؟ قال: ﴿ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ﴾، قال عمر: "قد عرفنا ذلك اليوم، والمكان الذي نزل فيه على النبي - صَلَّى الله عليه وسلم - وهو قائم بعرفة يوم الجمعة))

จากท่านอุมร์บินคอกฏออบ ﷺ แท้จริงมียิวคนหนึ่งได้กล่าวแก่ท่านอุมร์ว่า “โอ้ท่านผู้นำแห่งปวงผู้ศรัทธา หากโองการนี้ถูกประทานมาให้แก่พวกเรา คือ ((วันนี้ข้าได้ให้ความสมบูรณ์แก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งศาสนาของพวกเจ้า และข้าได้ให้ครบถ้วนแก่พวกเจ้าแล้วซึ่งความเมตตากรุณาของข้า และข้าได้เลือกอิสลามให้เป็นศาสนาแก่พวกเจ้า))” เราจะยึดวันดังกล่าวเป็นวันอีด (วันรื่นเริง) ท่านอุมร์กล่าวว่า แท้จริงฉัน

² ชื่อจริงของท่านคืออิสมาอีลบินอุมร์ท่านเป็นนักอรรถาธิบายอัลกุรอานที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่ง หนังสือของท่านชื่อ ตีฟซีร์กูรอานุลอะซิม เกิดเมื่อ 701/ศ.ศ. ที่ประเทศซาม อาจารย์ ที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งของท่านคือ ซัยคุลอิสลามอิบนุตุยมิยะฮฺ เสียชีวิตที่ ดิมชุก(แบกแดด) ปี 774/ศ.ศ. (อิบนุกะซีร์ ตรวจทานโดยอับดุลเลาะฮฺ ฮัรตุรกี, 1424 : 1/13)

ทราบดีว่า วันไหนคือวันที่โองการนี้ถูกประทานลงมา โองการนี้ถูกประทานลงมาในวันอาเราะอะฮะเป็นวันศุกร์ (บันทึกโดยอัลบุคอรีฮ์ หมายเลขที่ 45)

ท่านเราะฮ์สูล ﷺ มีชีวิตอยู่หลังจากหลังจากอายะฮ์นี้ถูกประทานลงมาเพียงแปดสิบเอ็ดวันแล้ว ท่านก็เสียชีวิต ท่านอิบนุญะรียร์และอิบนุมุซันนัรได้รายงานจากอิบนุอับบาสว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงบอกกับนบีของพระองค์และบรรดาผู้ศรัทธาว่า แท้จริงพระองค์ได้ทรงทำให้อิมานสมบูรณ์แล้วสำหรับพวกเขาซึ่งจะต้องไม่มีการเพิ่มเติมแต่ประการใดอย่างเด็ดขาด (อัลมูญิบรีย, 1406 : 6/51)

ด้วยความสมบูรณ์ของศาสนาอิสลามที่มีรากฐานมาจากกิตาบอัลลอฮ์ และสุนนะฮ์ของท่านนบี มุหัมมัด ﷺ จึงจำเป็นที่มุสลิมทุกคนจะต้องยึดมั่นศาสนาด้วยการยึดมั่นในกิตาบอัลลอฮ์และสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ และเมื่อมีความขัดแย้งหรือมีความเห็นต่างในเรื่องของศาสนาให้กลับไปหาคำตอบและหาข้อยุติจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ดังดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ ۚ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ۝﴾ (النساء: 59)

ความว่า “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเชื่อฟังอัลลอฮ์ ﷻ และเชื่อฟังเราะฮ์สูลเถิดและผู้ปกครองในหมู่พวกท่านด้วย แต่ถ้าพวกเขาเจ้าขัดแย้งกันในสิ่งใด ก็จงนำสิ่งนั้นกลับไปยังอัลลอฮ์ ﷻ และเราะฮ์สูล ﷺ หากพวกเขาเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และวันสุดท้ายนั้นแหละเป็นสิ่งที่ดียิ่งและเป็นการกลับไปที่สวยงามยิ่ง” (อันนิสาอ์ : 59)

ในหะดีษของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ที่ท่านได้ส่งเสียต่อท่านอิรบาฎ บินซารียะฮ์ว่า ((أوصيكم بتقوى الله والسمع والطاعة، وإن تأمر عليكم عبدٌ، وإنه من يعش منكم فسيرى اختلافًا كثيرًا، فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين، عضوا عليها بالنواجذ، وإياكم ومحدثات الأمور؛ فإن كل بدعة ضلالة))

ความว่า “ฉันขอส่งเสียพวกท่านให้มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ และจงเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ถึงแม้ว่าทาสคนหนึ่งจะปกครองท่านก็ตาม และหากผู้ใดผู้หนึ่งในหมู่พวกท่านมีชีวิตยืนยาวต่อไป เขาก็จะได้พบกับความขัดแย้งอันมากมาย ดังนั้นพวกท่านจงยึดไว้ซึ่งสุนนะฮ์(แนวทาง) ของฉัน และสุนนะฮ์ของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมที่ได้รับทางนำ จงกีดมันด้วยฟันกราม และพวกท่านจงพึงระวังต่ออุตริกรรมทั้งหลายในศาสนา เพราะทุก ๆ อุตริกรรม (บิดอะฮ์) นั้นคือความหลงผิด” (อบูดาวูด, 1421 : 4607 ; อัต-ติรมิซีย, 1422 : 2678 และ อิบนุมาญะฮ์ , 1417: 42)

หลักการศาสนาที่ยึดด้วยหลักฐานจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ และขจัดข้อขัดแย้งด้วยการกลับไปหาข้อสรุปจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ คือแนวทางปฏิบัติตั้งแต่กัลยาณชนยุคต้นอันได้แก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์³ ตาปีอิน⁴ และอัครทูตตาปีอิน⁵ ตลอดจนบรรดาผู้นำที่ได้รับทางนำ (อะอิมมะตุลสุตา) ได้แก่อิมามอะบูฮะนีฟะฮ์ อิมามมาลิก อิมามชาฟีอีย์และอิมามอะหมัดอิบน์ฮัมบัล ตลอดจนปวงปราชญ์ชั้นนำที่ได้รับการยอมรับจากปวงมุสลิม อย่างเช่นชัยคุลอิสลามอิบน์ตุย์มียะฮ์ เป็นต้น

ถึงแม้อิสลามจะวางหลักยึดและทางออกของปัญหาไว้อย่างรัดกุมแต่เราก็ยังเห็นความเห็นต่าง (คิลาฟ) ในประเด็นต่าง ๆ ที่มีบทสรุปต่างกันตั้งแต่สมัยเศาะฮาบะฮ์อันเป็นช่วงเวลาที่ท่านนบียังมีชีวิตอยู่ และยุคถัดมาหลังจากนั้น ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนกรณีการเห็นต่างที่เกิดขึ้นในยุคเศาะฮาบะฮ์ คือเหตุการณ์ที่นบี ﷺ กำชับกับเศาะฮาบะฮ์ว่าอย่าละหมาดอัครจนกว่าจะถึงบะนีญุรยฺเซาะฮ์

((قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْأَخْزَابِ : لَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدُ الْعَصْرِ إِلَّا فِي بَنِي قُرَيْظَةَ فَإِذَا ذُرِكَ بَعْضُهُمُ الْعَصْرَ فِي الطَّرِيقِ ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ : لَا نُصَلِّي حَتَّى نَأْتِيَهَا ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ : بَلْ نُصَلِّي ، لَمْ يُرِدْ مِمَّا ذَلِكَ ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يُعْتَفَ وَاحِدًا مِنْهُمْ))

ความว่า “ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวในวันสงครามอะฮุซอบว่า “คนหนึ่งคนใดอย่าได้ละหมาดอัคร นอกจากที่บะนีญุรยฺเซาะฮ์ ดังนั้นเมื่อได้เวลาอัครขณะอยู่ระหว่างทางเศาะฮาบะฮ์บางส่วนกล่าวว่า เราจะไม่ละหมาดจนกว่าจะถึงบะนีญุรยฺเซาะฮ์ แต่อีกบางส่วนกล่าวว่า เราจะละหมาดเพราะท่านเราะฮ์ซูลุลลอฮ์มิได้มีเป้าหมายเช่นนั้น เรื่องราวดังกล่าวจึงถูกเรียนแก่ท่านนบี ﷺ โดยที่ท่านไม่ได้ตำหนิคนใดจากพวกเขาเลย” (อัลบุคอรี, 1423: 946)

³ หมายถึง ผู้ที่ได้พบเห็น หรืออยู่ร่วมกับท่านนะบีมุฮัมมัด^ศ โดยอิมานต่อท่านนะบียะฮ์และเสียชีวิตในสภาพที่เป็นมุสลิม(อิบน์อาญูร อัลอัศเกาะลานี, 1437 : 246)

⁴ หมายถึง ผู้ที่พบเจอเศาะฮาบะฮ์และอิมานต่อท่านนะบีมุฮัมมัด^ศเสียชีวิตในสภาพที่เป็นมุสลิม (อิบน์อาญูร อัลอัศเกาะลานี, 354- : 1437 (355)

⁵ หมายถึง ผู้ที่พบเจอตาปีอินแต่ไม่พบเจอเศาะฮาบะฮ์ เสียชีวิตสภาพที่มีอิมาน เช่น ท่าน เซารี ท่านเราะฮ์บือฮะฮ์ และท่านมาลิก เป็นต้น สืบค้นจาก islamqa.info เมื่อวันที่ 14 ก.ค 62 เวลา 16.04 น.

นี่คือหนึ่งในตัวอย่างของการเห็นต่างที่เกิดขึ้นกับบุคคลระดับเศาะฮาบะฮ์ที่ได้รับคำสั่งเดียวกันจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ อะไรคือสาเหตุของการเห็นต่างของท่านเหล่านั้น และเหตุใดท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงไม่ตำหนิเศาะฮาบะฮ์ที่เห็นต่างและมีการปฏิบัติที่ต่างกันทั้ง ๆ ที่มาจากคำสั่งเดียวกันจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

ในยุคที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังมีชีวิตอยู่ถึงแม้จะมีการเห็นต่างเกิดขึ้นบทสรุปของการเห็นต่างนั้นก็จบลงด้วยการตัดสินของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แต่เมื่อท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เสียชีวิตแล้วเราปฏิเสธไม่ได้ว่าความเห็นต่างในเรื่องหลักการมีมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยปัจจุบันความเห็นต่างในเรื่องศาสนาส่งผลกระทบต่อสังคมมุสลิม และผลของการเห็นต่างบางครั้งก็นำไปสู่การตำหนิประณามระหว่างกัน ยิ่งไปกว่านั้นยังเลยเถิดไปถึงขั้นประณาม ตำหนิบรรดาปวงปราชญ์ที่เป็นที่ยอมรับของโลกอิสลาม สุดท้ายก็นำไปสู่การแตกแยกกัน ในหลักการแห่งอัลอิสลามประเด็นความเห็นต่างนั้นมีทั้งที่อนุญาตให้เห็นต่างและไม่อนุญาตให้เห็นต่าง (อับดุลวะฮาบบินมุฮัมมัดอัลฮะมีกอนี, 2007:73)

การแยกแยะว่าประเด็นใดเป็นประเด็นที่อนุญาตให้เห็นต่างได้และประเด็นใดไม่อนุญาตให้เห็นต่างเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและต้องใช้หลักเกณฑ์ทางวิชาการและแนวทางการวิเคราะห์จากปวงปราชญ์ที่มีความเชี่ยวชาญซึ่งหนึ่งในปราชญ์ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญและเป็นที่ยอมรับของโลกอิสลามตั้งแต่ออดีตจนถึงปัจจุบันคือ ชัยคุลอิสลามอิบนุตัยมียะฮ์

อิบนุตัยมียะฮ์ (ฮ.ศ. 728) เป็นปราชญ์ที่มีความเชี่ยวชาญศาสตร์แห่งศาสนาทุกแขนงมีผลงานการประพันธ์มากมายและเป็นที่ยอมรับของปราชญ์รุ่นเดียวกันและปราชญ์รุ่นหลัง ด้วยความโดดเด่นดังกล่าวจึงมีทั้งผู้ที่รักและยอมรับในตัวท่านในขณะเดียวกันก็มีผู้ที่เกลียดชังและใส่ร้ายท่าน (ชะลิมอัลฮิลาลีย, 1409 : 7-10)

ผลงานการประพันธ์ของท่านเล่มหนึ่งที่โดดเด่นและเป็นที่ยอมรับของโลกอิสลามที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความเห็นต่าง และให้ทางออกให้แก่ปัญหาดังกล่าวได้คือ “ร็อฟุอัลมะลามอะนีลอะอิมมะตุลอะออลาม”

ดังกล่าวมานี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงสาเหตุและหลักการของความเห็นต่าง ท่าทีที่ควรมีต่อผู้ที่เห็นต่าง และทางออกที่เหมาะสมตามหลักการอิสลามต่อกรณีดังกล่าว

จากการที่ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยพบว่า หนังสือ “ร็อฟุอัลมะลามอะนีลอะอิมมะตุลอะออลาม” ประพันธ์โดย ชัยคุลอิสลามอิบนุตัยมียะฮ์ (ฮ.ศ. 728) เป็นหนังสือที่กล่าวถึงสาเหตุและปัจจัยของการเห็นต่าง ทางออกและจุดยืนที่ควรมีต่อผู้เห็นต่างรวมถึงแนวทางปฏิบัติของกัลยาณชนยุค 300 ปีแรก ทักษะของอิบนุตัยมียะฮ์มีต่อบรรดาปวงปราชญ์อย่างละเอียดและครอบคลุม เป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าควรแก่การศึกษาค้นคว้าในประเด็นความเห็นต่างที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย อีกทั้งผู้ประพันธ์เป็นผู้มีความรู้ระดับมัจญ์ฮิด (ผู้มีคุณสมบัติในการวินิจฉัยปัญหาศาสนา) มีทั้งผู้ที่รักและยกย่อง ผู้ที่

เกลียดและโจมตี จากหนังสือดังกล่าวจะทำให้เข้าใจจุดยืนทางศาสนาของท่านเป็นอย่างดี ท่าทีและหลักการที่ท่านยึดเป็นแนวทางปฏิบัติและให้ความกระจ่างต่อทัศนะของท่านที่มีต่อบรรดาปวงปราชญ์ อันจะทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องต่อข้อครหาที่มีต่อท่านว่าท่านไม่ให้เกียรติผู้รู้ ถือทัศนะตนเองเป็นใหญ่หรือเลยเถิดไปถึงการประณามว่าท่านนำแนวทางที่แปลกปลอมเข้ามาในศาสนาอิสลามหรือการกล่าวร้ายโจมตีท่าน ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาแนวทางของท่านฉบับนี้มีอะฮ์เกี่ยวกับกรณีความเห็นต่างในหนังสือของท่านดังกล่าว

1.2 อัลกุรอาน อัลหะดีษ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนออะฮ์อัลกุรอานและอัลหะดีษที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการเห็นต่างและการให้เกียรติผู้รู้โดยสังเขปดังนี้

1.2.1 อัลกุรอานที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาคัมภีร์อัลกุรอานพบว่าในคัมภีร์อัลกุรอานอัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ในหลายอายะฮ์ด้วยกันเช่นการเห็นต่างและการวินิจฉัยต่างกันของนบิตาฮ์และนบิสุลัยมาน (عليهما السلام) ในเรื่องการตัดสิน

1.2.1.1 กรณีความเห็นต่างในการวินิจฉัยของนบิตาฮ์และนบิสุลัยมาน (عليهما)

(السلام)

﴿وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَخُذَمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَقَتْ فِيهِ عَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحَكْمِهِمْ شَاهِدِينَ﴾ (الانبیاء: 78)

ความว่า“ และจงระลึกถึงเรื่องราวของดาฮ์และสุลัยมาน เมื่อเขาทั้งสองได้ตัดสินในเรื่องไร่นา เมื่อฝูงแกะของชนหมู่หนึ่งได้หลบเข้าไปกินพืชในเวลากลางวันและเราเป็นพยานการตัดสินของพวกเขา” (อัลอันบิยาฮ์ : 78)

﴿فَقَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ ۖ وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا ۗ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحُونَ وَالطَّيْرَ ۗ وَكُنَّا فَاعِلِينَ﴾ (الانبیاء: 79)

ความว่า“ ดังนั้นเราได้เฉลยใจให้สุลัยมานเข้าใจการตัดสินนั้น และเราได้ให้ความเฉลียวฉลาดและวิชาความรู้ที่หลักแหลมแก่แต่ละคน และเราได้ทำให้ภูเขาและนกแซ่ซร้องสดุดีร่วมกับดาฮ์และเราเป็นผู้กระทำสิ่งเหล่านั้น” (อัลอันบิยาฮ์ : 79)

บรรดานักตีฟสิรกล่าวว่าชายสองคนเกิดเรื่องพิพาทกันแล้วเข้าไปหานบิตาฮ์ (عليه السلام) เพื่อให้ทำการตัดสินเรื่องฝูงแกะของชายคนหนึ่งได้เข้าไปในไร่ของชายอีกคนหนึ่งในเวลากลางวันและ

ได้กัดกินพืชจนหมดจนปีศาจ ﴿﴾ ได้ตัดสินให้ชายเจ้าของไร่กับแกะเอาไว้ ชายคนที่สองก็ได้ออกไปหาสุลัยมานเผชิญไปพบสุลัยมานที่ประตูบ้าน เขาจึงเล่าเรื่องการตัดสินของนปีศาจให้สุลัยมานฟัง สุลัยมานจึงได้ไปหานปีศาจ ﴿﴾ แล้วกล่าวว่า โอ้ท่านนปีของอัลลอฮ์ ﴿﴾ หากท่านตัดสินเป็นอย่างอื่นจากที่ท่านตัดสินไปก็จะเป็นที่พอใจแก่คนทั้งสอง นปีศาจ ﴿﴾ ถามว่า แล้วอะไรเล่าคือการตัดสินที่ดีกว่า สุลัยมานตอบว่า ให้เจ้าของฝูงแกะไปทำไร่ จนกระทั่งพืชผลงอกเงยออกมาอย่างในสภาพเดิม ส่วนเจ้าของไร่ก็เอาฝูงแกะไปเลี้ยงและเอาประโยชน์จากนม ขน และลูกของมัน เมื่อพืชผลออกมางอกงามอยู่ในสภาพเดิมแล้วก็ให้คืนฝูงแกะแก่เจ้าของไร่ และคืนไร่ให้แก่เจ้าของเดิม นปีศาจ ﴿﴾ ได้ฟังแล้วก็กล่าวว่า เป็นความคิดที่ถูกต้อง แล้วนปีศาจ ﴿﴾ ก็ได้ตัดสินแก่ชายทั้งสองตามนั้น นั่นคือความหมายของโองการของอัลลอฮ์ ﴿﴾ ที่ว่า “และเราได้ตั้งใจให้สุลัยมานเข้าใจการตัดสินนั้น” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ 1419:784)

จากอายะฮ์ข้างต้น เราจะเห็นว่า การเห็นต่างและการวินิจฉัยที่ต่างกันเกิดขึ้นได้ แม้กระทั่งบุคคลระดับนบี

1.2.1.2 เมื่อมีกรณีพิพาทให้กลับไปหาคำตอบจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบี ﴿﴾

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ ۚ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ (النساء: 59)

ความว่า "ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเชื่อฟังอัลลอฮ์ และเชื่อฟังเราะฮ์สุลของพระองค์เถิด และผู้ปกครองในหมู่พวกเจ้าด้วย แต่ถ้าพวกเจ้าขัดแย้งกันในเรื่องใด ก็จงนำสิ่งนั้นกลับไปยังอัลลอฮ์ และเราะฮ์สุล หากพวกเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮ์และวันสุดท้าย นั้นแหละเป็นสิ่งที่ดียิ่ง และเป็นการกลับไปที่สวยงาม" (อันนิสาอ์ : 59)

จากอายะฮ์ข้างต้นอัลลอฮ์ ﴿﴾ ได้ให้มาตรฐานในการเชื่อฟังอัลลอฮ์และเชื่อฟังเราะฮ์สุล ﴿﴾ ตลอดจนการเชื่อฟังผู้นำ อิบุนุกะซีร์ (ฮ.ศ 774) ได้กล่าวในตัฟซีร์ของท่านว่า อิมามอัลบุกอรีได้เล่าจากอิบนุอับบาสว่า โองการดังกล่าวนี้ได้ประทานลงมาเกี่ยวกับท่านอับดุลลอฮ์บินุกุฮาพะฮ์บินเกส บินอะดีอ์และท่านอบูดาวูดได้เล่าจาก อับดุลลอฮ์บินอุมร์ จากท่านเราะฮ์สุล ﴿﴾ ว่า ต้องเชื่อฟังต่อผู้นำที่เป็นมุสลิม ในสิ่งที่เขาชอบหรือไม่ชอบก็ตาม ตราบใดที่เขาไม่ได้สั่งให้ฝ่าฝืน ต่ออัลลอฮ์ ﴿﴾ หากเขาสั่งให้ฝ่าฝืนก็จงอย่าเชื่อฟัง อย่าปฏิบัติตาม (อิบนุกะซีร์, 1414 : 1/687)

อิบนุกะซีร์ ได้อธิบายว่าคำรัสของอัลลอฮฺ ﷻ ที่ว่า

﴿فَإِنْ تَنَارَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾

ท่านมูญาอิด (ฮ.ศ. 104) และชาวสลัฟท่านอื่น ๆ ได้อธิบายว่า ให้กลับไปสู่อัลกุรอาน และสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ และนี่คือคำสั่งจากอัลลอฮฺ ﷻ ไม่ว่าจะการขัดแย้งหรือเห็นต่างนั้นมาจากรากฐานของศาสนาหรือมาจากส่วนปลีกย่อยก็จำเป็นต้องกลับไปสู่อัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ดังที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَخُذُوهُ إِلَى اللَّهِ﴾ (الشورى: 10)

ความว่า “และอันใดที่พวกเจ้าขัดแย้งกันในเรื่องนั้นๆ ดังนั้นการชี้ขาดตัดสินย่อมกลับไปหาอัลลอฮฺ” (อัลชุรอ : 10)

ดังนั้นสิ่งใดที่อัลกุรอานและสุนนะฮ์ได้ชี้ขาดและยืนยันถึงความถูกต้อง นั่นคือสัจธรรม และนอกจากสัจธรรมไม่มีสิ่งใดนอกจากความหลงผิด” (อิบนุกะซีร์, 1414 : 1/689)

จากอายะฮ์ข้างต้นชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการหาทางออกของปัญหาด้วยการกลับไปยึด อัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และถ้าไม่ยึดแนวทางดังกล่าวก็จะผิดพลาดและหลงทางได้

1.2.1.3 จำเป็นต้องปฏิบัติตามคำสั่งของอัลลอฮฺ ﷻ และเราะฮ์สุล ﷺ

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ

أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا﴾ (الاحزاب : 36)

ความว่า “และไม่บังควรแก่ผู้ศรัทธาชายและผู้ศรัทธาหญิงเมื่ออัลลอฮ์และเราะฮ์สุล ได้กำหนดกิจการใดแล้วสำหรับพวกเขาไม่มีทางเลือก ในเรื่องของพวกเขาและผู้ใดไม่เชื่อฟังอัลลอฮ์และเราะฮ์สุลของพระองค์แล้ว แน่แน่นอนเขาได้หลงผิดอย่างชัดเจน ”

(อัลอะหซาบ :36)

ท่านมูญาฮิด⁶ เกาะตาตะฮฺ⁷ และท่านมุกอติล⁸ ได้อธิบายว่า โองการนี้ประทานลงมาเกี่ยวกับ ซัยนั บินดี ยะฮฺซัน ครั้งที่เราะฮฺลุส ได้ส่งนางให้กับเซดบินฮารีซะฮฺนางปฏิเสธต่อมานางก็ตอบรับ ท่านอิบนุกะซีร์ได้อธิบายว่าโองการนี้ครอบคลุมในทุกๆเรื่อง เมื่ออัลลอฮฺและเราะฮฺลุสได้ตัดสินในเรื่องหนึ่งเรื่องใดแล้ว ไม่อนุญาตให้ผู้ใดขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติ คำพูดหรือทัศนะ (อิบนุกะซีร์, 1414 : 3/646-647)

1.2.1.4 อย่าทำเกินคำสั่งของอัลลอฮฺ ﷻ และเราะฮฺลุส ﷺ

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾ (الحجرات: 1)

ความว่า “ โอ้ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงอย่าได้ล้ำหน้า ในการกระทำใดๆ (เมื่ออยู่ต่อหน้าอัลลอฮฺและเราะฮฺลุสของพระองค์พวกเจ้าจงยำเกรงอัลลอฮฺเถิด แท้จริงอัลลอฮฺนั้นเป็นผู้ทรงได้ยิน ผู้ทรงรอบรู้ ” (อัลหุญรอต: 1)

โองการนี้ได้บอกถึงมารยาทที่ผู้ศรัทธาพึงปฏิบัติต่ออัลลอฮฺ ﷻ และเราะฮฺลุส ﷺ ของพระองค์ บอกถึงการให้เกียรติและการให้ความสำคัญต่อคำตรัสของอัลลอฮฺและสุนนะฮฺของท่านนบี โดยจะต้องไม่พูดหรือทำในสิ่งที่เกินคำสั่งหากแต่จะต้องเป็นผู้ตามที่ดีดังจะเห็นตัวอย่างกรณีของท่านมูอาซในครั้งที่ท่านนบีส่งเขาไปยังเมืองยะมัน ท่านอิบนุกะซีร์ได้อธิบายโองการนี้ด้วยหะดีษของท่านนบีที่ว่า “ ท่านนบีถามท่านมูอาซครั้งที่ท่านส่งเขาไปยังเมืองยะมันว่า ท่านจะตัดสินปัญหาด้วยอะไร? เขาตอบว่า ด้วยกิตาบุลลอฮฺ แล้วหากไม่พบในกิตาบุลลอฮฺละ? เขาตอบว่า ด้วยสุนนะฮฺของท่านเราะฮฺลุส ﷺ ท่านนบีถามต่อว่า แล้วหากไม่พบในสุนนะฮฺละ? เขาตอบว่า ก็ด้วยการวินิจฉัยของฉันท่านนบีจึงได้ตอบไปที่อกของเขาและกล่าวว่า “ การสรรเสริญเป็นสิทธิแต่อัลลอฮฺผู้ซึ่งให้ทูตของเราะฮฺลุสของพระองค์ได้ปฏิบัติสอดคล้องกับเราะฮฺลุสของพระองค์ในสิ่งที่ทำให้เขาพอใจ ” (อิบนุกะซีร์, 1414 : 4/262)

1.2.1.5 จงเชื่อฟังอัลลอฮฺ ﷻ และเราะฮฺลุส และอย่าขัดแย้งกัน

⁶ ชื่อ มูญาฮิดบินญับร หรืออีกชื่อหนึ่งว่า อิบนุญับรเป็นตาบิอันที่มีความเชี่ยวชาญด้านตัฟสีร หะดีษ ฟิกฮฺ เกิด ใน ฮ.ศ.21 เสียชีวิตเมื่อ ฮ.ศ. 104 (ซีรอะอะลามาอันนุบะลาอ , อัซซะฮะบี, 1994 : 4/449-547)

⁷ ชื่อ เกาะตาตะฮฺบินดีอามะฮฺเป็นตาบิอันมีความชำนาญด้านตัฟสีร และด้านหะดีษเกิดใน ฮ.ศ. 60 เสียชีวิต ฮ.ศ.ที่ 117 (ซีรอะอะลามาอันนุบะลาอ , อัซซะฮะบี, 1994 : 5/263-283)

⁸ ชื่อ มุกอติลบินสุลัยมานอัลบัลคี เป็นผู้มีความชำนาญด้านตัฟสีร เจ้าของตตัฟสีรมุกอติล ปีเกิด ไม่ระบุชัดเจน เสียชีวิต ฮ.ศ. 150 (ซีรอะอะลามาอันนุบะลาอ , อัซซะฮะบี, 1994 : 6/602)

﴿ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ ۖ وَاصْبِرُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ (الانفال: 46)

ความว่า “และจงเชื่อฟังอัลลอฮ์ และเราะสูลของพระองค์เถิด และจงอย่าขัดแย้งกันจะทำให้พวกเจ้าย่อท้อ และทำให้ความเข้มแข็งของพวกเจ้าหมดไป และจงอดทนเถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นทรงอยู่กับผู้อดทนทั้งหลาย” (อัลอันฟาล : 46)

การเชื่อฟังอัลลอฮ์และเราะสูลและการไม่ขัดแย้งกันนั้นจะนำมาซึ่งความเข้มแข็งและพลังอิบนุกะซีรอธิบายโอองการนี้ว่า “บรรดาเศาะฮาบะฮ์นั้นมีความกล้าหาญและจงรักภักดีต่อคำสั่งของอัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์อย่างที่ไม่มีการขานชาติใดไม่ว่าจะอยู่ก่อนหน้าพวกเขาหรือหลังจากพวกเขาก็ตามเคยปฏิบัติมาก่อน ด้วยบระอกะฮ์ของท่านเราะสูล ﷺ และการจงรักภักดีต่อคำสั่งของเราะสูล ﷺ พวกเขาสามารถทำให้ผู้คนรับอิสลามและและพิชิตเมืองต่างๆได้ในระยะเวลาอันสั้น (อิบนุกะซีร, 1414 : 2/418)

1.2.1.6 ยอมรับในหลักการที่มาจากอัลลอฮ์และเราะสูล ﷺ

﴿ إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ. وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشِ اللَّهَ وَيَتَّقْهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴾ (النور: 51-52)

ความว่า “แท้จริงคำกล่าวของบรรดาผู้ศรัทธาเมื่อพวกเขาถูกเรียกร้องไปไปสู่อัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์เพื่อให้ตัดสินระหว่างพวกเขา พวกเขาจะกล่าวว่า “เราได้ยินแล้ว และเราเชื่อฟังปฏิบัติตาม” และชนเหล่านี้พวกเขาเป็นผู้ประสบความสำเร็จและผู้ใดเชื่อฟังปฏิบัติตามอัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์ และเกรงกลัวอัลลอฮ์และยำเกรงพระองค์แล้ว ดังนั้นชนเหล่านี้พวกเขาเป็นผู้ได้รับชัยชนะ” (อันนูร : 51-52)

จากกายะฮ์ต่าง ๆ ข้างต้นอัลกุรอานได้ชี้ให้เราเห็นถึงความจำเป็นต่อการยึดและปฏิบัติตามอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบีแต่หากจะต้องมีการวินิจฉัยในประเด็นที่การขัดแย้งหรือการเห็นต่างซึ่งเป็นสิ่งที่ย่อมเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อัลกุรอานได้วางมาตรฐานของทางออก และการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการกลับไปหาคำตอบและข้อยุติจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ส่วนการยึดอารมณ์เป็นทางออกย่อมเป็นหนทางนำไปสู่ความหลงผิดความแตกแยกและขาดความเข้มแข็ง

1.2.1.7 ความเห็นต่างเป็นธรรมชาติและเป็นกฎเกณฑ์ของอัลลอฮ์ ﷻ

﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً ۗ وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ ۗ﴾
(الهود: 118-119)

ความว่า “ถ้าแม้ว่า พระผู้อภิบาลของเจ้าประสงค์ แน่นนอนพระองค์จะทรงทำให้มนุษย์ทั้งหมด เป็นประชาชาติเดียวกัน (อยู่ในแนวทางเดียวกัน) แต่พวกเขาก็ยังขัดแย้งกันอยู่ ยกเว้นผู้ที่ พระผู้อภิบาลของเจ้าทรงมีเมตตา” (ฮุด: 118-119)

ความเห็นต่างหรือความแตกต่างย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้และเป็นหนึ่งในกฎเกณฑ์ของอัลลอฮ์ ﷻ ดังนั้นผู้ที่จะนำเราไปสู่อัลกุรอานและสุนนะฮ์ได้ถูกต้องตามเจตนารมณ์แห่งศาสนา ต้องเป็นผู้รู้เท่านั้น อัลลอฮ์จึงกล่าวถึงสถานะอันสูงส่งและเกียรติของผู้รู้ไว้ในหลายอายะฮ์ดังจะนำมาโดยสังเขปดังนี้

1.2.1.8 ความสูงส่งของผู้รู้

﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ (الزمر: 9)

ความว่า “จงกล่าวเถิดมุฮัมมัด บรรดาผู้รู้และบรรดาผู้ไม่รู้จะเท่าเทียมกันหรือ? แท้จริงบรรดาผู้มีสติปัญญานั้นที่ใคร่ครวญ” (อซซุมร์ :9)

อายะฮ์นี้บอกถึงสถานะอันสูงส่งของผู้รู้และความแตกต่างระหว่างผู้รู้กับผู้ที่ไม่มีความรู้ “ผู้รู้กับผู้ที่ไม่รู้ย่อมมีสถานะที่แตกต่างกัน เหมือนความแตกต่างของกลางคืนกับกลางวัน แสงสว่างกับความมืด และน้ำกับไฟ” (อัสสะอดีย, 1993 : 4/295)

1.2.1.9 ผู้ที่ยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ คือ ผู้ที่มีความรู้

﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾ (الفاطر: 28)

ความว่า “อันความจริงผู้ที่ยำเกรงอัลลอฮ์ในหมู่บ่าวของพระองค์คือผู้ที่มีความรู้” (อัลฟาฏีร :28)

ท่านอิบน์ตุย์มียะฮ์ได้อธิบายโองการนี้ว่า “โองการนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ยำเกรงต่ออัลลอฮ์คือผู้ที่ต้องมีความรู้ แต่มิได้หมายถึงผู้มีความรู้ทุกคนจะยำเกรงอัลลอฮ์ ” (อิบน์ตุย์มียะฮ์, 2004 : 7/539) อับดุลเราะฮฺมาน อัสสะอดียได้อธิบายว่า “ผู้ที่รู้จักอัลลอฮ์มากเขาย่อมยำเกรงต่อพระองค์มาก” (อัสสะอดีย, 1993 : 4/207)

1.2.1.10 อัลลอฮฺ ﷻ ทรงยกย่องเทิดเกียรติบรรดาผู้รู้

﴿يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾
(المجادلة: 11)

ความว่า “ อัลลอฮฺ ﷻ จะทรงยกย่องเทิดเกียรติแก่บรรดาผู้ศรัทธาและบรรดาผู้
ได้รับความรู้หลายชั้นและอัลลอฮฺทรงรอบรู้อย่างในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำ ” (อัลมุดาตะ
ละฮฺ : 11)

นี่คือบางส่วนของอายะฮ์อัลกุรอานที่อัลลอฮฺกล่าวยกย่องให้เกียรติแก่บรรดาผู้รู้ นั้นย่อม
ชี้ถึงความสำคัญที่มุสลิมพึงทราบถึงสถานะอันสูงส่งของผู้รู้ และการปฏิบัติที่เหมาะสมกับท่านเหล่านั้น

1.2.2 อัลหะดีษที่เกี่ยวข้อง

นอกจากอัลกุรอานแล้วยังมีหะดีษที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความเห็นต่างและแนวทางปฏิบัติที่
เป็นทางออกของปัญหาซึ่งจะเห็นได้จากหะดีษที่จะนำเสนอต่อไปนี้โดยสังเขป

1.2.2.1 ความเห็นต่างที่เกิดขึ้นในระดับเศาะหาบะฮ์

((قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْأَخْزَابِ : لَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدُ الْعَصْرِ إِلَّا فِي بَيْتِي
فُرِيظَةَ فَأَدْرَكَ بَعْضُهُمُ الْعَصَرَ فِي الطَّرِيقِ ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ : لَا نُصَلِّي حَتَّى نَأْتِيَهَا ، وَقَالَ
بَعْضُهُمْ : بَلْ نُصَلِّي ، لَمْ يُرِدْ مِنَّا ذَلِكَ ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ
يُعْنَفْ وَاحِدًا مِنْهُمْ))

ความว่า “ ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวในวันสงครามอะหฺซาบ⁹ ว่า “คนหนึ่งคนใดอย่าได้
ละหมาดอัสนี นอกจากที่บิ่ญุร็อยเซาะฮ์¹⁰ ดังนั้นเมื่อได้เวลาอัศริขณะอยู่ระหว่าง
ทาง เศาะหาบะฮ์บางส่วนกล่าวว่า เราจะไม่ละหมาดจนกว่าจะถึงบิ่ญุร็อยเซาะฮ์
แต่อีกบางส่วนกล่าวว่า เราจะละหมาดเพราะท่านเราะซูลุลลอฮ์ ﷺ มิได้มี

⁹ สงครามอะหฺซาบ (สงครามพันธมิตร)หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า สงครามคอนดัก (สนามเพาะ) เกิดขึ้น ในเดือนเชาวาล ฮ.ศ. 5 สาเหตุ
เนื่องมาจาก หลังจากยิวตระกูลนะฎิรถูกขับไล่ออกจากเมืองมะดีนะฮ์ไปยังคอบัยร์ พวกเขาไปด้วยความอิจฉาและโกรธแค้นมุสลิม พวกเขาจึงเดินทางไปยังมักกะฮ์เพื่อยุยงเผ่าต่างๆให้ทำสงครามกับมุสลิม พวกเขามีจำนวน 10000คน มุสลิมมีเพียง 3000คน (ซีเราะฮ์อัล
นะบะวีย์ฟีญาอิลมะฮ์ศอดิร อัลอัศลีฮะฮ์ 1412 : 443, อิบนูฮิษาม 3/166)

¹⁰ บะนิ่ญุร็อยเซาะฮ์ คือยิวเผ่าหนึ่งที่เคยอาศัยอยู่ที่มะดีนะฮ์ สงครามบะนิ่ญุร็อยเซาะฮ์เกิดขึ้นหลังสงครามอะหฺซาบ ในระหว่างเดือนซุล
เกาะดะฮ์และต้นซุลฮิจญะฮ์ ฮ.ศ. 5 สืบเนื่องจากการบิดพลิ้วสัญญาของพวกเขาต่อท่านนบี (ซีเราะฮ์อัลนะบะวีย์ฟีญาอิลมะฮ์ศอดิร
อัลอัศลีฮะฮ์ 1412 : 409)

เป้าหมายเช่นนั้น เรื่องราวดังกล่าวจึงถูกเรียนแก่ท่านนบี โดยที่ท่านไม่ได้ตำหนินคนใดจากพวกเขาเลย” (อัลบุคอรี, 1419 : 4119)

จากหะดีษบทนี้ทำให้เราเห็นว่าความเห็นต่างเกิดขึ้นได้แม้ในระดับของเศาะหาบะฮ์ และขณะที่ท่านนบี ﷺ ยังมีชีวิตอยู่เป็นการเห็นต่างที่เกิดขึ้นจากความเข้าใจต่อคำสั่งของท่านนบี ﷺ ต่างกัน

1.2.2.2 ความเห็นต่างที่เกิดขึ้นในระดับนักปราชญ์ชั้นนำ

((عن أحمد يعنِي ابن عبد الرحمن بن وهب ، قال : سمعتُ عمِّي ، يقولُ : سمعتُ مالِكًا يُسألُ عن تَخْلِيلِ أَصَابِعِ الرَّجُلَيْنِ فِي الْوُضُوءِ ؟ فَقَالَ : لَيْسَ ذَلِكَ عَلَى النَّاسِ ، قَالَ : فَتَرَكْتُهُ حَتَّى حَفَّ النَّاسُ ، فَقُلْتُ لَهُ : يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ، سَمِعْتُكَ تُفْتِي فِي مَسْأَلَةِ تَخْلِيلِ أَصَابِعِ الرَّجُلَيْنِ ، زَعَمْتَ أَنَّ لَيْسَ ذَلِكَ عَلَى النَّاسِ ، وَعِنْدَنَا فِي ذَلِكَ سُنَّةٌ ، فَقَالَ : وَمَا هِيَ ؟ فَقُلْتُ ثنا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، وَابْنُ هُبَيْرَةَ ، وَعَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَمْرٍو الْمُعَاوِيَّ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْخُبَلِيِّ ، عَنِ الْمُسْتَوْرِدِ بْنِ شَدَّادِ الْقُرَشِيِّ ، قَالَ : " رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُدَلِّكُ بِمَخْصَرِهِ مَا بَيْنَ أَصَابِعِ رَجُلَيْهِ " فَقَالَ : إِنَّ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ ، وَمَا سَمِعْتُ بِهِ قَطُّ إِلَّا السَّاعَةَ ، ثُمَّ سَمِعْتُهُ يُسألُ بَعْدَ ذَلِكَ ، فَأَمَرَ بِتَخْلِيلِ الْأَصَابِعِ))

ความว่า “จากอะหมัดบินอับดุลเราะฮมานบินวะฮ์บกล่าวว่า “ฉันได้ยินอาของฉันกล่าวว่า ฉันได้ยินมาลิกถูกถามเกี่ยวกับการสาบนิ้วเท้าขณะอาบน้ำละหมาด เขาได้ตอบว่า ไม่จำเป็นต้องทำ เขากล่าวว่า ฉันทิ้งไว้ชั่วเวลาหนึ่ง เมื่อคนน้อยลง ฉันจึงกล่าวกับเขาว่าโอ้อะบาอับดุลลาฮ์ ฉันได้ยินท่านตอบคำถามเกี่ยวกับการสาบนิ้วเท้าในการอาบน้ำละหมาด ซึ่งท่านตอบว่า ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติ แต่สำหรับฉัน มีสุนนะฮ์ในเรื่องดังกล่าว เขา (มาลิก) จึงกล่าวว่า สุนนะฮ์อะไร ฉันจึงกล่าวว่า ท่านลัษซิบินชะฮัด และอิบนุลละฮือฮะหุ และท่านอัมรฺบินฮาริสได้เล่าให้ฉันฟังจากท่านยะซีดบินอัมรฺอัลมะอาฟีย์จากอบีอับดุลเราะฮมานอัลซุบัยดีจากมุสตาไรด บิน ชัดดาต อัลกุเราะฮ์ชียกล่าวว่าฉันเห็นเราะสุลุลลอฮ์สาบนิ้วเท้าด้วยนิ้วก้อย เขา (มาลิก) ได้กล่าวว่า นี่คือนะบีที่ดี ฉันไม่เคยได้ยินหะดีษนี้นอกจากตอนนี้ ต่อมาฉันได้ยินเขา (มาลิก) ถูกถามหลังจากนั้น เขาจึงใช้ให้สาบนิ้ว” (อัลบัยฮะกีย์ในซุนันอัลบุรออ, 1412:361)

สำหรับหะดีษบทนี้เป็นความเห็นต่างที่เกิดขึ้นในระดับปราชญ์ชั้นนำเป็นความเห็นต่างเพราะไม่ได้รับทราบหะดีษจากท่านนบี ﷺ

1.2.2.3 ความเห็นต่างอันเนื่องมาจากหะดีษไม่น่าเชื่อถือ

อีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นการเห็นต่างเพราะหะดีษที่มีอยู่ในเรื่องนั้นยังไม่น่าเชื่อถือสำหรับอิมามท่านนั้นอย่างเช่น กรณีของท่านอิมามชาฟีอีถือว่าหะดีษที่กำหนดเวลาสำหรับผู้สวมใส่รองเท้าคุฟ (รองเท้าหนังหุ้มส้น) นั้นยังไม่น่าเชื่อถือท่านจึงมีทัศนะในช่วงแรกที่ท่านอยู่ที่แบกแดดว่าไม่มีกำหนดระยะเวลาสำหรับผู้สวมรองเท้าคุฟ(จนกว่าจะมีญิบ) ต่อมาเมื่อพิสูจน์พบว่าหะดีษนั้นเชื่อถือได้ ท่านจึงเปลี่ยนทัศนะว่า การสวมคุฟนั้นต้องมีกำหนดระยะเวลา

"قال البيهقي في معرفة السنن والآثار 116/2 قال الشافعي في القديم: لو ثبت عن النبي صلى الله عليه وسلم حديث في التوقيت كانت الحجة فيه, لافى غيره, ولا في القياس قال زعفراني: رجع ابو عبد الله -يعني الشافعي- الى التوقيت في المسح: للمقيم يوم وليلة وللمسافر ثلاثة ايام ولياھن عندنا ببغداد قبل ان يخرج منها"

แปลว่า “ท่านบัยฮะกียกกล่าวใน หนังสือ มะอริฟะตุสสุนันวัลอาฮารเล่ม 2 หน้า 116 ว่า “อิมามชาฟีอีกล่าวในทัศนะเดิม¹¹ ว่า หากปรากฏหะดีษที่เชื่อได้ในเรื่อง กำหนดเวลาการสวมรองเท้าคุฟแน่นอนหลักฐาน(เรื่องนี้)ย่อมอยู่กับหะดีษโดยจะไม่พิจารณา(เรื่องนี้)อื่นจากหะดีษและการกีياس” ท่านชะพะรอนี¹² ได้กล่าวว่า : ออบูอับดีลลาฮ -หมายถึง อิมามชาฟีอี-ได้กลับมายึดในการกำหนดเวลาในการสวม รองเท้าคุฟสำหรับผู้ที่มีได้เดินทาง (มุกีม) หนึ่งวันหนึ่งคืน และสำหรับผู้เดินทาง สามวันสามคืน ขณะที่ท่านอยู่กับพวกเราที่แบกแดดก่อนจะเดินทางออกจาก แบกแดด” (บัยฮะกียในมะอริฟะตุสสุนันวัลอาฮาร, 1411 : 2/ 116) และยังมีอีกหลายสาเหตุที่จะนำมากล่าวในบทต่อไป

1.2.2.4 หะดีษที่กล่าวถึงความสำคัญผู้รู้

((مَنْ يُرِدْ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ))

¹¹ ขณะที่ท่านอยู่ที่แบกแดดเมืองหลวงของประเทศอิรักโดยท่านมีความเชื่อในตอนแรกว่า การเช็ดคุฟนั้นไม่มีกำหนดระยะเวลาทราบได้ที่ไม่มีญิบ

¹² ท่านคือ ฮะซันบินมุฮัมมัดบิเนาะบาออลบัฆดาดีอัลชะพะรอนี ชัยคุลฟูเกาะฮาวัลมุอัดดีซิน ท่านเป็นหนึ่งในลูกศิษย์คนสำคัญของท่านอิมามชาฟีอี เสียชีวิตเมื่อ ฮ.ศ. 260

ความว่า “เมื่ออัลลอฮ์ ﷻ ทรงประสงค์ให้บ่าวคนหนึ่งได้รับความดีงาม พระองค์ จะให้เขามีความเข้าใจในศาสนา” (อัลบุคอรีย์ หมายเลขหะดีษ 71 มุสลิม หมายเลขหะดีษ1037)

1.2.2.5 ความประเสริฐของผู้รู้

((فَضْلَ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ، وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةَ الْأَنْبِيَاءِ، وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُورَثُوا دِينًا وَلَا دِرْهَمًا، إِنَّمَا وَرَثُوا الْعِلْمَ، فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحِطِّ وَافِرٍ))

ความว่า “ความประเสริฐของผู้รู้ที่โดดเด่นเหนือผู้ปฏิบัติอิบาดะฮ์ เปรียบเสมือน ความประเสริฐของดวงจันทร์ในคืนจันทร์เพ็ญ ที่โดดเด่นเหนือดาวดวงอื่นๆ และแท้จริงบรรดาอุละมาคือทายาทจากบรรดานบี และแท้จริงบรรดานบีไม่ได้ทิ้งมรดกแม้แต่หนึ่งดีนาร์หรือหนึ่งดิรฮัม แต่ทว่าพวกเขาได้ทิ้งมรดกแห่งความรู้ ดังนั้น ผู้ได้รับมรดกแห่งความรู้ (จากพวกเขา) แท้จริงเขาได้รับเอาส่วนแบ่งที่ครบถ้วนสมบูรณ์” (อบูดาวูด หมายเลขหะดีษ 3641)

1.2.3 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.2.3.1 อับดุลเราะฮ์มาน บิน มุอัลลาอัลลุมัยฮิก (ฮ.ศ. 1427) ได้เขียนหนังสือ “เกาะวาอิตุฟีตะอามุลิมะฮ์อัลอุลาม่าฮ์” (หลักการปฏิบัติต่อผู้รู้) ท่านได้กล่าวถึง ใครคือผู้รู้ เราจะรู้ว่าใครคือผู้รู้ได้อย่างไร ความแตกต่างระหว่างผู้รู้กับผู้ที่ทำเหมือนเป็นผู้รู้ สถานะของผู้รู้ในอิสลาม การให้เกียรติต่อผู้รู้ การระมัดระวังจากการตำหนิผู้รู้ ท่านได้เขียนไว้ว่า “แท้จริงการที่ท่านนบี ﷺ ได้ถูกส่งมานั้นถือเป็นความโปรดปรานที่ยิ่งใหญ่จากอัลลอฮ์ ﷻ และส่วนหนึ่งจากความสมบูรณ์ของความโปรดปรานนี้คือการที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ให้บรรดาปวงปราชญ์ได้รับมรดกความรู้จากท่านนบี ﷺ ดังนั้นอุลาม่าฮ์จึงเป็นทายาทของท่านนบี ﷺ ที่ดำรงไว้ซึ่งการเผยแผ่ศาสนาต่ออุมมะฮ์ฮ์ของท่านนบี ﷺ และเมื่ออุลาม่าฮ์คือผู้รับมรดกความรู้ของท่านนบี ﷺ จึงเป็นความจำเป็นที่อุมมะฮ์ฮ์ต้องเชื่อฟังเขาเหล่านั้นในสิ่งที่เขาเชื่อฟังอัลลอฮ์ ﷻ ให้ความรักและให้เกียรติต่อพวกเขา

1.2.3.2 อับดุลลอฮ์ บิน อับมุฮ์ซินอัตตุรกี (ฮ.ศ.1397) ได้เขียนหนังสือชื่อ “อัสบาบูอิดติลาฟีลอุลาม่าฮ์” (สาเหตุของการเห็นต่างของปวงปราชญ์) ท่านกล่าวถึงความเห็นต่างและพัฒนาการของความเห็นต่างที่ผ่านยุคสมัย สาเหตุการเห็นต่างของบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ทัศนคติของปวงปราชญ์ในเรื่องความเห็นต่าง ประโยชน์ของการรู้ถึงสาเหตุของการเห็นต่าง

1.2.3.3 ฎอฮา ฎญาบิร พัยยาฎอ์ลอะละวะวานี (ฮ.ศ.1416) ได้เขียนหนังสือชื่อ “อะตะบู้ลอิคติลาฟฟีลอิสลาม” (มารยาทการเห็นต่างในอิสลาม) ซึ่งกล่าวถึงประวัติการเห็นต่างและพัฒนาการของมัน การเห็นต่างของเศาะฮาบะฮ์ในยุคของท่านนบี ﷺ การตีความและชนิดต่างๆของการตีความ กฎเกณฑ์การตีความ เศาะฮาบะฮ์ที่ใช้การวินิจฉัย, การกำชับของท่านนบี ﷺ ต่อบรรดาเศาะฮาบะฮ์ในการขัดแย้ง

1.2.3.4 มุศตอฟาสะอิดอัลคอน (ฮ.ศ.1427) ได้เขียนหนังสือชื่อ “อะชะรูลอิคติลาฟฟีลเกาะวาอิดีลอุซูลียะฮ์ฟีอิคติลาฟฟีลฟุเกาะฮาอ์” (ผลของความเห็นต่างในกฎเกณฑ์พื้นฐานในการเห็นต่างของบรรดาฟุเกาะฮาอ์) ได้กล่าวถึงที่มาแห่งบทบัญญัติในสมัยของท่านนบี ﷺ จุดกำหนดการเห็นต่างและสาเหตุของมัน กฎพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการนำสุกุ่มออกมาจากตัวบทกฎเกณฑ์เฉพาะอัลกุรอาน, กฎเกณฑ์เฉพาะอัลหะดีษ, อัจญ์มาอ์¹³ และกียาส¹⁴

1.2.3.5 มุฮัมมัด บินชะอิด บิน รอสลาน (ฮ.ศ.1423) ได้เขียนหนังสือชื่อ “เฮาะละฮะยาติชัยคัลลอิสลามอิบนิตัยมียะฮ์” (ชีวิตของชัยคัลลอิสลามอิบนิตัยมียะฮ์) ได้กล่าวถึงประวัติชีวิตของชัยค เช่น เวลาและสถานที่เกิด การให้ความสนใจต่อการศึกษาและการแสวงหาความรู้ บรรดาคณาจารย์ของชัยค การได้รับการยกย่องจากบรรดาปวงประชาญ์ และแม้แต่ศัตรู การเข้าร่วมในเหตุการณ์สำคัญๆ ในยุคของท่าน บททดสอบที่ชัยคได้รับ การเดินทางกลับฮาม บททดสอบที่ได้รับจากการฟิตวา(การวินิจฉัยปัญหา) วาระสุดท้ายของชัยค

1.2.3.6 อะบูซุฮัยเราะฮ์ (ค.ศ.1977) ได้เขียนหนังสือ “อิบนุตัยมียะฮ์ ฮะยาตุฮ์วะอัศรูลุฮ์ อารออุฮ์วะฟิเกฮ์ฮ์” (อิบนุตัยมียะฮ์ ชีวิตของท่าน ยุคสมัยของท่าน ทัศนคติและแนวทางฟิเกฮ์ของท่าน) เป็นการเขียนประวัติชีวิต และผลงานของชัยคัลลอิสลามอิบนุตัยมียะฮ์ ได้ครบทุกด้านเช่นด้านชีวิตของชัยค การเกิดของชัยค ครอบครัว การอพยพไปแบกแดด ด้านการศึกษา ความฉลาดและเฉียบแหลมของชัยค การให้ความสนใจต่อการศึกษา การศึกษาในทุกแขนงแห่งวิชาการศาสนา เช่น หะดีษ ฟิเกฮ์ อะกีดะฮ์ เป็นต้น ด้านการสอนและผลงานทางวิชาการ ท่านได้นั่งสอนบนเก้าอี้ของบิดาของท่าน จุดเริ่มต้นความขัดแย้งหรือการเห็นต่างในเรื่องอะกีดะฮ์และผลงานการเขียนและการสอนของท่าน ด้านการเมือง การออกสู่ สมรภูมิรบ บททดสอบที่ท่านได้รับที่อียิปต์ ความรู้ของชัยค และแหล่งที่มาของความรู้ บรรดาคณาจารย์ของชัยค กลุ่มต่างๆที่ตอบโต้กับชัยค ตะเชาฎฟิในยุคของท่าน หลักศรัทธาและแนวทางฟิเกฮ์ของท่าน การฟิตวา(วินิจฉัยปัญหา)ของท่าน และผลงานต่างๆของท่าน

¹³ อัจญ์มาอ์ (الاجماع) เป็นคำภาษาอาหรับ มีสองความหมาย คือ 1การตั้งใจอย่างแน่วแน่ 2 ความเห็นที่เหมือนกันหรือสอดคล้องกัน สำหรับความหมายในทางวิชาการนั้น บรรดาประชาญ์วิชาอูศูล์ฟิเกฮ์ได้ให้ความหมายหลากหลาย แต่ความหมายที่เป็นที่ยอมรับคือ อัจญ์มาอ์ คือความเห็นที่สอดคล้องกันของบรรดามุญเตฮิดของประชาชาติมุฮัมมัดที่เกิดขึ้นภายหลังจากการเสียชีวิตของท่าน ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (.อิสมาแอ อาลี,2552:69)

¹⁴ กียาส (القيااس) ความหมายทางวิชาการคือ การผนวกสิ่งที่ไม่มีความกำหนดบทบัญญัติเข้ากับสิ่งที่มีตัวบทกำหนดบทบัญญัติเพราะทั้งสองมีเหตุผล(อัลละฮ์)ในการกำหนดบทบัญญัติที่เหมือนกัน

1.2.3.7 อะบูลฮาซันอะลีอัลอะชะนะนีอัลนัควีย (ฮ.ศ.1407) ได้เขียนหนังสือชื่อ “อัลฮาฟิศ อะหมัด อิบน์ตุ้ยมียะฮฺ” ท่านได้กล่าวถึงแง่มุมชีวิตของชัยคุลอิสลามอิบน์ตุ้ยมียะฮฺ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายลักษณะเด่นของท่าน การตอบโต้ของอิบน์ตุ้ยมียะฮฺต่อบรรดากลุ่มแนวทางที่หลงผิด เช่น กลุ่มชีอะหฺ การฟื้นฟูหลักการอิสลาม ลูกศิษย์ของชัยคุลอิสลามอิบน์ตุ้ยมียะฮฺ

1.2.3.8 อัลวะซีร อิบุมุศ็อบฟิร ยะหฺยา บินมุฮัมมัด บินฮุบัยเราะฮฺ อัซซัยบานี (ฮ.ศ. 1423) ได้เขียนหนังสือชื่อ “อิกติลาฟุละอิมมะตุลอุลาม่า” ท่านได้กล่าวถึง จุดเริ่มต้นของฟิกฮ์ ฟิกฮฺในยุคของเศาะฮาบะฮฺ การเรียบเรียงตำราฟิกฮฺ ฐานที่มาของฟิกฮฺของบรรดาอิมามต่างๆ และความเห็นต่างในประเด็นฟิกฮฺในหมวดต่างๆเช่น หมวดฎะฮะฮฺอาเราะฮฺ หมวด อัศเศาะลาฮฺ หมวด อัศศิยาม เป็นต้น

1.2.3.9 ซะลิม อัลฮิลาลี (ฮ.ศ. 1405) ได้เขียนหนังสือ “อิบน์ตุ้ยมียะฮฺ อัลมุฟตะรออะลัยฮฺ” (อิบน์ตุ้ยมียะฮฺผู้ถูกกล่าวเท็จ) ท่านได้เขียน เกี่ยวกับท่านอิบน์ตุ้ยมียะฮฺ และจรรยา มารยาทของชัยคุการกุเรื่องเท็จใส่ร้ายชัยคุ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านอะกีดะฮฺ หรือด้านฟิกฮฺ

1.2.3.10 ดร.ฟัฎลิลฮาลี บินเซาะฮูร อิลายี(ค.ศ.1966) ได้เขียนหนังสือ “สุกมุลอิงการ พิมะชาอิลัล คิลาฟ” (สุกมการปฏิเสธในประเด็นเห็นต่าง)เป็นการนำเอาทัศนะและแนวทางของปราชญ์ ที่มีความเห็นในเรื่องเห็นต่างมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เช่นทัศนะของ อิมาม อัลฆอซาลี อิมาม อัลมาวัรดี และ กอฎีอับยูซะลาอัลฮัมบาลี อิมามชะยูฎี อิมามนะวะวีย ชัยคุลอิสลามอิบน์ตุ้ยมียะฮฺ และ อิบน์กอยยิม เป็นต้น

1.2.3.11 अबดุลชะลาม มุกบิล อัลมะญูดีย (ค.ศ. 2009) ได้เขียนหนังสือ “ลาอิงการ พิมะชาอิลัลอิจญูติฮาด” (ไม่ปฏิเสธในประเด็นที่มีการวินิจฉัย)เป็นการเขียนเกี่ยวกับเกะฮะวาอิฎุ้ลฟิกฮฺ , ผลของการเห็นต่างในประเด็นเกี่ยวกับฟิกฮฺทั้งในด้านการปฏิเสธและการยอมรับ ความแตกต่างระหว่าง “คิลาฟียะฮฺกับ อิจญูติฮาดียะฮฺ และมารยาทของเศาะฮาบะฮฺและบรรดาสะลัฟในการปฏิเสธ

1.2.3.12 अबดุลเลาะ หนุ่มสุข และคณะ (ค.ศ. 2019) ได้เขียนหนังสือ “อิสลามกับการบริหารทัศนคติที่แตกต่างในสังคมไทย”เป็นหนังสือที่เป็นผลสืบเนื่องจากการจัดประชุมระดมความคิดเห็นในหัวข้อ “ อิสลามกับการบริหารทัศนคติที่แตกต่างในสังคมไทย”เนื้อหาของหนังสือ เป็นการสรุปการสัมมนาในหัวข้อต่างๆ เช่น “มุมมองของสังคมไทย ปัจจุบัน ต่อศาสนาอิสลาม” หลักวะสะฎียะฮฺ : หลักการเคารพการเห็นต่างเป็นต้น ท่านได้เขียนไว้ตอนหนึ่งว่า “ความเห็นต่าง หมายถึง ความคิดเห็นที่เห็นต่างจากผู้อื่น หรือกลุ่มอื่นโดยมิเหตุผล หรือหลักฐานสนับสนุน (อัลญุรญานีย 1996.135) ความเห็นต่างทางศาสนา หมายถึง ความเห็นต่างในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบัญญัติศาสนาในด้านหลักความเชื่อ หลักจริยธรรม หลักการปฏิบัติศาสนกิจ หลักการปฏิบัติทางสังคม ชุรกรรมต่างๆ และอื่นๆ

1.2.3.13 อิสมาแอ อาลี (2552) ได้เขียนหนังสือ “อุศูลุ้ลฟิกฮฺ”เป็นหนังสือที่ประมวลไว้ด้วยหลักวิชาพื้นฐานของวิชาฟิกฮฺ เช่น อัลอะหฺกาม แหล่งที่มาของฮุกุม แหล่งที่มาของฮุกุมที่บรรดา

ปราชญ์มีทัศนคติแตกต่างกัน กฎเกณฑ์ทางด้านภาษาในการตีความตัวบท กฎเกณฑ์ด้านอุศุลกพิภพในการกำหนดบทบัญญัติ และ อัจฉริยชาติ ตักลิต และฟัตวา

1.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2.4.1 อับดุลเลาะห์ บิน ซอลิฮ์บินอับดุลอะซีซอัลฆุศนุ (1424 ฮ.ศ.) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ตะอวาล์มุนาวิอินลิซัยคัลอิสลาม อิบนิตัยมียะฮฺ” (การใส่ไคล้ของฝ่ายตรงข้ามต่อชัยคัลอิสลามอิบนิตัยมียะฮฺ) เป็นวิทยานิพนธ์ที่นำเสนอประเด็นการใส่ไคล้ต่างๆของผู้เป็นปรปักษ์ต่อชัยคัลอิสลามอิบนิตัยมียะฮฺ มาวิเคราะห์พร้อมนำหลักฐานมาหักล้าง

1.2.4.2 สะซัน โคนาตานา (1415 ฮ.ศ.) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “อันนัศรียะฮ์อัลสิยาซียะฮ์อินตะอิบนิตัยมียะฮ์” (ทฤษฎีการเมืองของอิบนิตัยมียะฮ์) เป็นวิทยานิพนธ์ที่นำเสนอ ทฤษฎีการเป็นผู้นำตามหลักนิติศาสตร์ของซุนนีย์, ทฤษฎีการเป็นผู้นำในทัศนะของอิบนิตัยมียะฮ์, ความหมายของอุมมะฮ์(ประชาชาติ)ในทัศนะของอิบนิตัยมียะฮ์ รัฐแห่งชะรียะฮ์

1.2.4.3 ยูซุฟ อะห์หมัด มุฮัมมัด อัลบัตวี (1999 ค.ศ.) ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “มะกอศิดุชะรียะฮ์อินตะอิบนิตัยมียะฮ์” (เจตนารมณ์แห่งชะรียะฮ์ในทัศนะของอิบนิตัยมียะฮ์) เป็นวิทยานิพนธ์ที่นำเสนอ ข้อเท็จจริงของความรู้ในเรื่องเป้าประสงค์แห่งบทบัญญัติ คำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง เช่น อัลฮิกมะฮ์อัลมะอานา อัลอิละฮ์ อัลมุนาซะบะฮ์และอัลมัศละฮะฮ์ พัฒนาการของการศึกษาในศาสตร์นี้ ความสำคัญของศาสตร์นี้สำหรับบุคคลทั่วไปสำหรับมนุษยชาติ ชนิดต่างๆของมะกอศิด(เป้าหมายแห่งบทบัญญัติ) ความสัมพันธ์ของเป้าหมายแห่งบทบัญญัติกับหลักฐานที่เป็นที่ยอมรับของปวงปราชญ์ อันได้แก่ อัลกรุอาน สุนนะฮ์และอิจญ์มาอ์ และหลักฐานที่ปราชญ์มีความเห็นต่างกัน เช่น กิยาส อิตติศฮาบ และอัลมะศอลิฮ์อัลมุรชะละฮ์

1.2.4.4 อิบรอฮีม บิน มะฮันนา บิน อับดุลลอฮ์อัลมะฮันนา (1424 ค.ศ.) ทำวิจัย เรื่อง “ซัดดุคชะรอเอียะฮ์อินตะอิบนิตัยมียะฮ์” (หลักการป้องกันสิ่งไม่ดีที่จะเกิดขึ้นในทัศนะของอิบนิตัยมียะฮ์) เป็นงานวิจัยที่นำเสนอหลักการเกี่ยวกับซัดดุคชะรอเอียะฮ์ในด้านภาษาและด้านวิชาการ การนำมาเป็นหลักฐานและทัศนะของปราชญ์ในมัซฮับต่างๆเกี่ยวกับเรื่องนี้ ผลของความเห็นต่างของผู้รู้ในการนำเรื่องนี้มาใช้เป็นหลักฐาน การให้นิยามและการอธิบายโครงสร้างหลัก (รูกัน) ของซัดดุคชะรอเอียะฮ์ในทัศนะของอิบนิตัยมียะฮ์ กฎของซัดดุคชะรอเอียะฮ์ของอิบนิตัยมียะฮ์และปราชญ์ท่านอื่นๆ ความสัมพันธ์ของซัดดุคชะรอเอียะฮ์กับอัลมัศละฮะฮ์ อัลอิจญ์มาอ์ อัลญะรูเราะฮ์ อัลอูรฟุและอัลอิฎฎียาต

1.2.4.5 อาบิต บิน อับดุลลอฮ์อัลซุบัยดี (1428 ค.ศ.) ทำวิจัยเรื่อง “เกาะวาอิด วะฎะฮะฮ์ วิบิต ฟิกฮุดตะอวะฮ์อินตะอิบนิตัยมียะฮ์” (กฎและหลักเกณฑ์ของฟิกฮุดตะอวะฮ์ตามทัศนะของชัยคัลอิสลามอิบนิตัยมียะฮ์)เป็นงานวิจัยที่นำเสนอ กฎและหลักเกณฑ์ต่างของฟิกฮ์ เช่น ฮุก่มที่เกี่ยวข้องกับการเจตนา อันตรายจะไม่ถูกขจัดด้วยสิ่งที่ไม่อันตราย บัญญัติอิสลามมาเพื่อสร้าง

คุณประโยชน์และขจัดสิ่งที่เป็นอันตรายแก่มนุษย์ชาติ ขจัดสิ่งที่เป็นอันตรายต้องมาก่อนการพิจารณาถึงประโยชน์ที่จะได้รับ หลักเดิมของการบิดาตะฮ์คือยึดตามตัวบท ประเด็นต่างๆของการวินิจฉัยที่ต้องไม่ได้รับการตำหนิหรือปฏิเสธ หลักเกณฑ์การกำชับให้ทำดีและการยับยั้งความชั่ว การยับยั้งความชั่วต้องไม่นำไปสู่ความชั่วที่รุนแรงกว่า

1.3 คำถามในการวิจัย

จากที่มาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยได้ตั้งโจทย์ที่เป็นคำถามของการวิจัยดังนี้

1.3.1 อิบนุตัยมียะฮ์คือใคร มีผลงานทางวิชาการอย่างไร

1.3.2 แนวทางของอิบนุตัยมียะฮ์ต่อความเห็นต่างและทัศนคติของท่านต่อบรรดาปวงปราชญ์จากข้อเขียนของท่านในหนังสือ”ร็อฟอ์ลมะลามะนีลอะอิมมะตีลอะฮลาม” เป็นอย่างไร

1.3.3 แนวทางของอิบนุตัยมียะฮ์ต่อความเห็นต่างสอดคล้องกับแนวทางของกัลยาณชนยุค300 ปีแรกหรือไม่อย่างไร

1.4 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.4.1 เพื่อศึกษาประวัติและผลงานทางวิชาการของอิบนุตัยมียะฮ์

1.4.2 เพื่อศึกษาแนวทางของอิบนุตัยมียะฮ์เรื่องความเห็นต่างและทัศนคติของท่านต่อบรรดาปวงปราชญ์จากหนังสือ”ร็อฟอ์ลมะลามะนีลอะอิมมะตีลอะฮลาม”

1.4.3 เพื่อศึกษาความสอดคล้องแนวทางของอิบนุตัยมียะฮ์กับแนวทางของกัลยาณชนยุค 300 ปี แรกในเรื่องความเห็นต่าง

1.5 ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังนี้

1.5.1 ศึกษาประวัติและงานเขียนของอิบนุตัยมียะฮ์

1.5.2 ศึกษาและวิเคราะห์แนวทางของอิบนุตัยมียะฮ์เกี่ยวกับความเห็นต่างในหนังสือ “ร็อฟอ์ลมะลามะนีลอะอิมมะตีลอะฮลาม”

1.5.3 ศึกษาเฉพาะกรณีความเห็นต่างในประเด็นปัญหาที่รองรับการวินิจฉัยได้ (อิจญูติฮาด)

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.6.1 การอ้างอิงที่นำมาจากเอกสารต่าง ๆ ผู้วิจัยจะอ้างโดยเขียนแบบ นาม-ปี คือชื่อของผู้แต่งปีที่พิมพ์และเลขหน้าอ้างอิงในเครื่องหมายวงเล็บ (.....)

1.6.2 คำอธิบายเพิ่มเติมของผู้วิจัยที่ช่วยในการทำความเข้าใจเนื้อหาของงานวิจัยผู้วิจัยจะใช้การเขียนแบบเชิงอรรถ รวมถึงประวัติย่อของบุคคลและคำอธิบายศัพท์ที่สำคัญด้วย

1.6.3 การอ้างอิงอายะฮ์อัลกุรอานผู้วิจัยจะอ้างโดยระบุชื่อซูเราะฮ์ (บท) และตามด้วยระบุเลขอายะฮ์ด้านล่าง หากเป็นอายะฮ์ที่ถูกอ้างจากฐานข้อมูลจะระบุไว้แบบเชิงอรรถ

1.6.4 การอ้างอิงตัวบทหะดีษผู้วิจัยจะอ้างแบบชื่อผู้บันทึกหะดีษและหมายเลขหะดีษด้านล่างตัวบทของหะดีษ หากเป็นหะดีษที่ถูกอ้างจากฐานข้อมูลจะระบุไว้แบบเชิงอรรถโดยนำมาจากหนังสือรวบรวมตัวบทหะดีษที่ระบุไว้ในบรรณานุกรมและผู้วิจัยจะใช้การเขียนแบบเชิงอรรถในการชี้แจงถึงสถานภาพของหะดีษยกเว้นหะดีษที่รายงานโดยอัลบุคอรีย์และมุสลิมจะไม่เขียนชี้แจงไว้เนื่องจากหะดีษทั้งสองแหล่งถือว่าเป็นหะดีษที่เศาะฮีห์ (ถูกต้องมีความน่าเชื่อถือและนำมาเป็นหลักฐานได้) โดยใช้โปรแกรมตัวครีจญหะดีษที่'อ ยู' ในเว็บไซต์ต่าง ๆ เช่น อิสลามเว็บ <http://www.islamweb.net/hadith> เว็บไซต์อัลอัลบานีย์ www.alalbany.net เว็บไซต์อัครอรอัสสะนียะฮ์ <http://www.dorar.net> เป็นต้น

1.6.5 ((.....)) ใช้กับอัลหะดีษ

1.6.6 “.....” ใช้สำหรับการแปลความหมายอัลกุรอานและอัลหะดีษรวมถึงข้อความสำคัญที่ถูกอ้างอิงในแหล่งอื่น ๆ ด้วย

1.6.7 ﴿.....﴾ ใช้กับอัลกุรอาน

1.6.8 การเทียบอักษรภาษาอาหรับและศัพท์เกี่ยวกับอิสลามศึกษาผู้วิจัยจะอ้างอิงจากตารางการเทียบพยัญชนะอาหรับ-ไทยของ วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปีพุทธศักราช 2565

1.6.9 การใช้ภาษาต่างประเทศกำกับผู้วิจัยจะใช้กำกับเฉพาะคำที่ไม่เป็นที่รู้จัก ชื่อเฉพาะหรือคำศัพท์ทางวิชาการที่เห็นว่าเหมาะสมและจะกำกับเพียงคำละหนึ่งครั้งเท่านั้น

1.6.10 การแปลความหมายอัลกุรอานผู้วิจัยจะแปลตามความหมายอัลกุรอานฉบับแปลของสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับแห่งประเทศไทยและผู้วิจัยจะเพิ่มเติมสำหรับความหมายที่เห็นว่าเหมาะสม

1.6.11 การแปลความหมายอัลหะดีษผู้วิจัยจะแปลความหมายโดยผู้วิจัยเอง

1.6.12 สารบัญอายะฮ์อัลกุรอานผู้วิจัยจะใช้วิธีเรียงตามซูเราะฮ์ โดยนำเสนอไว้ในภาคผนวก ก ส่วนสารบัญหะดีษจะใช้วิธีเรียงลำดับจากตัวอักษร โดยนำเสนอไว้ในภาคผนวก ข

1.6.13 คำศัพท์ทางวิชาการผู้วิจัยจะอธิบายไว้ในอภิธานศัพท์ ภาคผนวก ค

1.6.14 รูปภาพประกอบต้นฉบับเขียนมือของหนังสือหรือพู่ลมะลาม ผู้วิจัยจะเสนอไว้ในภาคผนวก ง

1.6.15 แผนผังสายตระกูลของอิบนุตัยมียะฮฺ ผู้วิจัยจะนำเสนอไว้ในบทชีวประวัติและผลงานของอิบนุตัยมียะฮฺ ส่วนแผนผังแนวทางของอิบนุตัยมียะฮฺต่อความเห็นต่าง ผู้วิจัยจะนำเสนอไว้ในบทหนังสือร็อฟอ์ลมะลามะอะนีละอะอิมมะตีละอะอลาม

1.6.16 งานวิจัยชิ้นนี้จะมุ่งประเด็นไปที่การวิเคราะห์แนวทางของชัยคุลอิสลามอิบนุตัยมียะฮฺต่อความเห็นต่างจากหนังสือ “ร็อฟอ์ลมะลามะอะนีละอะอิมมะตีละอะอลาม”

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.7.1 ความเห็นต่าง หมายถึง ความคิดเห็นที่ต่างจากผู้อื่น หรือกลุ่มอื่นโดยมีเหตุผล หรือหลักฐานสนับสนุน ส่วนความเห็นต่างทางศาสนาหมายถึง ความเห็นต่างในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบัญญัติศาสนาในด้านหลักความเชื่อ หลักจริยธรรม หลักการปฏิบัติศาสนกิจ หลักทางสังคม ธุรกรรมต่างๆ และอื่นๆ (อับดุลเลาะ หนุ่มสุข, 2019 : 57)

1.7.2 ชัยคุลอิสลาม ประกอบจากคำสองคำคือ คำว่า “ชัยคุ” หมายถึงประชาญ์หรือผู้รู้ และคำว่า “อิสลาม” หมายถึงศาสนาอิสลามเมื่อสองคำมารวมกันหมายถึงชื่อที่เรียกประชาญ์ผู้มีความรู้ มีความแตกฉานในวิชาการศาสนาอิสลามในทุกแขนง

1.7.3 อิสลาม ความหมายทั่วไป หมายถึง ศาสนาที่บรรดานบีนำมาให้กับประชาชาติ (อัลอูซัยมีน , 1994 : 1/47) ในความหมายเฉพาะ หมายถึง ระบอบหรือแนวทางที่อัลลอฮฺประทานมาให้แก่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ทั้งหมดซึ่งรวมถึงหลักศรัทธาด้วย (อันได้แก่ หลักความเชื่อหลักปฏิบัติ มารยาทต่างๆ และภาคสังคมที่พึงปฏิบัติต่อกันในฐานะที่เป็นมนุษย์จะพึงกระทำ) (อัลอูซัยมีน , 1994 : 1/49)

1.7.4 สุนนะฮฺ หมายถึง ทุกสิ่งที่พาดพิงไปถึงท่านนบีมุฮัมมัด ทั้งคำพูด การกระทำ และการยอมรับของท่าน (มุศฎอฟา อัสลิบออี, 1960 : 65)

1.7.5 อัจญ์ติฮาด หมายถึง การใช้ความพยายามในการวิเคราะห์และวินิจฉัยหลักฐานต่าง ๆ ของฮุกุมฟิกฮ์ที่ถูกกำหนดมาอย่างละเอียด เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อบัญญัติของปัญหาต่าง ๆ (อิสมาแอ อาลี, 2552 : 194)

1.7.6 มุจญ์ตะฮิด หมายถึง ผู้ที่มีคุณสมบัติในการวินิจฉัยปัญหาศาสนา

1.7.7 มุจญ์ตะฮิดมุฎลัก หมายถึง ผู้มีความสามารถเป็นของตนเองในการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อใช้ในการกำหนดฮุกุมต่างๆ ของปัญหาโดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์ของมุจญ์ตะฮิดท่านอื่นแต่อย่างใด (อิสมาแอ อาลี, 2552 : 205)

1.7.8 สลัฟคอและฮ์ หมายถึง กัลยาณชนยุค 300 ปีแรก ตามปฏิทินอิสลามได้แก่ เคาะฮาบะฮฺ ตาบิอิน และอัครบาอูตตาบิอิน ตลอดจนบรรดาผู้เจริญรอยตามเขาเหล่านั้นด้วยความดี (อับดุลเลาะห์ อัลบูกอริย์, 2012 : 14-16)

1.7.9 เศาะหาบะฮ์ หมายถึง ผู้ที่ได้พบเห็น หรืออยู่ร่วมกับท่านนบีมุฮัมมัดโดยอิมานต่อท่านนบี และเสียชีวิตในสภาพที่เป็นมุสลิม (อิบนุฮะญูร อัลอัชเกาะลานีย์, 1429 : 136)

1.7.10 ตาปีอิน หมายถึง มุสลิมที่พบเศาะฮาบะฮฺแต่ไม่พบท่านนบีและเขาเสียชีวิตในสภาพที่เป็นมุสลิม (อิบนุฮะญูร อัลอัชเกาะลานีย์, 1429 : 139)

1.8 สัญลักษณ์

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้คำสดุดีในลักษณะของสัญลักษณ์บางอย่างดังนี้

1.8.1 อ่านว่า อัซชะวะญ์ลละ เป็นคำสรรเสริญต่อเอกองค์อัลลอฮฺ แปลว่า ผู้ทรงอำนาจผู้ทรงเกียรติ

1.8.2 อ่านว่า ค็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสลัมเป็นคำสรรเสริญและดุอาอ์แต่ท่านนบีมุฮัมมัด แปลว่า ขอพรและสันติจงประสบแด่ท่าน

1.8.3 อ่านว่า อะลัยฮิสสะลาม เป็นคำสรรเสริญและขอพรแต่ท่านนบีอื่น ๆ แปลว่า ขอความสันติจงประสบแด่ท่าน

1.8.4 อ่านว่า เราะฎียัลลอฮุอันฮุ เป็นคำขอพรแต่เศาะหาบะฮฺท่านเดียวแปลว่า ขออัลลอฮฺทรงพอพระทัยเขาด้วยเถิด

1.8.5 อ่านว่า เราะฎียัลลอฮุอันฮุม เป็นคำดุอาอ์แต่เศาะฮาบะฮฺหลายท่าน แปลว่า ขออัลลอฮฺทรงพอพระทัยพวกเขาด้วยเถิด

1.9 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

1.9.1 รู้ถึงประวัติและผลงานทางวิชาการของอิบนุตัยมียะฮฺ

1.9.2 รู้ถึงปัจจัยและสาเหตุของการเห็นต่างต่อประเด็นทางศาสนาจากหนังสือร็อฟอัลมะลาม และการกำหนดทำที่อย่างถูกต้องเหมาะสมต่อผู้ที่เห็นต่างโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับบรรดาผู้รู้หรือปวงประชาญ์

1.9.3 รู้ถึงความสอดคล้องแนวทางของอิบนุตัยมียะฮฺต่อความเห็นต่างกับแนวทางของกัลยาม์ชยุค 300 ปีแรก

1.10 ระเบียบวิธีการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นงานวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยศึกษาจากคัมภีร์ อัลกุรอาน อัลหะดีษ ตำราและเอกสารของบรรดาประชาญ์อิสลามทั้งในอดีตและประชาญ์อิสลามร่วมสมัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะตำรา

ของชัยคัลอิสลามอิบน์ตุย์มียะฮฺเป็นการเฉพาะซึ่งงานวิจัยเอกสารในประเด็นดังกล่าวมีการดำเนินงาน ดังนี้

ทบทวนแหล่งข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.10.1 สืบค้นข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ (Primary Source) ซึ่งแหล่งข้อมูลดังกล่าว ประกอบด้วยข้อมูลหลักขั้นต้นดังนี้

1.10.1.1 คัมภีร์อัลกุรอาน โดยอาศัยอายะฮฺต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเห็นต่าง

1.10.1.2 หะดีษต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่องความเห็นต่างและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1.10.1.3 หนังสือ “รอฟอ์ลมะลามะนีละอะอิมมะดีละละลาม ”

1.10.1.4 ตำรานิติศาสตร์อิสลามที่เกี่ยวข้องกับการเห็นต่างและกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง

1.10.1.5 หนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชีวประวัติและทัศนการณ์เห็นต่างโดยตรงของอิบน์ตุย์มียะฮฺ

1.10.2 สืบค้นข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ซึ่งแหล่งข้อมูลดังกล่าว ประกอบด้วย

1.10.2.1 หนังสืออธิบายอัลกุรอานที่อธิบาย ขยายความ และรวบรวมอายะฮฺต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ตามที่ระบุในชั้นปฐมภูมิ

1.10.2.2 หนังสืออธิบายหะดีษต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในประเด็นนี้ตามที่ระบุในชั้นปฐมภูมิ

1.10.2.3 ตำราที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเช่นตำราของนักวิชาการรุ่นใหม่

1.10.3 การเรียบเรียง วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลงานวิจัยนี้ เกี่ยวข้องกับบรรดาหลักฐานทางศาสนบัญญัติ คือตัวบทหลักฐานของอิสลามเช่น คัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษ อัลอิจญ์มาอ (มติของปวงประชาญ์) และการกียาส (การเทียบเคียง) รวมถึงหลักการที่เป็นกฎเกณฑ์ทางหลักนิติธรรมอิสลาม และกฎหมายอิสลาม (เกาะวาอิคอัลฟิฮียะฮฺ) เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในบริบทของกรณีศึกษาโดยใช้หลักเกณฑ์ดังนี้

1.10.3.1 หลักการอธิบายอัลกุรอานจะใช้อัลกุรอานอธิบายอัลกุรอาน หะดีษอธิบายอัลกุรอาน เศาะฮาบะฮฺอธิบายอัลกุรอาน ตลอดจนการอธิบายอัลกุรอานโดยประชาญ์อิสลามโดยใช้ตำราการอธิบายอัลกุรอานของประชาญ์อิสลามที่เชี่ยวชาญในด้านนี้และเป็นตำราที่โลกอิสลามให้การยอมรับว่าถูกต้องเช่นตัฟซีรอิบนิกะษีร์ ตัฟซีรอ็ฏเฏาะบารี ตัฟซีรอัลกะรีมอีรเราะฮ์มาน เป็นต้น

1.10.3.2 หลักการเกี่ยวกับอัล-หะดีษผู้วิจัยจะยึดถือหะดีษที่มีความถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือตามกระบวนการของวิชาหะดีษในการให้นำนักความถูกต้องในด้านสายรายงานและตัวบทของหะดีษ

1.10.3.3 ทศนะของปราชญ์อิสลามสำหรับทศนะของปราชญ์อิสลามที่มีความเห็นตรงกัน หรือมีเพียงทศนะเดียวผู้วิจัยจะถือว่าเป็นทศนะที่ถูกต้อง ส่วนทศนะของปราชญ์ที่มีความเห็นขัดแย้งกันผู้วิจัยจะเลือกทศนะที่มีน้ำหนักและทศนะที่มีหลักฐานชัดเจนที่สุด

บทที่ 2

ชีวประวัติและผลงานของอิบนุตัยมียะฮฺ

2.1 สภาพทั่วไปในยุคของอิบนุตัยมียะฮฺ

2.1.1 สภาพทางด้านการเมืองการปกครอง

อิบนุตัยมียะฮฺเกิดในช่วงเวลาที่มีเหตุการณ์สำคัญและวิกฤติมากมายซึ่งน้อยมากที่จะเกิดในช่วงเวลาอื่นทั้งด้านการเมืองการปกครอง สังคม จริยธรรม ความรู้และศาสนา ท่านเกิดหลังจากพวกตาร์ต้า (มองโกล) เข้าโจมตีมหานครแบกแดด 5 ปี เมืองฮะลั็บหรืออะเลปโป¹⁵ และดิมัชก (ดามัสกัส)¹⁶ เพียง 3 ปี ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเห็นร่องรอยการล่มสลายของรัฐอิสลามต่างๆ ได้รับรู้เรื่องราวโศกนาฏกรรมของประชาชาติมุสลิมและความป่าเถื่อนโหดร้ายของพวกตาร์ต้าที่ครอบงำไปทั่วทุกพื้นที่ เมื่อท่านอายุได้ 7 ขวบ พวกตาร์ต้าเข้าโจมตีเมือง ฮัรรอน ¹⁷ ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่านอยู่ทางทิศเหนือของประเทศที่ถูกยึดครองอยู่ระหว่างแม่น้ำทั้งสองคือไทกริสและยูเฟรติส¹⁸ ครอบครัวของท่านก็เหมือนกับครอบครัวอื่นๆที่ต้องอพยพออกจากเมืองฮัรรอน(บ้านเกิด)เพื่อหนีจากความป่าเถื่อนโหดร้าย และความอธรรมของพวกตาร์ต้ามุ่งหน้าสู่ดิมัชก ข้าราชการนำสะฟิงก์แล้วและความโหดร้ายของพวกตาร์ต้าได้แพร่สะพัดไปทั่วทุกหัวระแหง ภาพแห่งความโหดร้าย ป่าเถื่อน และร่องรอยการถูกทำลายเหล่านี้ยังคงชัดเจนและวนเวียนอยู่ในความทรงจำของท่าน จึงเป็นเรื่องปกติที่ท่านจะรู้สึกเจ็บปวด ขณะเดียวกันท่านก็ได้รับรู้ถึงชัยชนะของกองทัพมุสลิมที่มีต่อพวกตาร์ต้าในสมรภูมียันนูลูตซึ่งเป็นเหตุการณ์ก่อนท่านเกิด 3 ปี และเหตุการณ์ที่กษัตริย์อัลศอลิฮ์ บัยบรัส หรือ บัยพราส (baibars / baypars) พิชิตเมืองต่างๆได้เช่น อียิปต์และซามซึ่งเป็นเรื่องราวที่อยู่ในวัยเยาว์ของท่านและเป็นเรื่องราวเล่าขานกันต่อมา จากเรื่องราวดังกล่าวทำให้ท่านมีพลัง มีความสุขและส่งผลให้ท่านเป็นผู้กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว (อะบูฮะซัน อันนัจวี, 1407 : 18)

ยุคสุลต่านมามาลีก¹⁹ปกครองอียิปต์

มามาลีกเข้าปกครองอียิปต์และซาม ก่อนอิบนุตัยมียะฮฺเกิด 13 ปี ซึ่งแต่เดิมพวกเขาคือ ทาสชาวตุรกีที่กษัตริย์อัลศอลิฮ์ นัจญุมุดดิน อัยยูบ (ฮ.ศ. 647) ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์อัยยูบียได้ทรงให้ที่พำนักแก่พวกเขา พระองค์ทรงรู้ถึงความกล้าหาญและความเด็ดเดี่ยว

¹⁵ เป็นเมืองที่อยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศซีเรีย และเป็นเมืองที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ

¹⁶ เป็นเมืองหลวงของประเทศซีเรีย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศซีเรีย

¹⁷ เป็นเมืองเก่าแก่ที่อยู่ระหว่างแม่น้ำทั้งสองไทกริส ยูเฟรติส ปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศใต้ของประเทศตุรกีติดพรมแดนซีเรีย

¹⁸ ประเทศที่อยู่ระหว่างแม่น้ำทั้งสองคือไทกริสและยูเฟรติส (بلاد ما بين نهريين) คือ อิรัก, ตุรกี, ซีเรีย

¹⁹ มามาลีกแปลว่าทาส เป็นยุคที่ทาสขึ้นปกครองเมือง เก่งเรื่องการรบเป็นทหารทาสซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกองกำลังทหารของรัฐอิสลาม, ดู mawdoo.com ,ค้นหาเมื่อ วันที่ 3 ก.พ 64 เวลา 16.14 น.

ของพวกเขา พวกเขาเป็นที่รู้จักกันในนาม “อัลบะฮ์ริยะฮ์”²⁰(พวกชายฝั่งทะเล) ในหมู่พวกเขามีบุรุษผู้หนึ่งที่รู้จักกันในนาม อิซซุดดีน อัยบัก อัตุรกุมานีย (Izz al-Din Aybak al-Turkmani) ได้ลอบสังหาร ตูรอนชาฮ์ (Turanshah) ซึ่งเป็นเคาะลีฟะฮ์ (ผู้สืบอำนาจแทน) กษัตริย์ อัศศอลิฮ์ นัจญุมุดดีน ใน ฮ.ศ. 647 และได้สถาปนาตนเองขึ้นปกครอง โดยใช้ฉายานามว่า “อัลมาลิก อัลมุอิซ” ต่อมาพระองค์ถูกลอบสังหารใน ฮ.ศ. 655 ผู้สืบทอดราชบัลลังก์ต่อจากพระองค์คือ ราชโอรสที่ทรงพระนามว่า “นุรุดดีน อาลี” และใน ฮ.ศ. 657 ซัยฟุดดีน กุฎซ (Sayf al-Din Qutuz) ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งหัวหน้าส่วนบริหาร ได้เข้ายึดอำนาจการปกครอง และเป็นผู้ที่ทำให้พวกตาร์ทาร์ได้รับความพ่ายแพ้ อย่างย่อยยับเป็นครั้งแรก ทรงครองราชย์ได้ประมาณ 1 ปี ก็ถูกสังหาร โดยรูกนุดดีน บัยบรัล ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาทาสของท่าน นัจญุมุดดีน อัยยูบ และได้ขึ้นปกครองแทน ได้ขนานนามตนเองว่า “อัลมาลิก อัศศอฮิร” พระองค์ได้ครองราชย์ถึง 18 ปี โดยในช่วงเวลาดังกล่าวพระองค์ทรงพิชิตพวกตาร์ทาร์ และพวกกะซอร์ได้

อิบนุตัยมียะฮ์เกิดในรัชสมัยของกษัตริย์ อัศศอฮิร บัยบรัล ที่ปกครองอียิปต์และชามในสมัยนั้น เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ อิบนุตัยมียะฮ์ มีอายุ 15 ปี กษัตริย์บัยบรัลนั้นเป็นกษัตริย์องค์แรกที่ทรงมีปรีชาสามารถ ถัดจากท่านศอลาฮุดดีน อัลอัยยูบีย พระองค์ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิวัติ ทรงเป็นผู้พิชิตศัตรูอิสลามอย่างต่อเนื่อง หลังจากสิ้นรัชสมัยของกษัตริย์บัยบรัลแล้ว มีกษัตริย์อีกหลายพระองค์ทรงหมุนเวียน ผลัดเปลี่ยนกันปกครอง อียิปต์และชาม มีจำนวน 9 พระองค์ที่ทรงปกครองอียิปต์ในช่วง 33 ปี ระหว่าง ปี ฮ.ศ. 676²¹ -709

ในช่วงเวลาดังกล่าวรัฐอิสลามได้แบ่งบานในอียิปต์ ชามและซิญาซ ด้วยกษัตริย์ที่ทรงมีปรีชาสามารถ ทรงเป็นนักรบพระนามว่า มันศูร ซัยฟุดเดาละฮ์ กอลาวัน (Al-Mansur Seif Al-Din Qalawun) พระองค์ทรงพิชิตพวกตาร์ทาร์ได้อย่างย่อยยับและทรงพิชิตตรีโปลี (Tripoli) แห่งชามที่อยู่ในการปกครองของพวกคริสเตียนเป็นเวลาถึง 185 ปี

พระองค์ขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ปี ฮ.ศ. 678-689 เป็นเวลา 12 ปี ด้วยอิกมะฮ์ และความสุ่มรอบคอบ เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ บังลังแห่งอียิปต์ได้ตกเป็นเครื่องเล่นของเหล่ากษัตริย์ทั้งหลาย จนถึง ฮ.ศ. 709 บุตรชายของพระองค์ที่ทรงนามว่า กษัตริย์อันนาศิร มุฮัมมัด บิน กอลาวัน ได้ขึ้นครองราชย์อีกครั้ง เป็นเวลา 32 ปี

โดยข้อเท็จจริงแล้ว กษัตริย์ อันนาศิร คือ กษัตริย์ ที่อยู่ร่วมสมัยกับอิบนุตัยมียะฮ์ อย่างแท้จริงทั้งในด้านการต่อสู้และการพัฒนาประเทศ พระองค์คือผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของกษัตริย์ อัศศอฮิร บัยบรัล อย่างแท้จริง มีคุณสมบัติหลายประการที่คล้ายคลึงกับกษัตริย์ บัยบรัล พระองค์ได้

²⁰ เพราะพวกเขาอาศัยอยู่ชายฝั่งแม่น้ำไนล์ซึ่งในอดีต แม่น้ำไนล์ถูกเรียกว่า ทะเล , ดู mawdoo.com , ค้นหาเมื่อ วันที่ 3 ก.พ 64 . เวลา 16.14 น.

²¹ ปีที่กษัตริย์ อัศศอฮิร สิ้นพระชนม์

เจริญรอยตามพระบิดาของพระองค์คือกษัตริย์มันศูร ในด้านการปกครอง ในรัชสมัยของพระองค์ รัฐอิสลามเป็นหนึ่งเดียว และเข้มแข็งเป็นอย่างมาก มีชัยเหนือพวกดาร์ดำเหมือนรัชสมัยของบรรพบุรุษของพระองค์ (อะบูฮะซัน อันนัควี, 1407 :19- 20)

2.1.2 สภาพทางด้านสังคม

เมื่อผู้ปกครองละเลยต่อหน้าที่ ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ส่วนตน เพิกเฉยต่อความรับผิดชอบที่มีต่อประชาชน ความอ่อนแอและความเสื่อมถอยสืบคลานเข้าสู่สังคมมุสลิมเป็นลำดับ จนกระทั่งนำไปสู่การออกห่างจากหลักคำสอนอิสลาม สภาพภูยาธิลียะฮ์ได้ปรากฏชัดขึ้น ความอธรรมแพร่สะพัด ความสงบสุขเริ่มขาดหายไป ความเป็นศรัทธาระหว่างกันทวีความรุนแรงมากขึ้น สภาพการดังกล่าวได้ปรากฏขึ้นอย่างมากในยุคของอิบนุตุัยมียะฮ์ พอจะสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

1) เกิดความลำพองในชาติตระกูล การอวดใหญ่อวดโตในเรื่องเชื้อสาย เผ่าพันธุ์ เก่งแย่งชิงดีในเรื่องคุณยา การละเมิดชีวิตและทรัพย์สิน มีการล้างแค้นต่อกัน ผู้แข็งแรงกว่าอธรรมต่อผู้ที่ยอ่อนแอกว่า การโกหก การทำความผิด การผิดประเวณี(ซินา) การยกเลิกกฎหมายอิสลามในการตัดสินคดีความ เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในสังคมมุสลิมยุคนั้น

อิบนุตุัยมียะฮ์ได้อธิบายถึงสาเหตุที่มุสลิมในยุคของท่านตกต่ำและประสบกับความปราชัยว่า “ความปราชัยของมุสลิมที่ผ่านมาเกิดขึ้นจากการทำความผิดอย่างชัดเจนและเปิดเผย ขาดความบริสุทธิ์ใจ ลำพองตน มีทิฐิ หยิ่งผยอง อธรรม ผิดประเวณี ผินหลังให้กับหลักการอิสลาม ละเลยต่อคำสั่งของอัลลอฮ์ และการกดขี่ข่มเหงของมุสลิมเองที่เกิดขึ้นในคาบสมุทรอาหรับ และโรม” (อิบนุตุัยมียะฮ์, 1416 : 28/431, อาบิต บิน अबดุลลอฮ์ อัชชูบัยติย, 1428 : 34)

2) เกิดการอะศอปียะฮ์) การคลั่งไคล้ (ในเรื่องศักดิ์ศรีและความเหนือกว่าของวงศ์ตระกูล และชาติพันธุ์ จนถึงขั้นทำสงครามระหว่างกันดังที่เคยเกิดขึ้นในปี ฮ.ศ 709 .ระหว่าง เผ่า ก้อยชู²²และยะมัน²³

3) ผู้ปกครองอธรรมต่อประชาชน เช่นกำหนดภาษีอย่างไม่เป็นธรรม ว่าราชการตามอำเภอใจ ละเลยต่อความยากไร้และความต้องการของประชาชน

4) ขาดความมั่นคงและเสถียรภาพทางสังคม มีการปล่อยข่าวการป่วย การเสียชีวิต การลอบสังหารผู้นำ ซึ่งนำไปสู่การปิดร้านค้า การกักตุนสินค้า ฯลฯ ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ

5) เกิดภาวะความยากจนแร้นแค้นและค่าครองชีพสูง จนถึงขั้นต้องบริโภคสิ่งต้องห้าม (หะรอม) และมีการค้ำมนุษย์ (อาบิต บิน अबดุลลอฮ์ อัชชูบัยติย, 1428 : 36) ท่านมักริซีย

²² เผ่าอदनานียะฮ์สืบไปถึงก้อยชินอัยลานบินมูฏ็อรบินนัซซารบินมะอบินอदनาน ,ดู มวะญุมเกาะบาอิลู่ละหฺรับ1388, :972/3

²³ อาหรับยะมันอัลเกาะฎอนียะฮ์, , ดู มวะญุมเกาะบาอิลู่ละหฺรับ ,1388: 972/3

(al-Maqrizi)²⁴ ได้กล่าวถึงสภาพทางสังคมในยุคสมัยของอิบน์ตุลคัยมียะฮ์ว่า “เมื่อพวกตาร์ต้าทำสงครามและรุกรานอย่างต่อเนื่องในกลุ่มประเทศตะวันออกและกลุ่มประเทศทางทิศเหนือรวมถึงกลุ่มประเทศคอเคซัส (Kipchaks) ²⁵ ทำให้ประชากรของประเทศเหล่านี้ถูกจับเป็นเชลยศึกและขายทอดตลาดเป็นจำนวนมาก กษัตริย์ อัศศอลิฮ์ นัจญ์มุดดีน อัยยูบ ทรงซื้อพวกเขาจำนวนหนึ่ง และได้เรียกพวกเขาว่า “อัลบะฮ์ริยะฮ์” (พวกชายฝั่งแม่น้ำ) ต่อมาจากชนกลุ่มนี้มีผู้ที่เป็นกษัตริย์ปกครอง อียิปต์(องค์แรกคือ อัลมุอิซบินอัยบัก) มีเหตุการณ์ที่เป็นที่เลื่องลือ คือสงคราม “อัยน์ ญาลูต” ที่ กษัตริย์ มุซอฟฟิร กุฎซุ ได้ทรงทำสงครามกับพวกตาร์ต้าและมีชัยชนะเหนือพวกเขาและจับพวกเขาเป็นเชลยศึกเป็นจำนวนมาก พวกเขาจึงเดินทางเข้าสู่อียิปต์และซาม ซึ่งพวกเขาถูกเรียกว่า “วาฟิดียะฮ์” คนกลุ่มนี้เพิ่มจำนวนมากขึ้นในทั้งสองดินแดนในรัชสมัยของ กษัตริย์ศอฮิร บัยบรัส ดังนั้นชนปธรรมนิยม ประเพณีของพวกเขาจึงเป็นที่แพร่หลาย การที่พวกเขาเติบโตในรัฐอิสลาม ถูกหล่อหลอมเรียนรู้อัลกุรอานเป็นอย่างดี รู้หลักการของอัลอิสลาม พวกเขาหลอมรวมหลักการอิสลามกับสิ่งที่ไม่ใช่หลักการอิสลามเข้าด้วยกัน โดยจะมอบเรื่องเกี่ยวกับหลักการศาสนาเช่น การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายชะกาต การอุทิศทรัพย์สินให้เป็นสาธารณสมบัติ การดูแลเด็กกำพร้า และกฎหมายต่างๆ เช่นกฎหมายครอบครัว ฯลฯ ให้แก่ผู้พิพากษาอิสลาม ส่วนพวกเขากลับไปยึดแนวทางของเจงกิสข่านและข้อตัดสินหรือกฎหมายของหนังสือ “อัลยาซา”²⁶

ท่านอิบนุกะซีร์ได้กล่าวไว้ในหนังสือของท่านที่ชื่อ “อัตตารีคอัลกะบิร” เกี่ยวกับกฎหมายบางส่วนที่อยู่ในหนังสือ “อัลยาซา” ว่า

“ผู้ใดที่ผิดประเวณี (ซินา) ไม่ว่าจะโสดหรือสมรสแล้วต้องถูกประหารชีวิต ผู้ที่ร่วมเพศทางทวาร (ลิวาฎ) ผู้ที่เจตนาโกหก ลักขโมย เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่กำลังพิพาท ปัสสาวะในน้ำนิง (ไม่ไหล) และให้อาหารหรือให้น้ำแก่เชลยศึกต้องถูกประหารชีวิต” (อิบนุกะซีร์,1408 : 13/118 , อาลีบินมุหัมมัด อิมรอน,1438 : 77)

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ทำให้เห็นถึง การขาดเสถียรภาพและความอ่อนแอของสังคมในยุคของอิบน์ตุลคัยมียะฮ์

²⁴ เป็นนักประวัติศาสตร์ชาวอียิปต์ เสียชีวิต ฮ.ศ. 845

²⁵ ดินแดนที่เจงกิสข่านแบ่งให้ลูกคนโตของเขาที่ชื่อ “จูชิ” ปกครองครอบคลุมที่ราบทางตอนใต้ของรัสเซียและปลายสุดของทิศตะวันตกของเอเชียและไซบีเรีย ,ค้นหา sites.google.com ,เรื่อง القبيلة الذهبية) من المماليك المسلمين เมื่อ 4 ก.พ 64 .เวลา 23.30 น.

²⁶ เป็นกฎหมายที่เจงกิสข่าน เป็นผู้บัญญัติ เพื่อใช้ในการปกครอง กฎเกณฑ์ส่วนใหญ่ที่อยู่ในหนังสือเล่มนี้ค้ำกับหลักการอิสลาม (อิบนุกะซีร์1408. :117/13)

2.1.3 สภาพทางด้านศาสนา

การจากคัมภีร์สภาพทางด้านศาสนาในยุคอิบนุตัยมียะฮ์นั้น กล่าวได้ว่า ภาพภายนอกนั้น ประหนึ่งเป็นรัฐอิสลามที่สมบูรณ์ เช่นบรรดาผู้ปกครองต่างประกาศใช้หลักการอิสลาม ผู้พิพากษาใช้หลักเกณฑ์จากกิตาบุลลอฮ์และสุนนะฮ์ในการตัดสินคดีความ และต่อผู้เพิกเฉยละเลยต่อศาสนา แต่ในอีกด้านหนึ่งก็พบว่ามีการเบี่ยงเบนและเสื่อมถอยออกจากหลักการที่แท้จริงของอิสลามอย่างมาก ถึงแม้ปรากฏการณ์ของการเบี่ยงเบนและเสื่อมถอยนั้นมิได้เป็นบทสรุปทั้งหมดของสภาพทางด้านศาสนาในยุคของอิบนุตัยมียะฮ์ก็ตามแต่ก็เป็นสิ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงสภาพทางศาสนาที่อ่อนแอและเสื่อมถอย สภาพดังกล่าวปรากฏกับกลุ่มคน 3 กลุ่มที่มีส่วนสำคัญและมีอิทธิพลต่อการขับเคลื่อนสังคมในยุคนั้นซึ่งจะกล่าวโดยสรุปดังต่อไปนี้

2.1.3.1 การเบี่ยงเบนและเสื่อมถอยของชนชั้นปกครอง

อิบนุตัยมียะฮ์ได้บันทึกถึงความอ่อนแอและความเสื่อมถอยของรัฐอิสลามในสมัยของท่านว่า “สำหรับผู้ปกครองแห่งชามและอียิปต์ (ซุลต่านมามาลีก) ถือได้ว่าพวกเขายังคงเป็นผู้ปกป้องศาสนา และเป็นผู้ที่สมควรยิ่งที่จะเข้าอยู่ในความหมายของผู้ที่ได้รับความสำเร็จและได้รับการช่วยเหลือจากอัลลอฮ์ (อัญญาอิมะฮ์อัลมันศูเราะฮ์) ดังที่ศาสนทูตได้กล่าวไว้²⁷ และหากพิจารณาถึงสภาพของโลกในช่วงเวลาดังกล่าวจะพบว่ากลุ่มนี้คือกลุ่มที่เที่ยงตรงที่สุดในเรื่องของศาสนาไม่ว่าจะด้านความรู้หรือการปฏิบัติ(เมื่อเทียบกับกลุ่มอื่นๆ) พวกเขาทำสงครามกับพวกตั้งภาคี ยิว คริสเตียน ผู้ตั้งภาคีชาวเตอร์ก,และบรรดาพวกนอกรีตอย่างเช่นพวกชีอะฮ์กลุ่มต่างๆเช่นรอฟีฎะฮ์(ชีอะฮ์อิมาม 12) อิสมาอีลียะฮ์ (กลุ่มชีอะฮ์ที่เชื่อว่าอิมามที่สืบต่อจากอิมามยะฮ์อ์ อัสคอดี้กคือลูกของท่านที่ชื่ออิสมาอีล) หรือพวกเกาะรอมีฎะฮ์ (กลุ่มหนึ่งของพวกชีอะฮ์อิสมาอีลียะฮ์) เป็นต้น

ส่วนชาวยะมันนั้น อ่อนแอ ละเลย และเพิกเฉยต่อการปฏิวัติ พวกเขาภักดีต่อผู้นำที่มาปกครองพวกเขาถึงขนาดมีการกล่าวกันว่า พวกเขาถูกส่งมาเพื่อภักดีบรรดาผู้ปกครองเหล่านั้น

ส่วนชาวฮิญาซนั้นส่วนใหญ่ของพวกเขาก่อนออกหลักการศาสนา ทำบิโตะฮ์ หลงผิดและอธรรมต่อผู้อื่น ผู้ที่ยึดมั่นศาสนาอย่างเคร่งครัดมีจำนวนน้อยมาก ในห้วงเวลาดังกล่าวนั้นพลังและอำนาจของภูมิภาคนี้อยู่ในมือของผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม ดังนั้นผู้ศรัทธาในหมู่พวกเขาประสบกับความเลวร้าย ต่ำต้อยและไร้เกียรติอย่างมาก

ส่วนประเทศแถบแอฟริกาขึ้นอยู่กับอยู่ภายใต้การปกครองของอาหรับชนบท(อาหรับเบดูอิน)ที่เป็นกลุ่มอนารยชน และโมร็อกโกนั้น ภูมิภาคส่วนใหญ่ของประเทศถูกยึดครองโดยพวกฝรั่งแต่

²⁷ ที่อิบนุตัยมียะฮ์กล่าวเช่นนี้เพราะท่านตอบคำถามเรื่องการทำสงครามกับพวกดาร์ดาที่สร้างทำเป็นมุสลิมและพวกที่ช่วยเหลือสนับสนุนพวกดาร์ดา ว่าการสู้รบกับพวกเขาเป็นการฆ่าฟันกันเองของมุสลิมหรือไม่ อันเนื่องจากพวกเขาได้ทำสงครามกับพวกดาร์ดา แต่ไม่ได้หมายถึงพวกเขาไม่มีการเบี่ยงเบนและเสื่อมถอยในเรื่องศาสนา

พวกเขาก็ยังนิ่งเฉยต่อการทำญิฮาดจนถึงขั้นปล่อยให้พวกคริสเตียนที่แขวนไม้กางเขนปะปนอยู่ในค่ายทหารของพวกเขาเป็นจำนวนมาก” (อิบนุตัยมียะฮฺ, 1419 : 28/531-533)

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ชี้ให้เห็นถึงความอ่อนแอและเสื่อมถอยของผู้นำและประชาชนที่ละเลยต่อหลักการอิสลาม ไม่ว่าจะเรื่องการญิฮาด เรื่องหลักศรัทธา เรื่องการปฏิบัติ ฯลฯ

2.1.3.2 การเบี่ยงเบนและเสื่อมถอยในหมู่ผู้รู้

ถึงแม้ในยุคของอิบนุตัยมียะฮฺจะเป็นยุคที่เฟื่องฟูทางด้านความรู้มีปวงปราชญ์จำนวนมากขณะเดียวกันก็มีการเบี่ยงเบนและเสื่อมถอยในหมู่ผู้รู้เช่นเดียวกันดังปรากฏการณ์ต่อไปนี้

1) ผู้ที่ไม่มีความรู้แอบอ้างตนเองว่าเป็นผู้รู้ จนได้รับการยอมรับถึงขั้นเป็นผู้พิพากษาและอยู่ในระดับ ชัยคฺ มีผู้ติดตามมากมาย บางคนสามารถแต่งมหากาพย์และเรื่องเล่าโกหก บางคนนำหะดีษปลอมมาสอนมาเผยแพร่แก่ผู้คน

2) ผู้รู้บางคนสร้างความสับสนคลุมเครือในเรื่องศาสนา ล้อเล่นกับศาสนา สนับสนุนพฤติกรรมที่อธรรมของผู้ปกครองเพื่อหวังลาภยศสรรเสริญและตำแหน่งทางการเมือง ให้ศาสนาเป็นช่องทางทำมาหากินและกอบโกยผลประโยชน์

3) ผู้รู้ยังคงติดยึดอยู่กับมัซฮับและการตักลีด และไม่คิดค้นกับทัศนะของผู้นำในมัซฮับถึงแม้จะมีตัวบทหลักฐานที่ชัดเจนมาสนับสนุนก็ตาม ส่งผลให้เกิดความแตกแยกในหมู่ประชาชนทั่วไป แม้กระทั่งเรื่องของการละหมาดก็แยกกันละหมาดตามมัซฮับและตามผู้นำของตน

4) การแพร่หลายของอุตริกรรม (บิดอะฮฺ) บรรดาผู้รู้เผยแพร่หลักความเชื่อของตนและโต้แย้งกับผู้ที่ไม่เห็นด้วยโดยไม่สนใจถึงความถูกต้อง กลุ่มนอกรีตมีมากมายแต่ที่เด่นๆได้แก่พวกเราะวาฟีฎ (ชีอะฮฺกลุ่มหนึ่ง) , กลุ่มนอกรีตที่ตามอิบนุอารอเบีย²⁸ , อะหฺลุลกะลาม²⁹ , และอะหฺมะดียะฮฺ³⁰ เป็นต้น

2.1.3.3 การเบี่ยงเบนและการเสื่อมถอยของประชาชนทั่วไป

อิทธิพลจากการเบี่ยงเบนและการเสื่อมถอยของชนชั้นปกครองและผู้รู้ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั่วไปดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ต่อไปนี้

1) มีการทำอุตริกรรมในศาสนากันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะกลุ่มซูฟี เช่นการไปนั่งหรือพำนักอยู่ในกุบูรเพื่อเอาสิริมงคล (บะรอกะฮฺ) และขอความช่วยเหลือจากคนตาย ประชาชนเกือบทุกคนมีภูษารีเกาะฮฺ (แนวทางเฉพาะของพวกซูฟี) เป็นของตนเอง

²⁸ มุหัมมัด บินอาลี บินมุหัมมัด อัฎฎอฮฺย อัลอันดะลุซียะฮฺเป็นผู้นำของพวกซูฟีสุดโต่งกลุ่มหนึ่ง (ฮ.ศ. 638)

²⁹ กลุ่มที่ยึดการใช้ปัญญาเป็นหลักในเรื่องหลักศรัทธา หากเรื่องใดสอดคล้องกับปัญญาก็ยอมรับ ส่วนเรื่องใดค้านกับปัญญาก็ปฏิเสธ

³⁰ เป็นซูฟีกลุ่มหนึ่งที่มีผู้นำที่ชื่อ อะฮฺมัด อารีฟาฮฺย (ฮ.ศ. 580) เป็นกลุ่มซูฟีที่เลยเถิดถึงขั้นทำซิริคต่ออัลลอฮฺ

2) ละเลยต่อหลักการของศาสนาเช่น มีการผิดประเวณี เสพสิ่งเสพติด กระทั่งเวลากลางวันของเดือนรอมฎอนก็มีการขายเหล้า ดื่มเหล้าอย่างเปิดเผย (อาบิดับินอับดุลลอฮฺ, อัชชูบัยติย, 1428:38-47)

จากทั้งหมดที่กล่าวมาเห็นได้ว่าสภาพทางด้านศาสนาในยุคของอิบนุตัยมีเยฮ์นั้น อยู่ในระดับที่ต่ำและเสื่อมถอยเป็นอย่างมาก

2.1.4 สภาพทางการศึกษา

ถึงแม้สภาพทางสังคมจะระส่ำระสาย และขาดเสถียรภาพ แต่ทางการศึกษากลับเป็นยุคที่มีวิทยาการศาสนาเฟื่องฟู มีผู้รู้ระดับเป็นแหล่งอ้างอิง (มัรยือ) เป็นจำนวนมาก โดยท่านเหล่านั้นประพันธ์ตำราไว้มากมาย หลากหลายสาขาวิชา ดังเช่นท่าน อิซฮุดดีน บิน อับดิสสลาม, อิบนุคะกีย์ลอัยด์, มุฮัยยุดดีน อันนะวาวีย, อับดุลฮัจญญาตอัลมิซซีย, เป็นต้น แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มีการหยุดนิ่งทางวิชาการ มีการตัดกีด ความรู้จำกัดอยู่ในรูปแบบการตามและอ้างอิงโดยขาดการวิเคราะห์ วิจัย นักวิชาการส่วนมากมุ่งอยู่กับการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกัน จัดเป็นหมวดหมู่เพื่อทำเป็นตำรา เล็กบ้าง ใหญ่บ้างตามกรณี การกระทำดังกล่าวเป็นผลงานที่ดีหากแต่สิ่งที่ขาดหายไปคือ นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์เชิงวิชาการ

ถึงแม้การหยุดนิ่งทางวิชาการและการตัดกีดจะมีอิทธิพลต่อนักวิชาการส่วนใหญ่ แต่การขยายตัวของความรู้ก็ยังคงมีอยู่ กษัตริย์ เจ้าเมือง และเศรษฐีทั้งหลายต่างทุ่มเทอย่างมากในการสร้างโรงเรียนสอนศาสนาและให้ความสำคัญกับวิชาการศาสนา เช่นวิชาฟิสิกส์ หะดีษ ฯลฯ ซึ่งเป็นที่มุ่งหมายของนักศึกษาทั่วโลก อีกทั้งยังสร้างห้องสมุดที่ใหญ่ และหอพักนักศึกษา ตลอดจนการให้ทุนการศึกษาจนสำเร็จการศึกษา

อิบนุตัยมีเยฮ์เกิดมาในสภาพที่สังคมของท่านเต็มไปด้วยสถาบันการศึกษาและห้องสมุด ท่านจึงเก็บเกี่ยวความรู้ได้อย่างเต็มที่ ไม่เพียงเท่านั้นยังมีสติปัญญาที่เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับประชาชนทั่วไป แต่ที่เป็นที่วิตกกังวลและยึดอัดใจมากที่สุดของอิบนุตัยมีเยฮ์และอารยชน(อะห์ลุลคอร)ทั้งหลายคือ มุสลิมแตกแยกแบ่งเป็นกลุ่มและนิกายมากมาย รุนแรงขันตอปปโต้ หักล้างหลักการที่ถูกต้องเพื่อรักษาหลักความเชื่อและแนวทางของตน กลุ่มที่มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีที่สุดคือกลุ่มที่วางเฉยต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นกลุ่มซุฟี และกลุ่มที่สนับสนุน ช่วยเหลือพวกตาร์ท้าและฝรั่งเศสเตียนต่อต้านอิสลามเช่น กลุ่มอิสมาอีลียะฮ์บาฏินียะฮ์³¹และรอฟีฎะฮ์อันนุศอยรียะฮ์³²

³¹ คือชื่อของกลุ่มหนึ่งที่อ้างว่าตาม อิมาม อิสมาอีล บินญะอ์ฟร์ เป็นกลุ่มซื่อซื่อที่มีความเชื่อและหลักปฏิบัติที่หลงผิด หรือมีอีกชื่อหนึ่งว่าพวกเกาะรอมีฎะฮ์ อ้างอิง www.islamhouse เมื่อ 28/8/65 เวลา 23.12 น

³² คือชื่อของกลุ่มหนึ่งที่มีความเชื่อและหลักปฏิบัติที่หลงผิด ผู้ก่อตั้งคือ อะบูซุอัยบ มุหัมมัด บิน นุศอยร อัลนุญัยรีย (ฮ.ศ 270) อ้างอิง www.said.net เมื่อ 28/8/65 เวลา 23.12 น

อิบนุตัยมียะฮฺได้อยู่ร่วมสมัยกับปวงปราชญ์ชั้นเลิศจากศาสตร์ต่างๆไม่ว่าจะเป็นหะดีษ ตัฟซีร ฟิกฮ อักษณศาสตร์ วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ ฯลฯ พอดีจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

- อะบูอับดุลลาฮฺอัลกุฎัยบี(ฮ.ศ. 671) (ابو عبد الله القرطبي)
- มุฮียุดดีนอันนะวาอีย(ฮ.ศ. 676) (محيي الدين النووي)
- อิบนุตะกีย์กัฎอัยด (ฮ.ศ. 702) (ابن دقيق العيد)
- อะบูฮัยยานอัลฆุรนาฎียอัลอุนตะลุซีย (ฮ.ศ. 754) (أبوحيان الغرناطي الأندلسي)
- อัซซะมินอัลฮับลีย (ฮ.ศ. 756) (السمين الحنبلي)
- อิบนุรอซิดอัลฟะฮรีอัลอุนตะลุซีย (ฮ.ศ. 721) (ابن رشيد الفهري الأندلسي)
- อิบนุซัยยิดุนนาฮฺอัลยะมารีย(ฮ.ศ. 732) (ابن سيد الناس اليعمرى)
- อะบูอัลฮัจญญ์อัลมิมซีย(ฮ.ศ. 742) (أبو الحجاج المزي)
- ชัมซุดดีนอัลฮับลีย(ฮ.ศ. 709) (شمس الدين الحنبلي)
- อะบูบะรอกาทอันนัฟะซีย(ฮ.ศ. 710) (أبو البركات النفسي)
- อิบนุญะมาอะฮฺอัลกันนаний(ฮ.ศ. 733) (ابن جماعة الكفائي)
- อิบนุกะษีร์ อัลดิมชีกีย (ฮ.ศ. 774) (ابن كثير الدمشقي)
- อิบนุกอยยิม อัลเยาซียะฮฺ (ฮ.ศ. 751) (ابن قيم الجوزية)
- ตะกีเยดดีน อัลสุบูกียอัลฆาฟีย (ฮ.ศ. 756) (تقي الدين السبكي الشافعي)
- ญะมาลุดดีนอิบนุมนันศูร(ฮ.ศ. 711) เจ้าของลิขานูลออาหรับ (جمال الدين ابن منصور)
- อิบนุอาณูรุมอัลศอนฮาญีย (ฮ.ศ. 723) เจ้าของมะตันอาณูรุมียะฮฺ (ابن آجروم الصنهاجي)
- อิบนุฮิซาม อันนะฮวีย(ฮ.ศ. 761) (ابن هشام النحوي) (อิบรอฮีม มุหัมมัด อัลอาลี, 1412 : 29-32)

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมของอิบนุตัยมียะฮฺที่อุดมไปด้วยความรู้ และแวดล้อมด้วยปวงปราชญ์ บางคนมีชีวิตร่วมสมัยกับอิบนุตัยมียะฮฺ บางคนอาจไม่ได้พบกันแต่บางคนได้พบกันและเป็นศิษย์เป็นครูกัน เช่น อิบนุกะษีร์และอิบนุกอยยิม เป็นต้น

2.2 ชีวิตประวัติของอิบนุตัยมียะฮฺ

2.2.1 ชีวิตประวัติส่วนตัว

2.2.1.1 ชื่อและสายตระกูล

อิบนุตัยมียะฮฺมีชื่อเต็มว่า ตะกีเยดดีน อะบูอับบาซ อะห์มัดบินอับดุลฮาสิม บินอับดุลสลาม บินอับดุลละห์บินอะบีกอซิมอัลค็อรดบินมุฮัมมัดอิบนุตัยมียะฮฺอัลนุญัยรียอัลฮัรโรนียอัลดิมชีกียอัลฮับลีย มีชื่อเล่นที่กลายเป็นชื่อที่แพร่หลายว่า “อิบนุตัยมียะฮฺ”

สาเหตุที่เรียกท่านว่า “อิบนุตัยมียะฮฺ”

สำหรับสาเหตุที่เรียกท่านว่า “อิบนุตัยมียะฮฺ” นั้น มีหลายทัศนะสรุปได้ดังนี้

1) ปู่ของท่านที่ชื่อมุฮัมมัดบินอัลคอฎรนั้นได้เดินทางไปทำฮัจญ์ซึ่งขณะนั้นภรรยาของท่านกำลังตั้งครรภ์เมื่อเดินทางมาถึงสถานที่ที่ชื่อ “ ตัยมาอ ” ได้เห็นเด็กผู้หญิงร่างเล็กคนหนึ่งวิ่งออกมาจากเต็นท์หรือจากที่ร่ม เมื่อท่านเดินทางกลับเมืองฮัรรอณ ภรรยาของท่านได้คลอดลูกเป็นผู้หญิงเมื่อท่านเห็นลูกท่านจึงเรียกว่า ยา ตัยมาอ ยา ตัยมาอ ยา ตัยมาอ (หมายถึงลูกสาวที่พึ่งคลอดมานี้เหมือนเด็กสาวร่างเล็กที่ท่านเห็นที่ ตัยมาอ) ท่านจึงตั้งชื่อว่า ตัยมาอ

2) ปู่ของท่านที่ชื่อมุฮัมมัดนั้นมีมารดาชื่อ ตัยมียะฮฺ นางเป็นครูผู้ให้การอบรมสั่งสอนจึงเรียกตามชื่อของมารดาของปู่ท่าน (มรวี บิน ยูซุฟ อัลกัรมีย อัลฮัมบาลี, 1405 : 23-24 , अबดุลฮาดี, 1422 : 4)

ส่วนการใช้สกุลว่า “ อัลนุญัยรีย ” นั้นเพราะสายสกุลของท่านสืบไปถึง “ บินุนุญัยร ” ซึ่งเป็นชาวอาหรับ ทัศนะนี้ขัดแย้งกับทัศนะของอะบูชะฮะเราะฮฺที่ว่า “ ชัยคุลอิสลามอิบนุตัยมียะฮฺนั้นไม่ใช่อาหรับหากแต่เป็นชาว เคอร์ด ด้วยหลักฐานที่ว่า นักประวัติศาสตร์ไม่ได้กล่าวถึงตระกูลของอิบนุตัยมียะฮฺเลย ” (มุฮัมมัด อะบูชะฮะเราะฮฺ, 1977 : 18) อิมามอัลกอฎีนูรุดดีนมะฮ์มูดอัลอะดะวีอัศศอลิฮียฺซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนาม “ เซากาวี ” (ฮ.ศ.1032) ได้ยืนยันเชื้อสายอาหรับของอิบนุตัยมียะฮฺในหนังสือของท่านที่ชื่อ “ อัชชียารอต ” และอีกท่านหนึ่งที่ได้ยืนยันเช่นเดียวกันคือ อิบนุนาศิรุดดีนอัดดีมักษีย (ฮ.ศ.849) ในหนังสือของท่านที่ชื่อ “ อัตติบยานลิบะดีอะดีลยะยาน ” (อิบรอฮีมมุฮัมมัดอัลฮาดี , 1421:35)

ฉายานามหรือสถานะทางความรู้ที่ได้รับจากแวดวงวิชาการคือ ฟากิฮ (ผู้เชี่ยวชาญด้านนิติศาสตร์) มุญตะฮิด (ผู้อยู่ในสถานะวินิจฉัยปัญหาศาสนา) มุฮัตติษ (ผู้เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ) ฮาฟิซ (ผู้เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษที่สูงกว่ามุฮัตติษ) มุฟรซิช (ผู้เชี่ยวชาญด้านการอธิบายอัลกุรอาน) อุศูลีย (ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักมูลฐานนิติศาสตร์) อัชชาฮิด (ผู้สมณะ) ชัยคุลอิสลาม (ปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนา) (अबดุลฮาดี, 1422 : 3 , มรวี บิน ยูซุฟ อัล ฮัมบาลี , 1405 : 17)

บิดาของอิบนุตัยมียะฮฺคือ ชัยคุ ชีฮาบูตดีน अबดุลฮาดีม บิน अबดุลสลาม บิน अबดุลฮุ บิน ตัยมียะฮฺ (ฮ.ศ. 682) ได้ศึกษาแนวทางมัซฮับฮัมบาลีจากคุณพ่อของท่านจนกระทั่งแตกฉาน ท่าน สอน ฟัฎวาและประพันธ์หนังสือ ท่านเป็นอิมามที่ตรวจสอบวิชาการหลายแขนง เป็นผู้รู้ที่นอบน้อม ถ่อมตน มีมารยาทที่ดีงามและใจบุญ ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะชัยคุของดาร์ุลหะดีษอัชชูการ์ียะฮฺที่ดิมชุก และท่านมีเก๋อ์นังสอนในช่วงวันศุกร์โดยสอนจากความจำของท่าน (มุฮัมมัด ชะฮิด รอสลาน, 1431 : 5)

มารดาของอิบนุตัยมียะฮฺ ชื่อ ชัยเคาะฮฺ กะบีเราะฮฺ ศอลิฮะฮฺ ซิตตุณนิอัม ฟาฎิมะฮฺ บินตุ अबดุลเราะฮ์มาน บินอะลี บิน अबดุล อัลฮัรรอณี (ฮ.ศ.716) มีบุตร 9คน จากสามีคนแรก 4 คน

คือ อัลฮาจญ์ มุฮัมมัด บินคอลิด บินอิบรอฮีม อัลฮัรรอณี และมีบุตรกับชัยคฺ अबดุลฮาลีม บิดาของ ชัยคฺ อิบน์ ตัยมียะฮฺ อีก 5 คน ทั้งหมดเป็นผู้ชาย นางมีอายุมากกว่า 70 ปี เป็นสตรีผู้ทรงธรรม เสียชีวิตในวันพุธที่ 20 เดือนเชาวาล ฝั่งที่เมืองศุฟิยะฮฺ มีผู้ร่วมละหมาดญะนาซะฮฺเป็นจำนวนมาก (อิบนุกะซีร์, 2003 : 159)

ปู่ของอิบนุตัยมียะฮฺนั้นคือ ชัยคฺ มัจญูดดีน อะบดุลบะรอกาต अबดุลสลาม บิน अबดุลฮาย บินตัยมียะฮฺ อัลฮัรรอณี (ฮ.ศ. 652) เป็นผู้ชำนาญศาสตร์ฟิกฮฺในมัซฮับฮัมบาลี ท่านเป็นทั้งอิมามที่ชำนาญเรื่องกิริอาต(สำเนียงการอ่านอัลกุรอาน) เป็น มุฮัดดีษ (ผู้เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ) มุฟัสสิร (ผู้เชี่ยวชาญด้านการอธิบายอัลกุรอาน) อัลอคุลีย (ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักมูลฐานนิติศาสตร์) อันนะฮวีย (ผู้เชี่ยวชาญด้านไวยากรณ์อาหรับ) เป็นหนึ่งในนักจำที่นามอุโฆษ ท่านมีบุตร 3 คน บุตรชาย 2 คน บุตรหญิง 1คน ได้แก่ ชิตตุตตาร (ست الدار) अबดุลฮาลีม (عبد الحليم) บิดาของอิบนุตัยมียะฮฺ และ अबดุลอะซีซ (عبد العزیز) หลานของท่าน(อิบนุตัยมียะฮฺ) ได้กล่าวถึงปู่ว่า “ปู่ของเรานั้นเป็นคนที่นำอิศรจริยในการดำเนินการจำหะดีษและบรรดามัซฮับต่างๆ” (มุฮัมมัดบิรอฮีม อัสซัยบานี, ,1409:9)

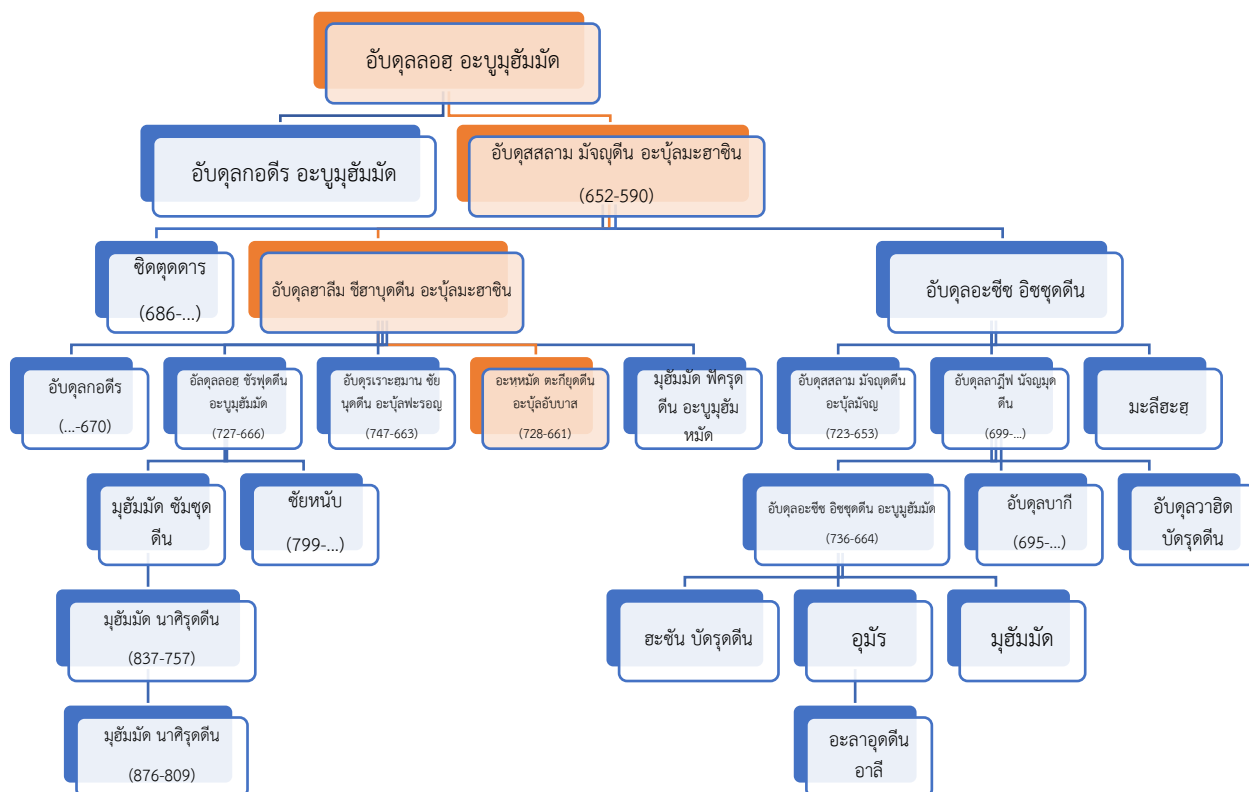
ชัยคฺญะมาลุดดีน อิบน์มาลิก เป็นปราชญ์ร่วมสมัยกับท่านได้กล่าวถึงท่านว่า “วิชาฟิกฮฺนั้นถูกทำให้ง่ายสำหรับชัยคฺมัจญูดดีนเหมือนเหล็กที่ถูกทำให้อ่อนนิ่มแก่นปีศาจ”

ชัยคฺมัจญูดดีนเป็นผู้ทรงความรู้ที่หาผู้เปรียบไม่ได้ในยุคสมัยของท่าน เป็นผู้นำทางด้านฟิกฮฺและอคุลียฟิกฮฺ ชำนาญทางด้านหะดีษและชำนาญด้านกิริอาตและตัฟซีร์ ประพันธ์หนังสือมากมายท่านเป็นผู้มีชื่อเสียงเลื่องลือ เป็นเอกในแนวทางของมัซฮับฮัมบาลี เป็นผู้ที่มีความจำที่ดีเลิศ

ย่าของอิบนุตัยมียะฮฺ ชื่อ บัดเราะฮฺ บินตุ ฟัครุดดีน อะบู अबดุลลาฮฺ มุฮัมมัด บิน คอฎร มีกุนยะฮฺ ว่าอุมมัลบะลัด นางได้รับอิญาซะฮฺ (การอนุญาต) ในการรายงานหะดีษจากท่าน ดิยาอุดดีน บิน เคาะรีฟ

อาของปู่ अबดุลสลาม อิมาม ฟัครุดดีน อะบู अबดุลลาฮฺ มุฮัมมัด บิน คิฎร บิน มุฮัมมัด บินคิฎร บิน อาลีบิน अबดุลลอฮฺ บินตัยมียะฮฺ (ฮ.ศ. 621) เป็นผู้ชำนาญด้านนิติศาสตร์ในมัซฮับฮัมบาลี เป็นมุกริ(ผู้สอนวิธีการอ่านอัลกุรอาน) นักเทศนา เป็นปราชญ์และผู้แสดงคุตบะฮฺแห่งเมืองฮัรรอณ ท่านได้เดินทางไปมหานครแบกแดด(เพื่อศึกษา) จนชำนาญด้านนิติศาสตร์ ได้รับฟังหะดีษมากมาย ได้ไปศึกษากับอิบนุญะฮีย (ฮ.ศ. 597) ศึกษาตำราต่างๆของเขา ท่านสนใจวิชาตัฟซีร์(ศาสตร์แห่งการอธิบายอัลกุรอาน) และได้ประพันธ์หนังสือตัฟซีร์ชุดใหญ่ซึ่งมีมากกว่า 30เล่ม (มุฮัมมัดชะฮีด รอสลาน,1431 : 5-7)

แผนผังสายตระกูลอิบนุตัยมียะฮฺ

2.2.1.2 กำเนิดอิบนุตัยมียะฮฺ

อิบนุตัยมียะฮฺเกิดที่เมืองฮัรอรอน(Harran)³³เป็นเมืองเก่าแก่ อดีตเป็นศูนย์กลางแห่งศาสนาโบราณ ใกล้กับ เมืองเอารอฟะฮฺ³⁴ ปัจจุบันเป็นเมืองที่เจริญ เคยถูกพวกตารัต้ายึดครองและทำลาย อิบนุตัยมียะฮฺอยู่ที่เมืองนี้จนอายุ 9 ขวบ บ้างว่า 7 ขวบ หลังจากนั้นได้อพยพไปดิมีชกพร้อมครอบครัว ท่านเกิด วันที่ 10 เดือนเราะบีอุลเอาวัล³⁵ ปี ฮ.ศ.661 บ้างก็ว่าท่านวันพุธที่ 12 เดือนเราะบีอุลเอาวัล ปี ฮ.ศ.661 ที่มีน้ำหนักคือ วันที่ 10 เดือนเราะบีอุลเอาวัล ปี ฮ.ศ. 661 (อิบรอฮีม มุฮัมมัด อัลอาลี , 1421:37)

2.2.1.3 ครอบครัวของอิบนุตัยมียะฮฺ

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ครอบครัวของอิบนุตัยมียะฮฺเป็นครอบครัวที่เปี่ยมล้นด้วยคุณธรรม

³³ อดีตเป็นเมืองหนึ่งของประเทศซีเรียปัจจุบันอยู่ในประเทศตุรกี

³⁴ เป็นจังหวัดหนึ่งทางทิศใต้ของประเทศตุรกีที่มีพรมแดนติดกับประเทศซีเรีย มีประชากรเมื่อปี ค.ศ 2018.ประมาณ2035809 คน เป็นชาวเคิร์ดส่วนใหญ่ มีชาวอาหรับเล็กน้อย สืบค้นจาก ar.wikipedia.org เมื่อวันที่ 21 ม.ค 64 เวลา 8.15

³⁵ เป็นเดือนที่3ในปฏิทินอิสลาม

จริยธรรมและความเคร่งครัด เป็นครอบครัวที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาวิชาการศาสนา ที่อบอวลไปด้วยการเรียนการสอนและการประพันธ์หนังสือ เป็นครอบครัวที่มีชื่อเสียงด้านความรู้จนเป็นที่ยอมรับของสังคม กล่าวคือ ปู่ของท่านคือชัยคุ่มัจญุดดีน อะบูลบะรอกาท अबดุลสลาม บิน अबดุลลย บิน ตัยมียะฮ อัลฮัรรอณี เป็นปราชญ์ทางด้านศาสนามีความชำนาญในสาขาวิชาการต่างๆ ท่านประพันธ์หนังสือมากมายเช่น อัลอะห์กามอัลกุบรอ ,อัลมุนตะกอมีนอะฮาดิซิ้ลอะฮกามซึ่งอิมามเชกาณีได้อามาอธิบายโดยใช้ชื่อหนังสือว่า “นัยลุลเอาฏอร” เป็นหนังสือหลักเล่มหนึ่งที่ใช้อ้างอิงเกี่ยวกับฟิกฮ์หะดีษ อัลฮุซัยนี(ฮ.ศ. 695)ได้กล่าวถึงประวัติของมัญญุดดีนในหนังสือ “ศิละฮ์อัลตักมิละฮ”ว่า บ้านของท่านนั้นเป็นที่รู้จักด้านความรู้ ศาสนาและวิชาการหะดีษ³⁶ ย่าของท่านชื่อ บัดเราะฮฺ บินตุ ฟัครุดดีน อะบูอับดีลลาฮฺมุฮัมมัด บิน คอฎรฺ มีกุนยะฮฺ(นามแฝง)ว่าอุมมัลบะลัด นางได้รับอิญาซะฮฺในการรายงานหะดีษจากท่านดิยาอูดดีนบินเคาะรีฟ ในขณะที่อาของปู่ที่ชื่อ อิมาม ฟัครุดดีน อะบูอับดีลลาฮฺ มุฮัมมัด บิน คิฎรฺ บิน มุฮัมมัด บิน คิฎรฺบิน อาลีบิน अबดุลลย บิน ตัยมียะฮ เป็นคอฎิบแห่งเมืองฮัรรอณ เป็นผู้มีความชำนาญฟิกฮ์ในมัซฮับฮัมบาลีและชำนาญอีกหลายสาขา ส่วนบิดาของท่านนั้นคือ ชัยคฺ ชิฮาบูดดีน अबดุลฮาสิม บิน अबดุลสลาม บิน अबดุลลย บิน ตัยมียะฮ ได้ศึกษาแนวทางมัซฮับฮัมบาลีจากบิดาของท่านจนกระทั่งแตกฉาน ท่าน สอน ฟัทวาและประพันธ์หนังสือ ท่านเป็นอิมามที่ตรวจสอบวิชาการหลายแขนง เป็นปราชญ์ที่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการในยุคนั้น และมารดาของท่านนางเป็นสตรีผู้ทรงธรรม ในวันที่ท่านเสียชีวิตนั้นมีผู้มาร่วมละหมาดญะนาซะฮฺเป็นจำนวนมาก

พี่น้องของอิบนุตัยมียะฮ มี 5 คน คือ

- 1) ฟัครุดดีน อะบูอับดีลลา มุฮัมมัด บิน अबดุลฮาสิม อิบนุตัยมียะฮ (ฮ.ศ. 675)
- 2) ชัยคูลอิสลาม ตะกีเยดดีน อะบูลอับบาส อะหมัดบิน अबดุลฮาสิม (ฮ.ศ. 728)
- 3) ชัยคฺชัยนุดดีน อะบูลฟันฮิ अबดุลเราะฮฺมาน บิน अबดุลฮาสิม อิบนุตัยมียะฮ อัลฮัรรอณี (ฮ.ศ. 747)
- 4) ชัรฟุดดีน อะบูมุฮัมมัด अबดุลลยบิน अबดุลฮาสิม บิน ตัยมียะฮ อัลฮัรรอณี (ฮ.ศ. 727)
- 5) अबดุลกอเดร บิน अबดุลฮาสิม บิน अबดุลสลาม มุญญุดดีน บิน ตัยมียะฮ (ไม่พบปีตาย)³⁷

การแต่งงานของอิบนุตัยมียะฮ

จากการตรวจสอบประวัติของอิบนุตัยมียะฮพบว่าท่านไม่ได้แต่งงาน ชีวิตของท่านทุ่มเทให้กับการศึกษาด้านศาสนาและวิทยาการแขนงต่างๆ จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า

³⁶ สืบค้นจาก <https://majles.alukah.net> เรื่อง “ อาอิละฮฺชัยคูลอิสลาม อะหมัดอิบนุตัยมียะฮ ” วันที่ 21 ม.ค 64 เวลา 11.17

³⁷ สืบค้นจาก <https://majles.alukah.net> เรื่อง “อาอิละฮฺชัยคูลอิสลาม อะหมัดอิบนุตัยมียะฮ ” วันที่ 21 ม.ค. 64 เวลา 11.17

ครอบครัวของท่านนั้นเป็นครอบครัวที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษา เผยแพร่และเสียสละในวิถีทางแห่งศาสนา ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเป็นผู้ที่มีความโดดเด่นด้านการศึกษา ความรู้ การปฏิรูปสังคมและด้านการเสียสละในหนทางของการเผยแผ่ศาสนาจนวาระสุดท้ายของชีวิตท่าน ท่านเป็นหนึ่งในปราชญ์ที่สร้างประวัติศาสตร์หน้าใหม่ให้กับสังคมมุสลิม (คอลิด บินสุลัยมาน บิน อาลี อ์ริบีย,1433:96)

2.2.1.4 บุคลิกภาพของอิบนุตัยมียะฮฺ

อิบนุตัยมียะฮฺเติบโตมาด้วยการเลี้ยงดูที่สมบูรณ์แบบทั้งด้านศาสนา ด้านความเคร่งครัด ด้านการทำอิบาดะฮฺและด้านการศรัทธาที่แข็งแกร่ง ท่านเป็นคนที่ใช้ชีวิตสมถะทั้งการบริโภคอาหารและอาภรณ์ที่สวมใส่ ท่านเป็นผู้รู้ที่ยากจนไม่มีทรัพย์สิน เสื้อผ้าที่สวมใส่นั้นเหมือนกับเสื้อผ้าธรรมดาของผู้รู้ทั่วไปที่สวมใส่ มีเสื้อคลุมยาว หมวก ผ้าพันศีรษะ ซึ่งราคาประมาณ 30 ดิรฮัม (มุฮัมมัด อะซีร์ ซัมซุ อะลีบินมุฮัมมัด อัลอิมรอน ,1440 : 316)

คุณลักษณะทางกายภาพของอิบนุตัยมียะฮฺ

ชะฮะบียได้บอกถึงลักษณะทางกายภาพของท่านว่า “อิบนุตัยมียะฮฺเป็นคนผิวขาว ผมและเคราดำมีผมหงอกเล็กน้อย ผมของท่านยาวถึงติ่งหูทั้งสอง รูปร่างสันทนต์ ไหล่กว้าง เสียงดัง ฉะฉานชัดเจน อ่านหนังสือเร็ว (มุฮัมมัด อะซีร์ ซัมซุ อะลีบินมุฮัมมัด อัลอิมรอน ,1440 : 316)

คุณลักษณะเด่นของอิบนุตัยมียะฮฺที่มีมาแต่เยาว์วัยและทำให้ท่านมีความโดดเด่นเหนือผู้อื่น

- 1) ความขยันและความพยายาม ท่านขยันและมุ่งมั่นในด้านการศึกษาดังแต่เยาว์วัย ไม่เสียเวลากับการเล่นที่ไร้สาระเหมือนเด็กอื่นๆ
- 2) นอกจากการศึกษาตำราศาสนาแล้ว อิบนุตัยมียะฮฺยังศึกษาศาสตร์ต่างๆและให้ความสนใจต่อสิ่งที่อยู่รอบตัว
- 3) มีความจำที่เฉียบพลัน สติปัญญาที่ตื่นรู้ ความจำแม่นยำและมีความเฉลียวฉลาดที่โดดเด่น (มุฮัมมัด อะบูชะฮะฮฺ ,1997 : 20)

อิบนุตัยมียะฮฺได้กล่าวว่า “การรับความรู้เข้าสู่หัวใจก็เหมือนกับการรับอาหารเข้าสู่ร่างกาย ร่างกายรับรูรสชาตของอาหารและเครื่องดื่มฉันใดหัวใจก็รับรูรสชาตของความรู้ฉันนั้น” (อิบนุตัยมียะฮฺ, 1439:144)

อิบนุซาละกาณี(ฮ.ศ.727) ได้กล่าวถึงอิบนุตัยมียะฮฺว่า

“บรรดาผู้ให้คุณลักษณะของท่านจะกล่าวถึงท่านอย่างไร
ขณะที่คุณลักษณะของท่านนั้นเหนือคำจำกัด

ท่านคือหลักฐานอันเด่นชัดขององค์อัลลอฮ์
 ท่านเป็นผู้นำอัศจรรย์ใจแห่งยุคสมัยในหมู่พวกเรา
 ท่านคือเครื่องหมายอันชัดเจนสำหรับชาวโลก
 รัสมิ์แห่งเครื่องหมายนั้นประจักษ์เหนือรุ่งอรุณ”
 (อะบีอับดุลลาฮ์มุฮัมมัดบินอะฮฺมัดบินอับดุลฮาดี, 1422:9)

อัชชะอะบียได้กล่าวถึงอิบนุตัยมียะฮ์ว่า “ความเป็นผู้นำทางด้านความรู้ การปฏิบัติ ความพอเพียง ความถ่อมตน ความกล้าหาญ ความใจบุญ ความนอบน้อม ความอ่อนหวาน ความน่าเกรงขาม การใช้ให้ทำดีและห้ามปรามความชั่ว ความจริงจัง ความไว้วางใจ การรักษาตนให้ปราศจากมลทิน มีเป้าหมายที่ดี มีความบริสุทธิ์ใจ การมอบหมายต่ออัลลอฮ์ ความเกรงกลัวอัลลอฮ์ หมั่นตรวจสอบตนเอง สร้างคุณประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ทั้งหมดได้ไปจบลงที่อิบนุตัยมียะฮ์” (อะบีอับดุลลาฮ์ มุฮัมมัด บิน อะฮฺมัด บิน อับดุลฮาดี, 1422:4-7)

4) มีพลังอิमानที่เข้มแข็ง

ชาซุดดีน อิบนุกอยยิม อัลญะฮิยะฮ์ (ฮ.ศ. 751) ได้กล่าวถึงอิบนุตัยมียะฮ์ว่า “ฉันได้ยินชัยคุลอิสลามอิบนุตัยมียะฮ์ได้กล่าวว่า “ในดุญยานี้มีสรวงสวรรค์ (หมายถึงสวรรค์แห่งการศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และการปฏิบัติตามท่านเราะสูล ﷺ) ดังนั้นผู้ใดที่ไม่ได้เข้าสวรรค์ในดุญยา เขาก็จะไม่ได้เข้าสวรรค์แห่งโลกอาคีเราะฮ์”

อิบนุกอยยิม กล่าวต่ออีกว่า ชัยคุได้กล่าวกับฉันว่า “ศรัทธูของฉันจะทำอะไรกับฉันได้ ? สำหรับฉันนั้นสวรรค์อยู่ในอกของฉัน ไม่ว่าฉันจะไปที่ไหนสวรรค์ก็ตามฉันไปด้วยโดยไม่ห่างไปจากฉัน แท้จริงการกักขังฉัน คือการที่ฉันได้มีโอกาสอยู่โดยลำพัง การฆ่าฉัน คือการที่ฉันได้ชะฮีด และการเนรเทศฉัน ก็คือการท่องเที่ยวของฉัน”

ครั้งหนึ่งอิบนุตัยมียะฮ์ได้กล่าวขณะถูกคุมขังกี่กอลอะฮ์(ป้อม)ว่า “หากฉันบริจาคทองคำเท่ากับจำนวนที่นำมาถมให้เต็มกอลอะฮ์นี้ ก็ไม่สามารถเทียบได้กับความโปรดปรานของอัลลอฮ์ ﷻ ที่มีต่อฉัน”

และท่านได้กล่าวในขณะที่สูญุด ณ ที่ท่านถูกคุมขังว่า “โอ้อัลลอฮ์ขอพระองค์โปรดช่วยเหลือข้าพระองค์ในการรำลึกถึงพระองค์ การขอบคุณพระองค์ และความประณีตในการทำอิบาดะฮ์ต่อพระองค์”

อิบนุกอยยิมได้กล่าวอีกว่า ครั้งหนึ่งชัยคุได้กล่าวกับฉันว่า “ผู้ที่ถูกคุมขังที่แท้จริงนั้นคือผู้ที่หัวใจของเขาถูกคุมขังจากอัลลอฮ์ ﷻ และผู้ที่เป็นเชลยนั้นคือผู้ที่เป็นเชลยให้กับอารมณ์ของเขา”

5) มีความบริสุทธิ์ใจในการแสวงหาความจริง

ความบริสุทธิ์ใจนั้นคือรากฐานสำคัญของการตอบรับภาระงานจากองค์อัลลอฮ์ ^ﷻอิบนุตัยมียะฮ์ได้รับความโปรดปรานจากอัลลอฮ์อย่างมากในเรื่องความบริสุทธิ์ใจ ท่านเป็นผู้มีความบริสุทธิ์ใจทั้งในการแสวงหาความจริงและการให้ความจริงให้เป็นที่ประจักษ์แก่ศาสนานี้

อิบนุกะซีร์ได้กล่าวถึงอิบนุตัยมียะฮ์ว่า “ฉันไม่เคยเห็นใครเยี่ยงชัยคุอิบนิตัยมียะฮ์ในเรื่องการวิงวอน การขอความช่วยเหลือและการมุ่งสู่พระองค์”

อิบนุตัยมียะฮ์ได้กล่าวว่า “บางครั้งฉันคิดว่าเพียงอายุเดียวถึงหนึ่งร้อยศพซีร์แล้วฉันก็ขอต่ออัลลอฮ์ให้มีความเข้าใจโดยฉันกล่าวว่า โอ้ผู้ที่สอนอิบรอฮีมขอพระองค์ทรงโปรดสอนข้าพระองค์ด้วย ฉันเคยไปที่มัสญิดมะฮฺญูเราะฮ์และเอาหน้าคอกผู้คนพลางกล่าวว่า โอ้ผู้ที่สอนอิบรอฮีมโปรดให้ข้าพระองค์ได้รับความเข้าใจด้วยเถิด” (อะบี อับดุลลาฮ์ มุฮัมมัด บิน อะฮฺมัด บิน อับดุลฮาดี ,1422 :26)

6) มีความสมถะ พอเพียงและไม่ได้ให้ความสำคัญกับคุณยา

ท่านเป็นผู้ที่มีความสมถะอย่างมาก ไม่สะสมอะไรนอกจากที่จำเป็นเท่านั้น เมื่อมีใครมาเสนอให้กับท่าน ท่านก็จะปฏิเสธ

อัชชะฮะบียได้กล่าวถึงท่านว่า “ท่านคือหนึ่งในทะเลแห่งความรู้ คือผู้ชาญฉลาดที่หาได้น้อยมาก คือผู้ที่มีความสมถะและสันโดษ คือผู้ที่กล้าหาญ ใจบุญและมีเกียรติ ท่านได้รับการยกย่องทั้งผู้ที่เห็นด้วยกับท่านและผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับท่าน”

อะบูฮัฟซออัลบัชซารได้กล่าวถึงท่านว่า “ผู้ที่เห็นท่านโดยเฉพาะผู้ที่รวมอยู่กับท่านเป็นเวลานานได้มีความเห็นตรงกันว่า ไม่เคยเห็นใครที่จะมีความสมถะในเรื่องคุณยาเช่นเดียวกับชัยคุเลย จนกระทั่งเป็นที่กล่าวขานในหมู่ผู้คน”

7) เครื่องครัดต่อการทำอิบาดะฮ์และการวิงวอนต่ออัลลอฮ์ ^ﷻ ออกจากการละเมิดข้อห้ามต่างๆ

ผู้ที่อยู่ร่วมสมัยและติดตามชีวิตของอิบนุตัยมียะฮ์จะพบว่าท่านนั้นเป็นผู้ที่วิงวอนและขอความช่วยเหลือจากอัลลอฮ์อยู่ตลอดเวลา ท่านระมัดระวังและเห็นอันตรายต่อบรรดาข้อห้ามทั้งหลาย

อัชชะฮะบียได้กล่าวว่า “ ในยามคำคืนของท่านนั้นท่านจะอยู่เพียงลำพังกับการอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์ ^ﷻ วิงวอนต่อพระองค์ อ่านอัลกุอ่านและทำอิบาดะฮ์หลากหลายรูปแบบ”

อุมร์บินอาลีอัลบัชซารได้กล่าวว่า “ส่วนการอิบาดะฮ์ของท่านนั้น น้อยคนนักที่จะได้เห็นเยี่ยงท่าน ท่านใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับการอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์และไม่ให้เรื่องส่วนตัวมาสำคัญกว่า

การอิวาตะฮุ ท่านไม่มีความปรารถนาในสิ่งอื่นใดไม่ว่าจะเป็นครอบครัวหรือทรัพย์สิน” (อุมัร บิน อาลี อัลบัจซาร,1976 :36)

2.2.1.5 การเสียชีวิตของท่าน

อิบนุตัยมียะฮฺได้ทุ่มเททั้งชีวิตเพื่อการปกป้องศาสนาอิสลามอันบริสุทธิ์ให้ปราศจากมลทินของการบิดเบือนจากกลุ่มต่างๆ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องเผชิญกับบททดสอบอย่างหนักหลากหลายรูปแบบ หนึ่งในบททดสอบที่ท่านได้รับคือ การถูกคุมขัง อิบนุตัยมียะฮฺถูกคุมขังหลายครั้งด้วยกัน ดังนี้

ครั้งแรก ฮ.ศ. 693 ที่ดิมชุก ช่วงเวลาสั้นๆ ด้วยสาเหตุที่ท่านต่อต้านคริสเตียนคนหนึ่ง ที่ตำหนิท่านนปีหลังจากนั้นท่านได้แต่งหนังสือที่ชื่อ “อัศศอริมอัลมัศลุอะลาซาติมิเราะฮุส”

ครั้งที่สอง ฮ.ศ.705 ที่กอฮิเราะฮฺ เป็นเวลาสิบแปดเดือน พร้อมกับพี่น้องสองคนของท่านคือ ชัรฟุดดีน อับดุลลอฮฺ และท่านซัยนุดดีน อับดุลลอฮฺ ด้วยประเด็น อะรัซ(บัลลังก์) , อัลกะลาม (คำตรัสของอัลลอฮฺ) และอันนุซูล (การลงมาของอัลลอฮฺ)

ครั้งที่สาม ฮ.ศ.707 เป็นเวลาหลายวันในเดือนเซาวาล ด้วยสาเหตุ การร้องเรียนของกลุ่มศุฟิยันอันได้แก่ อิบนุอารอบี, อิบนุซบอีน ,อัลกุนูนีย และฮัลลาญ ด้วยประเด็น วะฮตะดัลลฎูด (สรรพสิ่งทั้งหลายเป็นหนึ่งเดียว)

ครั้งที่สี่ ฮ.ศ.720 หกเดือน ด้วยประเด็น อัลฮะลัฟบิดฎูลาก (สาบานด้วยการหย่า)

ครั้งที่ห้า ฮ.ศ. 726-728 ท่านเสียชีวิตด้วยการถูกคุมขังครั้งนี้ ที่ดิมชุก ด้วยประเด็น ซิยาเราะตุ้ลฎูบур (การเย็บมฎูบур) และซัดดุคิริฮาล (การเก็บสัมภาระเพื่อมุ่งหน้าไปยังที่หนึ่งทีใดเพื่อหวังความดี)³⁸

การถูกคุมขังครั้งสุดท้ายนี้ อิบนุตัยมียะฮฺรู้สึกดีใจ เพราะท่านได้มีเวลาค้นคว้า เขียนตำรา และเผยแพร่ตำราเหล่านั้นออกมาข้างนอก จนกระทั่งมีคำสั่งจากฝ่ายปกครองให้นำหนังสือกระดาษ หมึก ปากกา ออกจากที่คุมขัง และสั่งห้ามท่านค้นคว้าและยุ่งเกี่ยวกับวิชาการเด็ดขาด ทำให้ท่านได้รับความลำบากอย่างมาก จนกระทั่งต้องใช้ถ่านเขียนกับกระดาษเท่าที่ทำได้ ต่อมาท่านเริ่มป่วยเป็นระยะเวลายี่สิบกว่าวัน อัลวะฮิร(รัฐมนตรี) ซัมซุดดีนขออนุญาตให้เยี่ยมท่าน ท่านอนุญาตให้เยี่ยม วะฮิรเข้ามาขอภัยและขอให้อิบนุตัยมียะฮฺยกโทษให้ในสิ่งที่ผ่านมา ท่านให้อภัยต่อเขาและให้อภัยต่อทุกๆคนที่เป็นศัตรูกับท่าน ท่านยกโทษให้กษัตริย์นาศิรในทุกสิ่งที่ผ่านมา เพราะที่พระองค์กระทำเยี่ยงนั้นเพราะความจำเป็น มิได้เป็นพระประสงค์ของพระองค์เอง อิบนุตัยมียะฮฺได้กล่าวว่า “ฉันอภัยให้กับทุกๆคนในสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างฉันกับเขานอกจากบุคคลที่เป็นศัตรูกับอัลลอฮฺและเราะฮุสของพระองค์”

³⁸ สืบค้นจาก ar.wikipedia.org เมื่อวันที่ 29 ม.ค 2564 เวลา19.35

การเสียชีวิตของอิบนุตัยมียะฮฺ นับเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ในหน้าประวัติศาสตร์อิสลาม ท่านเสียชีวิตในคำคืนของวันจันทร์ที่ 20 เดือนซุลเกาะดะฮฺ ฮ.ศ 728 .ณ.กอลอะฮฺดีมชุก ที่ที่ท่านถูกคุมขัง ด้วยวัย 67 ปี ท่านมักอ่านกร้ออ่านจบในทุกๆสิบคืน แต่ในขณะที่ท่านถูกคุมขังในกอลอะฮฺนั้น ท่านอ่านอัลกร้ออ่านจบถึง 83 จบ จบสุดท้ายท่านอ่านถึงอายะฮฺสุดท้ายของซูเราะฮฺอัลเกาะมร์ (اقتربت)

﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهْرٍ , فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ﴾

(القمر: 54-55)

ความว่า “ แท้จริงบรรดาผู้ยำเกรงนั้นอยู่ในสวนสวรรค์หลากหลายและแม่น้ำหลายสายในสถานที่อันทรงเกียรติ ณ ที่พระเจ้าผู้ทรงอำนาจภาพ” (อัลเกาะมร์ : 54-55)

ผู้ที่ทราบข่าวการเสียชีวิตของอิบนุตัยมียะฮฺ ต่างพากันเสียใจอย่างมาก ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปภายในกอลอะฮฺมีเพียงญาติและคนสนิทเท่านั้น ผู้คนจำนวนมากเนืองแน่นอยู่ที่หน้าประตูและตามท้องถนน ญาติมิตรก็เต็มไปด้วยผู้คน มีการกำหนดผู้ที่ จะทำการอาบน้ำศพท่าน เมื่อเสร็จสิ้นจากการอาบน้ำ ศพของท่านก็ถูกนำออกมาเพื่อละหมาดที่กอลอะฮฺโดยมี ซัยคฺ มุฮัมมัด บินตะมาม เป็นผู้นำละหมาด ต่อมาก็นำมาละหมาดที่ญาติออลูมาวีย์หลังละหมาดซุฮฺรอีกครั้ง ผู้คนเพิ่มมากขึ้นจนล้นออกนอกประตูเมือง การเคลื่อนย้ายศพของท่านเป็นไปด้วยความยากลำบาก ศพของท่านถูกนำมาฝังที่กุโบรฮฺศุฟิยะฮฺข้างๆหลุมศพของท่าน ซัรฟุดดีน อับดุลลอฮฺ ก่อนเข้าเวลาอัศรเล็กน้อย ที่เป็นเช่นนี้เพราะผู้คนมาละหมาดญะนาซะฮฺเป็นจำนวนมาก ผู้ที่สามารถมาละหมาดได้ไม่มีใครทิ้งโอกาสนี้เลย วันนั้น ร้านค้า ตลาดและถนนสายทุกสายปิดหมด ทุกอย่างหยุดซ้ง เนื่องจาก การเสียชีวิตของอิบนุตัยมียะฮฺ (มุฮัมมัด ซะอีด รอสลาน, 1431 :28)

2.3 ประวัติการศึกษาของท่าน

2.3.1 การเริ่มต้นการศึกษา

เนื่องจากความโหดร้าย ป่าเถื่อนของพวกตาดาร์ บิดาของอิบนุตัยมียะฮฺได้พาท่านและพี่น้องของท่านอพยพไปยังชาม(ติมชุก) โดยออกเดินทางในเวลากลางคืน บิดาของท่านได้พาหนังสือใส่เกวียนโดยใช้คนลากเพราะไม่มีสัตว์ที่จะใช้ลาก พวกตาดาร์ดำเกียบที่จะตามทัน ท่านวิงวอนและขอความช่วยเหลือจากอัลลอฮฺ ทุกคนจึงปลอดภัยและรอดพ้นจากอันตรายของพวกตาดาร์ดำ เดินทางถึงติมชุกใน ค.ศ.667 ณ ที่นั่นท่านศึกษาหนังสือของอิบนุอะรอฟะฮฺ³⁹จากท่าน ซัยนฺ บิน อับดุลลาอิม⁴⁰

³⁹อะบูอาลี อัลอะบาดี อัลบัมดาดิ ฮะซันบินอะรอฟะฮฺบินยะซีด อิมาม มุฮัจจิส ท่านดริมีซีฮฺ อิบนุมาญะฮฺ อิบนุอะบีดุนยา ได้รายงานหะดีษจากท่าน (ฮ.ศ. 257)

⁴⁰ ซัยนุดดีนอะห์มัดบินอับดุลลาอิมบินนือมะฮฺอัลมัจดีซี มุฮัจจิส เคาะฎีบ (ฮ.ศ.668)

และท่านได้ศึกษาวิชาการอีกมากมายจาก ท่านอิบนุอะบิลยุสุ⁴¹ ท่านกะมาล บินอับ ดุ⁴² ท่านมัญญุด บินอะชากีร์⁴³ ซึ่งเป็นสหายของท่านคฺซุอีย์⁴⁴ ท่านอัลญะมาล ยะหยา บิน ศอยรอฟีย์⁴⁵ ท่าน อะหฺหมัด บินอะบิลคอยร์ ชะลามะฮฺ⁴⁶ ท่านกอซิม อัลอิรบีลี⁴⁷ ท่านซัยคฺซิมซุดดีน อับดุลเราะฮฺมานบิน อะบือมูร์⁴⁸ ท่าน อะบิลฆอนาอิม บิน อะลาน⁴⁹ และจากปวงปราชญ์อีกมากมาย⁵⁰ ท่านได้ฟังมุสนัดอิมามอะหฺหมัดหลายครั้ง ได้ศึกษาหนังสือเล่มใหญ่ๆมากมาย ท่านให้ความสนใจต่อศาสตร์หะดีษเป็นกรณีพิเศษ ท่านได้ศึกษา การคิด การคำนวณ ในมัจตับ⁵¹ ท่านท่องจำอัลกุรอานเมื่ออายุเจ็ดขวบ (อัลบิฮฺซาร 1976 : 17) และศึกษาด้านฟิกฮฺ ท่านได้ศึกษาด้านภาษาอาหรับกับท่านอิบนุ อับดีลกอเวียอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง จนมีความเข้าใจต่อมาท่านได้ศึกษาหนังสือของท่านซัยบะวัยฮฺ⁵² จนท่านแตกฉานในวิชาไวยากรณ์อาหรับ หลังจากนั้นท่านศึกษาวิชาตัฟซีร์(อรรถาธิบายอัลกุรอาน)อย่างจริงจังจนแตกฉานและชำนาญจนโดดเด่นกว่าผู้อื่น และศึกษาวิชาการแขนงอื่นๆอีกมากมาย ซึ่งขณะนั้นท่านอายุได้เพียงสิบกว่าปีเท่านั้น (อิซชะฮฺฮาบี , 1433 : 61)

อิบนุตัยมียะฮฺไม่ว่าจะเรียนรู้อะไรวิชาการใดท่านจะแตกฉานในวิชาการนั้นจนล้ำหน้าผู้อื่น ท่านทำการฟิควาและประพันธ์หนังสือขณะที่ท่านมีอายุไม่ถึง 20 ปี ท่านเป็นผู้ที่มีความจำเป็นเลิศ แม่นยำ และมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดจนเป็นที่โจทยฺขาน ผู้ที่อยู่ร่วมสมัยกับท่านได้กล่าวถึงท่านว่า “อิบนุตัยมียะฮฺนั้นไม่เคยลืมสิ่งที่เคยจดจำเลย ทุกครั้งที่อ่านหนังสือท่านก็จะจำทันที

อิบนุ อับดีลอาดียฺได้กล่าวว่า “มีรายงานตรงกันว่า มีชัยคุท่านหนึ่งจากเมืองฮะลัษได้เดินทางมาที่ ดิมชุกและได้กล่าวว่า ฉันได้ยินว่าที่เมืองนี้มีเด็กคนหนึ่งชื่อ อะหฺหมัด อิบนุตัยมียะฮฺมีความจำที่เร็วมาก ฉันมาที่นี่เพื่อมาดูเขา” (อิบรอฮีม มุหัมมัด อาลี, 1461:66,70)

⁴¹ อิสมาอิลบินอิบรอฮีมบินอะบิลยุสุร์ ชากีร์ มุสนัดฆาม อัลดิมชุกีย (ฮ.ศ. 672)

⁴² อับดุลอะซีซบินอับดุลมุอิมบินคอกุ๊บบอะบิระรอกาท อัลคิฏูร (ฮ.ศ. 672).

⁴³ มุฮัมมัดบินอามาลิลบินอุสมานบินมุศอฟฟิร ซัยคฺมัญญุดดีน ซึ่งรู้จักกันในนาม มัญญุดบินอะชากีร์ อัลดิมชุก อัจชาฟีย์ (ฮ.ศ. 669)

⁴⁴ บะรอกาทบินอิบรอฮีมบินฆุอฮิร มุสนัดแห่งฆาม ซัยคฺ อาลิม มุฮัสติซ อัลดิมชุก (ฮ.ศ. 589)

⁴⁵ ยะหยาอับนิอะบิมันศูร์อิบนุอะบิลฟัตฮฺ มุฟตี มุฮัสติซ (ฮ.ศ. 678)

⁴⁶ อะหฺหมัด บินอะบิลคอยร์ ชะลามะฮฺบินอิบรอฮีม มุสนัด อัลดิมชุกีย (ฮ.ศ. 678)

⁴⁷ กอซิมบินอะบับกรฺบินกอซิมบินฆะาะนิมะฮฺได้ศึกษา เศาะฮิฮฺมุสลิมจาก มุอัยยิด บินมุฮัมมัด อัฎฏูซีย (ฮ.ศ. 680)

⁴⁸ ซัยคฺอัลอิสลาม ซิมซุดดีน อับดุลเราะฮฺมานบินซาอิด อะบือมูร์ มุฮัมมัด บินอะหฺหมัดบินมุฮัมมัด บินกุฎามะฮฺ อัลมัจกีซีย อัลฮัมบาลีย (ฮ.ศ. 682)

⁴⁹ อิบนุอะลาน อัลคอกุ๊อัลมุสลิม บินมุฮัมมัด บินมุสลิม อะลาน อัลคอกุ๊ซีย อัลดิมชุกีย (ฮ.ศ. 680)

⁵⁰ เช่น ฟัครุดดีนบินบูกอริ , อัลกะมาลอับดุลรอฮีม,อะหฺหมัดอิบนุซัยบาน,อิบรอฮีมบินญุรฮีย์,ซัยคฺซัยนุดดีนบินมันญูอาเป็นต้น

⁵¹ มัจตับหมายถึงสถานศึกษาของเด็กๆในสมัยนั้น

⁵² อิมามแห่งไวยากรณ์อาหรับ ท่านชื่อ อัมรฺบินอุสมานบินกอนบร์อัลบะศอริยฺ เดิมท่านเป็นชาวเปอร์เซีย ได้ศึกษา วิชาฟิกฮฺ หะดีษ และภาษาอาหรับจนแตกฉาน (ฮ.ศ. 180)

อิบนุ ดากีกุลอัยัด (ฮ.ศ. 702) ปราชญ์แห่งหะดีษได้กล่าวถึงอิบนุตัยมียะฮว่า “ฉันเห็นคนๆ หนึ่งที่รวบรวมความรู้ทุกแขนงเหมือนความรู้เหล่านั้นอยู่ต่อหน้าเขา เขาจะหยิบความรู้ใดหรือไม่หยิบก็สามารถทำได้โดยง่าย (อิบนุนาศิรุดดีน, 1393 :107)

ฮาฟิซ ญะมาลุดดีน อัลมิซซีได้กล่าวว่า “ฉันไม่เคยเห็นใครที่จะรอบรู้ในอัลกุรอานและสุนนะฮของท่านนบีและเคร่งครัดต่อการปฏิบัติตามอัลกุรอานและสุนนะฮมากกว่าเขา”

บัชซารได้กล่าวว่า “หนังสือเล่มแรกที่ท่านท่องจำคือ อัลญามิออัศเศาะฮียันของอิมามอัลฮุมายดี” (อิบนีอิมาด ซิฮาบุตดีน, 1413 : 8/147)

ภาษาที่อิบนุตัยมียะฮชำนาญ⁵³

นอกจากภาษาอาหรับแล้วอิบนุตัยมียะฮมีความชำนาญภาษาอื่นๆอีก เช่นภาษาฮีบรู ภาษาตุรกีและภาษาลาติน (อิบนุตัยมียะฮ, 1966:1/124) ครั้งหนึ่งท่านเคยกล่าวว่า “ฉันได้ยินคำที่เป็นภาษาฮีบรูที่อยู่ในเตารอตจากหญิงคนหนึ่ง ฉันพบว่าภาษาอาหรับและภาษาฮีบรูใกล้เคียงกันมาก ฉันเข้าใจภาษาของพวกเขาได้จากการที่ฉันรู้ภาษาอาหรับ” ด้วยเหตุนี้อิบนุตัยมียะฮจึงสามารถศึกษาคำภีร์เก่าและคำภีร์ใหม่ของยิวและคริสต์ได้ และสามารถตอบโต้ข้อบิดเบือนที่อยู่ในคำภีร์ทั้งสองได้ (อิบนุตัยมียะฮ , 1419 : 4/110)

อิบนุตัยมียะฮไม่เคยหยุดการศึกษา ท่านกระหายที่จะศึกษาตลอดเวลาท่านได้กล่าวว่า “ ไม่ต้องสงสัยเลย รสชาติแห่งความรู้ที่ไม่มีรสชาติใดจะเปรียบได้ และรสชาติที่จะคงอยู่ตลอดไป และจะยังประโยชน์ในโลกอาคีเราะฮคือรสชาติแห่งการรู้จักอัลลอฮและการปฏิบัติเพื่อพระองค์ซึ่งนั่นก็คือการอีมานต่ออัลลอฮ” (อิบนุตัยมียะฮ, 1419: 14/162)

2.3.2 การเดินทางเพื่อการศึกษา

เมื่ออิบนุตัยมียะฮมาอยู่ที่ติฆมาทท่านได้เริ่มศึกษาวิชาการศาสนาที่โรงเรียนตั้งแต่เยาว์วัย ได้ศึกษากับบรรดาปราชญ์แห่งเมืองซาม และด้วยความฉลาด ความจำที่เฉียบแหลม สติปัญญาที่เป็นเลิศ ทำให้ท่านแตกฉานในศาสตร์ต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว มีชื่อเสียงเรื่องความรู้ ความจำจนเป็นที่ยอมรับในผู้คนทุกระดับ ท่านสอนและฟัตวา(ตอบ)ปัญหาศาสนาเมื่ออายุท่านไม่ถึง 20 ปี

อัชชะฮะบียได้กล่าวว่า “ท่านซัยคได้สอนและฟัตวาเมื่อท่านอายุ 17 ปี” (อับดุลฮาดิ, 1422 :8) และท่านได้กล่าวอีกว่า “เมื่อบิดาของซัยคเสียชีวิตซึ่งท่านนั้นเป็นปราชญ์รุ่นใหญ่และอิมามในมัชฮับฮัมบาลี ซัยคอิบนุตัยมียะฮได้ทำหน้าที่แทนบิดาของท่านซึ่งขณะนั้น ซัยคมีอายุเพียง 21ปีเท่านั้น” นั่นก็หมายความว่า ซัยคได้รับการยอมรับให้ทำการฟัตวาตั้งแต่บิดาของท่านยังมีชีวิตอยู่แต่ได้รับตำแหน่งแทนบิดาเมื่ออายุ 21 ปี

⁵³ อิบนุฮิม มุฮัมมัด อาลี,เจ้าของหนังสือ ซัยคุลอิสลาม อะหมัดอิบนุตัยมียะฮ ร่อลูลอิสลาฮวัตตะฮะฮ, :1421/81

เมื่อตรวจดูจากประวัติการศึกษาของอิบนุตัยมียะฮ์พบว่าท่านไม่ได้เดินทางไปศึกษายังเมืองใดหรือประเทศใดนอกจากศึกษาที่ซาม (ติมชุก) เท่านั้น

ช่วงเวลาแห่งการศึกษาของท่านนั้น สามารถแบ่งเป็น สามช่วงใหญ่ๆดังนี้

- 1) ช่วงเวลาการเรียนวิชาพื้นฐาน คือเรียนอ่าน เขียน คัดลายมือ ท่องจำ และคำนวณ ท่านเรียนวิชาพื้นฐานต่างๆจนเกิดความชำนาญและแตกฉานในทุกวิชารวมถึงการท่องจำอัลกุรอาน
- 2) ช่วงเวลาแห่งการเรียนแบบตะลักกี (การเรียนแบบเข้าครู) จากบรรดาปวงปราชญ์ชั้นนำ
- 3) ช่วงเวลาแห่งการทบทวน คั่นคว่ำ (อิบรอฮีม บิน มุฮัมมัด บิน अबดีลลาฮฺ อัลบะรี กาน, 1425:21)

2.3.3 คณาจารย์และสานุศิษย์

2.3.3.1 คณาจารย์ของอิบนุตัยมียะฮ์⁵⁴

ฮาฟิซ อิบนุ अबดีลลาฮฺได้กล่าวว่า “บรรดาคณาจารย์ของชัยคุนนั้นมีมากถึง 200 ท่าน ท่านได้เรียนมุสนัดอิมามอะฮ์มัดหลายรอบ ได้เรียนหนังสือที่เป็นแม่บทแห่งหะดีษ (หนังสือหะดีษทั้ง 6 เล่ม) และมัดวะญุมกะบียะฮ์ของอ็ฏฏออบรอนี (อะบี अबดีลลาฮฺ มุฮัมมัด บิน อะฮ์มัด บิน अबดีลลาฮฺ, 1422 : 3)

ต่อไปนี้เป็นคณาจารย์บางส่วนของอิบนุตัยมียะฮ์ที่สามารถสืบค้นประวัติได้

1) อัลอิมาม อัลมุฮัซซิดิซ ฟะกีฮ มุสนิดซาม อะบูลอับบาส ชัยนุดดีน อะฮ์มัด บิน अबดีลลาฮิม บินนิอมะฮฺ บิน อะฮ์มัด อัลมุกตชีฮฺเป็นหนึ่งในชัยคุของมัซฮับฮัมบาลี (ฮ.ศ. 668) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ อิบนุตัยมียะฮ์ได้รับความรู้ศาสตร์ด้านหะดีษอย่างมากจากชัยคุท่านนี้ ท่านได้ศึกษาจากชัยคุท่านนี้เมื่อ ฮ.ศ. 665 (อิบนุ ตัยมียะฮฺ, 1419 :18/77)

2) อัชชัยคุ อัลอิมาม อัลอาลิม อัลอัลลามะฮฺ อัชชาฮิด กอฎีกุฎอต ซ่าซุดดีน อะบูมุฮัมมัด अबดุลเราะฮ์มาน บิน มุฮัมมัด บิน อะฮ์มัด อิบนุกุตามะฮ์ อัลมุกตชีฮฺ อัลญะมาอียะฮ์ อัลฮัมบาลียะฮ์ อัศศอลิฮียะฮ์ (ฮ.ศ. 682) เชี่ยวชาญศาสตร์ฟิกฮ์และอุศูลุลฟิกฮ์ ประพันธ์หนังสือฟิกฮ์มากมายเช่น กิตาบซัรฮ์อัลมุกนียะฮ์ , กิตาบตัศฮียะฮ์ลุมะฎอลิบฟีตะฮ์ลิลมะซาฮิบ เป็นอีกท่านหนึ่งที่อิบนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษาศาสตร์หะดีษ ฟิกฮ์และอุศูลจากท่าน(อิบนุ กะซีร์, 1408 :13/32)

3) อัลอิมาม อัลฟะกีฮ อัลกอฎี ชัรฟุดดีน อะบูลอับบาส อะฮ์มัด บิน อะฮ์มัด บินนิอมะฮ์อัลมุกตชีฮ์ อัชชาฟีอี (ฮ.ศ.694) เชี่ยวชาญศาสตร์ฟิกฮ์ อุศูลุลฟิกฮ์และภาษา ประพันธ์หนังสือมากมาย หนึ่งในหนังสือที่ท่านประพันธ์คือ กิตาบฟีอุศูลุลฟิกฮ์ ท่านได้อนุญาตให้อิบนุตัยมียะฮ์

⁵⁴ อิบรอฮีม มุฮัมมัด อาลี,เจ้าของหนังสือ ชัยคุลอิสลาม อะฮ์มัดอิบนุตัยมียะฮ์ ร่อลูลอิสลาฮ์วัตตะฮะฮ์,1421/112

ทำการพิทวา โดยท่านกล่าวว่า “ ฉันทอนุญาตให้อิบนุตัยมียะฮทำการพิทวา” ท่านภาคภูมิใจในท่านอิบ
นุตัยมียะฮมาก (อิบนุกะซีร, 1408 : 13/341)

4) บิดาของท่าน อัลอิมาม อัลพะเกีย อัลอัลลามาฮฺ อัลมุฮัศดิซ อะบูลมะฮฮาซิน อับดุลฮา
ลิม บินอับดุลสะลาม บินตัยมียะฮ อัลฮัรรอณี (ฮ.ศ. 682)

5) อัลอิมาม อัลพะเกีย อัลมุฮัศดิซ ซัยนุดดีน อะบูลบะรอกาต อัลมุญญญา บิน อูสมาน
บินอัลฮัด บิน มุญญญา บิน บะรอกาต อัลดีมชีกีย อัลฮัมบาลี (ฮ.ศ. 695) ท่านผู้นี้ถือว่าเป็นที่สุดแห่ง
ปราชญ์ในมัซฮับฮัมบาลี ณ ดินแดนขามในสมัยของท่าน หนึ่งในตำราที่ท่านประพันธ์คือ ชัรฮุลมุกันอิ
ตฟีรอัลกุอานอัลอะซีซ เป็นต้น อิบนุตัยมียะฮได้ศึกษาศาสตร์ฟิกฮจากท่าน ท่านคือผู้ที่มอบหมาย
ให้อิบนุตัยมียะฮสอนแทนท่านเมื่อเสียชีวิตแล้ว ณ มัдрอซะฮฮัมบะลียะฮฺ (อิบนุกะซีร , 1408
:13/365)

6) อัลอิมาม อัลพะเกีย อัลนะฮวี ซัมซุดดีน อะบู อับดีลลาฮฺ มุฮัมมัด บิน อับดุลเกาะเวีย
บิน บัรอน อัลมักดิซีย อัลมัรดาเวีย (ฮ.ศ. 699) เชี่ยวชาญศาสตร์ฟิกฮ หะดีษ และนะฮฺ (ไวเกอร์
อาหรับ) อิบนิตัยมียะฮศึกษาภาษาอาหรับจากท่าน ท่านประพันธ์หนังสือมากมายเช่น กิตาบอัลฟุรุก
(ศอลาฮุดดีน อัศศอฟาติย , 1420 :3/278)

7) อัลอิมาม อัลพะเกีย อัลกอฎี ซัมซุดดีน อะหฺมัด บิน อิบรอฮีม บิน อับดุลฆอนี อัช
ชะรูญีย อัลฮะนาฟีย (ฮ.ศ. 710) ท่านเป็นผู้อธิบายหนังสือ อัลฮิตายะฮฺ เป็นปราชญ์ที่เชี่ยวชาญศาสตร์
ต่างๆมากมาย ท่านเคยได้นำเสนอข้อมูลเชิงค่านในวิชาอิหมุลกะลาม (วิชาวิภาษวิทยา) อิบนุตัยมียะฮ
แต่อิบนุตัยมียะฮก็สามารถหักล้างได้หมด (อุมร์ริฎอ กะฮาละฮฺ , 1376 :1/140)

8) อัลอิมาม อัลมุฮัศดิซ อัชชัยค ฟัครุดดีน อะบูลฮะซัน อะลี บิน อะหฺมัด บิน อับดุล
วาฮิด บิน อะหฺมัด อัชชะอดีย อัลมักดิซีย อัศศอลีฮีย อัลฮัมบาลีย ซึ่งรู้จักกันในนาม อิบนุบุคอรี (ฮ.
ศ. 690) ท่านเป็นปราชญ์ที่มีความรู้มาก เป็นผู้เชี่ยวชาญศาสตร์ฟิกฮ เป็นคนสมถะ และเป็นผู้
เคร่งครัดต่อศาสนา อิบนุตัยมียะฮได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 681 (อัชชะฮะบีย ,1408 :2/13-14)

9) อัชชัยค อัลพะเกีย อัลอิมาม อัลอาลิม อัลบารือ ญะมาลุดดีน อะบูลฟรญีย อับดุล
เราะฮมานบิน สุลัยมาน บิน ชะอีด บิน สุลัยมาน อัลบัฆดาดีย (ฮ.ศ. 670) เชี่ยวชาญศาสตร์ฟิกฮ อิบ
นุตัยมียะฮได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 668

10) อัลอิมาม อัลมุฮัศดิซ มุสนิดขาม ตะกีเยุดดีน อะบูมุฮัมมัด อิสมาอิล บิน อิบรอฮีม
บิน อะบีลยูสรุฮ์ตตะนูคี (ฮ.ศ. 672) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ อิบนุตัยมียะฮได้ศึกษากับท่าน ฮ.ศ. 669
(อิบนุกะซีร, 1408 : 13/254)

11) อัลอิมาม อัลพะเกีย ซัยฟุดดีน อะบูชะกะรียา ยะฮยา บิน อับดุลเราะฮมาน บิน
นัญม บินอับดุลวาฮาบ อัลฮัมบาลีย อัลอันศอริย (ฮ.ศ. 672) เชี่ยวชาญศาสตร์ฟิกฮและอูศูล์ลฟิกฮ

อิบนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษากับท่านในวันศุกร์ที่ 10 เดือนเชาวาล ฮ.ศ. 669 (อิบนีอิมาด ซิฮาบุตตีนอะบูลัฟะลาฮฺ, 1413 : 8/147)

12) อัซซัยคุ อัลอิมาม อัลกอฎี ซัมซุดดีน อะบูมุฮัมมัด अब್ದุลลอฮฺ บิน มุฮัมมัด บิน อะฏออ บิน ฮะซันอัลอัชรอฮีย อัลฮะนาฟี (ฮ.ศ. 673) เชี่ยวชาญศาสตร์ต่างๆมากมาย ดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษา อิบนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 667 (อิบนุกะซีร์ ,1408 : 13/289)

13) อัซซัยคุ อัลมุสนิด ซัยนุดดีน อะลูล์อับบาส อัลมุฮัมมัด บิน มุฮัมมัด บิน อาลี บิน มุฮัมมัด อัลบาลิซีย (ฮ.ศ. 677) อิบนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษากับท่าน ฮ.ศ. 669

14) อัซซัยคุอัลอัคดล เราะเซ็คุดดีน อะบูอับดีลลาฮฺมุฮัมมัดบินอะบีบักรฺ มุฮัมมัดบินมุฮัมมัดบินสุลัยมานอัลอามิรี (ฮ.ศ. 682) ซัยคุอิบนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษากับท่าน ฮ.ศ. 668,669-677 (ญะมาลุดดีนอะบูลัมะฮาซิน ยูซุฟ , (ม.ป.ป.) : 7/285)

15) อัลอิมาม อัลมุฮัซซิด ซัรฟุดดีนอะบูอับดีลลาฮฺมุฮัมมัด บิน अब್ದุลมุหนิม บินอุมร์ บิน अब್ದิลลาฮฺบินฆอดีร์บินเกาวาสฮุฎฏอฮีย (ฮ.ศ. 682) เชี่ยวชาญวิชาหะดีษ ท่านซัยคุอิบนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 675 (อิบนีอิมาด ซิฮาบุตตีนอะบูลัฟะลาฮฺ, 1413 : 5/380)

16) อัลอิมาม อัลอาลิม อัซซาฮิด กะมาลุดดีน อะบูชะกะรียา ยะฮยา บิน อะบีมันศูร์ บิน อะบิลฟัตฮฺ บิน รอฟิอฺ บิน อาลี อัลฮรรอนี บิน ศอयरอฟีย (ฮ.ศ. 678) ท่านเป็นผู้ทรงความรู้ เชี่ยวชาญในศาสตร์แห่งอิสลามมากมาย เคร่งครัดต่อการปฏิบัติอิบาดะฮฺ การละหมาดตะฮัจญุด และเป็นผู้มีคุณสมบัติที่ดีงาม อิบนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษากับท่าน ฮ.ศ. 668 (อุมร์ริฎฏอ กะฮาละฮฺ , 1376 :13/233)

17) อัลฮาญญ อัลมุสนิด อัลอาลิม บูบักรฺ บิน มุฮัมมัด บิน อะบีบักรฺ บิน अब್ದุลมาซิอฺ อัลฮะรูรีย อัลติมิซกีเย อิมาดุดดีน (ฮ.ศ. 673) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ อิบนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษากับท่าน ฮ.ศ. 668

18) อัลอิมาม อัลมุสนิด ซัยนุดดีน อะบูล์อับบาส อะหฺหมัด บิน อะบิลคอยรฺ ชะลามะฮฺ บิน อิบรอฮีม บิน ชะลามะฮฺ บิน ฮัตตาด อัลติมิซกีเย (ฮ.ศ. 678) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษท่าน อิบนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษากับท่าน ฮ.ศ. 609 (อิบนุตัยมียะฮฺ , 1419 : 18/82,112)

19) อัลอัคดล อัลมุสนิด อะมีนุดดีน อะบูมุฮัมมัด อัลกอซิม บิน อะบีบักรฺ บินกอซิม บิน ฆุไนยะฮฺ อัลอิรบิลีย (ฮ.ศ. 680) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ อิบนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 677 (ญะมาลุดดีน อะบูลัมะฮาซิน ยูซุฟ , (ม.ป.ป.) : 7/353)

20) อัซซัยคุ อัลอิมาม อัลเศาะดร์อัรเราะฮ์ อัลกอซิม บิน อะบูลฆอนาอิม อัลมุสลิม บิน มุฮัมมัด บิน มุสลิม บิน อะลาน อัลกอซีย อัลติมิซกีเย (ฮ.ศ. 680) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ อิบนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 667 และ ฮ.ศ. 680 (อิบนุกะซีร์ , 1408 : 13/316)

21) อัลอิมาม อัลมุฮ์สดีษ บัรุดดีน อะบูลอับบาส อะหมัด บิน ซัยบาน บิน ตัฆลัก บิน ฮัยดาเราะฮฺ อัซซัยบานี (ฮ.ศ. 685) ท่านเป็นผู้รายงานสายสืบของท่านอิมามอะหมัด บิน ฮัมบัล อิบุนุตัยมียะฮฺได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 684 (ญะมาลุดดีน อะบูลมะฮะซีน ยูซุฟ, (ม.ป.ป.) : 7/370)

22) อัลอิมาม อัลมุฮ์สดีษ นาซีรุดดีน อะบูฮัฟศ ญัมรี บิน अबดุลมุโนิม บิน กาวาส อัลดิ มัชกี (ฮ.ศ. 698.เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ) อิบนิอิมาด ซิฮาบุดดีนอะบูลพะลาฮฺ 1413 ,: (442/5

23) อัซซัยค อัลมุสนิด กะมาลุดดีน อะบูนุศร้อบดุลอะซีซ บิน अबดุลมุโนิม บิน คิฎร์ บิน ซิบบ์ บิน अबดุลฮารีซีย (ฮ.ศ. 682) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ อิบุนุตัยมียะฮฺได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 669 ที่ญะมาลุดดีน อะบูลมะฮะซีน ยูซุฟ, (ม.ป.ป.) :7/224)

24) อัซซัยค อัศศอลิฮ อัลมุสนิด อะบู अबดุลลาฮฺ มุฮัมมัด บิน บัร บิน มุฮัมมัด บิน ยะ อีซ อัลญะชะรีย (ฮ.ศ. 675) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ อิบุนุตัยมียะฮฺได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 675

25) อัซซัยค อัลมุสนิด อะบูยะฮยา อิสมาอีล บิน อะบี अबดุลลาฮฺ บิน ฮัมมาด บิน अबดุลการิม อัลอัศกอลานี (ฮ.ศ. 682) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ อิบุนุตัยมียะฮฺได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 675

26) อัลพะกีฮ อัลอิมาม อัลอาลิม ซัยนุดดีน อะบูอิสฮาก อัยรออิม บิน อะหมัด บิน อะบิลฟารุญ บิน อะบีญอฮีร์ บิน มุฮัมมัด บิน นัศร รั้งกันไบนาม อิบุนุซเซดีด อัลอันศอรี อัลฮานาฟีย (ฮ.ศ. 677) อิบุนุตัยมียะฮฺได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 675

27) อัซซัยค อัลอิมาม อัลมุกรี อัลรอฮ์อัลฟาฎิล กะมาลุดดีน อะบูอิสฮาก อิบรอฮีม บิน อะหมัด บิน อิสมาอีล บิน ฟาริส อัตตะมิมีย อัซซะฮดี (ฮ.ศ. 676) เชี่ยวชาญศาสตร์ฟิกฮ์และ ศาสตร์ต่างๆของอิสลาม อิบุนุตัยมียะฮฺได้ศึกษาจากท่านเดือนรอมฎอน ฮ.ศ. 674 (อิบุนุตัยมียะฮฺ, 1419 : 89,90,105,106)

28) อัลญะมาล อะหมัด บิน อะบีบักร บินสุ ลัยมาน อัลลาวอิศ บิน ฮะมาวี๋ อะบูลอับ บาส อัลดิ มัชกี (ฮ.ศ. 687) อิบุนุตัยมียะฮฺได้ศึกษาจากท่านเดือนร่อฎูบ ฮ.ศ. 680 (อิบนิอิมาด ซิ ฮาบุดดีนอะบูลพะลาฮฺ , 1413 :5/400)

29) อัลมุสนิด อัลอะซีล อัลอัตล มัญญูดดีน อะบู अबดุลลาฮฺ มุฮัมมัด บิน อิสมาอีล บิน อุ สมาน บิน มุคอฟฟัร บิน ฮิบะตุลลอฮฺ บิน อะซากิรอัลดิ มัชกี อัซซาฟีอีย (ฮ.ศ. 669) เชี่ยวชาญ ศาสตร์หะดีษ อิบุนุตัยมียะฮฺได้ศึกษาจากท่านเดือนชะอฺบาน ฮ.ศ. 667 (อิบุนุตัยมียะฮฺ, 1419 :18/96-97)

30) อัลอิมาม อัซซัยยิด อิมาดุดดีน อะบูมุฮัมมัด अबดุลเราะฮมาน บิน อะบีเศาะรฺ บิน ซัยยิด บิน ศอนิอ์อัลอันศอรี (ฮ.ศ. 679) เชี่ยวชาญศาสตร์ต่างๆของอิสลาม อิบุนุตัยมียะฮฺได้ศึกษา จากท่าน ฮ.ศ. 676 (อิบุนุตัยมียะฮฺ , 1406 : 66)

31) อัซซัยคุ อัลอะเศ็ล อัลมุสนิด นัฎมุดดีน อะบُّลอิซ ยูซุฟ บิน ยะก๊อบ บิน มุฮัมมัด บิน อาลี อัลมุญาวิร อัซซัยบานี อัลดีมชกีย (ฮ.ศ. 690) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ ท่านได้รายงาน”ตารีคบัฆดาต” จากท่านกันดีเย่เพียงคนเดียว อิบุนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 676 (อุมัรรีฎอ กะฮาละฮฺ , 1376: 13/345)

32) อัลอิมาม อัลอาลิม อะบูอิสฮาก อิบรอฮีม บิน อิสมาอีล บิน อิบรอฮีม บิน ยะฮยา บิน อะละเวีย บิน ฮุซัยน อัลดาร์ญีย อัลกุรอซีย อัลฮะนาฟี (ฮ.ศ. 681) ท่านเป็นอิมามของโรงเรียนซั๊กกั และได้รายงานมัวะญัฎกะบิรของท่านฎอบรอเนีย อิบุนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษาจากท่านเดือนร่อฎับ ฮ.ศ. 680 (ญะมาลุดดีน อะบُّลุมฮาซิน ยูซุฟ , (ม.ป.ป.) :7/356)

33) อัลอิมาม นะฎีบุตดีน อัลมิกดาต บิน อะปะก้อซิม อิบะตุ้ลลอฮฺ บิน มิกดาตอะบูมุรฮิฟ อัลกอยซีย อัลบัฆดาดีเย อัซซาฟีอีย (ฮ.ศ. 681) (อิบนิอิมาด ซิฮาบุดดีนอะบُّลพะลาฮฺ , 1413 :5/374-375)

34) อัลอิมาม นะฎีบุตดีน บิน อามิร บิน อะปะบักร์อัลพะลุซีย อะบูอัब्ดัลลาฮ์อัลมุกรี (ฮ.ศ. 684) อิบุนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 682 (อิบนุกะซีร , 1408 :13/323)

35) อัซซัยคุ อัลญะลีล อัศศอลิฮฺ กะมาลุดดีน อะบูมุฮัมมัด อับดุลรอฮีม บิน อับดุลมาลิก บิน ยูซุฟ บิน กุตามะฮฺ อัลมักดีซีย (ฮ.ศ. 680) อิบุนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษาจากท่านเดือนศอฟร ฮ.ศ. 680 ก่อนท่านเสียชีวิตเพียง 2 เดือน

36) อัซซัยคุ อัลอิมาม อาลี บิน มะฮฺมุด บิน ซิฮาบ (ฮ.ศ. 680) เชี่ยวชาญศาสตร์ต่างๆของอิสลาม

37) อัซซัยคุ อัลญะลีล อัซซิกะฮฺ ซัยนุดดีน อะบูบักร์ มุฮัมมัด บิน อะปะฎอฮิรอิสมาอีล บิน อับดุลลอฮฺ บิน อับดุลมุซซิน อัลอันมาฎี อัลอันศอรี อัลมัสรีเย (ฮ.ศ. 674) อิบุนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษาจากท่านเดือนร่อฎับ ฮ.ศ. 668 (อิบุนุตัยมียะฮฺ, 1419 :18/105-106)

38) อัลอิมาม ชัมซุดดีน อะบُّลฟารฎอับดุลเราะมาน บิน อะฮฺมัด บิน อับดุลมาลิก บิน อูสมาน บิน อับดุลลอฮฺ บิน ซะอ อัลมักดีซีย (ฮ.ศ. 689) เชี่ยวชาญศาสตร์ต่างๆของอิสลาม อิบุนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 681 (ญะมาลุดดีน อะบُّลุมฮาซิน ยูซุฟ, (ม.ป.ป.) :7/386)

39) อัซซัยคุ อัลอิมาม อัลฮาฟิซ ญะมาลุดดีน อะบูฮามิด มุฮัมมัด บิน อาลีบินมะฮฺมุด บิน อะฮฺมัด บิน อาลีอัศศอฎูนี (ฮ.ศ. 680) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษและศาสตร์ต่างๆของอิสลาม ท่านเป็นซัยคุของดาร์อุลหะดีษอัลนูริยะฮ์ที่ ดีมชกั อิบุนุตัยมียะฮ์ได้ศึกษาจากท่านเดือนรอมะฎอน ฮ.ศ. 664 (อิบนิอิมาด ซิฮาบุดดีนอะบُّลพะลาฮฺ, 1413 :5/369)

40) อัซซัยคุ อัลอามีน อัศศอฎุก ชัมซุดดีน อะบูฆอลิบอัลมุซอฟฟัร บิน อับดุลศอมัด บิน คะลีล อัลอันศอรี (ฮ.ศ.688)

41) อับซัยค อิมาม อับดุลเราะฮมาน บิน อะห์มัด บิน อับบาซ อะบูมุฮัมมัดอัลฟาฏีญีย (ฮ.ศ. 628) เชี่ยวชาญศาสตร์ต่างๆของอิสลาม

42) อับซัยค อัลอิมาม มุฮัยยุดดีน อะบูอัฟศัฮ์ม บิน มุฮัมมัด บิน อับดุลลอฮ์ บิน มุฮัมมัด บิน อะบีอิศรูนอ์ดตะมีมีย (ฮ.ศ. 682) อิบน์ตุ้ยมียะฮ์ได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 682 (อิบน์ตุ้ยมียะฮ์,1419 : 18/112-113)

43) อักฎอลกุฎนัต นะฟีซุดดีน อะบูกอซิม ฮิบะตุ้ลลอฮ์ บิน มุฮัมมัด บิน อาลี บิน ญะรียร์ อัลฮารีซีย อับซาฟียี (ฮ.ศ. 680) เชี่ยวชาญศาสตร์ฟิกฮ์ อิบน์ตุ้ยมียะฮ์ได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 679 (ญะมาลุดดีน อะบۇلمหาซิน ยูซุฟ , (ม.ป.ป.): 7/382)

44) อับซัยค อัลอิมามอับซาฮิต ชัมซุดดีน อะบูอับดุลลาฮ์ มุฮัมมัด บิน กะมาล อับดุลรอฮีม บิน อับดุลวาฮิต บิน อะฮมัด บิน อับดุลเราะฮมาน อัลมักดิซีย อับซะอดีย อัลฮัมบาลี (ฮ.ศ. 688) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษและท่านเป็นผู้ที่ให้ความสนใจต่อการรวบรวม ตักรียุหะดีษ อีกทั้งยังเป็นผู้เคร่งครัด ถ่อมตน สมถะ อิบน์ตุ้ยมียะฮ์ได้ศึกษาจากท่าน ฮ.ศ. 681 (ญะมาลุดดีน อะบۇلمหาซิน ยูซุฟ , (ม.ป.ป.):7/382)

45) อับซัยค ชัมซุดดีน อับดุลเราะฮมาน บิน ชัยน บิน อะฮมัด บิน อับดุลมาลิก อัลมักดิซีย (ฮ.ศ. 689) เชี่ยวชาญศาสตร์ฟิกฮ์ และหะดีษ (อิบน์ตุ้ยมียะฮ์, 1419: 18/116-117)

46) อะฮมัด บิน มุฮัมมัด อัศคอฮิรีย อัลมุฮ์สดีษ อัลสะลาบีย (ฮ.ศ. 696) (อิบน์นาสศิริรุดดีน, 1393 : 96)

47) อะฮมัด บิน อับดุลเราะฮมาน อัลอะนีเกาะฮ์อัลฮัรอนี (อิบน์นาสศิริรุดดีน, 1393: 96)

48) อับซัยเคาะฮ์ อัศคอสิสะฮ์ อุมมุลคอยร ชิดตุ้ลฮัรีย บินตียะฮยา บิน กอยมาศ บิน อับดุลลอฮ์ อัตตะญีญะฮ์ อัลดิมชกียะฮ์ อัลกันตียะฮ์ (ฮ.ศ. 684) อิบน์ตุ้ยมียะฮ์ได้ศึกษาจากนางฮ.ศ. 681 (อิบน์อิมาด ชิฮาบุตตินอะบۇลพะลาฮ์, 1413 : 5/385)

49) อับซัยเคาะฮ์ อัลญะลีละฮ์ อัลอะซีละฮ์ อุมมุลละรอเบีย ฟาฎิมะฮ์ บินตุ อะบีลกอซิม อาลี บิน อะบีมุฮัมมัด อัลกอซิม บินอะบีลกอซิมอาลี บิน ฮะซันบินฮิบะตุลลอฮ์ บิน อับดุลลอฮ์ บิน อัลฮุซัยนบิน อัลอะซากิร นางคือ บุตรีของนักประวัติศาสตร์แห่งชามคือท่านอะบۇลกอซิม บินอะซากิร (ฮ.ศ. 683) อิบน์ตุ้ยมียะฮ์ได้ศึกษาจากนาง ฮ.ศ. 681 (อิบน์ตุ้ยมียะฮ์,1419 : 18/118-119)

50) อัศคอสิสะฮ์ อัลอาบีดะฮ์ อัลมุญตะฮิดะฮ์ อับซัยเคาะฮ์ ชัยหนับ บินติ มักกี บินอาลี บิน กามัลอัลฮัรอนียะฮ์ อัลมุอัมมาเราะฮ์ อุมมูอะฮมัด (ฮ.ศ. 688) นางมีลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก อิบน์ตุ้ยมียะฮ์ได้ศึกษาจากนาง ฮ.ศ. 675 (อิบน์ตุ้ยมียะฮ์, 1419 : 18/119-120) 51)

51) อัซซัยเคาะฮฺ อัศศอลิฮะฮฺ อุมมุหมัฮฺมัด ซัยหนับ บินติ อะหมัด บินอุมร์ บินกา มีลอัลมกดีซียะฮฺ (ฮ.ศ. 722) อิบน์ตุย์มียะฮฺได้ศึกษาจากนาง ฮ.ศ. 684 (อิบน์ตุย์มียะฮฺ, 1419 : 18/120-121)

ที่กล่าวมานี้คือส่วนหนึ่งของบรรดาปวงปราชญ์ชั้นนำที่อิบน์ตุย์มียะฮฺได้ศึกษาจากท่านเหล่านั้น ซึ่งผู้วิจัยนำมาเสนอโดยสังเขปเท่านั้น ความเป็นจริงแล้วยังมีปวงปราชญ์ชั้นนำอีกมากมายที่ไม่ได้กล่าวชื่อไว้ในที่นี้ ดังที่ท่านท่านฮาฟิซอิบน์อับดีลฮาคีได้กล่าวไว้ว่า “ บรรดาคณาจารย์ของชัยคนั้นมีมากกว่า 200ท่าน” ที่สำคัญการเรียนของอิบน์ตุย์มียะฮฺกับบรรดาคณาจารย์ที่มากมายเหล่านี้ท่านเรียนแบบ “ตะลิกกี”(การเรียนจากอาจารย์โดยตรงหรือการเรียนโดยฟังจากปากของอาจารย์) ถือเป็นระบบการเรียน การศึกษาที่ดีที่สุด ดังที่ถูกล่ามไว้ในหนังสือ “อัลอูกูดอัดดุรียะฮฺ”ว่า “แท้จริงชัยคนั้น ได้ฟังมุสนัดอิมามอะฮฺมัดหลายครั้ง และส่วนหนึ่งจากตำราที่ได้รับฟังจากอาจารย์ของท่านคือ มวะญมอัลกะบীরของอิมามอ็ฏฏออบรอนีย์ ซึ่งท่านได้เรียนแบบ”ตะลิกกี”กับบรรดาชัยคของท่านโดยได้รับฟังจากชัยคของท่านมากกว่า 200 ท่าน” (อิบรอฮีมบินมุฮัมมัด บินอับดุลลอฮฺอัลบะรีกัน , 1427:22)

2.3.3.1 สานุศิษย์ของท่าน

ดังที่กล่าวมาข้างต้น อิบน์ตุย์มียะฮฺ สอนหนังสือและประพันธ์หนังสือตั้งแต่ท่านอายุไม่ถึง 20 ปี จนกระทั่งถึงอายุ 67 ปี รวมแล้วประมาณ 46 ปี ผนวกกับความอัจฉริยะ ความสามารถทางด้านวิชาการของท่านและชื่อเสียงอันโด่งดังของท่าน แน่แน่นอนว่าท่านจะต้องมีสานุศิษย์มากมายจากการค้นคว้าประวัติของท่านพบว่าท่านมีสานุศิษย์มากกว่าผู้รู้ในยุคสมัยเดียวกับท่านดังที่ อะบูชะฮฺเราะฮฺได้กล่าวว่า “ เป็นไปได้ว่ายุคสมัยที่ชัยคัลอิสลามอิบน์ตุย์มียะฮฺอยู่นั้นไม่มีชัยคคนใดที่จะมีสานุศิษย์มากเท่าสานุศิษย์ของท่านตะกีดยุดีน” สานุศิษย์ของท่านนั้นมีทั้งที่มาจากขาม และอียิปต์ และจากกอฮิเราะฮฺและอะเล็กซันเดรีย

สานุศิษย์ของท่านมี 2 ประเภท แบ่งตามรูปแบบการสอนของท่าน

ประเภทที่ 1 คือสานุศิษย์ทั่วไป คือบุคคลทั่วไปที่มาเรียนกับท่าน การสอนในรูปแบบนี้เน้นการสอนหลักการกว้างๆของอิสลาม ไม่ว่าจะเป็นหลักศรัทธา หลักปฏิบัติ หรือข้อห้ามต่างๆของอิสลาม โดยท่านจะสอนที่มัสญิดญามิอฺ หรือสถานที่ ที่ท่านเดินทางไปถึงหรือไปพำนัก

ประเภทที่ 2 คือ สานุศิษย์เฉพาะ คือนักศึกษากลุ่มที่อิบน์ตุย์มียะฮฺคาดหวังให้สืบทอดวิชาความรู้ แนวคิด และแนวทางของท่าน เป็นการศึกษาที่ต่อเนื่องยาวนาน และเป็นการศึกษาเฉพาะต่อไปนี้จะกล่าวถึงเฉพาะสานุศิษย์ของท่านที่เรื่อรนามเป็นที่รู้จักและมีผลงานวิชาการที่โดดเด่น

1) อัลพะกัยฮฺ อัลฮัมบาลี อัลมูญตะฮิด อัลมูญลิก อัลมูฟรซิริ อัลนะฮวีย อัลอูคูลีฮฺ ซัมซุดดีน มุฮัมมัดบิน อะบีบักร์ บินอัยยูบ อัซซัรียฮฺซุมมา ดิมชกียอัลชะฮิร บิ อิบนิกออยิม อัลญะฮิ

ยะฮู (ฮ.ศ. 751) เชี่ยวชาญศาสตร์ต่างๆของอิสลาม เป็นเจ้าของหนังสือมากมายเช่น ชาตุ้ลมะอาด อือลามอัลมุกกีนีน และอรรุฮ เป็น (อิบนุกะซีร์, 1408 : 14/246-247)

2) อัซซัยคุ อัลอิมาม อัลฮาฟิศ มุอรรริคัลอิสลามนาทิดุลมุฮัดดีซิน อิมามุลมุฮัดดี ลีน วัลมุญริรีฮีน ซัมซุดดีน มุฮัมมัด บิน อะหหมัด บิน อุสมานอัลด็รุกรมานี อัซซะฮาบีย อัลดีมชกีย) (ฮ.ศ. 748) เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ เจ้าของหนังสือ ตาริคคัลอิสลาม ซิยَّرอะอูลามอันนุบาลาอ มี ซานอือติดาล (อิบนุกะซีร์, 1408 : 14/194)

3) อัลอิมาม อัลเอาฮัด อัลมุฮัดดีซ อัลฮาฟิศ อัลฮาซิก อัลพะเกีย อัลมุอรรริค อัล มุกรือ อัลนะฮวีย ซัมซุดดีน มุฮัมมัด บิน อะหหมัด บิน อับดุลฮาดีอิบนุกุตามะฮอัลมกดีซีย์ อัลฮัมบาลี (ฮ.ศ. 744) เชี่ยวชาญศาสตร์ ฟิกฮ และประวัติศาสตร์ ประพันธ์หนังสือมากมาย เช่น อัลอูกุดอัลดुरรี ยะฮู อัศคอริมอัลมุงกีย (อิบนุเราะญับ อัลฮัมบาลี , 1426 : 2/436)

4) อัลอิมาม อัลอาลิม อัซซาฮิดอัล ลมุฮัดดีซ อัลฮาฟิศกะบิร ญะมาลุดดีน ยูซุฟ บินซึกกีย อับดุลเราะฮมาน บิน ยูซุฟอัลมิซซีย์อัลเกาะฎอฮียอัลฮัมบาลี อัลดีมชกียอัซซาฟิฮีย (ฮ.ศ. 742) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ เจ้าของหนังสือ ตะฮซิบ์ลุลกะมาล (อัซซะฮะบีย , 1374 : 4/1498)

5) อัลอิมาม อัลฮาฟิศ อัลมุอรรริค อัลมุฟซซิริ อัลพะเกีย อะบดุลฟีดาอิมาดุดดีนอิมาดิล บิน อุมร์ บินกะซีร์อัลกูรอซีย อัลดีมชกีย อัซซาฟิฮีย (ฮ.ศ. 774) เชี่ยวชาญศาสตร์ตَّفิซิริ หะ ดีษ ฟิกฮ และประวัติศาสตร์ เจ้าของหนังสือ ตَّفิซิริอัลกูรอานนูลอะซีม อัลบิดายะฮวัลนิฮายะฮู (อิบนินิอิมาด ซิฮาบุตดินอะบดุลพะลาฮ, 1413 : 6/231-232)

6) อัลพะเกีย อัลอูคูเลีย อัลมุฮัดดีซ มุฮัมมัดมุฟลีย บิน มุฮัมมัดอัลมกดีซีย์ อรรอ มัยนี อัลดีมชกีย ซัมซุดดีน อะบูอับดุลลาฮอัลฮัมบาลี(ฮ.ศ. 763) เชี่ยวชาญศาสตร์ฟิกฮ หะดีษ เจ้าของหนังสือ อัลฟุรูกฟีฟิฮอัลฮัมบาลี และ อัลอาดาบุนซัรฮียะฮ (อิบนุกะซีร์, 1408 : 14/252)

7) อัลอิมาม อัลฮาฟิศ อัลมุอรรริค อิลมุดดีน อัลกอซิม บินมุ ฮัมมัด บินยูซุฟ บิน มุฮัมมัด อัลบَّرซาลีอัลอิขบีลัลฮัล อัลดีมชกีย อัซซาฟิฮีย(ฮ.ศ. 739) เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ เจ้าของหนังสืออัตตาริค อัลมัวะญัม (อิบนุกะซีร์, 1408 : 14/196)

8) อัลอิมาม อัลฮาฟิศ อัลพะเกีย อัลอาลิม อะดีบ อัลบารือ ฟัตฮุดดีน อะบูลฟัตฮ มุฮัมมัด บิน อะบีอุมร์ มุฮัมมัด บินอะบีบักร บิน ซัยยิดุลนาสอัลยะฮมะรียอัลอุนดะลุซียอัลอิขบีลีย (ฮ.ศ. 734) เชี่ยวชาญศาสตร์ หะดีษ ฟิกฮ และตาริค เจ้าของหนังสือ อุนนูลอะซัรฟีฟุนนูลมะฆอซี นูรุลอูยูน (อิบนุนาสศิรุดดีน, 1393 : 58-60)

9) อัลกอฎิ อัลพะเกีย อัลอาลิม อัลอิมาม ซัรฟุดดีน อะบดุลอับบาส อะหหมัด บิน หะซัน บินอับดุลลอฮ บิน อะบีอุมร์มุฮัมมัด บิน อะหหมัด บินกุตามะฮอัลฮัมบาลี (ฮ.ศ. 771) เชี่ยวชาญศาสตร์ฟิกฮ เจ้าของหนังสือ อุกุลลัฟิกฮ และอัลฟาอิกฟีลฟิกฮ (อิบนินิอิมาด ซิฮาบุต ดินอะบดุลพะลาฮ, 1413 : 6/219-220)

10) อับซัยคฺ อัลอาลิม อัลฎ็ลอัลมุฮัดดิษ อัลบาริออัลอะเศ็ล ชัมซุดดีน อะบู อับดัลลาฮฺ มุฮัมมัด บินมุฮัมมัด บิน อะบีบักรฺ บิน อะบีลอบบาส อะหฺมัดอิบนุอับดัลลาฮิม (ฮ.ศ. 775) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ และประวัติศาสตร์ เจ้าของหนังสือ มะซีเคาะฮ⁵⁵อะบีบักรฺบิโนอะหฺมัด บินอับดุลลาฮิมอัลมุกต็ชียอัลฮัมบาลีย (อิบนุนาศิรุดดีน, 1393 :61-62)

11) อับซัยคฺ อัลอิมาม อัลมุฮัดดิษ อัลมุฟิต อามีนุดดีน ญะมาลุลมุฮัดดิซีน มุฮัมมัด บิน ซัยคฺอัลมุสนิดอะบีอิสหากอิบรอฮีม บิน มุฮัมมัด บิน อะฟุหฺมัด บิน อะหฺอะฮฺมัด บินวานีอัลมุฮัซซีน (ฮ.ศ. 735) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ (อิบนุนาศิรุดดีน, 1393 : 74-77)

12) อับซัยคฺ อัศศอลิฮฺ อัลอาลิม อัลมุสนิด อัลกะบீร ชัมซุดดีน มุฮัมมัด บิน อิบรอฮีม บิน มุฮัมมัดบิโน อะบีบักรฺ บิน อิบรอฮีม บิน ยะอฺกูบ บิน อิลยาซอัลอันศอริยอัลคอซรอญี บิน อิมามศ็อเคเราะฮฺอัลบัยฮานีอัลดิมชกียอัลมุกต็ชีย (ฮ.ศ. 762) เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ (อิบนุนาศิรุดดีน, 1393 : 80-81)

13) อับซัยคฺ อัลอาลิม อัลฟะกีฮฺ อัลอาบิด อันนาซิก ชัมซุดดีนอะบูอับดัลลาฮฺ มุฮัมมัด บิน ซัยคฺชะดุดดีน อะบีมุฮัมมัดชะอ์ดูลลอฮฺ บิน อับดุลอะฮฺมัด บิน ชะอ์ดัลลาฮฺ บิน อับดัลกอลิฮฺ บิน อัลตุลวาฮิดอัลฮัรรอณี อิบนุนะญีฮฺ (ฮ.ศ. 723) เป็นผู้ที่อิบนุตัยมียะฮฺอนุญาตให้ทำการพิตวา (อิบนุนาศิรุดดีน, 1393 : 90)

14) อับซัยคฺ อัลอาลิม อัลฟาฎิลอัลมุฮัดดิษ นาศิรุดดีนอะบูลมะอะลี มุฮัมมัด บินญอฆริล บิน อับดิลลาฮฺอัลเคาะวาซุรมีอิบนุศอยรุษิ (ฮ.ศ. 737) ได้ฟังจากอิบนุตัยมียะฮฺวันศุกรีที่ 12 เดือนรอมฎอน ฮ.ศ.717 ณ. ญามิอิดิมชก (อิบนุนาศิรุดดีน, 1393 : 91-92)

15) อับซัยคฺ อัลอิมาม อัซซาฮิด อัลอาบิด อัลลลามาฮฺ อัลนะบิล อัลมุฮัดดิซุลอะเศ็ล อัลฮาฟิศ อัลกะบீร อุมตะตุลสุฟฟาซ ซัยคูลมุฮัดดิซีน ชัมซุดดีนอะบูบักรฺมุฮัมมัดบิโนอับดัลลาฮฺ บิโนอะฮฺมัดบิโนมุฮิบอับดิลลาฮฺอับชะฮฺอดีย อัลดิมชกีย (ฮ.ศ. 788) รู้จักกันในนาม อัศศอมิต ซัยอิบนุตัยมียะฮฺคือซัยคฺที่มีเกียรติและสำคัญที่สุดสำหรับเขา (อิบนุนาศิรุดดีน, 1393 : 95-96)

2.3.4 ผลงานการประพันธ์ของอิบนุตัยมียะฮฺ

ผลงานการประพันธ์ของอิบนุตัยมียะฮฺนั้นมีจำนวนมากในทุกสาขาวิชาจนไม่สามารถนับจำนวนได้ครบถ้วน อัซชะฮฺบีย ซึ่งเป็นลูกศิษย์คนสำคัญของอิบนุตัยมียะฮฺได้กล่าวว่า “เป็นไปได้ว่าหนังสือพิตวาของท่านในสาขาวิชาต่างๆมีมากถึง 300 เล่ม หรือมากกว่านั้นเสียอีก” (อิบนุฮาญูร อัศกอลานี , (ม.ป.ป.) : 144-160)

อิบนุตัยมียะฮฺเขียนหนังสือจากความจำของท่านโดยไม่ต้องใช้ตำรา ท่านสามารถนำอายะอัลกุรอานมาใช้ได้อย่างรวดเร็ว อิบนุอับดัลฮาดีลูกศิษย์ท่านคนหนึ่งเขียนถึง ซัยคฺของเขาว่า “ซัยคฺ

⁵⁵ มะซีเคาะฮเป็นหนังสือที่รวบรวมชื่อของบรรดาอาจารย์และการรายงานของผู้รายงานจากบรรดาอาจารย์เหล่านั้น

เขียนตำราอัลอะมะรียะฮฺ”ระหว่างช่วงเวลาตุรกีถึงอัคร อิบูก็อยิมอัลญะฮียะฮฺได้เขียนชื่อหนังสือของชัยคอบนุตัยมียะฮฺใน “อัลญะฮียะฮฺ” มากถึง 330 บทประพันธ์ (มุฮัมมัดอะชีร์ ซัมซุและอาลีบิน มุฮัมมัด อัลอิมรอน , 1422 : 56-63) และท่านยังกล่าวต่ออีกว่า “ฉันไม่ทราบว่าจะมีใครที่สามารถรวบรวมความรู้เหมือนกับที่ชัยคอบนุตัยมียะฮฺได้รวบรวมไม่ว่าจะเป็นผู้รู้ที่อยู่ก่อนหน้าท่าน หรือมาที่หลังท่านก็ตาม และส่วนใหญ่จากงานเขียนของท่านมาจากความจำของท่าน” (อิบรอฮีม มุฮัมมัด อาลี , 1421: 372-373)

เนื่องจากหนังสือที่อิบนุตัยมียะฮฺประพันธ์มีจำนวนมากครอบคลุมหลากหลายสาขาวิชา ผู้วิจัยจึงขอนำเอาบางส่วนจากบทประพันธ์ของท่านมากล่าวโดยแบ่งเป็นหมวดวิชาดังนี้

2.3.4.1 หมวดตัฟซีร์ (การอธิบายอัลกุรอาน)

สำหรับการตัฟซีร์นั้นอิบนุตัยมียะฮฺจะตัฟซีร์เพียงบางซูเราะฮฺหรือบางอายะฮ์ที่ท่านเห็นว่ามีปัญหา ยากต่อความเข้าใจและมีข้อขัดแย้งในด้านความหมายหรืออุกม หรือที่มีความสำคัญที่โดดเด่น ส่วนการตัฟซีร์เรียงตามซูเราะฮ์นั้นท่านเห็นว่ามีมากพอแล้ว (มุฮัมมัดอะชีร์ ซัมซุและอาลีบิน มุฮัมมัด อัลอิมรอน , 1422: 350) ตัวอย่างผลงานตัฟซีร์ของท่านเช่น

- 1) قاعدة الفاتحة في الأسماء التي فيها (กออิดะตุลฟาติฮะฮฺฟีลัสมาอิลอะลละตีฟิฮา)
- 2) (مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْفَدَ نَارًا) (มะชะลุลูมกะมะชะลิลละชีซเตาเกาะตะนารอ : บะกอเราะฮฺ/17) ท่านตัฟซีร์อายะฮ์นี้ประมาณ 20 หน้า
- 3) (فَمَنْ تَمَنَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحُجِّ) (พะมันตะมัตตะอะบิ้ลอุมเราะฮฺตีอิลลฮัจญ์ : บะกอเราะฮฺ/197) ท่านตัฟซีร์อายะฮ์นี้ประมาณ 20 หน้า
- 4) (مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ) (มาอะศอบะกะมินฮะชะนะดินพะมินัลลอฮ์ : อันนิซาอ์/79) ท่านตัฟซีร์อายะฮ์นี้ประมาณ 100 หน้า
- 5) سورة يوسف (ซูเราะฮ์ยูซุฟ) ท่านตัฟซีร์ซูเราะฮ์นี้ สองเล่มใหญ่ๆ
- 6) قل هو الله أحد (กัลฮุวัลลอฮ์อะฮัด) ท่านตัฟซีร์ซูเราะฮ์นี้ หนึ่งเล่มใหญ่
- 7) قواعد في التفسير (เกาะวาอิดฟีตตัฟซีร์) อธิบายถึงกฎเกณฑ์และหลักการในการอธิบายอัลกุรอาน 1 เล่มใหญ่
- 8) قاعدة في فضائل القرآن (กออิดะฮ์ฟีฟะฎอิลลุลกุรอาน) อธิบายถึงกฎเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องความประเสริฐหรือภาคผลของการศึกษาอัลกุรอาน
- 9) قاعدة في اقسام القرآن (กออิดะฮ์ฟีอักซามุลกุรอาน) อธิบายถึงกฎเกณฑ์ของการสาบานในอัลกุรอาน

10) قاعدة في أمثال القرآن (กออิตะฮฺฟีอัมซาลุ้ลกุรอาน) อธิบายถึงกฎเกณฑ์ในการยกตัวอย่างในอัลกุรอาน

2.3.4.2 หมวดหลักศรัทธา ตอบโต้ผู้ที่คัดค้านและตอบคำถาม

1) كتاب الايمان (กิตาบอัลอิมาน) เป็นหนังสือที่อธิบายความหมายของคำว่า “อิมาน” ที่สอดคล้องกับอัลกุรอาน สุนนะฮฺของท่านนบีตามความเข้าใจของชนชาวสลัฟและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความเข้าใจที่ถูกต้องหรือคลาดเคลื่อน เป็นหนังสือเล่มหนึ่งที่วางรากฐานความเข้าใจเรื่องอิมานได้ครอบคลุมทุกด้าน มี 1 เล่ม

2) كتاب الاستقامة (อัลอิสติกอมาฮฺ) เป็นหนังสือที่อธิบายถึงความจำเป็นที่ต้องยืนหยัดบนหลักการที่มาจากตราบูลลอสฺและสุนนะฮฺของท่านนบีทั้งในเรื่องหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติ และบอกถึงสาเหตุของความหลงผิดและความแตกแยกที่เกิดขึ้นในประชาชาติของท่านนบีเป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง มีทั้งหมด 2 เล่ม

3) الوسيلة (อัลวะซีละฮฺ) หนังสือเล่มนี้ได้อธิบายถึงความหมายที่แท้จริงคำว่า วะซีละฮฺ(สื่อ) และการ ตะวัชซูล (การใช้สื่อถึงอัลลอฮฺ)และแนวทางการใช้สื่อที่อนุญาตและไม่อนุญาตตามหลักการอิสลาม มี 1 เล่ม

4) شرح عقيدة الأصفهاني (ชัรฮฺอะกีดะฮฺอัลอัศฟะฮานี) เป็นหนังสือที่อิบนุตัยมียะฮฺเขียนขึ้นขณะที่ท่านอยู่ที่อียิปต์เนื่องจากถูกร้องขอให้ทำการอธิบายหนังสือของท่านซัมซุดดีน มะฮฺมูด บินอับดุลเราะฮฺมานอัลอัศฟะฮานีที่เขียนถึงหลักศรัทธา ซึ่งมีบางอย่างไม่ถูกต้องหรือไม่รัดกุมพอในเรื่องหลักอิมาน มี 1 เล่ม

5) جواب الاعتراضات المصرية على الفتيا الحموية (จอวับ อัลอัฏเราะฮฺ อัลมัยเศียะฮฺ ออลิ อัลฟิตวา อัลหามูวียะฮฺ)

สืบเนื่องจากอิบนุตัยมียะฮฺได้เขียนหนังสือชื่อ “อัลพะตาวาอัลอะมะวียะฮฺอับกุบรอ” ซึ่งเป็นหนังสือที่ยืนยันหลักความเชื่อในเรื่องคุณลักษณะ(ศิฟาต)ของอัลลอฮฺตามแนวทางสะลัฟที่ถูกต้อง แล้วมีผู้คัดค้านท่านจึงเขียนตอบโต้ไว้ในหนังสือเล่มนี้ มีทั้งหมด 4 เล่ม

6) بيان تلبیس الجهمية في تاسیس بدعهم الكلامية (บะยานุ้ตลับีซัลญะฮีมียะฮฺฟีตะซีชิบิอะฮฺอิมอัลกะลามียะฮฺ)

เป็นหนังสือเปิดเผยความหลงผิดของกลุ่มญะฮีมียะฮฺ⁵⁶ในเรื่อง อิมาน และในเรื่องพระนามและคุณลักษณะของอัลลอฮฺ มี 6 เล่ม

⁵⁶ กลุ่มที่ยึดตามแนวทางของ ญะฮีมียะฮฺคอปฟาน ซึ่งมีหลักความเชื่อที่ผิดในเรื่อง อิมาน และเรื่องคุณลักษณะและพระนามต่างๆของอัลลอฮฺโดยปฏิเสธ ศิฟาตต่างๆของอัลลอฮฺ ส่วนในเรื่องอิมานเขาคือพวกมูญิอะฮฺ(อิมานคือการรู้จักเท่านั้น)ดังนั้นในความเชื่อของ

7) *الشيعة القدريّة في نقض كلام السنة النبوية* (มินฮาดุซซุนนะฮ์อัลนะบะวียะฮ์ ฟีนักดิเกลามิซซียะอ์ลก็อดรียะฮ์) เป็นหนังสือที่ตอบโต้อิบนุมุฏาเฆาะฮ์รอฟีฎี และอธิบายถึงความเหลว ความหลงผิด การโกหกและการรู้เรื่องเท็จของพวกรอฟีฎะฮ์⁵⁷ มีทั้งหมด 4 เล่ม

8) *الجواب الصحيح لمن بدل دين المسيح* (อัลญะวาบศอฮ์อิฮฺลิมันบัตตะละฮ์อินลัมะซียุ) เป็นหนังสือตอบโต้พวกคริสเตียนในด้านหลักความเชื่อ มีทั้งหมด 2 เล่ม

9) *تنبيه الرجل العاقل على تمويه الجدل الباطل* (ตัมบียะเราะซะญลอัลอะกิลละลาตัมวีอัลญะดะลอัลบาฏลี) เป็นหนังสือตอบโต้หนังสือของบูรฮานุดดีนอันนะชะฟีอัลชะนาฟี (ฮ.ศ. 687) ที่เขียนในเรื่อง “อัลญะดะล” (การโต้เถียง) เป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าเล่มหนึ่งที่ชี้ถึงความปราดเปรื่องรอบรู้ ของอิบนุตัยมียะฮ์ ในทุกสาขาวิชา มีทั้งหมด 2 เล่ม

10) *بيان الدليل على بطلان التحليل* (บะยานุดะลิลละลาบฏฏานิตตะฮะลิล) เป็นหนังสือที่นำหลักฐานมาอธิบายถึง “การนิกะฮ์ฮะลิล”⁵⁸ นั่นถือเป็นโมฆะ

11) *الصارم المسلول على شاتم الرسول* (อัศศอริมอัลมัศลุละลาซาติมิเราะซะฮ์) เป็นหนังสือที่บอกถึงหลักการและมาตรการลงโทษผู้ที่ตำหนิและด่าทอท่านรอซูล มี 1 เล่ม

12) *اقتضاء الصراط المستقيم مخالفة أصحاب الجحيم* (อิกติฎุศศิรอตุ้ลมุสตะกิมมุคอละพะตุ้ศฮาบัลญะฮีม) เป็นหนังสือที่กล่าวถึงประเด็นการ “การลอกเลียนแบบชาวอิหร่านและคริสต์ที่เป็นที่ห้ามตามหลักการ” โดยแกนหลักของหนังสือคือการอธิบายหะดีษของท่านนบีที่ว่า “ผู้ใดลอกเลียนแบบกลุ่มชนใดเขาก็เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชนนั้น”(อะบูดาอูด : 3401)

13) *رفع الملام عن الائمة الاعلام* (ร็อฟุลลามะลามะฮ์นัละอะอิมมะติ้ลอะออลาม) เป็นหนังสือที่หาข้อแก้ต่างให้แก่บรรดาปวงปราชญ์กรณีที่อาจผิดพลาดในการวินิจฉัยปัญหาศาสนา

14) *السياسة الشرعية في إصلاح الراعي والرعية* (อัลสียาสะฮ์อัซซอฮ์ยะฮ์ฟีอิศลาฮ์อิรออิวัรรอฮ์ยะฮ์) เป็นหนังสือที่เหมือนสารส่งให้กับบรรดาผู้ปกครองใช้เป็นหลักในการปกครอง เนื้อหาประกอบไปด้วย ความรับผิดชอบของผู้ปกครองที่มีต่อประชาชนในด้านต่างๆ เช่นด้านสิทธิเสรีภาพ ความยุติธรรม และการมีคุณธรรมในการปกครองตามครรลองแห่งอิสลาม เป็นต้น

15) *الرد على المنطيين* (อัรร็อดอะลลัมันฎีกียีน) หนังสือที่ตอบโต้นักตรรกวิทยา

พวกเขา ฟิรอาน์ และอิบลิส ยังเป็นผู้ศรัทธา เพราะรู้จักอัลลอฮ์ ส่วนในเรื่อง เกาะฎอเกาะดัร(การกำหนดสภาวะของอัลลอฮ์) พวกเขา คือ ผู้บิรียะฮ์(มนุษย์ไม่มีสิทธิเลือก ทุกอย่างถูกกำหนดโดยบังคับมาจากอัลลอฮ์ทั้งสิ้น)

⁵⁷ คือกลุ่มชีอะฮ์อิมาม 12

⁵⁸ การนิกะฮ์ฮะลิล คือ การนิกะฮ์กับหญิงที่ถูกหย่าสามครั้งโดยมีข้อตกลงว่าให้มีการหย่าหลังนิกะฮ์แล้วหรือหลังจากหลับนอนด้วยกันแล้ว เพื่อที่จะให้ผู้หญิงกลับไปแต่งงานกับสามีคนเดิมได้ เป็นการนิกะฮ์ที่ใช้ไม่ได้และผู้กระทำจากถูกสาปแช่งจากอัลลอฮ์ (อิบนุมาญะฮ์ :1936)

16) التسعينية (อัจฉินียะฮฺ) เป็นหนังสือตอบโต้กลุ่มอะฮาเราะฮฺ⁵⁹ในประเด็น “กะลามันฟีซี⁶⁰ “ถึง 90 ประเด็น มีทั้งหมด 3 เล่ม

17) الرد على البكري في الاستغاثة (อัจฉินียะฮฺ) เป็นหนังสือที่ตอบโต้หนังสือของท่านอุมัยยะฮฺ นูรุดดีน อาลีบิน ยะอุกุบ อัลบักรียอ์ฮฺซาฟอีย (ฮ.ศ. 724) ในเรื่องการขอความช่วยเหลือต่อสิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮฺ เช่นขอความช่วยเหลือจากคนตาย เป็นต้น

18) المسائل الإسكندرية في الرد على الملاحدة والاتحادية (อัลมะฮฺซาอัลอัลอิกันดะรียะฮฺฟิร็อดดีลุมุลาฮาตะฮฺวัลอิตติฮาดียะฮฺ) เป็นหนังสือที่อิบน์ตุตัยมียะฮฺเขียนเพื่อตอบโต้กลุ่มศูฟี⁶¹ที่ตามอิบน์ซุบอีนในเรื่องหลักศรัทธาที่ผิดเพี้ยนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็น “วะฮตะดีลุมุตุ”⁶² ในขณะที่ท่านอยู่ที่อเล็กซานเดรีย หนังสือนี้มีอีกชื่อหนึ่งว่า “อัจฉินียะฮฺ”

19) الفرقان بين أولياء الرحمن وأولياء الشيطان (อัลฟุรกออนบัยนะเอาเลียอาอรเราะฮฺมานวะเอาเลียอาอฺซัยฎอน) เป็นหนังสือที่แยกให้เห็นถึงความแตกต่างของวะลียะฮฺ⁶³ของอัลลอฮฺและวะลียะฮฺของชัยฎอน

20) الصفدية (อัศศอฟะดียะฮฺ) เป็นหนังสือตอบโต้พวกปรัชญา

2.3.4.3 หมวดเกาะวาอิตวัลฟิตวา (กฎต่างๆและการตอบปัญหา)

1) تحقيق الاثبات للاسماء والصفات (ตะฮฺกีกัฏลอิสบาตริลล์อัสมาอฺวัศศิฟาต) เป็นหนังสือว่าด้วยเรื่องการยืนยันเรื่องพระนามและคุณลักษณะของอัลลอฮฺตามแนวทางอัลกุรอานและสุนนะฮฺของท่านนบีตามความเข้าใจของชาวสลัฟ

2) التدمرية (อัตตะมูรียะฮฺ) เป็นหนังสือที่กล่าวเกี่ยวกับความสอดคล้องระหว่างอัลกอดัร(การกำหนดของอัลลอฮฺ) กับอัจซัร (บทบัญญัติ)

⁵⁹ คือกลุ่มที่ยึดตามแนวทางของท่านอุมัยยะฮฺอัลอัจชะรียะฮฺ(ฮ.ศ. 324)ในด้านอะกัตะฮฺโดยเฉพาะในเรื่อง พระนามและคุณลักษณะของอัลลอฮฺตะฮาลา

⁶⁰ เป็นนิยามที่กลุ่มอะฮาเราะฮฺกำหนดขึ้นเกี่ยวกับลักษณะคำพูดของอัลลอฮฺ(ศิฟะตุลละกัลามัลลิลลาฮฺ)เพื่อจะให้แตกต่างจากกลุ่ม มัวะตะชีละฮฺ และญะฮฺมียะฮฺที่ปฏิเสธบรรดาศิฟะฮฺต่างๆของอัลลอฮฺรวมถึงศิฟะฮฺกะลามด้วย

⁶¹ กลุ่มศูฟีคือ กลุ่มต่างๆที่ประดิษฐ์รูปแบบในการทำอิบาดะฮฺ และการรำลึกถึงอัลลอฮฺเป็นลักษณะเฉพาะโดยมิได้มาจากหลักการด้วยเหตุนี้จึงมีอุตริกรรมเกิดขึ้นมากมายในกลุ่มเหล่านี้ ดู binbaz.org.sa ค้นหาเมื่อ 3 ส.ค. 46 เวลา 07.24 น.

⁶² เป็นหลักความเชื่อของศูฟีกลุ่มหนึ่งเช่น อิบน์อารอเบีย และอิบน์ซุบอีน ที่เชื่อเรื่อง “สรรพลิงทั้งหลายเป็นหนึ่งเดียว” หมายถึง อัลลอฮฺและสรรพลิงทั้งหลายคือสิ่งเดียวกัน มีคำที่ใช้ในหลักความเชื่อนี้อีกเช่น “อัลฮุฎุ้ล” (อัลลอฮฺสถิตอยู่ในสรรพลิง) หรือ “อัลอิตติฮาต” (อัลลอฮฺคือส่วนหนึ่งของธรรมชาติหรือสรรพลิงทั้งหลาย)ซึ่งเป็นหลักความเชื่อผิดและทำให้สิ้นสภาพจากการเป็นมุสลิม ดู islamqa.info เรื่อง "الحلول والاتحاد" ماذا يعنى مصطلح "الحلول والاتحاد" ค้นหาเมื่อ 2 ส.ค. เวลา 17.23 น.

⁶³ “วะลียะฮฺ” ความหมายทางภาษามายังถึง การใกล้ชิด ส่วนคำว่า “วะลียุลลอฮฺ” หมายถึง ผู้รอบรู้ในเรื่องของอัลลอฮฺ เชื่อฟังและปฏิบัติตามพระองค์ ดู มัวะญัฮฺอัลวะฮฺซีต 2/1058 , ฟิตฮุลบารีย 10/350

3) قاعدة في ان الايمان والتوحيد يشتمل على مصالح الدنيا والآخرة (กออีตะฮุฟีอันนั้ลอิมานวัตเตฮาฮีดัยฮัตตะมิลอะลามะศอลิฮิตดูนยาวัลอาคีเราะฮุ) เป็นหนังสือที่อธิบายถึงกฎเกณฑ์ในการศรัทธาและการให้เอกภาพต่ออัลลอฮ์ที่จะส่งผลดีทั้งดูนยาและอาคีเราะฮุ

4) قاعدة في الشكر والصبر (กออีตะฮุฟีชชุกร์วัตศอบร) เป็นหนังสือที่อธิบายกฎของการขอบคุณต่ออัลลอฮ์และการอดทนต่อบททดสอบ

5) قاعدة في إثبات كرامات الاولياء (กออีตะฮุฟีอิสบาติกะรอมะติลเอาเลียอา) เป็นหนังสือที่อธิบายถึงกฎเกณฑ์การยืนยันถึงความกระอมะฮุของบรรดาศาสนิกของอัลลอฮ์(การเป็นผู้ได้รับเกียรติจากอัลลอฮ์)

6) الحموية الصغرى (อัลฮุมมะวียะฮุ อัศศุฆร) เป็นการตอบคำถามครั้งแรกให้แก่ชาวเมืองฮุมายในเรื่องหลักศรัทธา หลังจากนั้นก็เพิ่มเติมรายละเอียดและหลักฐานมากขึ้นจึงเป็น “อัลฮุมมะวียะฮุอัลกุบรอ”

7) الحموية الكبرى (อัลฮุมมะวียะฮุอัลกุบรอ) เป็นการตอบคำถามเกี่ยวหลักความเชื่อที่ถูกต้องเกี่ยวกับ “ชีฟาต” (คุณลักษณะของอัลลอฮ์) ของชาวเมืองฮุมาย ท่านเขียนระหว่างดุษุรถึงอัศร

8) الواسطية (อัลวาสิฎียะฮุ) เป็นหนังสือที่กล่าวถึงหลักความเชื่อของกลุ่มที่รอดพ้น(อัลฟิรเกาะฮานาญียะฮุ)

9) القواعد في السنة والبدعة (อัลเกาะวาอิดฟีซสุนนะฮ์วัลบิตอะฮุ) เป็นหนังสือที่อธิบายเกี่ยวกับนิยามของสุนนะฮ์และบิตอะฮุ

2.3.4.4 หมวดริซาละฮุ(สารหรือจดหมาย)ที่ส่งไปยังบุคคลต่างๆเช่น

1) الرسالة المدنية (อัรริซาละฮุ อัลมะตะนียะฮุ) สารที่ท่านส่งไปยังชัยคัมซุดดีนอัดดีบาฮิ เป็นสารที่อธิบายเกี่ยวกับหลักการให้ความหมายใน ชีฟาต (คุณลักษณะ) ของอัลลอฮ์

2) الرسالة المصرية (อัรริซาละฮุ อัลมิศรียะฮุ) สารที่ท่านส่งไปยังชัยคัมศรอัลมันญิปียเป็นสารที่อธิบายเกี่ยวกับหลักศรัทธาที่ถูกต้อง

3) رسالة كتبها إلى أهل بغداد (ริซาละฮุกะตะบะฮาอิลลาอะฮุลิบฆาดาด)สารที่ส่งไปยังชาวเบกแดดเกี่ยวกับหลักศรัทธาที่ถูกต้องเช่นกัน

ยังมีสารที่ท่านส่งไปยังชาวเมืองต่างๆอีกมากมายเช่นชาว บัศเราะฮุ ชาวบะฮเรนหรือส่งไปยังกอฎิซิมซุดดีนอัซสะรฎิที่อียิปต์ และส่งไปยังบรรดาผู้ปกครองทั้งหลาย

หนังสือ สาร จุลสาร ส่วนใหญ่ของอิบนุตุยมียะฮุจะมีลักษณะการเขียนในเชิงตอบโต้ กลุ่ม บุคคลต่างๆที่เบี่ยงเบนออกจากแนวทางที่ถูกต้องของชาวสลัฟอะหิซสุนนะฮ์วัลญะมาอะฮุ

ทั้งนี้เนื่องจากบริบทของสังคมมุสลิมในเวลานั้นเต็มไปด้วยสิ่งแปลกปลอม และหลักความเชื่อที่ผิดๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว

2.3.5 การยอมรับและการชื่นชมของอุลามาอ์ที่มีต่ออิบนุตัยมียะฮ์

อิบนุตัยมียะฮ์เป็นปราชญ์ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในเรื่องความรู้ของคนทุกระดับ ตั้งแต่ประชาชนทั่วไป นักศึกษา ผู้ปกครอง จนกระทั่งระดับผู้รู้ด้วยกันเองทั้งที่เห็นด้วยกับท่านหรือที่เห็นต่างจากท่าน ที่อยู่ร่วมสมัยกับท่าน หรือมาหลังท่านจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ซึ่งเป็นการยอมรับที่ท่านที่เปรียบได้ยาก ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะความเป็นอัจฉริยะในศาสตร์ทุกแขนง ทุ่มเทศชีวิตทั้งหมดให้การศึกษ การเผยแผ่และการปกป้องศาสนา

มุฮัมมัดอะบูชะฮะฮ์เราะฮ์ได้กล่าวถึงอิบนุตัยมียะฮ์ว่า “ผู้ที่อยู่ร่วมสมัยกับท่านไม่ว่าจะเป็นผู้ที่รักท่านหรือเป็นศัตรูกับท่านต่างยอมรับตรงกันว่าท่านนั้นเป็นผู้ที่มีพลังความคิดที่ยอดเยี่ยม ลึกซึ้ง และมีความรู้ที่กว้างขวางที่หาขอบเขตไม่ได้ และด้วยคุณสมบัติดังกล่าวนี้ทำให้มีผู้ที่รัก ปกป้องและช่วยเหลือท่าน และผู้ที่เป็นศรัทธาก็เคียดแค้นชิงชังท่าน” (อบูชะฮะฮ์เราะฮ์ อิบนุตัยมียะฮ์, 1977 :93-94)

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงบางส่วนของกรายกย่องที่ปวงปราชญ์มีต่อท่าน

2.3.5.1 ปราชญ์ที่อยู่ร่วมสมัยกับท่าน

1) ชัยคูลอิสลาม อุมตะตุลฟุเกาะฮาวัลมุฮัฎติซีน อิบนุ คะกีกัลอัยดี (ฮ.ศ. 702) ได้กล่าวว่า “ฉันไม่คิดว่าจะมีใครที่อัลลอฮ์ทรงมอบความรู้ให้กับเขาเหมือนกับที่พระองค์ทรงมอบให้กับอิบนุตัยมียะฮ์” และท่านได้กล่าวอีกว่า “เมื่อฉันอยู่กับชัยคิอิบนุตัยมียะฮ์ ฉันพบว่า ท่านคือผู้รู้ที่ความรู้ได้ถูกเปิดต่อหน้าตลอดเวลา จะหยิบเรื่องใดมาใช้หรือจะทิ้งเรื่องใดก็ทำได้อย่างง่ายดาย” (อิบนุเราะฮ์ญับ, 1425 : 2/129)

2) อิมาม อัลลามะฮ์ กอฎีกุฎออต มุฮัมมัด บิน อาลีอิบนุซมละกานียอัชชาฟีอีย (ฮ.ศ. 727) ได้กล่าวว่า “ ในช่วงสี่ร้อยหรือห้าร้อยปีที่ผ่านมา ไม่มีใครมีความจำที่ยอดเยี่ยมเยี่ยงท่านอิบนุตัยมียะฮ์” และได้กล่าวอีกว่า “ท่านคือผู้เชี่ยวชาญในทุกสาขาวิชา ทุกแขนง ไม่ว่าจะเป็นนิติศาสตร์ (ฟิกฮ์) ไวยากรณ์หรือวิชาหลักมูลฐาน (อูศูล) เป็นผู้ตำรางไว้ซึ่งคุณธรรม ใฝ่เรียน สำนวนภาษาดีจริงจังเรื่องศาสนา สติปัญญาเฉลียวฉลาด และมีความเข้าใจที่ลึกซึ้ง” (อิบนุนาสิรุদ্ดีน, 1939: 109)

3) อัลอัลลามะฮ์ อัลฟะกีฮ์ อัลอูศูลีย อัลอิมาม อะฮ์มะตุลอะอิมมะตุลมุญตะฮิดีน ชัยคูลอิสลามตะเกียตุดีน อาลี บิน अब್ದุลกาฟี อัชชูบูกีย (ฮ.ศ. 756)

4) อัลอิมาม อัลอัลลามะฮ์ อิลมุลกูรรออ อูस्ताซุลนูฮาท อะชีรุদ্ดีน อะบูฮัยยานอัลอุนตะลุซีย (ฮ.ศ. 745) ได้กล่าวว่า “ สองดวงตาของฉันไม่เคยเห็นใครเยี่ยงอิบนุตัยมียะฮ์” (อิบนุนาสิรุদ্ดีน, 1939 : 119)

5) อัลอิมาม อัลอัลลามะฮอ กอฎีกุฏอตุ บะฮาดุดดีน มุฮัมมัด บิน अब್ದิลบิروهบัลละ กอออัซซุบูเกีย อัซซาฟีอีย (ฮ.ศ. 777) ได้กล่าวว่า “ ฉันขอสาบานต่ออัลลอฮว่า ไม่มีผู้ใดที่จะโกรธเกลียดอิบนุตัยมียะฮุนอกจากคนเขลาและคนที่ทำตามอารมณ์ สำหรับคนเขลานั้น เขาไม่มีความรู้ในสิ่งที่อิบนุตัยมียะฮุนพูด ส่วนคนที่ทำตามอารมณ์นั้น อารมณ์ของเขาได้ปิดกั้นเขาจากสัจธรรม” (มัรอีบินยูซุฟ อัลกัรมีย อัลฮัมบาลีย, 1405 : 57-58)

6) อัลอิมาม อัลฮาฟิซ อัลซิเกะฮอ อัลฮุญญะฮอ มุอรรริซุซามอะฮะฮะมุฮัฎดีลอิสลาม อะลิมุฮัฎดีลอิสลาม อัลกอซิม บิน มุฮัมมัด อัลบัจชะลียอัลอิบิเลียศอฮิบัตตารีคอัลเคาะฎีร์ วัลมัวะญูมกะบิร (ฮ.ศ.738) ท่านได้กล่าวถึงอิบนุตัยมียะฮุนในมัวะญูมชุกุคของท่านว่า “ ท่านคืออิมามผู้ซึ่งเปลี่ยนล้นด้วยความประเสริฐและศาสนา ท่านศึกษาวิชาการแขนงใดก็มีความเชี่ยวชาญไม่ว่าจะเป็นอัลกรุอาน ภาษาอาหรับ หรือวิชาอูศูล ท่านปรารถนาเป็นพิเศษในสองศาสตร์คือตัฟซีร์และหะดีษ ท่านเป็นผู้นำในทุกๆด้าน ถึงขั้นเป็นมูญตะฮิดที่มีคุณสมบัติพร้อมมูลแห่งการอิัจติฮาด” (อะบี अब್ದิลลาฮมุฮัมมัดบินอะฮหมัดบิน अब್ದุลฮาดี , 1422 :12)

7) อัลอิมาม มัลกุดวะฮอ อัลอาริฟ อัลอาลิม อรรอ์บบานี อิมาดุดดีน อะฮหมัด บิน อิบรอฮีม บิน अब್ದิรเราะฮมาน อัลวาซิฎียอัลฮิซามีย อิบนุซัยคอัลฮิซามียีน (ฮ.ศ.711) ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “ในยุคสมัยของเรานี้ ฉันไม่เคยเห็นใครที่สุนนะฮแห่งท่านนบีจะจรัสแสงทั้งในคำพูดและการกระทำเยี่ยงชายผู้นี้(หมายถึงอิบนุตัยมียะฮอ) หัวใจที่สะอาดจะยืนยันได้ว่าเป็นการปฏิบัติตามสุนนะฮอย่างแท้จริง” (อะบี अब್ದิลลาฮมุฮัมมัดบินอะฮหมัดบิน अब್ದุลฮาดี, 1422 :311-312)

2.3.5.2 ปรากฏที่เป็นสานุศิษย์และที่อยู่ในระดับเดียวกับสานุศิษย์ของอิบนุตัยมียะฮอ

1) ฮาฟิซุลอิสลาม มุฮัฎดีลอะฮลาม อัลฮับรุลนะบิล ซัยคัลมุฮัฎดีลอิสลาม ญะมาลุดดีน อะบัลฮัจญญะฮอ บิน अब್ದิรเราะฮมาน อัลมิซซียอัซซาฟีอีย (ฮ.ศ.742) ท่านได้กล่าวว่า “ฉันไม่เคยเห็นใครที่จะมีความรอบรู้ในกิตาบุลลอฮ สุนนะฮของท่านนบีและเจริญรอยตามทั้งสองเยี่ยงท่านอิบนุตัยมียะฮอ” (มัรอีบินยูซุฟ อัลกัรมีย อัลฮัมบาลีย, 1405 : 37) และได้กล่าวอีกว่า “ตั้งแต่ 400 ปีที่ผ่านมาไม่มีผู้ใดที่จะเปรียบกับอิบนุตัยมียะฮอได้”

ฮาฟิซอัลมิซซียนั้น จะไม่เขียนคำว่า “ซัยคัลอิสลาม” ด้วยลายมือของเขาเองให้กับใคร นอกจากให้บิดาของเขา(ซัยคตาญุดดีนอัซซุบูเกีย) และ ให้กับซัยคตะกียุดดีนอิบนุตัยมียะฮอ และ ให้กับซัยค ซัมซุดดีนอิบนุอะบิอุมร์ อัลฮัมบาลีย” (มัรอีบินยูซุฟ อัลกัรมีย อัลฮัมบาลีย, 1405 :45)

ท่านบุลกีนี้ได้กล่าวว่า “ หากอิบนุตัยมียะฮอไม่เป็นที่สุดแห่งความรู้และการปฏิบัติ แล้วท่านอิบนุซุบูเกียก็จะไม่เปรียบบิดาของเขาให้อยู่ในสถานะอันมีเกียรติเทียบเท่าซัยคอิบนุตัยมียะฮอหรือ และถ้าหากอิบนุตัยมียะฮอเป็นผู้ทำอุตริกรรมหรือออกนอกศาสนาท่านก็จะไม่ยินดีที่จะให้บิดาของท่านเป็นสหายกับเขาหรือ” (มัรอีบินยูซุฟ อัลกัรมีย อัลฮัมบาลีย, 1405 :85)

2) อัลอิมาม อัลฮาฟิซ อัลฮุมาม มุอรรริศุลอิสลามอิมามแห่งอัญญ์รฮ์วัตตะอดีล ซัมซุดดิน อะบูอับดีลลอมมุฮัมมัด บิน อะฮฺหมัด บิน อุสมาน อัซซะฮะบีย (ฮ.ศ.748)

อัซซะฮะบียได้ยกย่องและชื่นชมอาจารย์ของท่านคนนี่มากถึงการเป็นผู้มีความรู้ที่กว้างขวาง ลึกซึ้ง เป็นผู้รู้ที่มีเกียรติ จริยวัตรที่งดงาม เครื่องครัดในหลักการ ท่านเคยกล่าวไว้ว่า “ หากฉันจะสาบานระหว่างมูม(หินดำ)และมะกอม(มะกอมนบีอิบรอฮีม) ฉันจะสาบานว่า แท้จริงฉันไม่เคยเห็นใครฉันเยี่ยงท่านอิบนุตัยมียะฮฺ และกล่าวอีกว่า “ท่านคือทะเลที่หาฝั่งมิได้” (อิบนิอิมาด ซิฮาบาดุดดินอะบูลพะลาฮฺ, 1413 : 2/81-82)

3) อัลอิมาม อัลอัลลามะฮฺ อะบูอับดีลลาฮฺ มุฮัมมัด บิน อปีบักร์ บิน อัยยูบ อัซซัยอีย อัลดิมชีกีย อิบนูญญาซียะฮฺ (ฮ.ศ.751) ท่านได้กล่าวว่า “ท่านคือชัยคแห่งอัลอิสลามและมุสลิมิน ผู้ทำหน้าที่อธิบายสิ่งที่เป็นสัจธรรม เป็นผู้ช่วยเหลือศาสนา เรียกร้องเชิญชวนสู่อัลลอฮฺและเราะฮ์ลุสของพระองค์ ต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮฺ”และท่านได้กล่าวอีกว่า ชาวดีที่ท่านเราะฮ์ลุสได้แจ้งไว้ว่า “แท้จริงในทุกๆ100ปี ของประชาชาตินี้อัลลอฮฺจะส่งผู้ฟื้นฟูศาสนา”ชาวดีดังกล่าวได้เป็นที่ประจักษ์ด้วยการมาของท่านอิบนุตัยมียะฮฺ ท่านคือชัยคผู้เป็นปราชญ์แห่งความรู้ สมณะ เครื่องครัด นอบน้อม มีความจำเป็นเลิศ และเป็นผู้เจริญรอยตาม(นบีมุฮัมมัด) ผู้มีนามว่า ตะกีฮุดดิน อะบูลอับบาส อะห์หมัด (มัรอีบีนยูซุฟ อัลการ์มีย อัลฮัมบาลีย, 1405 : 34)

4) อิมาม อัลอัลลามะฮฺ อัลฮาฟิซ ซิกอตุลมุฮ์ตดิซิน อุมตะตุลมุอรรริศิน อิลมัลด็อฟิร อิมาดุดดินอะบูลฟีดาอ อีสมาอิล อิบนุกะซีร์ อัลดิมชีกียอัซซาฟิอีย(ฮ.ศ.774)

อิบนุกะซีร์เป็นอีกท่านหนึ่งที่กล่าวชื่นชมและยกย่องอิบนุตัยมียะฮฺเป็นอย่างมาก ท่านได้กล่าวไว้ครั้งหนึ่งว่า “ โดยสรุปแล้ว ท่านชัยค(ขออัลลอฮฺทรงเมตตาท่าน) เป็นหนึ่งในกิบารอูลามาอ(ปราชญ์อาวุโสผู้มีความรู้สูง) ท่านเป็นผู้ที่มีทั้งผิดพลาดและถูกต้อง แต่ความผิดพลาดของท่านเมื่อเทียบกับความถูกต้องแล้วเหมือนกับหยดน้ำหนึ่งหยดกับทะเลอันกว้างใหญ่ไพศาล และความผิดพลาดของท่านนั้นเป็นความผิดพลาดที่ได้รับการอภัยดังที่ปรากฏในเศาะฮิฮ์อัลบูกอรีย ที่ว่า “เมื่อฮาгим(ผู้รู้)ได้ทำการวินิจฉัยแล้วถูกต้องเขาได้รับความดีสองเท่า และเมื่อเขาวินิจฉัยแล้วผิดพลาด เขาได้รับหนึ่งความดี” (อัลบูกอรีย, 13/317) ดังนั้นเขาคือผู้ได้รับแต่ความดี (อิบนูนาสศิรุดดิน, 1393 : 166)

5) อัลอิมาม อัลอัลลามะฮฺ อัลฮาฟิซ อัลนากิดซุลฟูนอุมตะตุลมุฮ์ตดิซิน ซัมซุดดิน มุฮัมมัดบิน อะฮฺหมัด บิน อับดุลฮาดี อัลมกดีซีย อัลฮัมบาลี (ฮ.ศ.744) ท่านผู้นี้เป็นเจ้าของหนังสืออันทรงคุณค่าที่เขียนประวัติและเกียรติคุณของชัยคุลอิสลามอิบนุตัยมียะฮฺโดยให้ชื่อว่า “อัลอุกุดอัดดุรริยะฮฺมินมะนาภิชัยคัลอิสลามอิบนุตัยมียะฮฺ” ท่านได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “ ท่านคือทะเลที่ไม่มีวันขุ่น ท่านคือผู้รู้ที่ปัญญาชนเฝ้าคอยติดตาม ชาวเมืองทั้งหลายต่างกล่าวขานถึงท่าน ไม่ว่าจะยุคสมัยใดก็จะมีใครที่เหมือนท่าน” (อะบีอับดีลลาฮฺมุฮัมมัดบินอะฮฺหมัดบินอับดุลฮาดี, 1422 : 18)

และยังมีอีกหลายท่านที่ยกย่องชมเชยอิบนุตัยมียะฮ์ในการมีคุณสมบัติที่เพียบพร้อมแห่งความเป็นปราชญ์ที่มีความรู้ที่ลึกซึ้งและกว้างขวาง อีกทั้งเป็นผู้ยึดมั่นในหลักการและอุทิศตนเพื่อการเผยแผ่ศาสนาของอัลลอฮ์ตะอาลา เช่นท่านต่อไปนี้

1) อัลกอฎี อัลฟาฎิล อัลบาริอ อัลนะบิล อัลอาลิม อัลอะเศ็ล อะบูอับบาส อะหฺมัด บิน ยะฮฺยา บิน ฟูฏลุ้ลลอฮ์อัลอะตะเวีย อัลอุมารีย อัชชาฟีอีย

2) อัลอิมาม อัลฮาฟิซ อัลมุอรรริค เศาะลาฮุดดีน ค่อลีล อิบนุอัยบัก อัศศอฟาติย อัชชาฟีอีย (ฮ.ศ.763)

3) อัลอาลิม อัลฟาฎิล อัลมุฮัดดีซอัลบาริออัลมุอรรริคญะมาลุลมุอรรริคีน ซัมซุดดีน มุฮัมมัด บิน ยะฮฺยา บิน มุฟลีย อัลมัคดิซีย อัลศอลิฮีย (ฮ.ศ.759)

4) อัลอิมาม อัลอัลลามะฮ์ อัชชาฮิด อัลกุวะฮ์ อัลฮาฟิซ อัลฮุญญะฮ์ วาอิซุลมุสลิมีน มุฟีดูลมุฮัดดีซีน ซัยนุดดีน อะบดุลฟารุอับดุลเราะฮมาน บิน อะหฺมัด อิบนุร่อฎับ อัลฮัมบาลี (ฮ.ศ. 795)

5) อัลอิมาม อัลอัลลามะฮ์ อัลฮาฟิซ อัลกะบิร อัลฮุญญะฮ์ อุมตะตุ้ลอุลามออ อัลอัยกอซ มุฮัดดีซุลฟูเกาะฮออ ฬะกีฮุลมุฮัดดีซีน เศาะลาฮุดดีน อะบูชะอิดเคาะลีล บิน กัยกัลดีย อัลอะลาอีย (ฮ.ศ.761) (อิบรอฮีม มุฮัมมัด อาลี, 1421 :345,-348)

6) อัลอิมาม อัลฮาฟิซ อัลมุฮัดดีซ อัลฬะกีฮ์ อะมร์ลุ้ลมูมีนีน ฬิลหะดีษ กอฎีกุฎออ อะหฺมัด บิน อาลี อิบนุชะญัวร์อิสกอลานี อัชชาฟีอีย(ฮ.ศ.852)

7) อัลอิมามุลฮุญญะฮ์ ซัยคูลอิสลาม ศอฮิบูตะฮ์รีร็ลกะลามอิมามุลฮะนะฟียะฮ์ ฬิซซะมานีฮิบัตุรุดดีนมะฮฺมูด บิน อะฮฺมัด อัลอัยนีย(ฮ.ศ. 855)

8) อัลอิมาม อัลอัลลามะฮ์ อัลฮาฟิซ อัลมุญตะฮิด ซัยคูลอิสลาม อุมร์ บิน รอสลาน บิน นะศรี บิน สอลิฮ์ อัลบู้ลกีนีย (ฮ.ศ.805)

9) อัลอิมาม อัลฮาฟิซ อัลมุฮัดดีซ ญะลาลุดดีน อับดุลเราะฮมาน บิน อะบีบักร์ อัลสะฮฺญู อัจชาฟีอีย (ฮ.ศ. 911)

10) อัลอัลลามะฮ์ อาลี บิน ซุ้ลฎอนมุฮัมมัด อัลกอรี อัลฮ์รวีย (ฮ.ศ.1014)

11) อัลมุอรรริค อัลฬะกีฮ์ อัลอะตีบ อะบิลฬะลาฮ์ อับดุลฮัย บิน อิมาด อัลฮัมบาลี (ฮ.ศ.1089)

12) อัลอิมาม อัลฬะกีฮ์ อัลมุฮัดดีซ ซัยคูลอิสลาม มุฮัมมัด บิน อาลี อัชเชากานีย (ฮ.ศ.1250) (อิบรอฮีม มุฮัมมัด อาลี, 1421: 350-354)

2.4 มัชฮับของอิบนุตัยมียะฮฺ

2.4.1 มัชฮับของอิบนุตัยมียะฮฺเกี่ยวกับอะกีดะฮฺ

อิบนุตัยมียะฮฺนั้นเป็นหนึ่งในปราชญ์ที่เรื่อรนาม ท่านเผยแผ่และปกป้องอะกีดะฮฺของชาวสะลัฟอัศศอลิฮฺ ท่านเป็นหนึ่งในปราชญ์ที่อธิบายอะกีดะฮฺหรือหลักความเชื่อของชาวสะลัฟ ซึ่งหากเราศึกษาตำราของท่านไม่ว่าจะเป็นจุลสาร สาร หรือหนังสือ ก็จะทำให้ท่านได้แทรกหลักอะกีดะฮฺไว้เกือบทั้งสิ้น ท่านจะไม่สนับสนุนและส่งเสริมแนวทางใดนอกจากแนวทางของบรรดาสะลัฟที่มีแหล่งที่มาจากอัลกุรอานและสุนนะฮฺของท่านนบีท่านนั้น

ท่านเคยกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “ตลอดชีวิตของฉันจนกระทั่งบัดนี้ฉันไม่เคยเรียกร้องเชิญชวนหรือส่งเสริมให้ผู้ใดไปยึดมัชฮับฮัมบาลีหรือมัชฮับอื่นใดเลย ในเรื่องอูศูลุดดีน(หลักมูลฐานศาสนา) และไม่เคยปรากฏในคำพูดของฉันเลย ฉันจะไม่พูดสิ่งใดนอกจากที่สอดคล้องกับชาวสะลัฟและอิมามของพวกเขาเท่านั้น” (อิบนุตัยมียะฮฺ , 1419 : 3/229)

อิบนุตัยมียะฮฺให้ความสำคัญกับเรื่องอะกีดะฮฺเป็นอย่างมาก เพราะท่านเห็นว่าเป็นเรื่องที่ใหญ่และอันตราย(หากขาดการเข้าใจ) ดังจะเห็นได้จากการที่ลูกศิษย์ของท่านที่ชื่อบัซซาร (ฮ.ศ.749) ได้ร้องขอให้อิบนุตัยมียะฮฺแต่งตำราฟิกฮฺที่มีตัวบทที่เลือกสรรแล้วและเห็นว่ามีน้ำหนัก เพื่อใช้เป็นหลักในการฟัตวา(ตัดสิน) อิบนุตัยมียะฮฺได้อธิบายให้กับบัซซารว่า เรื่องฟุร้อ (ฟิกฮฺ) นั้นเป็นเรื่องใกล้ ซึ่งต่างจากอูศูล (อะกีดะฮฺ) เพราะส่วนใหญ่ของพวกอะฮฺวาว (พวกไม่อยู่ในแนวทาง/ ยึดตามอารมณ์) ที่สร้างแนวทางที่หลงผิดนั้น เป้าหมายของพวกเขาคือทำลายโครงสร้างหลักของศาสนา โดยทำให้ผู้คนสงสัยในหลักอูศูลุดดีน (รากฐานของศาสนา) (अबดุลลอฮฺ บิน ศอลิฮฺ บิน अब್ದุลอะซีซ , 1424 : 39)

แนวทางของอิบนุตัยมียะฮฺในการนำเสนอเรื่องอะกีดะฮฺนั้นมีลักษณะเด่นหลายประการ อาทิเช่น

1) การให้ความสำคัญกับตัวบทของบทบัญญัติ ดังคำดำรัสของอัลลอฮฺ ﷻ ที่ว่า

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِيْٓ أَنفُسِهِمْ حَرَجًا

مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ۗ﴾ (النساء: 65)

ความว่า “มิใช่เช่นนั้นดอก ข้าขอสาบานด้วยพระเจ้าของเจ้าว่า เขาเหล่านั้นจะยังไม่ศรัทธาจนกว่าพวกเขาจะให้เจ้าตัดสินในสิ่งที่ขัดแย้งกันในระหว่างพวกเขาแล้วพวกเขาไม่พบความคับใจใดๆในจิตใจของพวกเขาจากสิ่งที่เจ้าได้ตัดสินใจ และพวกเขายอมจำนนด้วยดี” (อัน-นิซาอ์ 65)

﴿فَلْيَخْذِرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (النور:

(63)

ความว่า “ดั่งนั้นบรรดาผู้ที่ฝ่าฝืนคำสั่งของเขา (มุฮัมมัด) จงระวังตัวเถิด เคาระห์กรรม จะเกิดขึ้นกับพวกเขา หรือว่าการลงโทษอันเจ็บปวดจะเกิดขึ้นแก่พวกเขาเช่นกัน” (อันนุร 63)

2) อธิบายตัวบทหลักฐานด้วยความเข้าใจของชาวสะลัฟ และปราชญ์ที่เป็นที่ยอมรับ โดยจะ เห็นได้จากการที่อิบนุตัยมียะฮ์ได้อ้างอิงทัศนะของพวกเขาเหล่านั้นอยู่เป็นประจำ และท่านถือว่า ทัศนะของพวกเขาเหล่านั้นเป็นหนึ่งในกรออธิบายตัวบท

อิบนุตัยมียะฮ์ได้กำหนดแนวทางเผยแพร่ของท่านเอง คือท่านจะไม่แสดงทัศนะใดที่ทัศนะนั้น มิได้ถูกกล่าวมาก่อน และจะไม่พูดสิ่งใดที่สิ่งนั้นไม่เคยมีใครพูดมาก่อน ยิ่งเป็นทัศนะที่ค้านกับอิจญ์มาอ (มติเอกฉันท์) แล้วย่อมเป็นไปได้เด็ดขาด การที่ท่านกำหนดแนวทางที่กล่าวมานี้ก็เพราะว่า ความ ถูกต้องนั้นอยู่กับสุนนะฮ์และร่องรอยที่ถูกต้องของกัลยาณชนยุคต้นเท่านั้น โดยท่านกล่าวถึงชาว สะลัฟว่า “ความถูกต้องนั้นย่อมอยู่กับพวกเขาตลอดไป ดั่งนั้นผู้ใดที่มีความเห็นสอดคล้องกับชาวสะลัฟ ความเห็นของเขาก็ถือว่าถูกต้อง ส่วนผู้ใดที่มีความเห็นขัดแย้งกับชาวสะลัฟ เขาย่อมผิดพลาดเพราะ ความถูกต้องจะอยู่กับชาวสะลัฟเท่านั้นในทุกๆ เรื่องของศาสนา ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าความถูกต้องนั้น ย่อมอยู่กับท่านเราะฮ์สุล ดั่งนั้นผู้ใดก็ตามที่รู้และปฏิบัติสุนนะฮ์ของท่านเราะฮ์สุลมากกว่า เขาคือผู้ที่อยู่ บนถูกต้องมากกว่า ซึ่งพวกเขาเหล่านั้น(ชาวสะลัฟ)เขาจะไม่อ้างอิงหรือสนับสนุนนอกจากสิ่งที่เป็นสุน นนะฮ์ของท่านเราะฮ์สุลเท่านั้น พวกเขาคือผู้รู้และเจริญรอยตามสุนนะฮ์ของท่านนบีมากที่สุด” (อิบนุตัยมี ยะฮ์ , 1406 : 182)

ท่านได้กล่าวอีกว่า “ คำพูดของสะลัฟ (ในเรื่องอะกิดะฮ์) นั้นสอดคล้องกัน ไม่ขัดแย้งกัน เพราะพวกเขานั้นอยู่ในมันฮัฎ(แนวทาง)และแหล่งที่มาเดียวกัน”

ด้วยเหตุนี้เมื่อท่านอธิบายบางประเด็นเกี่ยวกับศิฟาต (คุณลักษณะของอัลลอฮ์) ท่านจะ กล่าวไว้ว่า “ในเรื่องนี้มีคำอธิบายของปวงปราชญ์ของอะฮ์ลุลสุนนะฮ์อยู่มากแล้วซึ่งสอดคล้องกันและไม่ ขัดแย้งกันเลย ทั้งหมดถูกต้อง เพียงแต่บางท่านอธิบายบางท่านไม่ได้อธิบายโดยยึดตามตามความ เหมาะสม และความจำเป็นของสถานการณ์นั้นๆ”

ท่านได้กล่าวยกย่องชมเชยทัศนะของชาวสะลัฟที่สอดคล้องกับตัวบทว่า “ผู้ใดก็ตามที่ได้ พิจารณาคำพูดของบรรดาปราชญ์ของอะฮ์ลุลสุนนะฮ์ที่เรื่อนาม จะทราบว่า ท่านเหล่านั้นมีหลัก พิจารณาที่ลึกซึ้ง มีความรอบรู้ต่อตัวบทที่ถูกต้องและการสอดคล้องกับปัญญาเป็นที่สุด และคำพูดของ พวกเขาเหล่านั้นสอดคล้องกับทั้งตัวบทและสติปัญญาเช่นกัน (อับดุลลอฮ์ บิน คอลิฮ์ บิน อับดุลอะ ซิซ , 1424 : 41)

อิบนุตัยมียะฮ์ได้ยืนยันอีกว่า องค์ความรู้และการให้น้ำหนักในประเด็นที่เกี่ยวกับหลักศรัทธา ที่อยู่ในตำราของท่านก็เอามาจากตำราของปราชญ์แห่งสุนนะฮ์นั่นเอง ไม่เพียงแค่อามาเท่านั้นหากแต่

ยังระบุและอ้างอิงตำราเหล่านั้นในตำราและสารต่างๆของท่านอีกด้วย และส่วนหนึ่งจากตำราที่ท่านใช้อ้างอิงคือตำราเกี่ยวกับสุนนะฮ์และการตอบโต้พวกญะฮีมียะฮ์⁶⁴ของบรรดาอุลามาอฺ สลัฟ เช่นของท่าน อับดุลลอฮฺ บิน มุฮัมมัด อัลญะฮฟีฟ (ฮ.ศ. 229) อัศคาร์มีย (ฮ.ศ. 280) อับดุลเราะฮมาน อิบน์ อปีฮาติม (ฮ.ศ. 327) อับดุลลอฮฺ อิบน์ อิมามอะฮหมัด ออบูบักร์ บิน อีรซั่ม (ฮ.ศ. 261) ฮัมบัล บิน อิสฮาก (ฮ.ศ.273) อัลคอลลาล (ฮ.ศ.311) อิมามอัญญอบรี (ฮ.ศ. 310) อิบน์ อะบีชะมะนีน (ฮ.ศ. 399) อิบน์ มันดะฮฺ (ฮ.ศ. 395) อะบูฮัฟิอ์อิบน์ซาฮีน (ฮ.ศ. 385) อะบูซุรริณอัลฮะรอวี (ฮ.ศ. 434) อะบูดาวูดอัลญุสตีญานี (ฮ.ศ. 275) อิบน์ อะบีฮาติม (ฮ.ศ. 287) อัศเตฮาดีด ของอิบน์คุษัยมะฮฺ (ฮ.ศ. 311) อีซฮะรือฮฺ ของ อิมาม อัลอาญูรีย (ฮ.ศ. 360) อัลอิบานะฮฺ ของ อิบน์ บัญญาฮฺ (ฮ.ศ. 378) ชัรอุศลุศสุนนะฮฺของลาละกาอีย (ฮ.ศ. 418) อิอติกอตุศสลัฟ อัศฮาบัลหะดีษ ของศอบูนีย (ฮ.ศ. 449)

ส่วนในหมวดตัฟซีร์ ท่านก็ยึดตำราตัฟซีร์ของชาวสะลัฟ เช่น ตัฟซีร์อับดุลรอฮาก (ฮ.ศ. 211) และอับดุลบุนฮามีด (ฮ.ศ. 249) เป็นต้น

3) อธิบายอภิศะฮฺด้วยสำนวนที่ง่าย ชัดเจนโดยอ้างอิงจากอัลกุรอานและสุนนะฮฺของท่านนบีด้วยความเข้าใจของสลัฟ

หนังสืออภิศะฮฺของท่านมีสามรูปแบบด้วยกัน

1) เป็นการนำเสนอด้วยบทตรงๆจากอัลกุรอาน สุนนะฮฺของท่านนบีและทัศนะของชาวสะลัฟโดยไม่เอาประเด็นข้อคลุมเครือมากล่าว เช่น หนังสือ อัลอะกิดะฮฺอัลวาสิฎียะฮฺ

2) เป็นแนวตอบโต้แนวทางที่บิดเบือน และไม่ถูกต้อง เช่นหนังสือ อัลญะวาบูกศอฮ์ฮิสลิ มันบัตตะละดีนลมะซีฮฺ ,บะยานุตัลบีชีลญะฮีมียะฮฺ, ตัรอุตะฮารุดีลอักลีวันนากลิ

3) เป็นทั้งการนำเสนอด้วยบทและตอบโต้ข้อคลุมเครือด้วย เช่น อัลฮุมะวียะฮฺ (อับดุลลอฮฺ บิน ศอลิฮฺ บิน อับดุลอะซีซ , 1424 : 42-45)

4) ครอบคลุมทุกด้านในเรื่องอภิศะฮฺ

ส่วนหนึ่งจากตำราทางอภิศะฮฺที่ท่านได้ประพันธ์ไว้

- กออีตะฮฺญะลีละฮฺฟิตตะวะซุลวัลวะซีละฮฺ

- อีรรอดุอะลัลบักรีย

- อีรรอดุอะลัลอัคนาอีย

- กออีตะฮฺอะซีมะฮฺฟีลฟีร็อกบัยนะอิบาดาติอะฮลิลอิสลามวัลอีมานวะอิบาดาติอะฮลิลชีริกิวันนิฟาก

- อัลญะวาบูกศอฮ์ฟีฮุวาริลมะกอบิร

⁶⁴ พวกที่ยึดการใช้สติปัญญาเป็นหลัก จนนำไปสู่การปฏิเสธคุณลักษณะของอัลลอฮ์ทั้งหมด ยกเว้นการมีอยู่ของพระองค์ ถือเป็นกลุ่มที่หลงผิด ผู้นำของเขาชื่อ ยะฮฺมุน บินศอฟวาน(**جهم بن صفوان**)

5) ยึดทางสายกลางในเรื่องอะกีต๊ะฮของอะฮ์ลัซซุนนะฮ์วัลญะมาอะฮ์โดยยึดหลักการจากอัลกุรอานที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ (البقرة: 143)

ความว่า“และในทำนองเดียวกันเราได้ให้พวกเจ้าเป็นประชาชาติที่เป็นกลาง เพื่อพวกเจ้าจะได้เป็นสักขีพยานแก่มนุษย์ทั้งหลาย และเราะฮ์สูลจะเป็นพยานแก่พวกเจ้าด้วย” (อัลบะกอเราะฮ์ :143)

ดังกล่าวนี้ คือ แนวทางที่สมบูรณ์ที่สุดในเรื่องอะกีต๊ะฮ ไม่เพียงแค่อะกีต๊ะฮอย่างเดียวหากแต่ทุกเรื่องในอิสลาม ดังที่ท่านได้กล่าวถึงอะฮ์ลัซซุนนะฮ์วัลญะมาอะฮ์ไว้ว่า “พวกเขาอยู่บนทางสายกลางจากบรรดากลุ่มทั้งหลาย เป็นประชาชาติสายกลางจากประชาชาติทั้งหลาย ในเรื่องคุณลักษณะของอัลลอฮ์พวกเขาอยู่ตรงกลางระหว่างกลุ่มตะอฎีลอัลญะฮ์มียะฮ์ (กลุ่มที่ปฏิเสธพระนามและคุณลักษณะของอัลลอฮ์ ﷻ) กับอะฮ์ลุดดัจญ์ลัฮ์ (กลุ่มที่เปรียบเทียบคุณลักษณะของอัลลอฮ์กับคุณลักษณะของมนุษย์) พวกเขาอยู่ตรงกลางในเรื่องอัฟอาลุ้ลลอฮ์ (การกระทำของอัลลอฮ์) ระหว่าง พวกก็อดริยะฮ์ (กลุ่มที่เชื่อว่าการกระทำทั้งหมดขึ้นอยู่กับมนุษย์อย่างเดียว) กับพวกญับริยะฮ์ (กลุ่มที่เชื่อว่าการกระทำทั้งหมดขึ้นอยู่กับอัลลอฮ์อย่างเดียว) ส่วนในเรื่องการชู้สมัทบ์ของอัลลอฮ์ ﷻ ก็อยู่ตรงกลางระหว่างพวกมูรฎูอิยะฮ์ (กลุ่มที่มีความเชื่อว่าอีมานอยู่ที่ใจอย่างเดียวไม่เกี่ยวกับคำพูดและการกระทำ) กับพวกอัลวะอิตียะฮ์ (กลุ่มที่เชื่อว่าคนที่ทำบาปใหญ่ตกนรกตลอดการ) ในเรื่องเศาะฮาบะฮ์ของเราะฮ์สูล อยู่ตรงกลางระหว่างพวกเราะฮ์วาฟีฎ (กลุ่มที่ซื่อสัตย์สุดโต่งที่มีหลักความเชื่อที่ผิด เช่น ปฏิเสธสถานะคิลาฟะฮ์(ผู้นำ)ของท่านอบูบักร และท่านอุมัร,อุสมาน รวมถึงเศาะฮาบะฮ์ส่วนใหญ่ด้วย) กับพวกเคาะวาริฎ (กลุ่มที่กบฏต่อท่านอาลี และกบฏต่อผู้นำเมื่อค้ำกับสุนนะฮ์,คนที่เชื่อว่าการทำบาปใหญ่ถือเป็นการพิน)

6) ยอมรับในเรื่องอัลฆอຍบ(เรื่องเร้นลับที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้) ส่วนเรื่องวิธีการและรูปแบบให้เป็นเรื่องของอัลลอฮ์ โดยจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวและวิพากวิจารณ์ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้สอดคล้องกับกิตาบุ้ลลอฮ์,สุนนะฮ์ของท่านนบีและความเข้าใจของชาวสะลัฟ (อับดุลลอฮ์ บิน ศอลิฮ บิน อับดุลอะซีซ , 1424 : 46-51)

2.4.2 มัชฮับของอิบนุตัยมียะฮ์เกี่ยวกับฟิกฮ์

เมื่อได้ศึกษาดำรงทางนิติศาสตร์ของอิบนุตัยมียะฮ์พบว่าท่านนั้นซิมซิบและให้น้ำหนักในแนวทางของอิมามอะหฺมัด หรือมัชฮับฮัมบาลี ซึ่งการซิมซิบดังกล่าวนี้จะเห็นได้จากข้อเขียนของท่านในช่วงแรกๆ ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า “ แท้จริงฉันได้เขียนเรื่องฮัจญ์ในช่วงแรกๆของฉัน ฉันได้เขียนบท

ดูเอาไว้เป็นจำนวนมากและฉันได้ตามบรรดาปวงปราชญ์ที่อยู่ก่อนหน้าฉัน⁶⁵ ในเรื่องฮุกุมต่างๆ และฉันได้เขียนมันบนสิ่งที่ชัดเจนจากสุนนะฮของท่านเราะสูล” (อิบนุตัยมียะฮ, 1419 : 25/94)

หลังจากท่านได้ศึกษาแนวทางดังกล่าวอย่างลึกซึ้งก็พบว่ามิบางประการที่ท่านเห็นต่างจากมัซฮับและหลายประการที่เห็นด้วยกับมัซฮับ ท่านก็เหมือนกับอิมามมุญตะฮิดท่านอื่นที่มีอิสระทางวิชาการที่อาจจะมีความเห็นสอดคล้องกับมัซฮับหรือมีความเห็นแตกต่างจากมัซฮับ

รากฐานที่เป็นแหล่งที่มาของฮุกุมฟิกฮของอิบนุตัยมียะฮ มีดังนี้

กล่าวโดยสรุปรากฐานโดยรวมที่เป็นแหล่งที่มาของฮุกุมฟิกฮของอิบนุตัยมียะฮนั้นก็คือรากฐานทางฟิกฮของมัซฮับอิมามอะฮหมัดซึ่งเป็นรากฐานที่มีทั้งเป็นที่ยอมรับเป็นเอกฉันท์และมีข้อขัดแย้งในบางรากฐานหรือบางรายละเอียดซึ่งอิบนุตัยมียะฮก็เช่นเดียวกันถึงแม้จะเห็นด้วยในภาพรวมของแหล่งที่มาแต่ก็บางประเด็นที่ท่านเห็นต่าง ดังนี้

1) อัลกุรอาน

อัลกุรอานคือรากฐานแรกที่เป็นมติเอกฉันท์ของปวงมุสลิมดังที่อิบนุตัยมียะฮเคยกล่าวไว้และท่านให้ความสำคัญอย่างมากต่ออัลกุรอานและการนำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม สิ่งที่ยังชี้ถึงการที่ท่านให้ความสำคัญต่อการนำอัลกุรอานมาใช้เป็นหลักฐาน คือ

1.1) หลักฐานส่วนใหญ่ที่ท่านใช้คืออัลกุรอานโดยท่านสามารถนำมาใช้ได้อย่างรวดเร็วดังที่ท่านกล่าวว่า “แท้จริงตัวบทอัลกุรอานนั้นครอบคลุมทุกฮุกุม” (อิบนุตัยมียะฮ, 1419 : 31/337)
ชะฮะบียได้กล่าวว่า “ ฉันไม่เคยเห็นใครสามารถนำอัลกุรอานมาใช้เป็นหลักฐานได้รวดเร็วกว่าชัยคอบินุตัยมียะฮเลย” (อิบนุฮาญญ์ร้อฮกออานีย , ม.ป.ป : 1/150)

1.2) มีความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อความหมายอัลกุรอานและกฏมูลฐานของการอรรถาธิบายอัลกุรอาน

1.3) ให้ความสนใจต่อการตีฟิร(อรรถาธิบาย)ในอายะฮที่เป็นข้อคลุมเคลือ และสาเหตุของความเห็นต่างในการตีฟิรนั้น

2) อัสนนะฮ

สุนนะฮคือแหล่งที่มาลำดับที่สองของฮุกุมอิสลามอิบนุตัยมียะฮได้แบ่งสุนนะฮที่เอามาเป็นหลักฐานออกเป็นสองรูปแบบ ดังที่ท่านกล่าวไว้ใน “กออิดะตุลมัวะญิซาต วัลกะรอมาต”

รูปแบบที่หนึ่ง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท

⁶⁵ อุลามาค์ที่ชัยคได้ตามในช่วงแรกๆของท่านคือ อิมามอะฮหมัดและบรรดาลูกศิษย์ของอิมามอะฮหมัด

2.1) อัสสุนนะฮ์อัลมุตะวาติเราะฮ์⁶⁶ที่ไม่คัดแย้งกับความหมายที่ปรากฏ (الظاهر) ของอัลกุรอานหากแต่เป็นการอธิบายอัลกุรอาน

2.2) อัสสุนนะฮ์อัลมุตะวาติเราะฮ์ที่ไม่ได้อธิบายความหมายที่ปรากฏของอัลกุรอาน หรืออาจกล่าวได้ว่า ดูเหมือนขัดแย้งกับความหมายที่ปรากฏชัดของอัลกุรอาน เช่น สุนนะฮ์ในเรื่องการกำหนดราคาหรือปริมาณของสิ่งที่ถูกขโมย (ที่ผู้ขโมยจากถูกลงโทษ) หรือทำโทษโดยการขว้างของผู้ชีนา เป็นต้น ซึ่งปรากฏสลัฟยอมรับสุนนะฮ์ประเภทนี้ ต่างจากพวกเคาะวาริจที่ปฏิเสธสุนนะฮ์ประเภทนี้

รูปแบบที่สอง คือ สุนนะฮ์มุตะวาติเราะฮ์⁶⁷ที่เป็นที่ยอมรับของบรรดาปวงปราชญ์ (ตามนิยามของหะดีษมุตะวาติร) หรือด้วยการรายงานของบุคคลที่น่าเชื่อถือ สุนนะฮ์ประเภทนี้ได้รับการยอมรับเป็นเอกฉันท์จากปวงปราชญ์เช่นกัน ซึ่งต่างอะฮ์ลุลละฮ์⁶⁸บางกลุ่มที่ไม่ยอมรับด้วยเหตุผลที่พวกเขากำหนดขึ้นเอง หนึ่งในเหตุผลที่ถูกกล่าวอ้างคือ คำนกับ ظاهر (ความหมายที่ปรากฏของอัลกุรอาน)

อิบนุตัยมียะฮ์ มีความเห็นว่า หะดีษมุตะวาติรนั้นมิได้หมายถึงหะดีษที่มีผู้รายงานมากอย่างเดียว หากแต่หมายถึง หะดีษที่น่าเชื่อถือ ก็อยู่ในความหมายของมุตะวาติรถึงแม้ผู้รายงานจะมีจำนวนไม่มากก็ตาม ดังนั้นหะดีษอาฮาดที่อยู่ในคุณสมบัติดังกล่าวก็เป็นแหล่งอ้างอิงเช่นเดียวกัน (ชะอูด บินศอลิฮ์ อัลอฎูยฮาน, 1420 : 78)

3) อัลอิญ์มาอ(มติเอกฉันท์ของปวงปราชญ์)

อิบนุตัยมียะฮ์ถือว่าอิญ์มาอนั้นคือหนึ่งในรากฐานของบทบัญญัติ อิญ์มาอที่เป็นที่ยอมรับนั้นหากใครปฏิเสธถือว่าเป็นกาฟิร เหมือนกับผู้ที่ปฏิเสธตัวบทเช่นกัน ท่านได้ให้นิยามอิญ์มาอคือ ฮุกุม(ข้อตัดสิน)ที่อุลามาอุมุสลิมได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ ดังนั้นเมื่อได้มีอิญ์มาอในฮุกุมใดก็ตามไม่อนุญาตให้ผู้ใดคัดค้านอิญ์มาอนั้น เพราะอุมมะฮ์นั้นจะไม่รวมตัวกันบนความผิด (อิบนุตัยมียะฮ์ , 1419 : 20/10)

4) เกลุศเศาะฮาบีย (ทัศนะของเศาะฮาบะฮ์)

อิบนุตัยมียะฮ์ให้ความสำคัญต่อร่องรอยของสลัฟในยุคสามร้อยปีแรกเพราะหะดีษได้กล่าวถึงความประเสริฐของพวกเขาเหล่านั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาเศาะฮาบะฮ์ และสิ่งที่ท่านได้

⁶⁶ สุนนะฮ์อัลมุตะวาติเราะฮ์ในทัศนะอิบนุตัยมียะฮ์หมายถึง หะดีษมุตะวาติร และหะดีษอาฮาดที่อยู่ในเงื่อนไขที่ทำให้มีคุณสมบัติเหมือนหะดีษมุตะวาติรคือ (بغير العلم)

⁶⁷ สุนนะฮ์ที่รายงานโดยมีผู้รายงานจำนวนมากซึ่งรายงานดังกล่าวไม่อาจจะเห็นได้

⁶⁸ กลุ่มที่ใช้หลักตรรกหรือสติปัญญาในการอธิบายหลักอะกิดะฮ์หรือเตอฮีด เช่น พวกญะฮิมียะฮ์ , พวกมัจตะฮิละฮ์หรืออะชาอิเราะฮ์ เป็นต้น

ชี้ให้เห็นถึงลักษณะเด่นของพวกเขา คือ มีหลักความเชื่อที่ถูกต้อง เจตนาบริสุทธิ์ มีการขัดแย้งน้อย อยู่ใกล้กับแหล่งที่มาของบทบัญญัติ ใช้ชีวิตร่วมกับเราะสุลและมีความเข้าใจต่อคำพูดและการกระทำของท่านเราะสุล

5) กิยาสะอะลันศวัลอญมาอ(การเทียบเคียงกับตัวบทและการเทียบเคียงกับอิจญ์มาอ)

อิบนุตัยมียะฮ์ถือว่า การกียาสกับตัวบทและอิจญ์มาอนั้นคือหนึ่งในแหล่งที่มาของบทบัญญัติอิสลาม ท่านให้ความสนใจและให้ความสำคัญถึงขนาดแต่งตำราในเรื่องดังกล่าวเป็นการเฉพาะโดยใช้ชื่อหนังสือว่า (ริชาละตุลกียาสะ) (ชะอูด บินคอสิย อัลอุฎอยฮาน , 1420: 86)

6) อัลอิตติศฮาบ (การยึดถือสภาพเดิม)

อิบนุตัยมียะฮ์ถือว่า อัลอิตติศฮาบนี้เป็นหลักฐานระดับต่ำสุดที่ไม่อนุญาตให้ใช้หลักนี้ นอกจากจะค้นหาจนมั่นใจว่าไม่มีหลักฐานอื่นในประเด็นนี้

7) อัลมะศอลิยอัลมุรชะละฮ (ผลประโยชน์ต่างๆที่ไม่มีตัวบทกล่าวถึง)

อิบนุตัยมียะฮ์ถือว่า อัลมะศอลิยอัลมุรชะละฮนั้นเป็นแหล่งที่มาของฮุก่มได้ โดยท่านให้นิยามไว้ว่า “สิ่งที่มีมุญตะฮิดมีความเห็นว่าการกระทำนี้จะนำมาซึ่งประโยชน์โดยไม่มีบทบัญญัติมาปฏิเสธ”

8) ชัดดุซชะรออิอ (ปิดหนทางที่จะนำไปสู่สิ่งต้องห้าม)

ถือว่า ชัดดุซชะรออิอ เป็นหนึ่งในแหล่งที่มาของฮุก่มเช่นกัน การกำหนดบทบัญญัติต่างๆนั้นคำนึงถึงหลักสองประการ คือ 1)อัลมะกอคิดหมายถึง เป้าหมายหรือผลของการกระทำ 2) อัลวะซีละฮ หมายถึง สื่อหรือหนทางที่นำไปสู่ผลหรือเป้าหมายดังกล่าว ดังนั้น หนทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ดีที่สุดจะถือว่าเป็นหนทางที่ดีที่สุด และหนทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ชั่วช้าที่สุดก็ถือว่าเป็นหนทางที่ชั่วช้าที่สุดด้วยเช่นกัน (ชะอูด บินคอสิย อัลอุฎอยฮาน , 1420 : 101)

9) อัลอูรฟ (จารีตประเพณี)

อิบนุตัยมียะฮ์ถือว่า อูรฟเป็นอีกแหล่งหนึ่งของที่มาของฮุก่ม トラบใดที่อูรฟนั้นไม่ขัดแย้งกับตัวบทเช่นข้อตกลงต่างๆและการซื้อการขายที่มีจารีตปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับของผู้คนในสังคมโดยสื่อถึงข้อตกลงหรือการซื้อขาย ท่านได้กล่าวว่า “ การกระทำและคำพูดของบ่าวนั้นมี 2 ชนิด 1) อิบาตะฮ์คือ สิ่งที่ทำแล้วอัลลอฮ์ทรงรักและพอพระทัย ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับบทบัญญัติเป็นหลัก 2) อาดาต หรือ อูรฟ คือสิ่งที่ผู้คนปฏิบัติและยอมรับจนเป็นจารีตประเพณี โดยพื้นฐานแล้วเป็นสิ่งที่อนุญาต หากไม่มีบทบัญญัติห้าม (ชะอูด บินคอสิย อัลอุฎอยฮาน , 1420 : 118-119)

2.5 จุดยืนของอิบนุตัยมียะฮ์ที่มีต่อปวงปราชญ์

เมื่อศึกษาและค้นคว้าตำราของอิบนุตัยมียะฮ์ จะพบว่า ท่านเป็นผู้ที่ให้เกียรติต่อปวงปราชญ์อย่างมากถึงแม้หลายประเด็น (ปลีกย่อย) ทางศาสนาที่ท่านเห็นไม่ตรงกับปราชญ์บางท่าน แต่ก็ไม่แสดง

การตำหนิ ติงหรือประณามหากแต่ท่านกลับยกย่องและให้เกียรติและนำเสนอเพียงเหตุผลทางวิชาการที่ท่านเห็นต่าง

ท่านได้กล่าวไว้ในตอนต้นของหนังสือ” รื่อฟุ้ลมะลามอะนีละอะอิมมะดีลลอฮลาม” ถึงจุดยืนดังกล่าวว่า“จำเป็นที่มุสลิมจะต้องให้ความรักต่อบรรดาผู้ศรัทธาโดยเฉพาะบรรดาปวงปราชญ์หลังจากที่เขาทั้งหลายได้ให้ความรักต่ออัลลอฮและเราะฮูลของพระองค์แล้วดังที่อัลกุรอานได้กล่าวไว้ บรรดาปวงปราชญ์นั้นคือทายาทของบรรดานบีที่อัลลอฮเปรียบพวกเขาเสมือนหนึ่งดวงดาวที่ส่องแสงสว่างในยามกลางคืนที่มีมิติทั้งทางบกและทางทะเล ปวงมุสลิมได้เห็นเป็นเอกฉันท์เกี่ยวกับการชี้แนะและความรู้ของพวกเขา ในขณะที่ทุกประชาชาติก่อนหน้าท่านนบีมุฮัมมัดนั้นผู้รู้ของพวกเขาคือคนเลวของพวกเขา นอกจากมุสลิมินที่ผู้รู้ของพวกเขาคือ คนดีของพวกเขา เพราะพวกเขานั้นคือตัวแทนของท่านนบีแห่งประชาชาตินี้” (อิบุนุตัยมียะฮฺ , 1434 : 59)

ตำราของท่านจะมีการอ้างอิงทัศนะและคำพิตวา (ข้อชี้ขาดทางศาสนา) ของปราชญ์อยู่ตลอด โดยเฉพาะปราชญ์ในยุคสามร้อยปีแรกตลอดจนบรรดาอิมามทั้งสี่และบรรดาปวงปราชญ์ที่เป็นที่ยอมรับดังปรากฏในหนังสือต่างๆของท่านโดยเฉพาะในมัญมะอะพะตาวา , อัลพะตาวาอัลกุบรอ และหนังสือเล่มอื่นๆของท่าน

2.6 การเผยแพร่ของอิบนุตัยมียะฮฺ

อิบนุตัยมียะฮฺเติบโตมาท่ามกลางปัญหานานับประการดังที่กล่าวมาข้างต้น ท่านจึงเป็นปราชญ์ที่ไม่เพียงทำการเผยแพร่และแก้ไขปัญหาด้วยปากกาและคำพูดเท่านั้น หากแต่ท่านใช้วิธีการทุกรูปแบบที่อิสลามอนุญาตในการเผยแพร่และแก้ไขสังคม การเผยแพร่ของท่านครอบคลุมทั้งด้านหลักศรัทธา หลักปฏิบัติ และด้านการปฏิรูปสังคม ท่านไม่แยกระหว่างศาสนากับการเมือง หรือศาสนากับคุณยา ท่านเห็นว่าการแยกในเรื่องดังกล่าวนี้จะนำผลเสียมาสู่อัลอิสลาม

2.6.1 นิยามการตะวะฮฺ (เผยแพร่) ของอิบนุตัยมียะฮฺ

นิยามการตะวะฮฺ (เผยแพร่) ของอิบนุตัยมียะฮฺนั้นผูกพันอยู่กับหลักการศาสนา ดังนั้นการตะวะฮฺของท่านคือการเรียกร้องสู่อิสลาม และการเผยแพร่ของท่านก็ยึดตามการเผยแพร่ของท่านนบีที่ครอบคลุมทุกด้าน อิสลาม อีमान และอิฮซานและทุกมิติของชีวิต

ท่านได้กล่าวว่า “การตะวะฮฺสู่อัลลอฮฺนั้นคือการตะวะฮฺสู่อีมานต่อพระองค์ ﷻ และสิ่งที่ท่านนบีนำมาด้วยการเชื่อในสิ่งที่อัลลอฮและเราะฮูลบอก ปฏิบัติตามในสิ่งที่ถูกใช้” (อิบุนุตัยมียะฮฺ, 1419 : 15/157-158)

2.6.2 สุกมของการเผยแพร่ในทัศนะของอิบนุตัยมียะฮฺ

อิบนุตัยมียะฮฺถือว่าการเผยแพร่นั้นเป็นฟิรฎุกิฟายะฮฺโดยภาพรวม ดังที่ท่านได้กล่าวว่า “แท้จริงการตะวะฮฺสู่อัลลอฮฺนั้นเป็นความจำเป็นแบบฟิรฎุกิฟายะฮฺ (โดยภาพรวม) และจะเป็นความ

จำเป็นรายบุคคล (ฟิรฎอฮ์) ก็ต่อเมื่อมีสิ่งที่เขาสามารถทำได้แล้วไม่มีคนอื่นทำเลย (อับดุลลอฮ์บิรรอซิด, มัสนฮ์อับนุตัยมียะฮ์ฟิตตะอวะฮ์ 1418: 51)

2.6.3 ความสัมพันธ์ของการเผยแผ่กับการใช้ให้ทำดีและห้ามปรามความชั่ว

อับนุตัยมียะฮ์ถือว่าการเผยแผ่อัลอิสลามนั้นคือการเรียกร้อง เชิญชวนสู่อัลลอฮ์ซึ่งครอบคลุมถึงการกำชับให้ทำดีและห้ามปรามความชั่วและครอบคลุมทุกมิติของของชีวิตทั้งภาคหลัก ศรีทธาและภาคการปฏิบัติ

2.6.4 องค์ประกอบของการเผยแผ่ในทัศนะของอับนุตัยมียะฮ์

อับนุตัยมียะฮ์ถือว่าการเผยแผ่นั้นต้องประกอบไปด้วยความรู้และการปฏิบัติ ท่านกล่าวว่า “ ผู้ใดเรียกร้องไปสู่ความรู้โดยปราศจากการปฏิบัติถือว่าเป็นผู้หลงผิด และผู้ใดเรียกร้องไปสู่การปฏิบัติโดยปราศจากความรู้ เป็นผู้หลงผิดเช่นกัน (อับนุตัยมียะฮ์ , 1419: 11/27) อับนุตัยมียะฮ์เป็นผู้รู้ที่ดำเนินการเผยแผ่เยี่ยงบรรดาผู้รู้ในยุคสะลัฟ คือยึดการเผยแผ่ตามรูปแบบของท่าน นบี กล่าวคือ ให้ความสำคัญในการเรียกร้องสู่หลักศรีทธาที่ถูกต้องและขจัดความเชื่อที่ผิดๆดังจะเห็นได้จากตำราที่ท่านประพันธ์ส่วนใหญ่เกี่ยวกับเรื่องอะกีดะฮ์(หลักศรีทธา) เช่น อัลอะกีดะฮ์อัลวาสิฎียะฮ์, อัลฟิตวาอัลฮุมาฎียะฮ์ , วัตตัตมุรียะฮ์, กิตาบูลอีมาน , อัลญะวาบูลบาฮิรฟีเซาวารุ้ลมะกอบิร, อันนูญวาท, อัรริอตะลาตะซีซัลตักดิส, อัลฟุรกอญบัยนะเอาเลียอรเราะฮ์มานวะเอาเลียอิชชัยฎอน เป็นต้น

ต่อมาท่านก็เผยแผ่เกี่ยวกับเรื่องการทำอิบาดะฮ์ เรียกร้องผู้คน สู่การทำอิบาดะฮ์ที่ถูกต้อง ทำสิ่งที่สอดคล้องกับหลักการอิสลาม “ ท่านให้ความสำคัญต่อการอิบาดะฮ์ที่สอดคล้องกับบทบัญญัติ กล่าวคือสอดคล้องกับจุดประสงค์ของอัลลอฮ์ เรียกร้องผู้คนไปสู่ความรู้แห่งบทบัญญัติของอัลลอฮ์ บริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติเพื่อพระองค์ ซึ่งอิบาดะฮ์นั้นมีทั้งที่เป็นฟิรฎุ (ภาคบังคับ) และสุนัต (ส่งเสริมให้ปฏิบัติ)” (อับดุลลอฮ์ บิร รอซิด, 1418: 176, 180)

2.6.5 ด้านการเมืองนั้นท่านให้ความสำคัญสามประการหลักๆ ด้วยกัน คือ

2.6.5.1 สร้างแนวความคิดที่ถูกต้องเกี่ยวกับรัฐอิสลาม การเป็นรัฐอิสลามนั้นมีได้หมายถึงเป็นรัฐที่มีการบริหารจัดการที่ดีและแข็งแกร่งแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องเป็นรัฐที่มีการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบีดั้งที่เกิเกิดขึ้นในยุคสะลัฟ ท่านได้แสดงแนวคิดของท่านเรื่องนี้ในหนังสือที่ชื่อ “อัชชียาอะฮ์อัชชีรียะฮ์” และ อัลฮิสซะฮ์ฟีลอิสลาม เป็นต้น

2.6.5.2 สร้างรัฐอิสลามที่เข้มแข็ง ท่านพยายามอย่างหนักในด้านนี้ด้วยการเชื่อมสัมพันธ์กับบรรดาผู้นำ ผู้ปกครองของมะมาลิกและพยายามโน้มน้าวให้เขาเหล่านั้นใช้หลักการของอิสลาม โดยยึดจากกิตาบูลอฮ์และสุนนะฮ์ของท่านนบิในการตัดสิน กล่าวกันว่า ท่านพยายามจนในหมู่พวกเขามีบุคคลที่กลายเป็นลูกศิษย์ของท่าน เช่น ท่านชัยนุดดีน กาทูบฆอ อัลมันศูรีย (ฮ.ศ.702) เป็นผู้ปกครองเมือง ฮุมาฮ์และซุลฎอน และอันนาศิรบินมุฮัมมัด บินเกาะลาฎน (ฮ.ศ.743) เป็นต้น

2.6.5.3 สร้างจิตวิญญาณแห่งการญิฮาด ต่อสู้เพื่อปกป้องอันตรายที่มาจากภายนอก

2.6.6 ด้านสังคม ท่านเรียกร้องสู่ความยุติธรรมทางสังคม

ซึ่งท่านหมายถึงสังคมที่ได้รับการหล่อหลอมและวางอยู่บนหลักการแห่งอัลอิสลาม ตามมโนทัศน์ของท่านปีแทนที่จะถูกหล่อหลอมด้วยแนวทางอื่นจากอิสลาม เป็นสังคมที่ตอบรับการดำเนินชีวิตแบบอิสลามในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านศาสนบัญญัติ, ด้านสังคม, ด้านเศรษฐกิจและทุกๆด้านที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์

อิบนุตุัยมียะฮฺได้ทุ่มเทอย่างหนักต่อการสร้างหลักความเชื่อที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นในสังคม เพราะนั่นคือเป้าหมายแรกแห่งการแต่งตั้งศาสนทูตมายังโลกนี้ ดังนั้นผู้ใดก็ตามที่การเผยแพร่ของเขาอยู่บนแนวทางแห่งศานตุดั้งหลาย เขาจะต้องเรียกร้อง ตอกย้ำเรื่องหลักศรัทธา เรื่องการให้เอกภาพต่อพระผู้เป็นเจ้าในด้านรูปูบียะฮฺ(ความเป็นพระเจ้า) อุลูฮียะฮฺ(ด้านการปฏิบัติต่อพระเจ้า) และอัสมาว์ศิฟาต(ด้านคุณลักษณะและพระนามของพระองค์) ก่อนการพัฒนาในด้านอื่น

2.7 ข้อกล่าวหาต่างๆ ที่มีต่ออิบนุตุัยมียะฮฺ

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง ข้อกล่าวหาบางส่วนที่มีต่ออิบนุตุัยมียะฮฺ เพื่อสร้างความเข้าใจและทัศนคติที่ถูกต้องต่อท่าน บนเส้นทางของการเผยแพร่ของท่านที่พยายามปรับปรุงแก้ไขและเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ผิดและขัดต่อหลักการอิสลามย่อมส่งผลกระทบต่อบุคคลจำนวนหนึ่งมีทั้งผู้รู้ นักการเมืองและฝ่ายปกครองที่หวังในลาภ ยศ สรรเสริญ หวังแต่ประโยชน์ส่วนตน เกิดกระบวนการใส่ร้ายโดยเฉพาะเรื่องศาสนาเพื่อหวังจะหยุดการทำงานของอิบนุตุัยมียะฮฺ และให้ได้รับโทษไม่ว่าจะถูกจองจำ เนรเทศหรือแม้กระทั่งถูกประหารชีวิตก็ตาม ครั้งแล้วครั้งเล่าที่ท่านพยายามประกาศต่อผู้ที่คัดค้านท่านว่าหากหาหลักฐานที่ถูกต้อง หรือแนวทางของชาวสะลัฟผู้ทรงธรรมมาหักล้างท่านได้ท่านจะยอมรับสิ่งนั้นทันที ดังที่ท่านกล่าวว่า “ฉันได้บอกกับพวกเขาหลายครั้งหลายหนแล้วว่า ฉันให้เวลากับผู้ที่ขัดแย้งกับฉันเป็นเวลา สามปี หากเขาสามารถหามาได้แม้เพียงอักษรเดียวจากบรรดาอิมามในยุค 300 ปีแรกที่ค้านกับฉัน ฉันจะยอมรับในสิ่งนั้น” ด้วยเหตุที่ไม่สามารถหักล้างท่านได้ จึงใช้วิธีใส่ร้าย กล่าวหาว่าท่านทำอุตริกรรมในศาสนา มีหลักความเชื่อที่ผิด อยากเป็นใหญ่เป็นโต และอีกนานับประการ (อิบนุตุัยมียะฮฺ , 1419 : 3/229)

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างบางตัวอย่างที่อิบนุตุัยมียะฮฺถูกกล่าวหา

1) กล่าวหาว่า ท่านนั้นเป็นพวก “ตัฎซีม” หมายถึง พวกที่กล่าวว่าอัลลอฮฺมีเรือนร่าง (เหมือนมนุษย์) ที่ถูกกล่าวหาเช่นนี้ก็เพราะท่านยืนยันคุณลักษณะของอัลลอฮฺตามที่พระองค์และศาสนทูตของพระองค์ได้ยืนยันไว้

2) กล่าวหาว่าท่านห้ามการเยี่ยมสุสานแม้เป็นสุสานของนบีมุฮัมมัด ﷺ นี่คือการกู่เท็จต่อท่านซึ่งท่านได้อธิบายไว้ในตำราของท่านหลายเล่มว่านี่คือการบิดเบือนคำพูดของท่าน ส่วนประเด็นที่

ท่านห้ามคือ ห้ามการมุ่งหน้าเดินทางเพื่อไปเยี่ยมสุสาน ที่เป็นเช่นนั้นเพราะมีหะดีษระบุไว้ชัดเจน ดังหะดีษที่ว่า

((لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ، الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، وَمَسْجِدِي هَذَا، وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى)) (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ: 827)

ความว่า “ไม่มีการผูกยานพาหนะเพื่อเจตนามุ่งหน้าเดินทางนอกจากมัสญิดสามแห่ง มัสญิดอัลอะซอม มัสญิดของฉันนี้(มัสญิดนบี) และมัสญิดอักศอ” (มุสลิม: 827)

แน่นอนย่อมมีความแตกต่างกันระหว่างการเยี่ยมสุสาน กับการมุ่งหน้าตั้งใจไป ซึ่งประการแรกศาสนาอนุญาต ส่วนประการที่สอง เป็นที่ต้องห้าม

3) กล่าวหาว่าอิบนุตัยมียะฮุดถูกเหยียดหยามและไม่ให้เกียรติต่อบรรดานบีและกัลยาณชนทั้งหลาย เหตุผลก็เพราะว่า ท่านเห็นว่าการขอต่ออัลลอฮ์ด้วยการใช้สื่อกลาง (วะซีละฮ์) ด้วยเกียรติของพวกเขาเหล่านั้นไม่เป็นที่อนุญาต

4) กล่าวหาว่า อิบนุตัยมียะฮุไม่ยอมรับเรื่องมติของปวงปราชญ์ (อิญมาอ) เหตุผลก็เพราะว่า ท่านไม่ยึดติดกับแนวทางหนึ่งแนวทางใดในการวินิจฉัยเรื่องศาสนาหากแต่ท่านใช้การวินิจฉัยเองจากหลักการที่อนุญาตให้วินิจฉัยได้

5) กล่าวหาว่าอิบนุตัยมียะฮุตำหนิและกล่าวหาว่าบรรดาเศาะฮาบะฮ์รวมถึงบรรดาอะอิมมะฮ์ (ผู้นำศาสนา) ผิดพลาด เช่นคำกล่าวของพวกเขาที่ว่า “ แท้จริงปากกาของเขา (อิบนุตัยมียะฮุ) นั้นบรรดาเศาะฮาบะฮ์ก็ไม่ปลอดภัยและรอดพ้น” และยังคงกล่าวอีกว่า “เป็นที่รู้กันว่าเขา(อิบนุตัยมียะฮุ)นั้นกล่าวหาว่าผู้คนทั้งหลายผิดหมด แม้กระทั่งอะฮ์มัด บิน ฮัมบัลล์ไม่เพียงเท่านั้นยังรวมถึงบรรดาเศาะฮาบะฮ์ อะบูบักร์ อุมัร อุสมานและอาลีอีกด้วย” (อาลี ซามี นัซหาร 1388 , : 2 / 116 , 162)

6) กล่าวหาว่าอิบนุตัยมียะฮุ นั้นเกลียดอะฮ์ลุลบัยตุ (ครอบครัว , เครือญาติของท่านนบี) พวกเขา กล่าวว่า “ เขา(อิบนุตัยมียะฮุ) ปฏิเสธทุกๆความประเสริฐของท่านอาลีหรือของอะฮ์ลุลบัยตุทั้งหมด”หรือกล่าวว่า “ เขาเปรียบท่านหญิงฟาฏิมะฮ์เหมือนพวกมุนาฟิกีน” “เขาเป็นหนึ่งในศัตรูของอะฮ์ลุลบัยตุของเราะฮ์ลุล” (อะห์หมัด อัลญุมารี, 2099 : 51,56)

7) กล่าวหาว่า ท่านใช้อารมณ์ในการตัดสินสถานะของหะดีษ หะดีษบทใดที่ท่านไม่เห็นด้วยก็จะกล่าวหาว่าฏอฮิฟ (หะดีษอ่อน) หรือถ้าไม่สามารถก็จะตีความให้ผิดเพี้ยนไป เช่นคำกล่าวที่ว่า “ นี่คือนิฮายัตัยมียะฮุ ที่จะให้สถานะหะดีษเมฆัววะ (หะดีษที่ถูกกุกขึ้นมา) เป็นหะดีษเศาะฮิฮ์ (หะดีษที่ถูกต้อง) ตามอารมณ์ของเขา และจะทำให้หะดีษเศาะฮิฮ์เป็นหะดีษฎอฮิฟหากไม่สอดคล้องกับอารมณ์และหลักความเชื่อของเขา” (อับดุลเราะฮ์มาน บินมุฮัมมัด ซะอีด, 1419: 206)

ทั้งหมดนี้คือบางส่วนของข้อกล่าวหาของผู้ไม่เห็นด้วยกับอิบนุตัยมียะฮฺ การถูกกล่าวหาตั้งกล่าวอาจเป็นไปได้ตามคำกล่าวของอัลอิหมาม อัลอัลลามะฮฺ กอฎฎีกุฏอตุ บะฮฺฮาดุดดีน มุหัมมัด บิน अब್ದิ้ลบิร อะบ್ದุลบะกออ อัซซุบูกียอัซซาฟีอีย (ฮ.ศ. 777) ได้กล่าวว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮฺ ไม่มีใครที่จะโกรธเกลียดอิบนุตัยมียะฮฺนอกจากคนที่เขลาและคนที่ทำตามอารมณ์ ส่วนคนส่วนเขลานั้น เขาไม่รู้ในสิ่งที่อิบนุตัยมียะฮฺพูด ส่วนคนที่ทำตามอารมณ์นั้นอารมณ์ของเขาปิดกั้นเขาจากสัจจะธรรมที่เขา” (มัรอี บิน ยูซุฟ อัลกัรมีย , 1405 : 57-58)

บทที่ 3

หนังสือรื้อฟุ้ลมะลามอะนีลอะอิมมะดีลอะอลาม

3.1 ชื่อหนังสือ

3.1.1 หนังสือเล่มนี้ มีชื่อว่า رفع الملام عن الأئمة الاعلام (รื้อฟุ้ลมะลามอะนีลอะอิมมะดีลอะอลาม)

3.1.2 ความหมายของชื่อหนังสือ จัดช้อกล่าวหาจากปวงปราชญ์เรื่องนาม

3.1.3 ความคลาดเคื่อนของชื่อหนังสือ หนังสือเล่มนี้ มีชื่อที่ถูกระบุตรงกันในทุกๆการอ้างถึง หนังสือเล่มนี้ ไม่มีอ้างถึงหนังสือเล่มนี้ด้วยชื่ออื่นเลย ไม่ว่าจะเป็นตำราของอิบนุตัยมียะฮฺหรือในหนังสือที่มีผู้อื่นเขียนถึงท่าน นอกจากในหนังสือ أسماء مؤلفات شيخ الاسلام ابن تيمية (อัสมาอุมอัลละฟาตชัยค้อลอิสลามอิบนุตัยมียะฮฺ) ของท่าน ابن رشيق (อิบนุรุชัยยิก) หน้า 26 ซึ่งมักอ้างผิดว่าหนังสือเล่มนี้เป็นของอิบนุกอยยิม และหนังสือ المقفى الكبير (อัลมุก้อฟฟาอัลกะบิร)ของท่าน المقرئى (อัลมุกรีชัย) เล่ม 1/468 และหนังสือ كشف الظنون (กัซฟุซซุนูน) ของท่าน حاجى خليفة (ฮาญีเคาะลีฟะฮฺ) เล่ม 1/757 โดยระบุเป็นชื่อว่า دفع الملام عن الأئمة الاعلام (ดัฟฟุ้ลมะลามอะนีลอะอิมมะดีลอะอลาม) ซึ่งเขียนด้วยตัว الدال (อัดดาล) แทน الراء (อรรรอ) (อับดุลเราะฮมานบินอะหหมัดอ้อญญัยชัย ,1423 :17)

3.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างชื่อหนังสือกับเนื้อหา เป็นหนังสือที่อิบนุตัยมียะฮฺเขียนขึ้นเพื่อบอกให้รู้ว่าการเห็นต่างที่อยู่ใกรอบของหลักการนั้นเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้ และผู้เห็นต่างไม่สมควรได้รับการตำหนิหรือประนามโดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาปวงปราชญ์เรื่องนามที่เป็นที่ยอมรับ หนังสือเล่มนี้ได้บอกถึงปัจจัยและสาเหตุของการเห็นต่างที่ทำให้การวินิจฉัยของปราชญ์ในบางประเด็น ค้านกับความหมายที่ปรากฏของตัวบทหะดีษและอัลกรุอาน ซึ่งอยู่ในวิสัยที่เกิดขึ้นได้ ปวงปราชญ์เหล่านั้นได้ใช้ความพยายามอย่างถึงที่สุดในการวินิจฉัยด้วยความบริสุทธิ์ใจตั้งนั้นท่านเหล่านั้นจึงไม่ควรได้รับการตำหนิหรือประนามหากแต่ควรได้รับการปกป้องและแก้ต่าง

3.2 การยืนยันว่าเป็นหนังสือของอิบนุตัยมียะฮฺ

หนังสือเล่มนี้ไม่มีผู้ใดขัดแย้งกันเลยว่าเป็นหนังสือของอิบนุตัยมียะฮฺ ซึ่งสามารถยืนยันได้ด้วยหลักฐานต่อไปนี้

3.2.1 มีการระบุชัดเจนในทุกการกล่าวถึงของเจ้าของหนังสือเล่มนี้ว่า เป็นของอิบนุตัยมียะฮฺ

3.2.2 อิบนุตัยมียะฮฺได้อ้างถึงหนังสือเล่มนี้เองในหนังสือบางเล่มของท่าน เช่น ใน “มััจญมัวะพะตาวา” เล่มที่ 20/214 ว่า (رفع الملام عن الأئمة الاعلام) “แท้จริงเรา

ได้อธิบายแล้วในสิ่งที่เราได้เขียนไว้ในหนังสือ “รื่อฟุ้ลมะลามอะนีลอะอิมมะดีลอะอลาม” และท่านได้กล่าวไว้ใน “มััจญุมะวะพะตาวา” เล่มที่ 20/305 ว่า *وقد بينا هذا في رسالة رفع الملام عن الإئمة عن الاعلام*” แท้จริงเราได้อธิบายไว้แล้วในริชาละฮฺ รื่อฟุ้ลมะลามอะนีลอะอิมมะดีลอะอลาม” และท่านได้กล่าวไว้ใน *الرد على الإخنائى* (อรร็อดอะลั้ลอิคนาอี) หน้า 67 ว่า *كما قد بسطت الكلام فيه على ما كتبه في رفع الملام عن الإئمة الاعلام* “ในเรื่องนี้ฉันได้อธิบายอย่างละเอียดไว้แล้วในหนังสือ “รื่อฟุ้ลมะลามอะนีลอะอิมมะดีลอะอลาม”

3.2.3 ผู้ที่เขียนประวัติของอิบนุตัยมียะฮฺนั้นจะอ้างถึงหนังสือเล่มนี้ในหนังสือของเขา

3.2.4 ยังไม่มีผู้รู้ท่านใดอ้างอิงว่าหนังสือเล่มนี้เป็นของปราชญ์ท่านอื่น

3.2.5 การอ้างอิงของลูกศิษย์บางคนของท่าน (อับดุลเราะฮมานบินอะหฺมัดอัยญุมัยซีฮฺ, 1423: 18)

3.3 ช่วงเวลาการเขียน

จากการค้นคว้าถึงช่วงเวลาของการประพันธ์หนังสือเล่มนี้ ผู้วิจัยไม่พบว่าหนังสือเล่มใดระบุเจาะจงเวลาที่ชัดเจนเลย หากแต่มีการระบุช่วงเวลาลักษณะประมาณการว่า หนังสือเล่มนี้ถูกประพันธ์ขึ้นในช่วงท้ายๆชีวิตของท่านดังมีองค์ประกอบต่อไปนี้

3.1 หนังสือเล่มนี้เขียนในประเด็นที่ผู้จะเขียนจะต้อง 1) อยู่ในระดับ *كبار العلماء* (ปราชญ์อาวุโส) ซึ่งต้องมีความรู้และความเชี่ยวชาญในทัศนะและที่มาของความเห็นต่างของบรรดามัคฮับต่างๆ 2) อยู่ในระดับ *مجتهد* (ผู้รู้ที่มีคุณสมบัติพร้อมสำหรับการวินิจฉัย) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า อิบนุตัยมียะฮฺประพันธ์หนังสือเล่มนี้ในช่วงท้ายๆของชีวิตของท่าน

3.2 อิบนุก็อยยิม อัลเยาซีเยฮฺ (ฮ.ศ. 751) ได้อ้างอิงบางส่วนของหนังสือเล่มนี้ ซึ่งหากพิจารณาจากช่วงเวลาแล้ว อิบนุก็อยยิมได้พบกับอิบนุตัยมียะฮฺในช่วง 16 ปีสุดท้ายของชีวิตท่าน ซึ่งก็หมายถึงอยู่ในช่วงท้ายๆชีวิตของอิบนุตัยมียะฮฺ

3.4 จุดประสงค์ของหนังสือ

หนังสือ “รื่อฟุ้ลมะลามอะนีลอะอิมมะดีลอะอลาม” เป็นหนังสือที่อิบนุตัยมียะฮฺเขียนขึ้นเพื่อ 1) ปกป้องเกียรติของปราชญ์ผู้เรืองนาม 2) บอกถึงสาเหตุแห่งการเห็นต่างในบางประเด็นทางนิติศาสตร์ ซึ่งการเห็นต่างกันดังกล่าวมิได้ทำให้เกียรติของท่านเหล่านั้นลดลงแต่ประการใด 3) เป็นการปกป้องการตำหนิ การกล่าวร้ายและความเข้าใจผิดต่อบรรดาปวงปราชญ์ที่บางประเด็นอาจถูกมองว่าคำวินิจฉัยท่านค้านกับความหมายที่ปรากฏของตัวบทหะดีษและอัลกุรอาน 4) ชี้ให้เห็นว่าท่าน

เหล่านั้นมิได้ทำด้วยอารมณ์ หรือความปรารถนาแห่งคุณยา หากแต่ทำไปด้วยความบริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮ์ ﷻ และทุ่มเทความพยายามทั้งหมดเพื่อรับใช้ศาสนาของพระองค์

หนังสือเล่มนี้มุ่งเน้นที่ปวงประชาญ์ที่เป็นที่ยอมรับของโลกอิสลาม ตั้งแต่ยุคของบรรดาเศาะฮาบะฮ์ มาจนถึงบรรดาอิมามทั้งสี่และจนกระทั่งปวงประชาญ์ที่อยู่บนทางนำของอัลลอฮ์ ﷻ มิได้หมายถึงผู้ที่อยู่ในสถานะของการเป็นนักศึกษา (ฆอลิบัลลอฮิม) ซึ่งมีโอกาสผิดมากกว่าถูก ดังนั้นเป้าหมายหลักของหนังสือเล่มนี้คือ การปกป้องเกียรติของบรรดาผู้รู้ที่เป็นที่ยอมรับที่อยู่บนทางนำ

อิมามอะฮมัด (ฮ.ศ. 241) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้รู้ว่า “มवलการสรรเสริญเป็นสิทธิของอัลลอฮ์ผู้ซึ่งให้มีบรรดาผู้รู้ยังคงอยู่ในช่วงเวลาที่ปราศจากศาสนทูต ทำหน้าที่เรียกร้องผู้หลงผิดสู่ทางนำ อดทนต่อความเลวร้ายที่ได้ประสบ ชุบชีวิตผู้ละทิ้งหลักการด้วยอัลกรูฮาน และทำให้พวกเขาได้เห็นสังจธรรม มากเท่าไรแล้วที่มารร้ายทำให้เขาตายจากสังจธรรมแล้วได้รับการชุบชีวิตใหม่ ทำให้เขาหลงทางแล้วได้รับทางนำด้วยบรรดาผู้รู้ (อะฮมัดอิบนุฮัมบัล, 1424 : 55)

อิบนุตุยมียะฮ์ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ว่า

“โปรดทราบเถิดว่าไม่มีผู้รู้ที่เป็นผู้นำแห่งศาสนาที่เป็นที่ยอมรับท่านใดจะเจตนาฝ่าฝืนหรือคัดค้านต่อสุนนะฮ์ของท่านรอซูล ﷺ เขาเหล่านั้นมีความเห็นตรงกันว่าจำเป็นจะต้องปฏิบัติตามท่านนบีสำหรับคนอื่นจากท่านนบีนั้นคำพูดของเขาจะถูกยอมรับหรือปฏิเสธก็ได้ แต่ทว่าหากพบคำพูดของเขาบางคนค้านกับหะดีษที่ถูกต้องนั้นก็หมายความว่าเขามีอุซूर (ปัจจัย) บางประการที่ทำให้เขาต้องเห็นต่างเช่นนั้น”

3.5 เนื้อหาของหนังสือ

เนื้อหาหนังสือแบ่งเป็นประเด็นได้ดังนี้

- 3.5.1 ความจำเป็นที่ผู้ศรัทธาจะต้องให้ความรักและความเคารพต่อบรรดาผู้รู้ที่อยู่บนทางนำ
- 3.5.2 สถานะของเศาะฮาบะฮ์เปรียบดังดวงดาวที่ทอแสง
- 3.5.3 ปวงประชาญ์ที่อยู่บนทางนำนั้นไม่มีเจตนาที่จะฝ่าฝืนต่อสุนนะฮ์ของท่านนบี
- 3.5.4 ปัจจัยที่ทำให้ประชาญ์บางท่านวินิจฉัยแตกต่างจากความหมายที่ปรากฏของตัวบทที่ถูกต้อง
 - 3.5.5 ปัจจัย 3 ประการที่เป็นองค์ประกอบหลักของการเห็นต่าง
 - 3.5.5.1 ไม่เชื่อว่าเป็นคำพูดของท่านนบี
 - 3.5.5.2 ไม่เชื่อว่าเป็นจุดประสงค์จากคำพูดของท่านนบี
 - 3.5.5.3 เชื่อว่าหลักการนั้นถูกยกเลิก
 - 3.5.6 ปัจจัยทั้ง 3 ประการมีสาเหตุ 10 ประการดังนี้
 - 3.5.6.1 หะดีษมาไม่ถึง

- 3.5.6.2 หะดีษมาถึงแต่ไม่เชื่อมั่นในสถานะของหะดีษ
- 3.5.6.3 เชื่อว่าหะดีษนั้นอ่อน
- 3.5.6.4 ตั้งเงื่อนไขเพิ่มเติมหลายประการในการรับหะดีษของผู้รายงานคนเดียวที่เที่ยงธรรม (อัลอัคร) และมีความจำดี (อัลฮาฟิซ) เป็นเงื่อนไขที่ปราชญ์ท่านอื่นไม่เห็นด้วย
- 3.5.6.5 ลืมหะดีษ
- 3.5.6.6 ไม่รู้จักมุ่งหมายของหะดีษ
- 3.5.6.7 เชื่อว่าไม่ใช่จุดหมายที่ถูกต้องของหะดีษ
- 3.5.6.8 มีการค้านกันในจุดมุ่งหมายของหะดีษ เช่นการค้านกันระหว่างหะดีษอาม (กล่าวโดยรวม) กับหะดีษคอส (กล่าวแบบเจาะจง)
- 3.5.6.9 มีสิ่งบ่งชี้ว่าหะดีษนั้นอ่อน ถูกยกเลิกหรือต้องตีความ
- 3.5.6.10 มีทัศนคติที่แตกต่างกันในเรื่องการพิจารณาการค้านกันของตัวบท เช่น ชาว กุฬะฮมีทัศนคติว่าหากหะดีษเศาะฮิษค้านกับความหมายที่ปรากฏ (ظاهر) ของอัลกรุอาน หะดีษนั้นก็ไม่ได้ถูกยอมรับ ซึ่งต่างจากทัศนคติของปราชญ์ท่านอื่น
- 3.5.7 กรณีศึกษาการเห็นต่างที่เกิดในสมัยของท่านนบีในเหตุการณ์ “บะนีกรอยเศาะฮ”
- 3.5.8 ความจำเป็นที่ต้องปฏิบัติตามหะดีษที่เศาะฮิษตราบใดที่ไม่มีหะดีษอื่นมาคัดค้าน
- 3.5.9 หลักการวินิจฉัยตัวบททั้งอัลกรุอานและสุนนะฮของท่านนบี
- 3.5.10 กรณีศึกษาเรื่องการซื้อขาย ตัวอย่างการซื้อขายอินทผลัมของท่านบิลาล
- 3.5.11 การกลับคำวินิจฉัยของอิบนุอับบาส
- 3.5.12 หลักเกณฑ์ที่ถูกต้องในการนำสู่กัมของตัวบทที่มีการประณามหรือชู้สมทับมาใช้ โดยเฉพาะกับบรรดาปวงปราชญ์
- 3.5.13 การอิมานต่อคัมภีร์อัลกรุอานและผลของการเลือกปฏิบัติเฉพาะบางส่วนของอัลกรุอาน

3.6 วิธีการนำเสนอหนังสือ

จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการเรียบเรียงและการนำเสนอหนังสือ ผู้วิจัยพบว่า เนื้อหาส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยหลักวิชาการที่เป็นอูซูล (ศาสตร์มูลฐานของวิชาการศาสนา) เช่นมุศฎาะฮ์หะดีษ (หลักวิชาพิจารณาหะดีษ) หลักวิชา อูซูลุลฟิกฮ (หลักมูลฐานวิชาฟิกฮ) หรือ อุลูมุลกรุอาน (หลักการทั่วไปของวิชาอัลกรุอาน)ซึ่งผู้ประพันธ์มีเจตนาแนะนำปัจจัยที่เป็นสาเหตุหลักของปัญหาความเห็นต่างที่เกิดจากมูลฐานของหลักวิชาการเหล่านี้เช่น มาตรฐานการให้สถานะของหะดีษ ซึ่งหะดีษเดียวกันแต่ปราชญ์มีความเห็นที่แตกต่างกันในสถานะของหะดีษ หรือ หะดีษเดียวกันแต่ความเข้าใจของหะดีษ และจุดมุ่งหมายของหะดีษแตกต่างกัน เป็นต้น

ผู้ประพันธ์ได้เริ่มต้นเนื้อหาของหนังสือด้วยการสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้อ่านว่า บรรดาปวงปราชญ์ที่อยู่บนทางนำนั้น ท่านเหล่านั้นไม่มีเจตนาจะปฏิบัติสิ่งใดที่ค้านกับตัวบทหลักฐานไม่ว่าจะเป็นอัลกุรอานหรือสุนนะฮ์ของท่านนบีท่านเหล่านั้นมีความบริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮ์ในการเผยแพร่ศาสนา แต่ความเข้าใจและกรอบแห่งหลักเกณฑ์ทางวิชาการที่อาจทำให้เกิดความเข้าใจที่แตกต่างกันได้ อีกทั้งยังให้เราได้รับรู้ถึงสถานะของบรรดาปวงปราชญ์ ถึงแม้ท่านเหล่านั้นมิใช่เป็นนบีหรือผู้ที่เป็นมะอศูม (ผู้ที่ได้รับการคุ้มครองจากอัลลอฮ์มิให้ผิดพลาดในเรื่องศาสนา) แต่ท่านเหล่านั้นก็เป็นบุคคลที่อัลลอฮ์และเราะสูลยกย่องและให้เกียรติซึ่งเราจำเป็นต้องยกย่องและให้เกียรติเช่นกัน

หลังจากที่ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอสถานะอันสูงส่งของผู้รู้ที่อยู่บนทางนำและจุดยืน ทศนคติที่ถูกต้องของเราที่มีต่อท่านเหล่านั้นแล้ว ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอสิ่งที่เป็นปัจจัยและสาเหตุที่ทำให้เกิดความเห็นต่างหรือข้อวินิจฉัยที่ค้านกับความหมายที่ซอฮิร (ที่ปรากฏ) ของตัวบท

ต่อมาผู้ประพันธ์ได้ยกตัวอย่างเหตุการณ์การเห็นต่างตั้งแต่ระดับเศาะฮาบะฮ์ด้วยกันเอง อย่างเช่นเหตุการณ์ ที่นบีสั่งไม่ให้ละหมาดจนกว่าจะถึงบิรกรอยฎาะฮ์

เหตุการณ์การเห็นต่างในระดับอิมามทั้งสี่ หลังจากนั้นได้นำเสนอปัจจัยที่นำมาสู่การเห็นต่าง

จากการศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือถึงแม้หนังสือนี้จะเป็นหนังสือเล่มเล็กมีประมาณ 60 กว่าหน้า แต่ถือว่าเป็นหนังสือที่สร้างมาตรฐานทางวิชาการในการวิเคราะห์ประเด็นปัญหา และเปิดมิติทางความคิดและมุมมองอย่างลึกซึ้ง ทำให้เข้าใจได้ว่าในหลักการของศาสนานั้น ประเด็นทางศาสนานั้นมีอยู่ สองรูปแบบ คือ 1) ประเด็นที่ไม่อนุญาตให้เห็นต่าง และ 2) ประเด็นที่สามารถเห็นต่างได้และการเห็นต่างในประเด็นที่ศาสนาอนุญาตนั้นมิได้ทำให้ผู้ที่เห็นต่างจะต้องถูกตำหนิ กล่าวร้าย หรือถูกประณามแต่อย่างใดในขณะที่เดียวกันการเห็นต่างนั้นก็มิใช่เปิดให้กับทุกคนและทุกเรื่องหากแต่สำหรับบุคคลที่มีคุณสมบัติในการวิเคราะห์วินิจฉัยในเรื่องหรือเป็นประเด็นที่อยู่ในกรอบแห่งหลักการที่อนุญาตเท่านั้น

ประการสำคัญการนำเสนอเนื้อหาของผู้ประพันธ์นั้นทำให้เข้าใจได้ว่า แนวทางที่ผู้ประพันธ์นำเสนอ นั้นมิได้เป็นแนวทางที่ผู้ประพันธ์คิดขึ้นมาเองหากแต่เป็นแนวทางของกัลยาณชนยุค300ปีแรกที่เป็นต้นแบบแห่งศาสนาของคนยุคถัดมา

3.7 ภาษาและสำนวนของหนังสือ

หากจะเปรียบสำนวนและภาษาของหนังสือ “ร็อฟอูลมะลามอะนีละอะอิมมะดีละอะลาม” กับหนังสือเล่มอื่นๆของอิบนุตัยมียะฮ์แล้ว หนังสือ ร็อฟอูลมะลามนั้น จะใช้ภาษาและสำนวนที่กระชับ เน้นการนำเสนอกฎเกณฑ์ และศัพท์เฉพาะทางวิชาการ ผู้อ่านหรือศึกษาหนังสือเล่มนี้จะต้องมีความรู้พื้นฐานของวิชาอูศูลของศาสตร์ต่างๆ(มูลฐานหรือกฎเกณฑ์หลักของศาสตร์ต่างๆ) เช่นหลักมูลฐาน

ทางศาสตร์ฟิกฮ์ (อุศูลุ้ลฟิกฮ์ เกาะวิตุ้ลฟิกฮ์) มูลฐานของศาสตร์หะดีษ (มุศฎะลาฮ์หะดีษ) หลักมูลฐานของอัลกุรอาน (อุลุมุ้ลกุรอาน) และภาษาอาหรับ (อันนะฮ์ อัสศอรัฟ และบะลาฆะฮ์) เป็นต้น

3.8 คุณค่าและการยอมรับของปวงปราชญ์ที่มีต่อหนังสือ “ร็อฟอ์ลมะลามะนีลอะอิมมะตีลอะลาม”

หนังสือหรือตำราของอิบนุตุ้ยมียะฮ์นั้นเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าทางวิชาการ ได้รับการยอมรับเป็นอย่างสูงตั้งแต่อดีตจากยุคสมัยของท่านจนถึงยุคปัจจุบันและอยู่ในความสนใจไม่ว่าจะเป็นผู้ที่รักท่านหรือผู้ที่เกลียดชังท่าน มิตรสหายหรือศัตรูของท่านรวมถึงลูกศิษย์ของท่านในทุกระดับ โดยเฉพาะหนังสือ “ร็อฟอ์ลมะลาม” นี้ก็เช่นเดียวกัน เป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งของท่านที่ได้รับการยอมรับอย่างสูงจากบรรดาปวงปราชญ์และนักศึกษา ถือเป็นหนังสือที่มีขนาดเล็กที่เป็นแหล่งความรู้ อ่างอิงของผู้รู้และนักวิชาการในยุคหลัง เป็นหนังสือที่สร้างความเข้าใจในการนำเรื่อง อุศูล (รากฐานหรือกฎเกณฑ์หลักของศาสตร์ต่างๆ) คีลาฟ (หลักการเห็นต่าง) อิจญูติฮาด (การวินิจฉัย) และตักลีด (การยึดตาม) มาใช้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับเจตนารมณ์แห่งหลักการ เป็นหนังสือที่ใช้ในการเรียนการสอน การนำมาอธิบายเพิ่มเติม ไม่ว่าจะเป็นที่โรงเรียน สถาบันการศึกษาหรือมีสติฎกก็ตาม

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างโดยสังเขปของการอ้างอิงและการยอมรับของปวงปราชญ์ต่อหนังสือเล่มนี้

3.8.1 อิบนุนาศิรุดดีนได้กล่าวไว้ในหนังสือของท่านที่ชื่อ “อัรรอดดูลวาฟิร” และท่านอิบนุอับดุลฮาดิได้กล่าวไว้ใน “อัลอุฎตอ์ตุรริยะฮ์” ว่า ท่านกะมาลุดดีน อิบนุซมละกาณี (เป็นหัวหน้าผู้พิพากษาในมัซฮับชาฟีอี)⁶⁹ ได้เขียนเกี่ยวกับหนังสือ “ร็อฟอ์ลมะลาม”ว่า เป็นบทประพันธ์ของชัยคฺอิมาม อาลิม อัลลามะฮ์เอาฮัด อัลฮาฟิซ อัลมัจญูฮิด อัซซาฮิด อัลอาบิต อัลกุดวะฮ์ อิมามมัลอะอิมมะฮ์.....(นี่คือบทประพันธ์ของชัยคฺผู้อยู่ในสถานะอิมาม ปราชญ์ผู้เป็นเอก เป็นนักจำ ผู้วินิจฉัย ผู้เคร่งครัดอิบาดะฮ์ ผู้เป็นแบบอย่าง และเป็นอิมามของบรรดาอิมามทั้งหลาย.....) ท่านได้กล่าวชื่ออิบนุตุ้ยมียะฮ์หลังจากได้กล่าวคำชื่นชมมากมายด้วยสมญานามที่มีเกียรติ

3.8.2 อิบนุอับดุลฮาดิได้กล่าวว่า “แท้จริงท่านอิมามชะฮะบียุได้ยิน (ได้เรียน) หนังสือเล่มนี้จากผู้ประพันธ์เองหมายถึงได้ยินจากชัยคฺอิบนุตุ้ยมียะฮ์เอง” โดยท่านอิบนุอับดุลฮาดิได้กล่าวว่า “ฉันได้อ่านในตอนท้ายของหนังสือร็อฟอ์ลมะลามด้วยลายมือของท่านชะฮะบียุเองโดยท่านเขียนว่า “ฉัน (ชะฮะบียุ) ได้ยินทั้งหมดของหนังสือเล่มนี้จากผู้ประพันธ์เองคือ ชัยคฺของเรา อัลอิมาม อัลอาลิม อัลอัลลามตุ้ลอะฮัด ชัยคฺอัสลาม มุฟตีฟิร็อก กุดวะตุ้ลอะอิมมะฮ์อัลอะอญะวะบะตุ้ชชะมาน บะฮ์รุลอุลุม อิบัรุลกุรอาน ตะกีฎุดดีน ชัยยิดุ้ลอิบาด อะฮ์มัด อิบนุอับดุลฮาดิมิบินอับดิสลาม อิบนุตุ้ยมียะฮ์ อัลฮัรโรนี ล่านวนแบบนี้ จะไม่มีใครเขียนนอกจากผู้เป็นปราชญ์ระดับสูงเขียนถึงหนังสือระดับสูงของอิมามระดับสูงเท่านั้น

⁶⁹ ในช่วงแรกท่านเป็นผู้รักใคร่กับอิบนุตุ้ยมียะฮ์แต่มาช่วงหลังท่านเป็นหนึ่งในศัตรูของอิบนุตุ้ยมียะฮ์

3.8.3 กอซิมียได้เขียนใน “อัลญุรฮ์วัตตะอดีล”ว่า และหนังสือเล่มหนึ่งที่ทรงคุณค่าในเรื่องนี้คือ หนังสือ ร็อฟอ์ลมะลามอะนีลอะอิมมะตีลอะอิลาม ของชัยคุลอิสลาม ตะกีเยตุดีนอิบนุตัยมียะฮฺ เป็นหนังสือที่ดีมาก ถึงแม้หนังสือเล่มนี้อยู่ไกลถึงเมืองจีนก็ต้องเดินทางไปหา

3.8.4 อับดุลอะซีซบินบาซได้กล่าวถึงสิ่งที่เป็น (อุซุร) ปัจจัยของอุลามาว่า “ดั่งที่อิมามอัลอัลลามะฮฺ ชัยคุลอิสลามอิบนุตัยมียะฮฺได้กล่าวไว้อย่างกว้างขวางในเรื่องดังกล่าวในหนังสือที่ทรงคุณค่าของท่าน “ร็อฟอ์ลมะลามอะนีลอะอิมมะตีลอะอิลาม” ซึ่งท่านได้เขียนไว้ได้ดีและเป็นประโยชน์มาก ท่านได้อธิบายถึงปัจจัยของผู้รู้ที่(มีการวินิจฉัย) คำนึงกับความหมายที่ปรากฏของตัวบท ดังนั้นจึงกลับไปทบทวนจากหนังสือดังกล่าวเพราะมีประโยชน์มากต่อนักศึกษาที่แสวงหาความจริง

3.8.5 อะฎีเยฮฺมุฮัมมัดซาลิม (รอฮีมะฮ์ลอลฮฺ) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ซรัฮฺ บุลูฎุลมะรอม” ว่า ที่เรานั้นมีหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ ร็อฟอ์ลมะลามอะนีลอะอิมมะตีลอะอิลาม ของชัยคุ อิบนุตัยมียะฮฺ เป็นหนังสือที่ฉันคิดว่าไม่มีหนังสือเล่มใดที่เขียนได้ดีเท่าหนังสือเล่มนี้ในเรื่องนี้

3.8.6 อับดุลมุฮซินอับบาด ได้กล่าวใน “ซรัฮฺสุนนอบีตาวูต” ว่า บรรดาผู้รู้ที่นั่นได้เขียนถึงปัจจัย สาเหตุและข้อแตกต่างให้กับปราชญ์ผู้นำแห่งศาสนาเมื่อพบหะดีษที่เศาะฮี้ฮ์ค้านกับทัศนะของปราชญ์บางท่าน ซึ่งหนังสือที่ถือว่าดีที่สุดในเรื่องดังกล่าวนี้คือ หนังสืออันทรงคุณค่าของอิบนุตัยมียะฮฺ ที่ชื่อว่า “ร็อฟอ์ลมะลามอะนีลอะอิมมะตีลอะอิลาม” เพราะในหนังสือดังกล่าวนี้ได้กล่าวถึงการให้เกียรติต่ออุลามาอฺ (อับดุลเราะฮฺมานบินอะฮฺมัดอัลญุมัยซี, 1434:19-20)

และยังมีปวงปราชญ์อีกหลายท่านที่ยกย่องหนังสือเล่มนี้ เช่น ชัยคุอัลบานีย ชัยคุศอลิอฺ อิบนุอุซัยมีน เป็นต้น

3.9 การทำคำอธิบายหนังสือร็อฟอ์ลมะลาม

จากการที่ผู้วิจัยค้นคว้าและตรวจสอบถึงหนังสืออธิบายของหนังสือ “ร็อฟอ์ลมะลาม” นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะ การตะฮฺกีก (ตรวจทาน) และตะฮฺลีก (แก้ไข เพิ่มเติมและอธิบายความ) เช่น การตะฮฺกีกและตะฮฺลีก ของ ท่านอับดุลเราะฮฺมานบินอะฮฺมัด อัลญุมัยซี (عبد الرحمن بن احمد الجمیزی) มีความหนาถึง 320 หน้า

ส่วนการทำคำอธิบายนั้น มีทั้งอธิบายที่เป็นหนังสือ เช่น شرح رسالة رفع الملام عن الاثمة ของชัยคุ ดอกเตอร์ ยูซุฟ บิน มุฮัมมัด บิน อาลี อัลฆุฟัยฎฺ ท่านเป็นสมาชิกสภาอุลามาอฺอาวุโส คณะกรรมการถาวรเพื่อการวิจัยและวินิจฉัยศาสนา แห่งราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบีย

นอกจากนั้นยังมีการอธิบายที่เป็นลักษณะการบรรยาย (محاضرة) และการสอนจากผู้รู้จำนวนมากโดยได้ทำการอธิบายแบบการสอน เช่น

ชัยคุอับดุลมุฮซินบินอับดุลลอลฮฺ อัสซามูล

อุस्ताซ ดอกเตอร์ ซะอบินอับดุลลอฮ์อัลฮุมาดีย์⁷⁰

ชัยค อับดุลการ์ิมบินอับดุลลอฮ์อัลคุดัยร

ชัยค อัลตุสลาม บินมุฮัมมัด อัชชูวัยอิร เป็นการสัมมนาเชิงวิชาการสำหรับนักวิชาการ จัดขึ้นเป็นครั้งที่สอง โดย สาขาของบริษัทอรรอญีฮียะเพื่อการกุศล ณ มัคกะฮุมกุรรอมะฮฺ ช่วงเวลา 12-04-2020⁷¹ และชัยคอับดุลรอซาก บินอับดุลมุฮซิน อัลอับบาด เป็นต้น

3.10 ต้นฉบับหนังสือ

3.10.1 ต้นฉบับเขียนมือ

จากการสืบค้นต้นฉบับเขียนมือนั้นผู้วิจัยได้พบว่าได้มีการรวบรวมต้นฉบับเขียนมือไว้ในกา
รตศุกกี(ตรวจทาน) หนังสือ “รือฟอัลมะลามอนี่ลอะอิมมะดีลอะออลาม” ของท่าน ชัยคอับดุลเราะฮู
มานบินอะหฺมัด อัลฮุมาดีย์ ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรก ปี ฮ.ศ. 1434 - ค.ศ. 2013 สำนักพิมพ์ ดารุ้ลอาศิ
มะฮฺ ณ กรุงริยาฎ ราชอาณาจักรซาอุดีอาราเบีย ท่านได้รวบรวมไว้ 7 ฉบับด้วยกัน ผู้วิจัยจึงได้มา
นำเสนอในงานวิจัยนี้โดยสรุป ดังนี้

3.10.1.1 ฉบับที่หนึ่ง ค้นพบที่ อัลคิซานะฮ์อัลมะลิกียะฮ์⁷² ณ.เมือง ริบาฎ ประเทศ
โมร็อกโค ปัจจุบันชื่อ อัลมักตะบะฮ์ อัลวะฎอนียะฮ์ลิลมัมละกะฮ์อัลมักริบียะฮ์ (หอสมุดแห่งชาติ
โมร็อกโค) และมีอยู่ที่ มหาวิทยาลัยอิสลาม เมืองมดีนะฮ์ หมายเลข 3/2709 ซึ่งฉบับนี้เป็นการเขียน
ด้วยการคัดแบบโมร็อกโค (خط مغربي) ที่บรรจงและงดงาม โดยเขียนตั้งแต่หน้า 138-147 รวม 10
หน้า ตั้งแต่ปี ค.ศ. 850

3.10.1.2 ฉบับที่สอง ค้นพบที่ คิซานะฮ์ มักตะบะฮ์ อิสกูรียาล (Escorial) คลัง
ห้องสมุดอิสกูเรียน ประเทศสเปน และฉบับเดียวกันนี้ มีสำเนาอยู่ที่ มัรกีซมาลิกฟัยศ็อล (king Faisal
Canter) ณ . กรุงริยาฎ หมายเลข 2ฟาอ /1022 จำนวนหน้า 11 หน้า หน้าละ 27 บรรทัด แต่ที่ ศูนย์
คิงไฟซอลนี้ หน้าที่ 5 หายไป ซึ่งไม่ทราบว่า หายตั้งแต่ต้นฉบับหรือเพราะจากการถ่ายสำเนา

3.10.1.3 ฉบับที่สาม ค้นพบที่ ห้องสมุดพิพิธภัณฑ์อิรัก ณ กรุงแบกแดด หมายเลข
หนังสือ : 976 หมายเลขฟิล์ม: 26 มี 29 แผ่น เป็นการระบุหมายเลขสมัยใหม่ โดยการระบุตัวเลข
เฉพาะในทุกๆหน้า รวมทั้งหมด 58 หน้า คัดด้วยการคัดแบบมัชริกียะฮ์⁷³ ถูกคัดลอกไว้เมื่อ ปี ฮ.ศ. 800

3.10.1.4 ฉบับที่สี่ จากสำเนาถ่ายของ มหาลัยอิสลาม เมืองมดีนะฮ์ หมายเลข
1/8752และฉบับนี้มีอยู่ที่ ห้องสมุดอัลฮารอมอันนะบะวีย หมายเลข 80/82 โดยเขียนบนสำเนา

⁷⁰ สืบค้นจากเว็บไซต์ www.alukah.net เมื่อวันที่ 14 ก.พ 64 .เวลา8 :24

⁷¹ สืบค้นจากเว็บไซต์ www.midad.com เมื่อวันที่ 14 ก.พ 64 .เวลา8 : 42

⁷²มีอีกชื่อหนึ่งว่า “ อัลคิซานะฮ์อัลฮุซัยนียะฮ์ ” เป็นห้องสมุดที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของนักค้นคว้าวิจัยทางวิชาการเพราะมีตำราเขียนมือที่
หายากมาก มากกว่า 14000 ฉบับ

⁷³ เป็นการคัดตัวอักษรรูปแบบหนึ่งที่มาจากกลุ่มประเทศตะวันออก เป็นหนึ่งในห้ารูปแบบของการคัดแบบสเปนโมร็อกโค

ดังกล่าวว่า “ คัดด้วยลายมือของชัยคฺ อิบรอฮีม บิน มุฮัมมัด บิน ดุวัยยาน ปี ฮ.ศ. 1307 มีทั้งหมด 15 แผ่น แต่ละแผ่นมี 26 บรรทัด เป็นการคัดที่สวยงามชัดเจนโดยได้เขียนเริ่มต้นว่า

"كتاب رفع الملام عن الإئمة الأعلام لشيخ الاسلام أحمد بن عبد الحلیم بن عبد

السلام بن تیمیة الحرانی قدس الله روحه آمین"

แปลว่า “หนังสือ รื้อฟออัลมะลามอะนีลอะอิมมะตุลอะอลาม ของชัยคฺอิลิฮลาม

อะฮฺหมัด บิน อับดุลฮาติม บิน อับดุลสลาม บินตัยมียะฮฺ อัลฮัรรอเนีย ขอพระองค์

ได้ทรงให้ดวงวิญญาณของเขาสะอาด บริสุทธิ์ อามีน

และเขียนในตอนท้ายว่า “เขียนเสร็จปลายเดือนร่อฎับ ฮ.ศ. 1307

3.10.1.5 จากสำเนาถ่ายของ มหาลัยอิสลาม เมืองมดีนะฮฺ หมายเลข 3/720 ต้นฉบับเดิม อยู่ที่มหาวิทยาลัยนิศอมียะฮฺ ที่ไฮเดอราบาด ประเทศอินเดีย เป็นฉบับที่ตีฉบับหนึ่ง หากแต่ว่า ครึ่งหลังของหนังสือหายไป จึงมี เพียง 9 แผ่น แผ่นละ 25 บรรทัด คาดว่าฉบับนี้ เขียนขึ้น ราวๆ ฮ.ศ. 1100 หรือ 1200

3.10.1.6 จากสำเนาถ่ายของหอสมุดแห่งชาติคิงฟาฮัด ต้นฉบับอยู่ที่ เมืองซักรออ (เมืองที่อยู่ทาง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองรียาฎ ห่างประมาณ 190 กิโลเมตร) มีทั้งหมด 31 แผ่น คัดด้วยลายมือที่สวยงาม ผู้ที่มีความชำนาญให้หน้าหน้ากว่า เขียนประมาณครึ่งหลังของฮิจญเราะฮ์ศักราชที่ 1300

3.10.1.7 ฉบับนี้อยู่ที่ หอจดหมายเหตุห้องสมุดรียาฎ ซาอุดิอาราเบีย หมายเลข86/219 ลงวันที่ 20/3/1392 ฉบับนี้ได้กำกับตัวเลขไว้ทุกหน้า มีทั้งหมด 44 หน้า โดยรวมแล้วเป็นฉบับที่สวยงาม (อับดุลเราะฮมานบินอะหฺหมัดอัลญุมัยฮีย , 1423:29-35)

รูปหนังสือต้นฉบับเขียนมือที่กล่าวมาข้างต้นจะนำไปแสดงไว้ที่ภาคผนวก ง

3.10.2 ต้นฉบับที่ตีพิมพ์

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าพบว่า หนังสือ “รื้อฟออัลมะลามอะนีลอะอิมมะตุลอะอิลิฮลาม” อิบนุตัยมียะฮฺนั้นมีการตีพิมพ์หลายครั้งยากแก่การสรุปจำนวนครั้งที่มีการตีพิมพ์ ดังกล่าวนี้นี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ การให้ความสนใจและการยอมรับของบรรดาผู้รู้ นักศึกษาต่อหนังสือเล่มนี้ แต่ที่สามารถระบุได้โดยสรุปคือประเทศที่มีการตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้ ได้แก่ ประเทศอินเดีย อียิปต์ เยเมน การ์ต้า ซีเรีย และราชอาณาจักรซาอุดิอาราเบีย ซึ่งประเทศเหล่านี้มีการตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้เป็นจำนวนหลายครั้งมากจนไม่สามารถระบุจำนวนได้แต่ส่วนใหญ่ของการตีพิมพ์ก็จะยึดจากหนังสือ “มัญมัวะพะตาวา” (1398, 20/232-290) ที่ชัยคฺอับดุลเราะฮมานบินกอซิมเป็นผู้รวบรวม (ฮ.ศ. 1392)

ชัยคุมฮัมมัด ฮามิด อัลฟิกฮียได้ทำการตีพิมพ์หนังสือ โดยเขียนบนปกว่า *طبعة محققة منقحة* “ฉบับตรวจทานแก้ไขแล้วจากหลายต้นฉบับที่ดี” ซึ่งท่านได้ถ่ายรูปหน้าแรกและหน้าสุดท้ายของต้นฉบับเขียนมือที่ท่านอ้างอิงไว้ที่หน้าปกหนังสือตีพิมพ์ด้วย

และ อัลมัทตบอิลอิสลามีย (สำนักพิมพ์อิสลาม) ที่กรุงเบรุต ได้ทำการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้โดยอยู่ในความรับผิดชอบของชัยคุ ชุฮัยร์ อัชชาวีซ และทางองค์กรหลักเพื่อการวินิจฉัยปัญหา ประเทศซาอุดี อารเบีย ได้นำมาพิมพ์ และได้ระบุว่า “มีการไขปรับปรุงเนื้อหาบางส่วน”

นอกจากนั้นทางสำนักพิมพ์อัสสุนนะฮ์ได้ทำการตีพิมพ์ และได้เขียนไว้ว่า “ผู้ตรวจทานและสอบหะดีษของหนังสือเล่มนี้คือ ท่านมุฮัมมัด अबดุลลอฮ์อฏฏอลีย” ภายใต้ความรับผิดชอบของ ศูนย์สุนนะฮ์เพื่อการวิจัย ซึ่งเป็นฉบับที่ได้ตรวจทานจากต้นฉบับตีพิมพ์หลายฉบับ

3.10.2.1 พิมพ์ครั้งแรก

จากการค้นคว้าประวัติการพิมพ์ของหนังสือ “ร็อฟอุลมะลามอะนีลอะอิมมะตุลอะอูลาม” ผู้วิจัยไม่พบการระบุที่ชัดเจนถึงการพิมพ์ครั้งแรกของหนังสือเล่มนี้หากแต่พบการพิมพ์ที่เป็นที่แพร่หลายและนำมาอ้างอิงอย่างกว้างขวางก็คือฉบับตีพิมพ์ของ สำนักพิมพ์อิสลาม ที่กรุงเบรุต ซึ่งพิมพ์ครั้งที่หนึ่ง ปี ค.ศ. 1383 และครั้งที่สาม ค.ศ. 1390 การพิมพ์ของสำนักพิมพ์นี้อยู่ในการดูแลของ ชัยคุ ชุฮัยร์ อัชชาวีซ ซึ่งเป็นต้นฉบับของการพิมพ์ขององค์กร อรรืออาชะฮ์ อัลอามมะฮ์ ลีอิดารอตต์ลอบูซอ์ลอิมียะฮ์วัลอิฟตาอวัตตะฮ์วัลอิรชาด(สำนักงานใหญ่สำหรับการวิจัยอิสลาม การเผยแผ่และการชี้ นำ) กรุงริยาฎ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ปี ค.ศ. 1413 เป็นฉบับปรับปรุง แก้ไขข้อผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากฉบับของชัยคุ ชุฮัยร์ อัชชาวีซ ซึ่งเป็นการพิมพ์เพื่อแจกจ่ายเป็นวิทยาทานให้นักศึกษาและผู้ที่มีความสนใจ โดยไม่มีการจำหน่าย

3.10.2.2 สำนักพิมพ์

เป็นสำนักพิมพ์ของ “อรรืออาชะฮ์อัลอามมะฮ์” ณ.กรุงริยาฎ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

3.10.2.3 ผู้ตรวจทาน

ฉบับนี้ตรวจทานโดย “อรรืออาชะฮ์อัลอามมะฮ์”

3.10.2.4 ขนาดหนังสือ

หนังสือเล่มนี้มีทั้งหมด 92 หน้า รวมหน้าสารบัญ ถ้าไม่รวมหน้าสารบัญมี 89 หน้า

3.10.2.5 จำนวนครั้งที่ตีพิมพ์

สำหรับฉบับของอรรืออาชะฮ์อัลอามมะฮ์นั้น ตีพิมพ์ครั้งเดียว

ดังนั้นการอ้างอิงข้อความอันใดที่อยู่ในหนังสือ “ร็อฟอุลมะลามอะนีลอะอิมมะตุลอะอูลาม” นั้นผู้วิจัยจะยึดฉบับของ “อรรืออาชะฮ์ อัลอามมะฮ์” ตีพิมพ์ ฮ.ศ. 1413

3.11 แนวคิดเกี่ยวกับความเห็นต่างของอิบนุตัยมียะฮฺ

อิบนุตัยมียะฮฺมีทัศนะว่า ความเห็นต่างทางหลักการในภาคปฏิบัตินั้นเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นได้ ดังที่ท่านนำเสนอปัจจัยและสาเหตุที่ทำให้เกิดความเห็นต่างในหนังสือเล่มนี้ ท่านเห็นว่าความเห็นต่างที่เกิดจากปัจจัยและข้อจำกัดทางวิชาการของผู้รู้นั้นไม่ควรได้รับการตำหนิ ท่านได้กล่าวไว้ในตอนต้นของหนังสือ” ร็อฟอัลมะลามะอะนีละอะอิมมะดีลอิฮลาม” ถึงจุดยืนของท่านที่มีต่อปวงปราชญ์ว่า”ดังที่กูรอานได้กล่าวไว้ จำเป็นที่มุสลิมจะต้องให้ความรักต่อบรรดาผู้ศรัทธาโดยเฉพาะบรรดาปวงปราชญ์ หลังจากที่เขาทิ้งหลายได้ให้ความรักต่ออัลลอฮฺและเราะสูลของพระองค์ บรรดาปวงปราชญ์คือทายาทของบรรดานบีที่อัลลอฮฺเปรียบพวกเขาเสมือนหนึ่งดวงดาวที่ส่องแสงสว่างในยามกลางคืนที่มีมืดมิดทั้งทางบกและทางทะเล ปวงมุสลิมมีความเห็นเป็นเอกฉันท์เกี่ยวกับการชี้ทางนำและการให้ความรู้ของพวกเขา ในขณะที่ทุกๆประชาชาติก่อนหน้านี้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้นผู้รู้ของพวกเขาคือคนเลวของพวกเขา สำหรับมุสลิมผู้รู้ของพวกเขาคือ คนดีของพวกเขา เพราะบรรดาผู้รู้คือตัวแทนของท่านนบีแห่งประชาชาตินี้” ท่านได้กล่าวไว้อีกตอนหนึ่งว่า “โปรดทราบเถิด ไม่มีปราชญ์เรื่องนามที่เป็นที่ยอมรับ ท่านใดเจตนาฝ่าฝืนสุนนะฮฺของท่านนบีไม่ว่าจะประเด้นใดก็ตาม พวกเขาเหล่านั้นมีความเชื่อตรงกันว่าจำเป็นต้องปฏิบัติตามท่านนบีส่วนคนอื่นนอกจากท่านนบีนั้นจะถูกตอรับหรือปฏิเสธก็ได้ ดังนั้นหากพบคำว่ามีทัศนะของปราชญ์ท่านใดค้านกับตัวบทหะดีษที่เศาะฮี้ฮฺ (ถูกต้อง) ย่อมหมายความว่าผู้รู้ท่านนั้นต้องมีปัจจัยและสาเหตุที่ต้องทำเช่นนั้น” (อิบนุตัยมียะฮฺ,1434:57-59)

จากแนวคิดดังกล่าว ท่านจึงหาข้อแก้ต่างให้กับปวงปราชญ์และปกป้องเกียรติของเขาเหล่านั้น โดยชี้ให้เห็นว่าเขาเหล่านั้นมิได้มีเจตนาที่จะฝ่าฝืนคำสั่งของท่านนบีหากแต่ได้ใช้ความพยายามอย่างถึงที่สุดในการที่จะปฏิบัติตาม ท่านจึงได้รวบรวมปัจจัยและสาเหตุของการเห็นต่างไว้ในหนังสือเล่มนี้โดยท่านกล่าวถึงปัจจัยใหญ่ 3 ประการที่มาจากสาเหตุ 10 ประการที่ทำให้เกิดการเห็นต่าง ดังจะกล่าวรายละเอียดต่อไปนี้

3.11.1 ปัจจัย 3 ประการที่ทำให้เกิดการเห็นต่าง

3.11.1.1 ปัจจัยที่ 1 ไม่เชื่อว่าเป็นคำพูดของท่านนบี ﷺ

สำหรับปัจจัยที่ 1 อิบนุตัยมียะฮฺได้กล่าวถึงสาเหตุทั้งหมด 5 ประการดังนี้

- 1) ไม่ได้รับหะดีษ
- 2) ได้รับหะดีษแต่ไม่เชื่อมั่นในสถานะของหะดีษ
- 3) เชื่อว่าหะดีษนั้นอ่อน
- 4) ตั้งเงื่อนไขเพิ่มเติมในการรับหะดีษที่มีผู้รายงานคนเดียวที่เที่ยงธรรม (อัลอัดล)

และมีความจำดี (อัลฮาฟิศ) (หะดัษฆอริบ)⁷⁴

⁷⁴ คือ หะดีษที่มีผู้รายงานคนเดียว ในทุกระดับชั้นของการรายงานหรือบางระดับชั้น (มะฮฺมุุด ฎะฮฺฮาน , 1431 : 38)

5) ลืมหะดีษ

วิเคราะห์ปัจจัย

อิบนุตุ้มมียะฮฺเชื่อว่า การที่ปราชญ์มิได้ปฏิบัติตามหะดีษนั้นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งคือ เพราะปราชญ์ท่านนั้นไม่เชื่อว่าเป็นคำพูดของท่านนบีเมื่อไม่เชื่อว่าเป็นคำพูดของท่านนบีก็ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติ และไม่ถือว่าเป็นความผิด ส่วนสาเหตุที่ทำให้ไม่เชื่อว่าเป็นคำพูดของท่านนบี คือ 1) เพราะปราชญ์ท่านนั้นไม่ได้รับหะดีษ 2) ได้รับหะดีษแต่ไม่เชื่อมั่นในสถานะของหะดีษ 3) เชื่อว่าหะดีษนั้นอ่อน 4) มีการตั้งเงื่อนไขเพิ่มเติมในการรับหะดีษที่น่าเชื่อถือแต่มีผู้รายงานเพียงคนเดียวซึ่งเป็นเงื่อนไขที่มีได้เป็นที่ยอมรับของปราชญ์ท่านอื่น 5) ปราชญ์ท่านนั้นเคยได้รับหะดีษแล้วแต่ลืม

3.11.1.2 ปัจจัยที่ 2 ไม่เชื่อว่าเป็นจุดประสงค์จากคำพูดของท่านนบี ﷺ

สำหรับปัจจัยที่ 2 อิบนุตุ้มมียะฮฺได้กล่าวถึงสาเหตุ 3 ประการ คือ

- 1) ไม่รู้จักมุ่งหมายของหะดีษ
- 2) เชื่อว่าไม่ใช่จุดมุ่งหมายที่ถูกต้องของหะดีษ
- 3) ขัดแย้งกันกันในจุดมุ่งหมายของหะดีษ (จากหะดีษบทอื่น) เช่นการขัดแย้งกันระหว่างหะดีษอาม(กล่าวกว้างๆ) กับหะดีษคอส (กล่าวแบบเจาะจง) หรือ หะดีษมุฏลัก (ครอบคลุมหน่วยย่อย) กับหะดีษมุกออยัด (เจาะจงเฉพาะหน่วย ชนิด หรือประเภท) เป็นต้น

วิเคราะห์ปัจจัย

การที่ปราชญ์ปฏิบัติค้ำกับหะดีษเศาะฮียันั้น เพราะไม่เชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นจุดประสงค์แท้จริงจากคำพูดของท่านนบีจึงตีความไปอีกนัยหนึ่ง และปฏิบัติตามนัยนั้น เช่นกรณีเหตุการณ์ “บะนี กุรอยซะฮะฮฺ” ส่วนสาเหตุของอุปสรรคที่ 2 คือ 1) ไม่รู้จักมุ่งหมายที่แท้จริงของหะดีษ 2) เชื่อว่าไม่ใช่จุดมุ่งหมายของหะดีษ 3) มีการขัดแย้งกันในจุดมุ่งหมายของหะดีษ เพราะบางประเด็นมีหะดีษกล่าวถึงหลายบท แต่ละบทสื่อความหมายต่างกัน เช่นบางหะดีษสื่อความหมายกว้าง บางหะดีษสื่อความหมายเฉพาะ บางหะดีษสื่อความหมายครอบคลุม บางหะดีษสื่อความหมายเจาะจง เป็นต้น

3.11.1.3 ปัจจัยที่ 3 เชื่อว่าหลักการนั้นถูกยกเลิก

ปัจจัยที่ 3 อิบนุตุ้มมียะฮฺได้กล่าวถึงสาเหตุ 2 ประการดังนี้

- 1) มีสิ่งบ่งชี้ว่าหะดีษนั้นอ่อน ถูกยกเลิกหรือต้องตีความ

2) มีทัศนคติที่แตกต่างกันในการพิจารณาเรื่องการค้ำกันของตัวบท เช่น การที่ชาว กุพะฮมีทัศนคติว่าหากหะดีษเศาะฮี้ฮ์ค้ำกับความหมายที่ปรากฏ (ظاهر) ของอัลกรุอาน หะดีษนั้นจะไม่ถูกยอมรับ ซึ่งต่างจากทัศนคติของปราชญ์ท่านอื่น

วิเคราะห์ปัจจัย

ปัจจัยสุดท้ายที่อิบนุตัยมียะฮ์เชื่อว่าเป็นสาเหตุของการที่ปราชญ์ไม่ปฏิบัติตามหะดีษที่เศาะฮี้ฮ์คือ เขาเชื่อว่าหลักการนั้นถูกยกเลิกเพราะมีสาเหตุดังนี้ 1) มีสิ่งบ่งชี้ว่าหะดีษนั้นอ่อน ถูกยกเลิกหรือต้องตีความ ด้วย อายะฮ์อัลกรุอาน หะดีษบทอื่นหรือ อิจญมาอ (มติปวงปราชญ์) 2) ปราชญ์มีทัศนคติที่ต่างกันเมื่อมีการขัดแย้งหรือค้ำกันของตัวบท เช่น ปราชญ์บางท่านไม่ได้มองว่าเป็นการค้ำกันของตัวบท ส่วนอีกท่านมองว่าเป็นการค้ำกัน หรือ ปราชญ์มีกฎเกณฑ์ของการหาบทสรุปต่างกันเมื่อตัวบทค้ำกัน เช่น ปราชญ์ชาวกุพะฮมีทัศนคติว่าถ้าหะดีษเศาะฮี้ฮ์ค้ำกับความหมายที่ปรากฏ (ซอฮีร์) ของอัลกรุอานให้ปฏิบัติตามอัลกรุอาน เป็นต้น

ต่อไปนี้ผู้วิจัยจะนำสาเหตุทั้ง 10 ประการมาอธิบายเพิ่มเติมพร้อมยกตัวอย่างประกอบเพื่อจะให้เห็นสาเหตุของการเห็นต่างได้ชัดเจนยิ่งขึ้นดังที่อิมามฮุสัยนียะฮ์ได้กล่าวไว้

3.11.2 สาเหตุ 10 ประการที่ทำให้เกิดการเห็นต่าง (ของปราชญ์)

3.11.2.1 ไม่ได้รับหะดีษ

ข้ออธิบาย เมื่อปราชญ์ท่านนั้นไม่ได้รับหะดีษทำให้ไม่รู้ถึงหลักการที่เกิดขึ้นจากหะดีษนั้น จึงส่งผลให้ไม่ได้ปฏิบัติตามหะดีษ ปราชญ์จึงใช้หลักการอื่นประกอบคำวินิจฉัย เช่น

1) ยึดตามซอฮิร (ความหมายตรงหรือความหมายที่ปรากฏ) ของอายะฮ์อัลกรุอานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่วินิจฉัย

2) ยึดตามซอฮิร (ความหมายตรงหรือความหมายที่ปรากฏ) ของและอัลหะดีษที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่วินิจฉัย

3) ใช้หลักกียาส (การเทียบเคียง)

4) ใช้หลัก อิศติศฮาบ (ยึดถือตามสภาพเดิม)

อิมามฮุสัยนียะฮ์ได้นำเสนอตัวอย่างของการที่ปราชญ์ไม่ได้รับหะดีษจึงตัดสินใจไปตามความรู้เดิมที่มี ดังนี้

((ما أخرجه البيهقي في (سننه) 76/1 من طريق ابن أبي حاتم- وهو في الجرح والتعديل (31/1)- عن أحمد بن عبد الرحمن بن وهب قال : سمعت عمي يقول : سمعت مالكا يسأل عن تحليل أصابع الرجلين في الوضوء فقال : ليس ذلك على الناس . قال : فتركته حتى خف الناس . فقلت له : يا أبا عبد الله سمعتك تفتي في مسألة تحليل أصابع الرجلين زعمت أن ليس ذلك على الناس . وعندنا ذلك سنة . فقال وما هي ؟ فقلت : ثنا الليث بن سعد وابن لهيعة وعمرو بن الحارث عن زيد بن عمرو المعافري عن أبي عبد الرحمن الحبلي عن المستورد بن شداد القرشي قال : رأيت رسول الله يدلك بخصره ما بين أصابع رجليه . فقال إن هذا حديث حسن وما سمعت به قط إلا الساعة . ثم سمعته يسأل بعد ذلك وأمر بتحليل الأصابع))

แปลว่า “บัยฮะกียะฮ์ได้รายงานในซุนันของท่านเล่ม 1 หน้า 76 จากอิมามฮุสัยนียะฮ์ (อยู่ในอัลญะฮัรอะฮ์อะดีละ เล่ม 1/31) “จากอะฮ์มัด บินฮุสัยนียะฮ์ บินฮุสัยนียะฮ์ กล่าว ว่า: ฉันได้ยินคุณอาของฉันได้กล่าวว่า: ฉันได้ยินท่าน มาลิกญุฎามเกี่ยวกับการสาบนิ้วเท้าทั้งสองในการอาบน้ำละหมาด ท่านกล่าว (ตอบ) ว่า:ไม่จำเป็นต้องทำ เขา(คุณอา) ได้กล่าวว่า “ฉันได้ทิ้งช่วงเวลาจนคนเบาบางลง” ฉันจึงกล่าวกับเขา (อิมามมา

ลิก) ว่า: โอ้ท่านอะบูอับดุลลาฮฺ ฉันได้ยินท่านตอบคำถามในเรื่องการสาងนัว้เท้าในการอาบน้ำละหมาด โดยท่านตอบว่า “ไม่จำเป็นต้องทำ” แต่สำหรับฉันมีสุนนะฮฺ (ในเรื่องดังกล่าว) ท่านจึงถามว่า สุนนะฮฺอะไร? ฉันตอบว่า ลัยซิบินชะฮัด, อิบดุลอะฮฺฮะฮฺ และอัมรฺบิณฮาริสได้เล่าให้ฉันฟังจากยะซีดบินอัมรฺอัลมะอาฟิรียจากออบีอับดุลเราะฮฺมานอัลฮุบรีย จากท่านมุสตาไรดบิน ซัดดาต อัลกุรอซีเย กล่าวว่: ฉันเห็นท่านร่อซูลุลลอฮฺสาងนัว้เท้าของท่านด้วยนัว้ก้อย เขา (อิมามมาลิก) ได้กล่าวว่า นี่คืหะดีษที่ดี ฉันไม่เคยได้ยินหะดีษบทนี้เลยนอกจากขณะนี้ ต่อมาฉันได้ยินเขา (อิมามมาลิก) ถูกถาม (เรื่องดังกล่าว) หลังจากนั้น ท่านใช้ให้ทำการสาងนัว้”

จะเห็นได้ว่า ท่านอิมามมาลิกนั้นตอนแรกที่ท่านตอบคำถามผู้ที่มาถามถึงการสาងนัว้ในการอาบน้ำละหมาด ท่านตอบว่า ไม่จำเป็นต้องทำ หรือไม่มีใครทำกันเยี่ยงนั้น ก็เพราะว่า ท่านไม่ได้รับหะดีษเกี่ยวกับการสาងนัว้ในการอาบน้ำละหมาด แต่เมื่อมีผู้อื่นนำหะดีษมาให้ท่านถึงแม้ว่าผู้ที่นำหะดีษมานั้นสถานะจะต่ำกว่าท่านก็ตาม ท่านก็ไม่ปฏิเสธและพร้อมจะรับ เพียงแค่ต้องการความชัดเจนของหะดีษ ท่านจึงถามว่า “สุนนะฮฺอะไร?” เมื่อได้รับคำตอบ ท่านได้แสดงให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ใจในการเผยแผ่ความรู้ของท่านโดยกล่าวว่า “ฉันไม่เคยได้ยินหะดีษนี้มาก่อนเลย นี่เป็นหะดีษที่ดี นี่คืตัวอย่างของการถ่อมตนและการยอมรับความจริง ความถูกต้องและพร้อมจะเปลี่ยนเมื่อรู้ว่าสิ่งที่ตนเองเคยรู้ เข้าใจหรือเคยตอบไปแล้วค้ำต่อสุนนะฮฺของท่านนบีโดยเห็นจากที่ผู้รายงานได้กล่าวว่า หลังจากนั้นท่านอิมามมาลิกเมื่อถูกถามในประเด็นเดิม ท่านตอบต่างจากที่ท่านตอบในครั้งแรก โดยท่านใช้ให้ทำการสาងนัว้ซึ่งก็สอดคล้องกับสุนนะฮฺของท่านนบี

ดังนั้นผลของการที่ไม่ได้รับหะดีษจึงทำให้ปราชญ์ใช้หลักการอื่นในการวินิจฉัยดังตัวอย่างต่อไปนี้

ก) ยึดตามซอฮิร (ความหมายตรงๆหรือความหมายที่ปรากฏ) ของอายะฮฺอัลกรุอานเช่น การวินิจฉัยของท่าน **سعيد بن المسيب** (ชะฮีดบินมุฮัยยิบ)⁷⁵ ในกรณีหญิงที่ถูกหย่าสามครั้งแล้วหากนางจะกลับไปคืนดีกับสามีเดิม ก็เพียงแต่งงานกับสามีคนใหม่โดยไม่จำเป็นต้องร่วมหลับนอน(มีเพศสัมพันธ์)กับสามีใหม่ก่อน เพราะทัศนะของท่านชะฮีดนั้น เพียงทำการนิกะฮฺก็ถือว่าสามารถกลับคืนดีกับสามีเก่าได้แล้วโดยยึดตัวบทอัลกรุอานที่ว่า

﴿حَتَّىٰ تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرُهُ﴾ (البقرة: 230)

ความว่ “จนกว่านางจะแต่งงานกับสามีอื่นจากเขา” (อัลบะกอเราะฮฺ: 230)

⁷⁵ คื อะบูมุฮัมมัด ชะฮีดบินมุฮัยยิบ บินฮุสนบินอะบิวะฮับบินอัมรฺอัลมัคซุมียอัลกุรอซีเย ตาบีอิน เป็น1ใน7ของปราชญ์ทางด้านนิติศาสตร์อิสลามแห่งเมืองมดีนะฮฺ เสียชีวิตเมื่อ ฮ.ศ. 94 สืบค้นจาก marefa.org เมื่อวันที่ 27 ต.ค. 2564

แต่ในทัศนะของท่านนี้ค้านกับหะดีษของท่านนบีที่บันทึกโดยอัลบุคอรีย์ว่า
 ((أَنَّ امْرَأَةً رَفَاعَةَ الْفُرْطَيِّ جَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ رَفَاعَةَ طَلَّقَنِي فَبَتَّ طَلَاقِي، وَإِنِّي نَكَحْتُ بَعْدَهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الرَّبِيعِ الْفُرْطَيِّ، وَإِنَّمَا مَعَهُ مِثْلُ الْهُدْبَةِ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَعَلَّكَ تُرِيدِينَ أَنْ تُرْجِعِي إِلَى رَفَاعَةَ؟ لَا، حَتَّى يَذُوقَ عُسَيْلَتِكَ وَتَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ.))

“แท้จริงภรรยาของท่านริฟาอะฮ์อัลกุรอซีได้มาหาท่านนบีและนางได้กล่าวแก่ท่านนบีว่า โอ้ท่านร่อซูล์ล่อ ออก แท้จริง ริฟาอะฮ์นั้นได้หย่าฉันขาดแล้ว(สามฏอลีก) และฉันได้แต่งงานใหม่กับท่านอับดุลเราะฮมานบิน ซะบิร อัลกุรอซี ซึ่งเขานั่นอ่อนเหมือนเศษผ้า(ไม่สามารถให้ความสุขทางเพศได้) ท่านเราะฮ์ลุจึงได้ถามว่า เธอต้องการกลับไปคืนดีกับริฟาอะฮ์ไหม? แล้วท่านก็บอกว่า ยังไม่ได้ จนกว่าเธอและเขาจะลิ้มรสน้ำผึ้งของกันและกันก่อน (ได้มีเพศสัมพันธ์กันก่อน)” (อัลบุคอรีย์ : 5260)

หะดีษบทนี้ทำให้เราทราบว่า หากผู้หญิงที่ถูกหย่าเป็นครั้งที่สามแล้ว ถ้าหากนางอยากจะกลับมาอยู่กับสามีคนเดิม นางจะต้องแต่งงานกับสามีอื่นจากเขา และจะต้องร่วมหลับนอน มีเพศสัมพันธ์กันเสียก่อน เพียงแค่การแต่งงานอย่างเดียวไม่ได้ ดังนั้นทัศนะของท่านซะอีดบินมุซัยยิบนั้นค้านกับหะดีษที่เศาะฮิฮ์ ซึ่งเป็นไปได้ว่า เขาไม่ทราบหะดีษบทนี้

อิบนุมุชอริรได้กล่าวว่า “ทัศนะนี้ (ของท่านอิบนุมุซัยยิบ) เราไม่เห็นว่าจะมีใครเห็นด้วยนอกจากเคาะวาริฎกลุ่มหนึ่งเท่านั้น และเป็นไปได้ว่าเขาไม่ได้รับหะดีษนี้ เขาจึงยึดความหมายตรงหรือความหมายที่ปรากฏของอัลกุรอาน (อับดุลเราะฮมานบินอะหมัดอัญญุมัยซีฮ์, 1423:66)

ข) ยึดตามซอฮิร (ความหมายตรงหรือความหมายที่ปรากฏ) ของหะดีษบทอื่น ตัวอย่างของประเด็นนี้คือ ท่านซัยดบินซาบิตได้มีความเห็นว่า ผู้ที่มาทำฮัจญ์นั้น ถ้าจะออกจากมักกะฮ์จำเป็นจะต้อง ฎอวาฟอะดาอ(ฎอวาฟอำลา) เสียก่อนซึ่งรวมถึงสตรีที่มีประจำเดือนด้วย โดยท่านยึดหะดีษของท่านฎอวุส จากอิบนุอับบาส ได้กล่าวว่า

((كَانَ النَّاسُ يَنْصَرِفُونَ فِي كُلِّ وَجْهَةٍ ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يَنْفِرَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ حَتَّى يَكُونَ آخَرَ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ)) (مسلم 1327)

ความว่า “ผู้คนที่หลาย(ผู้ที่มาทำฮัจญ์) ได้เดินทางกลับกันทุกทิศทาง (หมายถึงกลับโดยไม่ได้ฎอวาฟอำลา) ท่าน นบีจึงกล่าวว่า “คนหนึ่งคนใดในหมู่พวกท่านอย่าเพิ่งเดินทางกลับจนกว่าจะฎอวาฟอำลาเสียก่อน” (มุสลิม :1327)

จากหะดีษบทนี้ครอบคลุมทุกคนที่มาทำฮัจญ์ซึ่งถ้าจะเดินทางออกจากมักกะฮฮัจญ์จำเป็นต้องควาพ้อลาเสียก่อนโดยไม่มีกรยกเว้นแม้สตรีที่มีประจำเดือน เพราะหะดีษนี้ไม่ได้บอกถึงบุคคลที่ได้รับการยกเว้น ท่านซัยดุบีนซาบิตได้ยึดถือตามความหมายที่ปรากฏของหะดีษนี้หะดีษนี้

ทัศนะนี้ค้านกับตัวบทหะดีษอีกบทหนึ่งที่ผ่อนปรนสำหรับสตรีที่มีประจำเดือนไม่ต้องควาพ้อลากรณีนางได้ควาพ้อฟาฎะฮฮ (ควาพ้อฮัจญ์) แล้วตั้งหะดีษท่านหญิง อาอิชะฮฮ บันทีกโดยอัลบุคอรี (1757) มุสลิม (1211)

((قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِذَا قَد كَانَتْ أَفَاضَتْ وَطَافَتْ بِالْبَيْتِ، ثُمَّ حَاضَتْ بَعْدَ الْإِفَاضَةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: فَلْتَنْفِرْ))

ความว่า “ฉัน(ท่านหญิงอาอิชะฮฮ)ได้กล่าวว่า : โอ้ท่านร่อซูลลุลลอฮ ﷺ แท้จริงนางได้ควาพ้อฟาฎะฮฮแล้ว ต่อมานางก็มีประจำเดือน ท่านเราะฮ์ลุจิงกล่าววว่า ถ้าเช่นนั้นก็ให้นางกลับได้” (อัลบุคอรี :1751, มุสลิม: 1211)

ค) ใช้หลักกียาส (การเทียบเคียง)

หลักการกียาส (เทียบเคียง) ถือเป็นหลักการหนึ่งในการวินิจฉัยปัญหาศาสนาในกรณีที่ไม่ได้รับหะดีษ ดังเช่น ท่านอะนัสบินมาลิกได้ตัดสินว่าคนที่กำลังครองอิสรอมนั้นอนุญาตให้กินกะฮฮได้ โดยท่านเทียบเคียงกับการซื้อขายดังหะดีษ अबْدُلُوهُ بِنِ مُمْسَكَةٍ بِبِنِ مُمْسَكَةٍ บินอะบีบักรีน

((سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ نِكَاحِ الْمُحْرِمِ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ، هَلْ هُوَ إِلَّا كَالْبَيْعِ.؟)) (رواه الطحاوی فی شرح معانی الآثار: 273/2)

ความว่า “ฉันได้ถามท่านอะนัสบินมาลิกถึงการนิกะฮฮของผู้ที่ครองอิสรอม ท่านตอบว่า ไม่เป็นไร มันก็เหมือนการซื้อขายมิใช่หรือ? (หมายถึงการซื้อขายอนุญาตสำหรับผู้ครองอิสรอม การนิกะฮฮก็เช่นกัน)” (บันทึกโดย อัญญาฮาวิ ในซัรฮมะอานี อัลอาฮาร : 2/273)

โดยความเป็นจริงแล้วเรื่องนี้มีหะดีษที่ระบุห้ามไว้แต่ท่านอะนัสไม่ทราบจึงทำให้ท่านใช้หลักเทียบเคียงในการตัดสิน หะดีษที่ระบุห้ามคือ

((وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا يَنْكِحُ الْمُحْرِمُ، وَلَا يُنْكَحُ، وَلَا يَخْطُبُ)) (رواه مُسْلِمٌ: 1409)

ความว่า “จากท่านอุสมานบินอัฟฟาน แท้จริงท่านเราะสูลได้กล่าวว่า “แท้จริง ผู้ที่ครองอิสรอมนั้นไม่อนุญาตให้กินกะฮฺ หรือทำการนิกะฮฺให้แก่ผู้อื่นและไม่อนุญาตให้สูขอ” (มุสลิม 1409)

เมื่อท่านอะนัสไม่ทราบถึงหะดีษบทนี้ท่านจึงใช้หลักการกียาสแทน

ง) ใช้หลัก อิสติศฮาบ (หลักการยึดถือสภาพเดิม)

อัลอิสติศฮาบ (การยึดตามสภาพเดิม) หมายถึง การยึดถือตามหลักเดิม เมื่อไม่มีหลักฐานเป็นอย่างอื่น หรือไม่มีหลักฐานเปลี่ยนจากสภาพดังกล่าว เช่น หลักเดิมของสิ่งต่าง ๆ นั้นสะอาด จนกว่าจะมีหลักฐานเปลี่ยนเป็นอื่น หรือ ผู้ที่มีน้ำละหมาดแล้วสงสัยว่า เสียน้ำละหมาด ให้ยึดตามสภาพเดิม คือ ยังมีน้ำละหมาด โดยใช้หลักที่ว่า “การสงสัยนั้นไม่สามารถยกเลิกสิ่งที่มั่นใจได้” เป็นต้น (มุฮัมมัด อัลฮะซัน อัลดะเดา อัชชังกีฎีย, 1429 : 108)

กรณีที่ท่านอิมามมาลิกปฏิเสธการถือศีลอด 6 วันของเดือนเชาวาลหลังจากเดือนรอมฎอนตามที่ตั้งที่ท่านกล่าวไว้ในมุวัฏฏาะ (1/311) ว่า

((قال يحيى وسمعت مالك يقول في صيام ستة ايام بعد الفطر من رمضان: إنه لم ير أحدا من أهل العلم والفقهاء يصومها ولم يبلغني ذلك عن أحد من السلف وإن أهل العلم يكرهون ذلك ويخافون بدعته)) (الموطأ 1/311)

แปลว่า “ท่านยะฮฺยาได้กล่าวว่า: “ฉันได้ยินท่านมาลิกได้กล่าวเกี่ยวกับการถือศีลอดหกวันหลังวันอีดฟิฏรจากเดือนรอมฎอนว่า เขา (อิมามมาลิก) ไม่เห็นผู้รู้ และผู้ที่มีความเข้าใจในศาสนาคนใดถือศีลอดดังกล่าว และไม่มีข้อมูลมาถึงฉันเลยว่ามีสลัฟคนใดกระทำได้ดังกล่าว และแท้จริงผู้รู้รังเกียจและกลัวว่าการกระทำดังกล่าวจะเป็นบิดอะฮฺ (อุตริกรรมในศาสนา)”

1/225) ว่า

ابن رشد (อิบน์รุชด์)⁷⁶ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *بداية المجتهد* (บิดายะตุ้ลมุญตะฮิด

((وأما الست من شوال فإنه ثبت أن رسول الله قال: من صام رمضان ثم أتبعه ستا من شوال كان كصيام الدهر إلا مالك كره ذلك إما مخافة أن يلحق الناس برمضان مالميس في رمضان إما لأنه لم يبلغه الحديث أو لم يصح عنده وهو أظهر))

⁷⁶ คือ อะบูละวะลีด มุฮัมมัดบินอะฮฺมัดบินมุฮัมมัดบินอะหมัดบินอะฮฺมัดบินรุชด์ เป็นที่รู้จักด้วยชื่อ อิบน์รุชด์ เป็นนักปราชญา แพทย์ นักดาราศาสตร์ และนักนิติศาสตร์อิสลาม ชาวสเปน เจ้าของบทประพันธ์มากมาย เช่น หนังสือ บิดายะตุ้ลมุญตะฮิดวะนิฮายะตุ้ลมุญตะฮิด เสียชีวิต ฮ.ศ. 595 (อ็ชชะอะบีย,1427: 15/426)

แปลว่า “สำหรับหกวันของเดือนเขาวาลนั้น แท้จริงได้ปรากฏชัดเจนว่า ท่านเราะสุล ได้กล่าวว่า “ผู้ใดถือศีลอดในเดือนรอมฎอนแล้วเขาถือศีลอดต่ออีกหกวันของเดือนเขาวาล เท่ากับเขาได้ถือศีลอดทั้งปี นอกจากท่านอิมามมาลิกเท่านั้นที่รังเกียจ (การกระทำดังกล่าว) บางทีอาจเพราะเขากล่าวว่าผู้คนที่เอาจวันที่ไม่ใช่รอมฎอนเข้าไปอยู่ในเดือนรอมฎอน หรืออาจเป็นเพราะว่าเขาไม่ได้รับหะดีษบทนี้หรือเพราะหะดีษนั้นไม่ถูกต้องตามที่ศนะของท่าน ประเด็นหลังนี้น่าจะชัดเจนกว่า

ที่กล่าวมาคือตัวอย่างบางส่วนของทั้ง 4 หัวข้อคือ ก) ยึดตามซอฮิร (ความหมายตรงหรือความหมายที่ปรากฏ) ของอายะฮ์อัลกุรอาน ข) ยึดตามซอฮิร (ความหมายตรงหรือความหมายที่ปรากฏ) ของอัลหะดีษ ค) ใช้หลักกีياس (การเทียบเคียง) ง) ใช้หลัก อิศติศฮาบ (ยึดถือตามสภาพเดิม) เพื่อให้เห็นถึงสาเหตุที่ทำให้ปราชญ์วินิจฉัยปัญหาต่างไปจากหะดีษของท่านนบีเพราะไม่ได้รับหะดีษ โดยความเป็นจริงแล้วยังมีตัวอย่างในลักษณะนี้อีกมากที่ไม่ได้นำมากล่าวในงานวิจัยนี้

อาจเกิดข้อสงสัยว่า บรรดาปวงปราชญ์นั้นเป็นไปได้หรือที่หะดีษจะไปไม่ถึงพวกเขาทั้งๆที่เขาเหล่านั้นมีความรู้มากมายและเป็นระดับปราชญ์ผู้เปี่ยมล้นด้วยความรู้ บางท่านเป็นถึงเศาะฮาบะฮ์ที่ใกล้ชิดกับท่านนบี คำตอบ คือ เป็นไปได้ ท่านอิบนุตัยมียะฮ์ได้กล่าวไว้ในหนังสือเล่มนี้ของท่านว่า

“สาเหตุที่ (ไม่ได้รับหะดีษ) คือสาเหตุหลักที่ทำให้ทัศนะต่างๆของสลัฟค่านหรือต่างจากหะดีษบางบทของท่านนบีที่เป็นเช่นนี้เพราะ เป็นไปไม่ได้ที่จะมีใครรอบรู้หะดีษของท่านนบีทั้งหมด บางครั้งท่านนบีพูด ตัดสิน หรือกระทำการหนึ่งสิ่งใด ผู้ที่ได้ยิน หรือได้เห็นก็คือผู้ที่อยู่ร่วมกับท่านนบีซึ่งเขาเหล่านั้นได้ถ่ายทอดสิ่งที่ได้รับรู้จากท่านนบีไปยังบุคคลอื่น (ซึ่งเป็นไปไม่ได้ที่จะบอกได้ทุกคน) ดังนั้นความรู้ดังกล่าวก็ไปถึงยังบางคนที่ยัลลอฮ์ประสงค์ไม่ว่าจะเป็นเศาะฮาบะฮ์ ตาบีอิน หรือบุคคลหลังจากนั้น” (อิบนุตัยมียะฮ์, 1413 : 9-10)

การไม่รู้หะดีษนี้เกิดขึ้นได้แม้กระทั่งกับบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับท่านเราะสุล ﷺ และอยู่ในสถานะที่สูงส่ง อย่างเช่น ออบูบักร อัศศิদ্ดีก ท่านอุมันบินคืออูฐเฒ่าเป็นต้น

ตัวอย่างกรณีของท่านออบูบักรอัศศิদ্ดีกไม่ทราบหะดีษเกี่ยวกับส่วนได้มรดกของย่า ยาย เมื่อท่านถูกถามเกี่ยวกับส่วนได้ของย่า ยาย ท่านตอบว่า “ไม่มีระบุในอัลกุรอาน และฉันก็ไม่ทราบเรื่องนี้จากสุนนะฮ์เลย แต่ท่านก็บอกว่า ฉันจะไปถามคนอื่น เมื่อท่านไปถาม ท่านมุฮัมมัดเราะฮ์บิซซุบะฮ์และมุฮัมมัดบิซซุบะฮ์ ได้ยืนยันว่า ท่านนบีแบ่งให้นางหนึ่งในหก ของมรดก (อะบูดาหวูด : 2894 , อัตติรมีซีฮ์ : 2101, 2100 ,อิบนุมาญะฮ์ : 2724, อะหฺหมัด : 4/225 : 17978)

ท่านอุมัรก็เช่นกัน ท่านไม่ทราบถึงหะดีษเกี่ยวกับการขออนุญาต จนกระทั่งอุมุมุซาอัลลอฮ์อารีย์ได้บอกกับท่านถึงหะดีษเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวทั้งๆที่ ท่านอุมัรนั้นรู้หะดีษมากกว่าผู้ที่มาบอกท่านเสียอีก

เหตุการณ์ที่ท่านอุมัรตัดสินเรื่องค่าปรับ (ดियะฮฺ) ของผู้ที่ถูกฆ่า (โดยผิดพลาด) ถือเป็นมรดกของเครือญาติทางฝ่ายบิดาของผู้ตายเท่านั้น ส่วนภรรยาของผู้ที่ถูกฆ่านั้นไม่มีส่วนได้ จนกระทั่งท่านอุซัยบิณซุฟยานได้มาบอกกับท่านอุมัรว่า ท่านนบีได้ตัดสินให้ภรรยาของท่านอัซัยม อัตติบบาบียที่ถูกฆ่า (โดยผิดพลาด) มีส่วนได้ในดियะฮฺ(ค่าปรับนั้น) นั้นด้วย เมื่อท่านอุมัรทราบสุนนะฮฺดังกล่าวท่านจึงตัดสินตามการตัดสินของท่านนบีและท่านได้กล่าวว่า “หากฉันไม่ได้ยินสุนนะฮฺนี้ฉันคงตัดสินต่างจากที่ท่านนบีตัดสิน”

หรือในเหตุการณ์ที่เกิด ฎอฮูน (โรคระบาด) ที่ซาม ซึ่งท่านอุมัรเดินทางไปถึงเมือง ซัรฮ์⁷⁷ ท่านไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร จะเดินทางเข้าซามหรือจะเดินทางกลับ จนกระทั่งอับดุลเราะฮฺมานบินเอาฟมาถึงจึงได้บอกถึงสุนนะฮฺของท่านนบีเกี่ยวกับเรื่องนี้

((إذا وقع بارض وأنتم بها فلا تخرجوا فراراً منه . وإذا سمعتم به بأرض فلا تقدموا عليه))

(بخارى: 5729 مسلم: 2219)

ความว่า “เมื่อเกิดโรคระบาด ณ ที่ใดและท่านทั้งหลายอยู่ ณ. ที่นั้น จงอย่าหนีออกไป และเมื่อท่านทราบว่าที่ใดมีโรคระบาด ท่านจงอย่าเข้าไป” (อัลบุคอรี: 5729, มุสลิม: 2219)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นเพียงบางตัวอย่างที่อิบนุตัยมียะฮฺได้กล่าวไว้ในหนังสือ ทำให้ทราบว่า การที่เศาะฮาบะฮฺไม่ทราบหะดีษและได้ตัดสินตามความรู้ ความเข้าใจที่ตนเองมีโดยบางครั้งอาจค้านกับสุนนะฮฺของท่านนบีไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่หน้าดำหน้า หรือประณามแต่อย่างใด เพราะการไม่มีฮะดีษ (มีความรู้ครอบคลุมทั้งหมด) สามารถเป็นไปได้ไม่ว่าจะกับใครก็ตาม

วิเคราะห์สาเหตุ

- 1) ความเป็นมนุษย์ปุถุชนของเศาะฮาบะฮฺ
- 2) ความเป็นจริงของเศาะฮาบะฮฺในการรับรู้คำสอนจากท่านนบีที่แตกต่างกันด้วยเหตุแห่งสภาพแวดล้อม ถิ่นอาศัย การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ
- 3) ความเลื่อมล้ำในความรู้ความเข้าใจในหมู่เศาะฮาบะฮฺ

⁷⁷ อยู่ในพื้นที่ต้นๆของฮิญาซติดชายแดนซาม

3.11.2.2 ได้รับหะดีษแต่ไม่เชื่อมั่นในสถานะของหะดีษ

ข้ออธิบาย สำหรับสาเหตุที่สองนี้มาจากการที่ปราชญ์ท่านนั้นขาดความเชื่อมั่นในสถานะของหะดีษซึ่งเกิดจากปัจจัยหลายประการดังที่อิบน์ตุย์มียะฮุกกล่าวไว้ในหนังสือของท่านแต่จะกล่าว ณ ที่นี้เพียงบางปัจจัยดังนี้

ก) ผู้รายงานหะดีษ หรือผู้รายงานของผู้รายงาน หรือบุคคลอื่นที่อยู่ในสายรายงาน ไม่เป็นที่รู้จัก (มัจญูฮฺ) หรือเป็นที่น่าสงสัย (มุตตะฮัม) หรือความจำไม่ตี สำหรับเขา

ข) หะดีษที่มาถึงเขานั้นขาดตอนไม่ต่อเนื่อง

ค) เกิดจากผู้รู้ท่านนั้นเองจำตัวบทคลาดเคลื่อน

สาเหตุที่สองนี้เกิดขึ้นได้มากเช่นกัน โดยเฉพาะในระดับต่าบิอินไปจนถึงบรรดาอะอิมมะฮฺเพราะหะดีษที่ถูกถ่ายทอดออกไปมีมากมายแต่ที่ไปถึงเขาด้วยสายรายงานที่อ่อน โดยข้อเท็จจริงหะดีษดังกล่าวอยู่ในระดับที่ดีด้วยสายรายงานอื่นดังนั้นปราชญ์หลายท่านจึงกล่าวว่า “ทัศนะของฉันทันเกี่ยวกับประเด็นนี้เป็นเช่นนี้และมีหะดีษได้ถูกรายงานในประเด็นดังกล่าวไว้เช่นนี้ดังนั้นหากหะดีษถูกต้องนั้นคือทัศนะของฉันทัน” หรือในสำนวนที่ได้ยินบ่อยครั้งคือ “เมื่อหะดีษถูกต้องนั้นคือแนวทางของฉันทัน”

ตัวอย่าง กรณีของท่านอิมามชาฟีอีย ไม่เชื่อมั่นหะดีษเกี่ยวกับการกำหนดระยะเวลาของการสวมรองเท้าคุฟ (รองเท้าหุ้มส้น) ในช่วงแรกของการตัดสินของท่านแต่หลังจากนั้นท่านก็ยืนยันตามหะดีษ

((قال البيهقي في معرفة السنن والآثار 374/1) قال الشافعي في القديم : ولو ثبت عن

النبي حديث في التوقيت كانت الحجة فيه لا في غيره ولا في القياس .

قال الزعفراني : رجع أبو عبد الله -يعني الشافعي- إلى التوقيت في المسح : للمقيم يوم

وليلة وللمسافر ثلاثة أيام ولياليهن عندنا ببغداد قبل أن يخرج منها.))

แปลว่า บัซฮากียกล่าวในหนังสือ “มะอริฟะตุสสุนันวัลลาฮาร” (1/374) ว่า ท่านอิมามชาฟีอียได้กล่าวไว้ในทัศนะเดิม (เกาะตีม) ว่า “หากหะดีษที่เกี่ยวกับการกำหนดระยะเวลาของการสวมรองเท้าคุฟชัดเจนจากระสูลก็ถือว่าหะดีษนั้นเป็นหลักฐาน โดยจะไม่ไปพิจารณาอื่นจากหะดีษและไม่พิจารณาการกียาส (เทียบเคียง)”

ท่านชะอเฬะรอนี้ได้กล่าวว่า : ท่านอะบูอับดีลลาฮฺ (อิมามชาฟีอีย) ได้เปลี่ยนทัศนะเรื่องกำหนดระยะเวลา(ซึ่งตอนแรกท่านยึดถือว่าไม่ต้องกำหนดระยะเวลา) สำหรับผู้ที่สวมรองเท้าคุฟ กรณีที่ไม่ได้เดินทางมีระยะเวลาหนึ่งวันหนึ่งคืน และสำหรับผู้เดินทางนั้นมีระยะเวลา สามวัน สามคืน ขณะที่เราอยู่ที่แบกแดด ก่อนที่ท่านจะออกจากแบกแดด

ตัวอย่าง หะดีษมาถึงเขาขาดตอนไม่ต่อเนื่อง ทั้งๆที่เป็นหะดีษที่เศาะฮิฮ์ หะดีษบันทึกโดยอัลบุคอรี๊ย์ หมายเลขหะดีษ (5590) ที่ว่า ท่านนบีได้กล่าวว่า

((ليكونن من أمتي أقوام يستحلون الحر والحرير والخمر والمعازف.....))

ความว่า “แน่นอนจะปรากฏคนกลุ่มหนึ่งจากประชาชาติของฉันที่ถือว่า การผิดประเพณี ผ้าไหม เหล้า เครื่องดนตรี เป็นของหะลาล (อนุญาต)”

อิบนุฮัซมินปฏิเสธหะดีษนี้ โดยให้เหตุผลว่า เป็นหะดีษที่สายรายงานขาดตอน กล่าวไว้ใน “มุฮัลลา เล่ม 9 หน้า 59 ว่า หะดีษนี้สายรายงานขาดตอน ระหว่าง อัลบุคอรี๊ย์ กับ เศาะดาเกาะฮ์ บิน คอลิด (ผู้รายงานท่านหนึ่ง)

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งเกี่ยวกับความจำที่คลาดเคลื่อนของผู้รู้ที่รับหะดีษเองก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การตัดสินค้านกับตัวบทหะดีษ ดังนี้

((عن أبي سعيد الخدري قال : قلنا يارسول الله ننحر الناقة ونذبح البقرة والشاة فنجد

في بطنها الجنين أنلقيه ام نأكله؟ قال : كلوه إن شئتم فإن ذكاته ذكاة أمه)) (أبو

داود : 2728 , الترميذي : 1476 , ابن ماجة : 3199 , أحمد : 39/3 :

(11361

ความว่า “จากท่านอะบูซะฮะอีดอัลคุดริ๊ย์ กล่าววว่า : “เราได้กล่าวกับท่านเราะฮ์สูลว่า โอ้อท่านเราะฮ์สูล เราได้เชือดอูฐ เชือดวัว และเชือดแพะ เราพบลูกที่อยู่ในท้องของสัตว์ที่เราเชือด เราต้องทิ้งมันไป หรือจะเอามารับประทานได้ ท่านนบีตอบว่าหากท่านปรารถนาก็จงเอามันมารับประทานเถิด เพราะแท้จริง การเชือดแม่ก็เท่ากับเชือดลูก” (อะบูดาอูด : 2728 ,ติรมิซีย :1476,อิบนุมาญะฮ์ : 3199,อะหหมัด: 3/39:11361)

ในสำนวนของอะหหมัด และติรมิซีย อ่านว่า “ชะกาตุ้ลญะนีน ชะกาตุอมมิฮ์” อ่านดอมมะฮ์ในคำว่า ةكرو ทั้งสองคำซึ่งมีความหมายว่า “เชือดแม่ก็เท่ากับเชือดลูกในท้องของมัน”

แต่มีผู้รู้บางท่าน (เป็นผู้รู้ในมัศฮับอูษะนีพะฮ์) เข้าใจว่า ในสำนวนหะดีษนี้ อ่านฟัตฮะที่ตัวตา ของคำว่า ةكرو ในคำที่สอง ซึ่งถ้าอ่านเช่นนั้น คือ ชะกาตุ้ลญะนีน ชะกาตะอุมมิฮ์ ก็จะมี ความหมายว่า “ลูกที่อยู่ในท้องต้องเชือดเหมือนเชือดแม่ของมัน” ซึ่งถือว่า เป็นการอ่านผิดไปจากตัวบท ส่วนการอ่านที่ถูกต้องนั้นคือ ชะกาตุ้ลญะนีน ชะกาตุอมมิฮ์ อ่านดอมมะฮ์ ในคำว่า ةكرو ทั้งสองคำ นี้ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการพิตวาที่ต่างไปจากตัวบทหะดีษ

วิเคราะห์สาเหตุ

- ความรู้
- 1) ศาสตร์แขนงการวิเคราะห์ผู้รายงานนั้นกว้างขวางจึงทำให้เกิดการเลื่อมล้ำในด้าน
 - 2) ผู้รายงานหะดีษมีสถานะไม่เท่ากันในเรื่องความน่าเชื่อถือ
 - 3) สภาพความแตกต่างของสายรายงาน

3.11.2.3 เชื่อว่าหะดีษนั้นอ่อนด้วยการวินิจฉัย (จากปัจจัยต่างๆ)

ข้ออธิบาย สาเหตุประการที่ 3 เกิดขึ้นจากปัจจัยต่างๆดังนี้

- 1) ขัดแย้งกันในสถานะของผู้รายงาน เช่นปราชญ์บางท่านเห็นว่าผู้รายงานท่านหนึ่ง
เญาอะอ์ฟ (ขาดความ
น่าเชื่อถือ) แต่ปราชญ์อีกท่านเห็นว่าผู้รายงานท่านนั้นน่าเชื่อถือ
- 2) ขัดแย้งกันเรื่องการได้ยินหะดีษของผู้รายงานหะดีษเช่น ปราชญ์บางท่านเชื่อว่า
ผู้รายงานได้ยินหะดีษจากอาจารย์ของเขา ส่วนปราชญ์อีกท่านหนึ่งเชื่อว่าจะไม่ได้ยิน
- 3) สภาพของผู้รายงานที่มีทั้งความน่าเชื่อถือและความไม่น่าเชื่อถือ เช่นเคยจดจำ
แม่นยำต่อมาก็สับสน ผิดพลาด จึงทำให้เกิดข้อสงสัยในหะดีษที่เขารายงานว่าอยู่ในช่วงเวลาใด
- 4) ผู้รายงานหะดีษลิ้มหะดีษที่เคยรายงาน ปัจจัยนี้ปราชญ์มีความเห็นต่างกัน บาง
ท่านไม่ยอมรับหะดีษของผู้รายงานลักษณะนี้ แต่บางท่านยอมรับ
- 5) ปราชญ์ชาวฮิญาซ⁷⁸ส่วนใหญ่ไม่รับหะดีษของผู้รายงานชาวอิรักหรือชาวชามหาก
ไม่มีฐานการรายงานมาจากชาวฮิญาซ จนกระทั่งมีคำกล่าวว่า “จงให้สถานะหะดีษของชาวอิรักเท่ากับ
สถานะหะดีษของชาวคัมภีร์ โดยไม่ต้องเชื่อและไม่ต้องปฏิเสธ” (อิบนุกะซีร์ , 1417 : 10/ 327)

ปัจจัยสุดท้ายนี้ อิบนุกะซีร์ได้กล่าวใน มัจญมะวะพะตาวา (20/314) ของท่านว่า
“ทัศนะนี้เป็นทัศนะเดิมของอิมามชาฟีอีย์ ต่อมาเขาได้เปลี่ยนทัศนะ โดยได้กล่าวกับอิมามอะฮฺมัดว่า
“ท่านรู้หะดีษมากกว่าฉัน เมื่อมีหะดีษที่ถูกต้องจงบอกฉันด้วยเพื่อฉันจะได้ปรับหะดีษ ไม่ว่า เขาผู้นั้น
จะเป็นชาวชาม ชาวบัศเราะฮฺ หรือชาวกุฟะฮฺ และเขา(อิมามชาฟีอีย์)ไม่ได้กล่าวว่า ชาวมัคกะฮฺ หรือ
ชาวมดีนะฮฺ เพราะปราชญ์ในดินแดนนี้(ฮิญาซ) เป็นที่ยอมรับอยู่ก่อนแล้ว”

ตัวอย่าง ขัดแย้งกันในสถานะของผู้รายงาน เช่น “อิบรอฮีม บิน มุหัมมัด บิน อับยะฮฺยา
อะบูอิสฮาก อัลมะตะนี” ท่านผู้นี้ปราชญ์หะดีษส่วนใหญ่ถือว่าเขาเป็นผู้รายงานที่อ่อน เช่น ชะฮาบี
, ยะฮฺยาบินมะอีน,อะหมัดอิบนุฮัมบัล,อัลบุคอรี,นะซาอีย์ และดาร์ลุญญัย เป็นต้น แต่ อิมามชาฟีอีย์

⁷⁸ ดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศซาอุดีอาระเบียปัจจุบัน

กับบอกว่า เขาน่าเชื่อถือ (ซิเกาะฮุ) และได้รายงานหะดีษจากเขาในหนังสือของท่านหลายเล่มเช่นใน “มุสนัด” และใน “อัลอุม” เป็นต้น

ขัดแย้งกันเรื่องการได้ยินหะดีษของผู้รายงานหะดีษ เช่น “มักรอมะฮฺ บิน บะกัร” ได้ยินหะดีษจากบิดาของเขาหรือไม่ อิมามอะหฺมัดและท่านอื่นๆกล่าวว่า เขาไม่ได้ยินจากบิดาของเขา และ อิบน์มะดีนีเย่ บอกว่า เขาได้ยินจากบิดาของเขา ส่วน อะบูดาอูด กล่าวว่า เขาไม่ได้ยินจากบิดาของเขา นอกจากหะดีษละหมาดวิตรเท่านั้น⁷⁹

ผู้รายงานหะดีษลืมหะดีษที่เคยรายงาน เช่น หะดีษที่อัลบุคอรีย์บันทึก หมายเลข 842 มุสลิม 583 จาก อัมรฺบิณ ดินาร จากอบีมะฮฺอับด์ เมลาอิบน์อับบาส เขาได้ยิน มะฮฺอับด์ รายงานจากอิบน์อับบาสว่า “เราไม่เคยรู้เลยว่า ละหมาดต้องเสร็จสิ้นด้วยการกล่าวตักบิร “ อัมรฺได้กล่าวว่า “ ฉันได้บอกเรื่องดังกล่าวนี้กับ มะฮฺอับด์ แต่เขากลับปฏิเสธ” และกล่าวว่า “ ฉันไม่เคยรายงานหะดีษนี้” (อับดุลเราะฮฺมาน บินอะหฺมัด อัลญุมัยซีเย่ ,1434 : 123)

วิเคราะห์สาเหตุ

1) การวินิจฉัยของปราชญ์ขึ้นอยู่กับความรอบรู้ของปราชญ์ เมื่อความรอบรู้ต่างกันย่อมส่งผลที่ต่างกัน

2) หลักเกณฑ์ที่ต่างกันในการรับหะดีษ

3) การที่ชาวฮิญาซไม่รับหะดีษของชาวอิรักเพราะมีการรายงานที่สับสน จึงจำเป็นต้องหยุดรับหะดีษ เพื่อรักษาไว้ซึ่งความถูกต้องของหะดีษ

3.11.2.4 ตั้งเงื่อนไขเพิ่มเติมหลายประการในการรับหะดีษที่มีผู้รายงานคนเดียวที่เที่ยงธรรม (อัลอัดล) และมีความจำดี (อัลฮาฟิซ) เป็นเงื่อนไขที่ปราชญ์ท่านอื่นไม่เห็นด้วย

ข้ออธิบาย สาเหตุประการที่ 4 นี้ เป็นการปฏิเสธด้วยเหตุผลด้านความหมาย (รุดูตมะอุนาเวีย) ปราชญ์บางคนตั้งเงื่อนไขเพิ่มเติมถึงแม้จะเป็นหะดีษที่น่าเชื่อถือเพราะมีผู้รายงานคนเดียว (หะดีษฆอริบ) เช่นเงื่อนไขต่อไปนี้

1) หะดีษดังกล่าวจะถูกยอมรับนั้นจะต้องมีความหมายตรงกันหรือสอดคล้องกับความหมายที่ปรากฏ (ظ) ของอัลกุรอานหากเห็นว่าค้านหรือแตกต่างก็จะถูกปฏิเสธ เป็นไปได้ว่าเงื่อนไขนี้ได้มาจากคำพูดของท่านนบีที่ว่า “ท่านทั้งหลายจงนำหะดีษของฉันทตรวจสอบกับอัลกุรอาน หากสอดคล้องกับอัลกุรอานถือว่าคำพูดของฉันทที่ฉันทเคยพูดไว้”⁸⁰ หรือหะดีษที่ว่า “ต่อไปท่านทั้งหลาย

⁷⁹ ดู อัลญุรฮฺ วัตตะฮฺอติล, 8/363 , ตะฮฺซึบ์ลกะมาล,27/324, อัลกาซิฟ , 2/248 , ตักริบ์ลตะฮฺซึบ , 523)

⁸⁰ อัลญุบอรอนี ,อัลมะวะญูมอัลกะบิร 2/97 หมายเลข 1429 อัลบานียกล่าวว่า ฎออิฟมาก

จะได้รับหะดีษของฉันทันมากมาย ดังนั้นจงนำไปตรวจสอบกับอัลกุรอาน สิ่งใดที่สอดคล้องกับอัลกุรอาน จงยึดไว้ และสิ่งใดที่ขัดแย้งกับอัลกุรอานจงทิ้งไป”⁸¹

2) หะดีษดังกล่าวผู้รายงานจะต้องเชี่ยวชาญศาสตร์ฟิกฮ์เมื่อคำนึงกับการกียาสอุศูล(หมายถึงกออิดะฮฺอามมะฮฺ)⁸² มีการอ้างถึงทัศนะของอิมามมาลิกว่า “เมื่อคอบรรวาเฮด (หะดีษที่มีผู้รายงานคนเดียว) คำนึงกับกียาส หะดีษนั้นจะถูกปฏิเสธ แต่การอ้างถึงดังกล่าวก็ถูกวิจารณ์ว่า เป็นทัศนะของอิมามมาลิกจริงหรือไม่ ? (อับดุลเราะฮมาน บินอะห์หมัด อัลญุมัยซี, 1434 : 128) หรือกรณีที่มีสฮับฮานาฟี ปฏิเสธหะดีษอะบิฮุรอยเราะฮฺที่ นบีห้ามขายสัตว์(อูฐ,แพะ,แกะ) ที่ถูกผูกเข้านมเพื่อกักนมไว้ในเต้า เมื่อขายจะได้ราคาสูงเพราะผู้ซื้อเข้าใจว่าเป็นสัตว์ที่นมมามาก เมื่อมีการซื้อขาย ผู้ซื้อได้รับนมแล้วรู้ความจริงว่าไม่ได้เป็นสัตว์ที่นมมามาก สามารถเลือกว่า พอใจที่จะซื้อหรือจะคืนสัตว์พร้อมอินทผลัม 1 คออเพื่อเป็นการทดแทนนมที่รีดไปแล้วผู้ขายก็คืนเงินให้กับผู้ซื้อ (อัลบุคอรี , 4/361, มสลิม, 5/ 156-157)

สาเหตุที่มีสฮับฮานาฟีปฏิเสธหะดีษอะบิฮุรอยเราะฮฺเพราะขัดต่อกียาสอุศูลหรือกออิดะฮฺอามมะฮฺหลาย ประการและอูฮูรอยเราะฮฺมิได้เชี่ยวชาญด้านฟิกฮ์ เช่น

ก) การที่ผู้ซื้อใช้คินนมที่รีดด้วยอินทผลัม 1 คออ นั้นขัดแย้งกับกออิดะฮฺอามมะฮฺ คือ ต้องขอใช้ด้วยสิ่งที่เหมาะสมหรือราคาเทียบเท่า ซึ่ง อินทผลัมหนึ่งคออไม่อยู่ในความหมายนี้

ข) สำนวนของอิมามมุสลิม ให้ออสามวัน ประเด็นนี้ ก็ถือว่าขัดแย้งกับกออิดะฮฺอามมะฮฺเช่นเดียวกัน เพราะ คิยาเรฮฺ (เลือกในการตัดสินใจกรณีสินค้ำมีตำหนิ) มิได้ถูกกำหนดว่าต้อง เป็นเวลา 3 วัน เป็นต้น

3) หะดีษดังกล่าวหากเป็นประเด็นที่มุสลิมจำเป็นต้องรู้ และต้องปฏิบัติโดยทั่วไป(ตะอุมมุบิฮิบัลลา , อัลญะเราะฮฺเราะฮฺอามมะฮฺ) เช่นการอาบน้ำละหมาดเมื่อสัมผัสสัตว์เวศ หรืออาบน้ำละหมาดเนื่องจากการแบกศพ เป็นต้น จะต้องมีการรายงานจากคนกลุ่มใหญ่ระดับมุตตะวาติรแต่กลับมีผู้รายงานเพียงคนเดียวด้วยเหตุนี้หะดีษที่อยู่ในลักษณะดังกล่าวจึงไม่ถูกยอมรับจากปราชญ์บางกลุ่มเช่นปราชญ์ส่วนใหญ่ของมัซฮับฮานาฟี (อัซซุรเคาะซี, 1414 : 1/ 368)

วิเคราะห์สาเหตุ

- 1) การที่ปราชญ์บางคนหรือบางมัซฮับตั้งเงื่อนไขเพิ่มเติมในการรับหะดีษที่มีผู้รายงานคนเดียวนั้น เพื่อป้องกันศาสนาจากสิ่งแปลกปลอมและป้องกันจากการกล่าวเท็จต่อท่านนบี
- 2) พิจารณาจากหลักของเหตุและผลทางปัญญาในการรับหะดีษ

⁸¹ อัลบานีล ซ็ลซึลอะฮฺฮาดีษะฮฺอะอึฟะฮฺ หมายเลข 1089 ฎะอึฟมุรซัล

⁸² คือ กฎทั่วไปทางนิติศาสตร์ เช่น หากต้องการขอใช้ด้วยสิ่งที่เหมาะสมหรือด้วยราคของมัน เป็นต้น

3) ป้องกันความผิดพลาดในความเข้าใจหลักการที่ได้จากตัวบท

3.11.2.5 การลืมหะดีษ

ข้ออธิบาย การลืมนั้นถือว่าเป็นเรื่องปกติที่สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งการลืมอัลกุรอานหรือลืมหะดีษดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) กรณีลืมาอายะฮ์อัลกุรอานของท่านอุมัร บันตีกโดยอัลบุคอรี(3668) ซึ่งเป็นเหตุการณ์การเสียชีวิตของท่านนบี ﷺ จากท่านหญิง อาอิชะฮ์

((فحمد الله أبو بكر وأثنى عليه وقال : ألا من كان يعبد محمدا فإن محمدا قد مات ومن كان يعبد الله فان الله حي لا يموت وقال : (انك ميت وإنهم ميتون) وقال (وما محمد إلا رسول قد خلت من قبله الرسل أفأين مات أو قتل انقلبتم على أعقابكم ومن ينقلب على عقبيه فلن يضر الله شيئا وسيجزي الله الشكرين))
 ความว่า “ท่านอุมัรได้กล่าวสรรเสริญยกย่องอัลลอฮ์ ﷻ แล้วท่านได้กล่าวว่า “โปรดทราบเถิดผู้ใดเฝ้าอะฮ์มัดต่อมูฮัมมัด ﷺ แท้จริงมูฮัมมัดได้เสียชีวิตแล้ว และผู้ใดเฝ้าอะฮ์มัดต่ออัลลอฮ์ ﷻ แท้จริงอัลลอฮ์ทรงยังอยู่ ไม่ตาย แล้วท่านได้กล่าวอัลกุรอาน “ แท้จริงเจ้ามูฮัมมัดต้องตายและพวกเขาทั้งหลายก็ต้องตาย” และท่านได้กล่าวอีกว่า “และมูฮัมมัดนั้นหาใช่อื่นใดไม่นอกจากเป็นเราะฮ์ลุสคนหนึ่งเท่านั้น ซึ่งบรรดาเราะฮ์ลุสก่อนหน้าเขาก็ได้ล่วงลับไปแล้ว แล้วหากเขาตายหรือเขาถูกฆ่า พวกเขาก็จะหันส้นเท้าของพวกเขาจากลัทธิกระนั้นหรือ? และผู้ใดที่หันส้นเท้าทั้งสองของเขาแล้วไซ้ มันก็ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่ออัลลอฮ์แต่อย่างใด และอัลลอฮ์จะตอบแทนแก่ผู้กตัญญูทั้งหลาย”

ในรายงานของอิบนุมาญะฮ์ (1627) ท่านอุมัรกล่าวว่า *فكأنى لم أقرأها إلا يومئذ* “เหมือนกับฉันไม่เคยอ่านอายะฮ์ดังกล่าวเลยนอกจากวันนั้น”

2) กรณีลืมหะดีษ มีตัวอย่างดังนี้

((عن عمر أنه سئل عن الرجل يجنب في السفر ولا يجد الماء فقال : لا يصلح حتى يجد الماء . فقال له عمار : يا أمير المؤمنين أما تذكر إذ كنت في الإبل فأجنبنا فأما أنا فتمرغت كما تمرغ الدابة واما انت فلم تصل فذكرت ذلك للنبي فقال (إنما يكفيك هكذا) وضرب بيديه الأرض فمسح بهما وجهه وكفيه فقال له عمر : إتق الله

يعمار . فقال : إن شئت لم أحدث به . فقال بل نوليك من ذلك ماتوليت))
(بخارى 347 , مسلم 368)

ความว่า “จากท่านอุมัร “แท้จริงท่านอุมัรถูกถามเกี่ยวกับชายคนหนึ่งที่เขามีญูบ (สถานะที่ต้องอาบน้ำยกหะดีศ) ขณะเดินทางแล้วไม่พบน้ำ ท่านตอบว่า “เขาไม่ต้องละหมาดจนกว่าจะพบน้ำ” ดังนั้นท่านอัมมารจึงได้กล่าวกับท่านอุมัรว่า “โอ้อะมีร์มูอิมีนีน ท่านนี่ก็ได้ใหม่ในขณะที่ฉันและท่านเลี้ยงอุฐอยู่ เราได้เกิดมีญูบส่วนฉันนั้นก็คลุกฝุ่นเหมือนสัตว์ที่คลุกฝุ่น ส่วนท่านนั้นก็ไม่ได้ละหมาด ฉันจึงนำเรื่องนั้นมาบอกกับท่านนบี ﷺ ท่านนบีก้าวว่า “แท้จริงท่านทำอย่างนี้ก็พอแล้ว” และท่านได้เอามือทั้งสองตบฝุ่นและเอามาลูบหน้าและฝ่ามือทั้งสอง” ท่านอุมัรได้กล่าวกับเขาว่า “จงอย่าเกรงต่ออัลลอฮฺ ﷻ เล็ดโอ้อัมมาร” ท่านอัมมารจึงกล่าวกับท่านอุมัรว่า หากท่านประสงค์ฉันก็จะไม่บอกหะดีษนี้กับใคร ท่านอุมัรตอบว่า ไม่ ฉันจะอ้างอิงเรื่องดังกล่าวตามที่ท่านอ้างอิง” (อัลบุคอรี : 347 , มุสลิม : 368)

นี่คือสุนนะฮฺที่ท่านอุมัรเคยรู้แต่ต่อมาท่านลิม จนกระทั่งท่านพิตวา(ตัดสิน)ค้านกับสุนนะฮฺของท่านนบีเมื่อท่านอัมมารท้วงติง ท่านก็ยังจำไม่ได้ แต่ท่านก็ไม่ปฏิเสธสิ่งที่ท่านอัมมารรู้ ท่านยังให้อัมมารรายงานหะดีษนั้นต่อไป

วิเคราะห์สาเหตุ

- 1) ความเป็นปุถุชนของเศาะฮาบะฮฺและปวงปราชญ์ ที่มีโอกาสลืมได้
- 2) ความแตกต่างของความรับผิดชอบและภาระหน้าที่ มีผลต่อความจำ
- 3) จำนวนหะดีษ สภาพการรายงาน และสถานการณ์ที่หลากหลายทำให้เกิดการ

หลงลืมได้

3.11.2.6 การไม่รู้จุดมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของหะดีษ

ข้ออธิบาย การไม่รู้จุดมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของหะดีษนั้นเกิดขึ้นได้จากกรณีต่างๆต่อไปนี้

- 1) มีคำแปลใหม่ในตัวบทหะดีษ เช่น คำว่า المزابة (อัลมุซาบะฮฺ)⁸³ المحاقلة (อัลมุฮากอละฮฺ)⁸⁴

⁸³ การขายอินทผลัมแห้งด้วยอินทผลัมสดหรืออุ้งแห้งกับอุ้งสดถือเป็นการซื้อขายที่ไม่อนุญาต

⁸⁴ การขายข้าวที่อยู่ในรวงด้วยข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้ว

หรือคำว่า إِغْلَاقٍ (อิฆลาเกอ)⁸⁵ คำเหล่านี้ถือเป็นคำแปลกใหม่ที่ไม่เป็นที่รู้จักในหมู่เศาะฮาบะฮ์ จึงมีความเข้าใจที่แตกต่างกันไป

2) คำแปลกใหม่มีความหมายในภาษาของเขาแตกต่างจากความหมายของหะดีษ เช่น คำว่า فليصل (ฟลียุซ็อลลิ) ในหะดีษของท่านนบีตั้งที่มีอยู่ในบันทึกของอิมามมุสลิม (1431) จากอับดุลรอฮะฮ์ กล่าวว่า ท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه กล่าวว่า

((إذا دعى أحدكم فليجب فإن كان صائما فليصل وإن كان مفطرا، فليطعم))
 ความว่า “เมื่อคนหนึ่งคนใดในหมู่พวกท่านถูกเชิญ ก็จงตอบรับ แต่หากท่านถือศีลอด ก็จงขอพรให้เขาได้รับความจำเริญ แต่หากท่านไม่ได้ถือศีลอดก็จงรับประทานอาหาร”

คำว่า فليصل ความหมายเดิมที่เข้าใจกันคือ การละหมาด แต่จุดมุ่งหมายของหะดีษนี้ หมายถึง การขอพร ดังได้ถูกอธิบายในรายงานอื่น เช่นในอบูดาวูด หมายเลขหะดีษที่3737 หรือในนะซาอีย์ (6/28หมายเลขหะดีษที่ 10132) ด้วยเหตุนี้จึงมีปราชญ์บางท่านยึดความหมายเดิมซึ่งแปลว่า การละหมาด ในกรณีดังกล่าวนี้ท่านอิมามกุฎฎียได้กล่าวไว้ในตัฟซีร์ของท่านว่า

"قال القرطبي في تفسيره (167/1): (وإن كان صائما فليصل) أى فليدع وقال بعض العلماء : ان المراد : الصلاة المعروفة . فيصلى ركعتين وينصرف والاول أشهر وعليه من العلماء الاكثر"

แปลว่า “ท่านกุฎฎียได้กล่าวในตัฟซีร์ของท่าน (1/167) : (وإن كان صائما فليصل) أى فليدع “หากท่านถือศีลอดก็จงขอพรให้กับเขา (คำว่า ฟลียุซ็อลลิ หมายถึง ฟลียัดอู แปลว่า จงขอพรให้กับเขา) แต่ผู้รู้บางท่านยังหมายถึง การละหมาดปกติ จึงให้ความหมายว่า “จงละหมาด สองรอกาอะฮ์ แล้วก็ค่อยไป” ความหมายแรก (จงขอพรให้กับเขา) เป็นที่รู้จักและเข้าใจในหมู่ปวงปราชญ์ส่วนใหญ่

หรือคำว่า النبذ (อันนะบิซ) ความหมายเดิมที่พวกเขาเข้าใจกันคือ เหล้าชนิดหนึ่ง แต่ความหมายของหะดีษหมายถึง น้ำที่มีรสชาติหวานอันเนื่องจากผลไม้เช่นอินทผลัมหรือองุ่นแห้ง (ชะบิบ) โดยการใส่ผลไม้เหล่านั้นลงในน้ำจนน้ำมีรสหวาน แต่ไม่ทิ้งไว้จนเปลี่ยนสภาพเป็นเหล้า (อิบนุกุฎฎามะฮ์, 1434 : 3/144)

⁸⁵ แปลว่า การบังคับ

หรือคำว่า الخمر (อัลค้อมร) ความหมายเดิมที่พวกเขาเข้าใจคือ เหล้าองุ่นอย่างเดียว แต่จุดมุ่งหมายของหะดีษคือ เครื่องดื่มทุกชนิดที่ทำให้เกิดการมึนเมา เป็นต้น

3) คำแปลกลใหม่มีหลายความหมายหรือเป็นคำที่มีความหมายกำกวมหรือมีความหมาย 2 ด้าน ด้านความหมายจริง ด้านความหมายแฝง เชิงอุปมาอุปไมย คำที่มีความหมาย 2 ด้าน เช่นคำว่า العين (อัลอัยน) แปลว่า ดวงตา หรือ ตาน้ำ القرء (อัลก้อรอ) แปลว่า ประจำเดือน หรือ ช่วงเวลาสะอาด

4) คำที่มีความหมายจริง ความหมายแฝง เช่น คำว่า الخيط الأبيض والخيط الأسود ความหมายเดิมที่เป็นที่เข้าใจคือ ด้ายขาวกับด้ายดำ แต่จุดประสงค์ของอัลกุรอานหมายถึง กลางคืนกับกลางวัน เป็นต้น (อับดุลเราะฮมานบินอะฮมัด อัลญุมัยฮีย , 1434 : 146)

วิเคราะห์สาเหตุ

1) ธรรมชาติทางภาษาที่อาจมีการใช้ความหมายที่ต่างกัน หรือคำที่มีความหมายร่วมกันหมายความหมาย

2) อัลกุรอานและหะดีษเป็นวะฮีย (โองการ) ของอัลลอฮ์ย่อมมีคำแปลกลใหม่ให้เกิดการศึกษาเรียนรู้

3) ข้อจำกัดทางความรู้และวัฒนธรรมทางภาษาที่ต่างกัน

3.11.2.7 เชื่อว่าไม่ใช่จุดมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ที่ถูกต้องของหะดีษ

ข้ออธิบาย สาเหตุข้อ 7 นี้ แตกต่างจากสาเหตุของข้อ 6 ซึ่งสาเหตุของข้อ 6 หมายถึง การไม่รู้จุดมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของหะดีษ ส่วนสาเหตุของข้อ 7 นี้ คือ เชื่อว่าไม่ใช่จุดมุ่งหมายจริงของหะดีษ ที่เป็นเช่นนี้เพราะการยึดกฎและทฤษฎีทางศาสตร์อคุศูล์ฟิกฮฺ (ศาสตร์มูลฐานของศาสตร์ฟิกฮฺ) ต่างกัน ดังนั้นปราชญ์บางคนจึงยึดหลักต่างกัันดังตัวอย่างกฎต่อไปนี้

1) العام المخصوص ليس بحجة หมายถึง คำที่อยู่ในความหมาย العام (ครอบคลุม,ทั่วไป) ที่มีหลักฐานอื่นมาเจาะจง (อาม มัคศุศ) นั้นไม่ถือเป็นหลักฐาน แต่ปราชญ์ส่วนใหญ่ถือเป็นหลักฐานได้ในส่วนที่ไม่ถูกเจาะจง ตัวอย่าง ของ العام المخصوص

﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا﴾ (البقرة:

(234

ความว่า : และบรรดาผู้ที่เสียชีวิตในหมู่พวกเจ้าและพวกเขาได้ทอดทิ้งบรรดาภรรยาของเขา พวกนางจะต้องรอคอยสี่เดือนสิบวัน (อัลบะกอเราะฮ: 234)

อายะฮ์นี้กล่าวโดยลักษณะทั่วไป คือสตรีที่สามีตายทุกคน จะต้องรอคอยอิตตะฮ์สี่เดือนกับอีกสิบวันก่อนจะสมรสใหม่ แต่อายะฮ์นี้มาถูกเจาะจงด้วยอีกอายะฮ์หนึ่งคือยกเว้นสตรีที่มีครรภ์ อิตตะฮ์ของนางคือ เมื่อนางคลอด ดังอายะฮ์ต่อไปนี้

﴿وَأُولَاتِ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ (الطلاق : 4)

ความว่า “บรรดาสตรีผู้มีครรภ์ระยะเวลาของนาง คือ การคลอดลูก” (อัลกุรอาน: 4)

2) أن المفهوم ليس بحجة หมายถึง หลักฐานที่ได้มาจากมัฟฮูม (ความเข้าใจ) นั้น ไม่ถือเป็นหลักฐาน

3) أن العموم الوارد على سبب مقصور على سببه หมายถึง ตัวบทที่มีลักษณะทั่วไปที่เกิดจากสาเหตุจะจำกัดอยู่เฉพาะสาเหตุนั้นเท่านั้น แต่ปราชญ์ส่วนใหญ่ถือเป็นหลักฐานอามได้ ไม่จำกัดเฉพาะสาเหตุ ดังกฎที่ว่า

"العبرة بعموم اللفظ لا بخصوص السبب"

แปลว่า “สิ่งที่ยึดถือนั้นให้เป็นที่ไปตามความหมายทั่วไปของตัวอักษรไม่ใช่ให้เป็นที่ไปตามเหตุเฉพาะ”

4) أن الامر المجرد لا يقتضى الوجوب أو لا يقتضى الفور หมายถึง คำสั่งที่ปราศจากตัวบ่งชี้ไม่ถือว่าเป็นคำสั่งที่จำเป็นต้องทำหรือไม่ถือว่าเป็นคำสั่งที่ต้องรีบทำทันที

5) أن المعرف باللام لا عموم له หมายถึง คำที่ถูกจำกัดความด้วย ลาม หรือ อลีฟ - ลาม ไม่สื่อความหมายครอบคลุมหรือความหมายทั่วไป

ยังมีกฎและทฤษฎีทางอูศูลุลฟิกฮ์อีกหลายประการที่อยู่ในลักษณะดังกล่าวนี้ ดังนั้นการยึดหลักทางอูศูลุลฟิกฮ์ที่ต่างกันหรือการนำกฎบางข้อของอูศูลุลฟิกฮ์มาใช้ต่างกัน จึงเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความเห็นต่างและความแตกต่างในการวินิจฉัย

วิเคราะห์สาเหตุทั้ง 7 ประการ

อิบนุตัยมียะฮ์ต้องการสื่อให้รู้ว่า สาเหตุทั้ง 7 ประการนั้น เกี่ยวข้องกับ 2 ประเด็นใหญ่ๆ คือ

- 1) การไม่รู้หลักฐาน หรือ ไม่รู้สถานะที่แท้จริงของหลักฐาน
- 2) การไม่รู้ข้อบ่งชี้หรือจุดมุ่งหมายของหลักฐาน

สำหรับสาเหตุ 3 ประการต่อไปนี้เป็นสาเหตุที่ 8 , 9, 10 จะเกี่ยวข้องกับการขัดแย้งกันของหลักฐาน ซึ่งเกิดขึ้นจากปัจจัยดังนี้

- 1) การขัดแย้งกันระหว่างหลักฐาน
- 2) การขัดแย้งกันในข้อบ่งชี้หรือจุดมุ่งหมายของหลักฐาน

3.11.2.8 ขัดแย้งกันในจุดมุ่งหมายของหลักฐาน (ตะลาละฮฺ อัลดะลีล) เช่นการขัดแย้งกันระหว่างข้อบ่งชี้ที่เป็นอาม (กล่าวโดยรวม) กับข้อบ่งชี้ที่เป็นคอส (กล่าวแบบเจาะจง) หรือข้อบ่งชี้ที่เป็นมุกฎลัก (ครอบคลุมหน่วยย่อย) กับข้อบ่งชี้ที่เป็นมุก็อยยัด (เจาะจงเฉพาะหน่วย เฉพาะชนิด หรือประเภท) เป็นต้น

ข้ออธิบาย สำหรับสาเหตุที่ 8 เป็นการขัดแย้งกันในเรื่องจุดมุ่งหมายหรือข้อบ่งชี้ของหลักฐานไม่ว่าจะอยู่ในตัวหลักฐานเองหรืออยู่ในหลักฐานอื่น ดังนั้นการที่ปราชญ์เข้าใจจุดมุ่งหมายของหลักฐานและให้น้ำหนักจุดมุ่งหมายต่างกันถือเป็นประเด็นใหญ่และกว้างมาก เป็นอีกหนึ่งสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดการเห็นต่างอันส่งผลให้ผลของการวินิจฉัยออกมาต่างกัน อิบนุก็อยยัดได้ยกตัวอย่างการขัดแย้งกันในจุดมุ่งหมายของหลักฐานเช่น การขัดแย้งระหว่าง อาม กับ คอส ซึ่งปราชญ์บางคนมีทัศนะว่า : หากหลักฐานเป็นคอสจะไม่สามารถมาเจาะจงหลักฐานที่เป็นอามได้นอกจากต้องมีสถานะเท่ากันหรือมากกว่า และถือว่าการตัดคอส (เจาะจง) นั้นคือการมายกเลิกชุกัน (นัชค) ทัศนะนี้คือทัศนะของ อะบูฮานีฟะฮฺ ซึ่งแตกต่างจากทัศนะของญุมฮูร (ปวงปราชญ์ส่วนใหญ่)

หรือเมื่อขัดแย้งกันระหว่าง คอส กับอาม หรือ มุกฎลัก กับ มุก็อยยัด จะยึดหลักฐานไหนก่อนและมีหลักเกณฑ์อย่างไร หรือประเด็น เกี่ยวกับ มันทูก (ความหมายที่เข้าใจจากตัวอักษร) กับ มัฟฮูม (ความหมายแฝงที่เข้าใจจากความหมายของคำ) เป็นต้น

อิบนุก็อยยัดได้สรุปสาเหตุข้อที่ 8 เป็นประเด็นดังต่อไปนี้

ก) ไม่รู้จุดมุ่งหมายของคำศัพท์ทางบทบัญญัติที่แท้จริง จึงทำให้เข้าใจต่างไปจากข้อเท็จจริง

ข) คำศัพท์ในบทบัญญัติมี 2 นัย ปราชญ์ยึดถือนัยที่ต่างกัน

ค) เข้าใจและการใช้หลักฐานที่เป็นอาม(กล่าวโดยรวม)กับคอส(กล่าวแบบเจาะจง) หรือมุก็อยยัด(เจาะจงเฉพาะหน่วย หรือชนิด) กับมุกฎลัก (ครอบคลุมหน่วยย่อย) ต่างกัน

ง) ปฏิเสธข้อบ่งชี้ของคำศัพท์ ซึ่งบางครั้งก็เกิดข้อผิดพลาด (อิบนุก็อยยัด, ฮ.ศ. 1441 2/574)

วิเคราะห์สาเหตุ

1) การกำหนดหลักเกณฑ์ของกฎบางประการที่ต่างกันทำให้การพิจารณาชุกันต่างกัน

2) สาเหตุสำคัญที่ทำให้ปราชญ์เข้าใจเจตนารมณ์ของตัวบทต่างกันคือ การใช้กฎของศาสตร์อุศุลฟีกฮที่ต่างกัน

3) ศาสตร์อุศุลฟีกฮเป็นศาสตร์ที่กว้างมีรายละเอียดมาก หลักเกณฑ์การใช้ก็มีความแตกต่างกัน ปราชญ์บางคนกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้ต่างจากคนอื่น ดังกล่าวนี้อาจส่งผลให้การนำมาใช้ และผลของฮุก่มต่างกัน

3.11.2.9 มีหลักฐานอื่นมาบ่งชี้ว่าหะดีษนั้นอ่อน ถูกยกเลิกหรือต้องตีความ

ข้ออธิบาย สำหรับสาเหตุที่ 9 นี้ ต่างจากสาเหตุที่ 8 ตรงที่ สาเหตุที่ 8 นั้น หลักฐานบทเดียวกันแต่ความเข้าใจในข้อบ่งชี้หรือจุดประสงค์ต่างกัน ส่วนสาเหตุที่ 9 คือ การขัดแย้งกันของ 2 หลักฐาน ซึ่งการขัดแย้งกันของ 2 หลักฐานมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

ก) ถูกขัดแย้งหรือค้านด้วยอัลกุรอาน

ข) ถูกขัดแย้งหรือค้านด้วยหะดีษอื่น

ค) ถูกขัดแย้งหรือค้านด้วยอิจญมาอ (มติเอกฉันท์)

นิยามของการขัดแย้งหรือการค้าน (ตะฮารุด) คือ หลักฐานหนึ่งขัดแย้งกับอีกหลักฐานหนึ่งซึ่งไม่สามารถจะรวมกันได้ หรือไม่สามารถจะนำมาปฏิบัติได้พร้อมกัน แต่ต้องตระหนักว่า ในทางข้อเท็จจริงของบทบัญญัตินั้นจะไม่มี การขัดแย้งกันที่ขัดแย้งกันคือความเข้าใจของผู้วินิจฉัย (มุญตะฮิด) (อับดุลสลาม อัชชูวัยอิร, ม.ม.ป. : 79)

สำหรับสาเหตุที่ 9 นี้ อิบนุตัยมียะฮต้องการสื่อให้รู้ว่า ปราชญ์บางท่านนั้น เมื่อมีหลักฐานสองบทขัดแย้งกัน คือ 1) หะดีษ 2) หลักฐานอื่น เช่น อัลกุรอาน หะดีษบทอื่นหรืออิจญมาอ เขาจะยึดถือหลักฐานอื่นที่มาขัดแย้งกับหะดีษในกรณีที่มีน้ำหนักกว่า เช่น อิจญมาอ เพราะข้อบ่งชี้หรือจุดมุ่งหมาย (ตะลาละฮฺ) ของอิจญมาอนั้นมาก่อนตัวบทหะดีษ ประเด็นนี้สมควรทำความเข้าใจดังนี้

ก) คำว่า ตะลิล (หลักฐาน) กับ ตะลาละฮฺ (ข้อบ่งชี้ หรือจุดมุ่งหมาย) มีความหมายต่างกัน ตะลิล หมายถึง ตัวบท ส่วน ตะลาละฮฺ หมายถึง ข้อบ่งชี้ หรือ จุดมุ่งหมาย ของตัวบท

ข) ดังนั้นหากพิจารณาด้านตัวบท หะดีษต้องมาก่อนอิจญมาอ แต่ถ้าพิจารณาด้าน ข้อบ่งชี้ หรือจุดมุ่งหมาย อิจญมาอต้องมาก่อน ที่เป็นเช่นนี้เพราะ บางครั้งตัวบทอาจมี 2 นัย ซึ่งทำให้น้ำหนักก่อนกว่าข้อบ่งชี้ของอิจญมาอ เป็นต้น

จากการขัดแย้งของตัวบทจึงทำให้การยึดถือหลักฐานและผลของการวินิจฉัยของปราชญ์ออกมาต่างกัน ท่านอิบนุก็อยยิมได้อธิบายเพิ่มเติมในหนังสือของท่านที่ชื่อ อัศเศาะวาอิกอัลมุรชะละฮฺ เล่มที่ 2 หน้า 576 ว่า “สาเหตุที่ข้อที่ 9 นี้ คือการที่ปราชญ์มีหลักยึดว่าหากหลักฐานที่มา

คัดค้านอยู่ในสถานะเท่ากับหลักที่ถูกคัดค้านจำเป็นต้อง ตะวัคฺกุฟ (การไม่ให้น้ำหนักไปทางหนึ่งทางใด) หรือ หากหลักฐานที่มาคัดค้านนั้นมีน้ำหนักมากกว่า จำเป็นต้องยึดสิ่งที่มีน้ำหนักมากกว่า”

สำหรับการขัดแย้งกันของตัวบท ปราชญ์ได้วางหลักปฏิบัติดังนี้

- 1) ให้เอาหลักฐานทั้ง 2 มารวมกันหากสามารถรวมกันได้
- 2) หากไม่สามารถรวมกันได้ก็ให้ใช้หลักการยกเลิก(นฺซคฺ) (เช่น หลักฐานที่มาที่หลังยกเลิกหลักฐานที่มาก่อน เป็นต้น
- 3) หากไม่สามารถใช้หลักการยกเลิกได้ ให้ใช้หลักการให้น้ำหนัก (ตฺรฎูฮฺ)
- 4) หากไม่สามารถให้น้ำหนักได้ให้ใช้หลักการ ตะวัคฺกุฟ (การไม่แสดงความเห็นไม่ให้น้ำหนักไปทางหนึ่งทางใด)

อีกประเด็นหนึ่งที่อิบนุตัยมียะฮฺชี้ให้เห็นถึงสาเหตุของความเห็นต่างคือ การเกิดข้อผิดพลาดในการวินิจฉัยเช่น ผิดพลาดในการใช้หลักการยกเลิกตัวบท การตีความผิด และการเข้าใจความหมายที่คลาดเคลื่อนจากจุดประสงค์ของบทบัญญัติ หรือแม้กระทั่งการกล่าวอ้างว่าเป็นอิจญฺมาอ (มติเอกฉันท์) แต่ข้อเท็จจริงมิได้เป็นอิจญฺมาอซึ่งประเด็นหลังนี้อิบนุตัยมียะฮฺถือว่าเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีสำคัญและส่งผลต่อการวินิจฉัย โดยท่านกล่าวว่า “อิจญฺมาอที่ถูกกล่าวอ้างส่วนมากเป็นเพราะผู้กล่าวไม่รู้ว่ามีผู้เห็นต่าง” ซึ่งหมายถึงมิได้เป็นอิจญฺมาอและการเข้าใจว่าเป็นอิจญฺมาอทำให้ปราชญ์ทั้งหลักฐานที่ควรยึด ดังเช่นตัวอย่างดังต่อไปนี้

ก) ท่านอิมามมาลิกบินอะนัสได้กล่าวว่า لا أعلم أحداً أجاز شهادة العبد “ฉันไม่ทราบว่ามีใครจะอนุญาตให้” รับชะฮาดะฮฺ (การเป็นพยาน) ของทาส”⁸⁶ (อิมามมาลิกหมายถึงในเรื่องนี้ถือเป็นอิจญฺมาอ) ทั้งๆที่การเป็นพยานของทาสนั้นเป็นที่ยอมรับของท่าน อาลี อานัส ชุรอยฮฺ และท่านอื่นๆ

ข) หรือที่ท่านอิมามมาลิกกล่าวว่า لا أعلم أحداً أوجب الصلاة على النبي في الصلاة ฉันไม่ทราบว่ามีใครจะถือว่า การเศาะลาวาตต่อท่านนบีจำเป็นในการละหมาด ทั้งๆที่ การเศาะลาวาตต่อท่านนบีในละหมาดนั้นถือเป็นในทัศนะของท่านอูบยูฮฺอัฟรอัลบากริ (เป็นหนึ่งในอิมามของปวงมุสลิม) ท่านอิมามซาฟิอียฺและท่านอิมามอะฮฺมัด เป็นต้น (อับดุลสลาม อัชชูวัยอิร, ม.ป. : 87-89)

⁸⁶ อัลมุดาอะนะฮฺ 16/285 , อัศเศาะวาอิกอัลมุรชะละฮฺ 2/583

วิเคราะห์สาเหตุ

- 1) การตะฮารุด (ขัดแย้ง ค้านกันของตัวบท) เป็นศาสตร์ที่กว้างและละเอียดต้อง
ใช้ความรู้และชำนาญในการวินิจฉัย
- 2) ความไม่เท่าเทียมกันด้านความรู้และความชำนาญของปราชญ์
- 3) เกิดข้อผิดพลาด คลาดเคลื่อนในการวินิจฉัยซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้

3.11.2.10 ปราชญ์มีความเข้าใจต่างกันในเรื่องการขัดแย้งกันของตัวบท เช่นเข้าใจว่ามีหลักฐานอื่นบ่งชี้ว่าหะดีษนั้นอ่อน ถูกยกเลิกหรือต้องตีความซึ่งปราชญ์คนอื่นไม่เห็นด้วยว่าสิ่งนั้นคือหลักฐานที่จะมาขัดแย้ง หรือในข้อเท็จจริงถือว่าเป็นการขัดแย้งที่ขาดน้ำหนัก

ข้ออธิบาย สาเหตุที่ 10 นี้ หมายถึง มีหลักฐาน 2 หลักฐานที่ค้ำกัน ได้แก่

ก) หลักฐานที่ 1 คือหะดีษที่ผู้วินิจฉัยตั้งด้วยเหตุผลของการถูกขัดแย้งจากหลักฐานอื่น

ข) หลักฐานที่ 2 คือสิ่งที่ผู้วินิจฉัยเชื่อว่าเป็นหลักฐานที่มาขัดแย้งเพราะมีน้ำหนักมากกว่า ซึ่งปราชญ์ท่านอื่นเห็นว่าไม่ถึงเป็นหลักฐานที่จะขัดแย้ง หรือ เป็นการขัดแย้งที่ขาดน้ำหนัก เช่น การเอาอะดีลละฮฺอิสตินาซียะฮฺ⁸⁷ มาใช้ก่อนหลักฐานอุศูลียะฮฺ (หลักฐานหลัก) เช่น เอาการปฏิบัติของชาวมดีนะฮฺมาเป็นหลักฐานเหนือหะดีษนบีซึ่งโดยหลักการแล้ว การปฏิบัติของชาวมดีนะฮฺนั้นจะถือว่าเป็นหลักฐานได้ก็ต่อเมื่อ ไม่มีหลักฐานหลักแล้วหรือเอามาเสริมความเข้าใจของหลักฐานหลัก ดังนั้นการเอาการปฏิบัติของชาวมดีนะฮฺมาค้ำกับหะดีษนบีจึงถือว่าเป็นการค้ำกันที่ขาดน้ำหนัก

อิบนุตัยมียะฮฺได้ยกตัวอย่างของสาเหตุที่ 10 เช่น ชาวกุฟะฮฺส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการความหมายที่ปรากฏของกุรอาน (ظاهر القرآن) ค้ำกับหะดีษที่เศาะฮีฮฺ ต้องยึดความหมายที่ปรากฏก่อน ต่อมาพวกเขาเข้าใจผิดพลาดในความหมายที่ปรากฏ (ซอฮีร) ของอัลกุรอานอีก ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงปฏิเสธหะดีษเกี่ยวกับการรับฟังพยานเพียงหนึ่งคนพร้อมการสาบานเพราะเข้าใจว่าค้ำกับซอฮีรของอัลกุรอาน ดังนี้

- 1) อัลลอฮฺ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿فَإِنْ لَّمْ يَكُنَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ﴾ (البقرة : 282)

ความว่า “ดังนั้นหากพยานทั้งสองมิได้เป็นชายก็ให้มีผู้ชายหนึ่งคนและหญิงสองคน” (อัลบะกอเราะฮฺ :282)

⁸⁷ หลักฐานระดับรอง จะใช้ก็ต่อเมื่อหลักฐานหลัก (อัลอะดีลละฮฺอัลอัสลียะฮฺ ได้แก่ อัลกุรอาน, อัลสุนนะฮฺ, อัลอิญมาอฺ, อัลกียาส) ไม่มี (, อะบูคามาสะฮฺ อัซร็อฟบินมะฮฺมุดอัลกินานียฺ, อัลอะดีลละฮฺอัลอัสลียะฮฺ:1425/18-20)

2) หะดีษของท่านนบี

((أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَى بِيَمِينٍ وَشَاهِدٍ)) (مسلم: 1712)

ความว่า : แท้จริงท่านนบีได้ตัดสินด้วยการสาบานและพยานหนึ่งคน (มุสลิม: 1721)

จากหลักฐานข้างต้นสิ่งที่ดูเหมือนขัดแย้งกันคือ เรื่องของพยานดังนี้

- ก) อัลกุรอานกล่าวว่า หากพยานมีได้เป็นชาย 2 คน ก็ให้มีผู้เป็นชาย 1 หญิง 2 คน
- ข) ส่วนหะดีษกล่าวว่าเพียงพยาน 1 คน และการสาบาน ท่านนบีถือว่าใช้ได้

ดังนั้น ปราชญ์บางคนเช่นอบูฮะนีฟะฮฺที่ไม่ปฏิบัติตามหะดีษของท่านนบีดังกล่าว เพราะค้านกับซอฮีรของอัลกุรอาน (ในความเข้าใจของเขา) โดยปราชญ์ส่วนใหญ่เชื่อว่า หะดีษที่เศาะฮีฮฺจะไม่ค้านกับอัลกุรอานถึงแม้ว่าถ้าพิจารณาในเชิงความหมายอาจดูว่าค้านกัน หากแต่เป็นการอธิบายอัลกุรอานเพราะสุนนะฮฺของท่านนบีถูกส่งมาเพื่ออธิบายอัลกุรอานดังที่อิมามซาฟิฮฺได้กล่าวไว้ในหนังสือของท่านที่ชื่อ “อัรริชาละฮฺ” และอิมามอะฮฺมัดได้กล่าวไว้ในข้อเขียนที่โด่งดังของท่านในการตอบโต้ทัศนะที่ยึดแต่เพียงซอฮีร (ความหมายที่ปรากฏ) ของอัลกุรอานที่ชื่อ “ฎออะตุรรอซูล” (อัब्ดุลสะลามอัชชูวัยอิร ม.ม.ป :96)

ข้อวิเคราะห์สาเหตุ สาเหตุทั้ง 3 ประการสุดท้ายนี้เกี่ยวข้องกับเรื่อง อັตตะฮะรูด (การขัดแย้งกันของตัวบท) แบ่งเป็นประเด็นดังนี้

- 1) การขัดแย้งกันของตัวบท
- 2) การขัดแย้งของข้อบ่งชี้ของตัวบท
- 3) การเข้าใจของปราชญ์ว่ามีการค้านกันแต่ความเป็นจริงมิได้ค้านกัน

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้คือปัจจัยและสาเหตุที่เป็นที่มาของการไม่ยึดหะดีษเศาะฮีฮฺบางบท และความแตกต่างในการวินิจฉัยปัญหาของปวงปราชญ์ ทำให้รับรู้ว่าปราชญ์มีเหตุผล ปัจจัยและหลักเกณฑ์ทางวิชาการอย่างไรในการวินิจฉัยปัญหาศาสนา นี่คือจุดมุ่งหมายหลักของอิบนุตัยมียะฮฺที่พยายามสื่อให้เข้าใจว่า ปวงปราชญ์ที่เป็นที่ยอมรับนั้นไม่มีเจตนาที่จะฝ่าฝืนคำสั่งของอัลลอฮฺและเราะซูลจึงไม่เป็นการสมควรที่เราจะตำหนิหรือประนามผู้รู้หรือปราชญ์บางท่านที่คำวินิจฉัยของท่านค้านกับตัวบทที่เศาะฮีฮฺ เพราะบางครั้งผู้รู้ท่านนั้นมิได้บอกให้เราทราบว่า การที่ท่านวินิจฉัยเช่นนั้นท่านใช้หลักเกณฑ์อะไร ข้อไหน หรือบางครั้งท่านอาจจะบอกแต่เราไม่เข้าใจหรือเข้าใจไม่ถึงในหลักเกณฑ์ดังกล่าวนั้นก็เป็นที่

อย่างไรก็ตามนี่คือการกล่าวถึงอุซุร (ปัจจัย) ของผู้รู้ที่อาจเกิดขึ้นได้ในการวินิจฉัย มิได้หมายถึงการอนุญาตให้ละทิ้งหลักฐานที่ชัดเจนหรือตัวบทที่ชัดเจนแล้วไปยึดทัศนะหรือความเห็นของผู้รู้ ดังคำสั่งต่อไปนี้

อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสว่า

﴿ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾

(البقرة : 134)

ความว่า “นั่นคือ กลุ่มชนที่ล่วงลับไปแล้วสิ่งที่พวกเขาชวนชวายเป็นไวกีย่อมได้กลับพวกเขา และสิ่งที่พวกเขาชวนชวายเป็นไวกีย่อมได้แก่พวกเขา และพวกเขาจะไม่ถูกไต่สวนถึงสิ่งที่พวกเขากระทำ” (อัลบะกอเราะฮฺ 134)

และพระองค์ตรัสว่า

﴿ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ

ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴾ (النساء : 59)

ความว่า “ดังนั้นหากพวกเขาขัดแย้งกันในเรื่องใด ก็จงนำสิ่งนั้นกลับไปยังอัลลอฮฺและเราะฮ์สูล หากพวกเขาศรัทธาต่ออัลลอฮฺและวันปรโลก นั้นแหละเป็นสิ่งที่ดียิ่งและเป็น การกลับไปที่สวยงามยิ่ง” (อันนิสาอ์59)

โดยหลักการแล้วไม่อนุญาตให้เราทิ้งหะดีษที่เศาะฮียฺ(ถูกต้อง) ที่มีความหมายชัดเจน (เศาะรีฮฺ) แล้วไปยึดทัศนะของผู้หนึ่งผู้ใดไม่ว่าเขาผู้นั้นจะมีความรู้มากแค่ไหนก็ตามดังที่อิบนุอับบาสได้ตอบคำถามแก่ชายคนหนึ่งด้วยหะดีษของท่านนบีแต่ชายคนดังกล่าวกลับกล่าวตอบกลับว่า ท่านอบูบักรกล่าวอย่างนั้น ท่านอุมร์กล่าวอย่างนี้ อิบนุอับบาสได้กล่าวตอบแก่ชายคนดังกล่าวว่า

((يوشك أن تنزل عليكم حجارة من السماء أقول : قال رسول الله وتقولون قال أبو بكر

وعمر))

ความว่า “ฉันกลัวว่าหินจะตกมาจากฟากฟ้า ฉันกล่าวว่า :ท่านเราะฮ์สูลได้กล่าวว่า แต่พวกเขาท่านกลับกล่าวว่า ท่านอบูบักรและท่านอุมร์ได้กล่าว (อย่างนั้นอย่างนี้)”

(อิบนุตัยมียะฮฺ, 1419: 20/215)

3.12 หลักฐานที่กล่าวถึงบทลงโทษและประณามต่อผู้กระทำความผิดหรือละเมิดคำสั่ง

หลังจากที่อิบนุตัยมียะฮฺได้กล่าวถึงปัจจัยและสาเหตุที่ปราชญ์ไม่ได้ปฏิบัติตามหะดีษเศาะฮียฺหรือมีการวินิจฉัยที่แตกต่างกันดังที่กล่าวมาแล้วซึ่งถือว่าเป็นแก่นหรือเนื้อหาหลักของหนังสือเล่มนี้

อิบนุตัยมียะฮฺได้เข้าสู่บทสุดท้ายคือ หะดีษหรือหลักฐานที่กล่าวถึงบทลงโทษและประณามผู้ที่ละเมิดคำสั่งของอัลลอฮฺและเราะซูล การที่อิบนุตัยมียะฮฺเอาเรื่องนี้มากล่าวไว้เป็นเรื่องสุดท้ายของหนังสือ เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องที่มีความสำคัญ หากไม่เข้าใจในบริบทของเรื่องอย่างแท้จริงอาจเป็นเหตุให้เราตัดสินและประณามผู้ที่เราเข้าใจว่าเขาคือบุคคลที่อยู่ในความหมายของหะดีษหรือหลักฐานดังกล่าวได้ รวมถึงบรรดาปวงปราชญ์ที่อาจเกิดข้อผิดพลาดในการวินิจฉัยด้วย

อิบนุตัยมียะฮฺได้เน้นย้ำว่าการที่ปราชญ์ไม่ได้ปฏิบัติตามหะดีษเศาะฮิฮฺบางบท ในบางกรณีตามสาเหตุและปัจจัยข้างต้นไม่ถึงว่าเป็นการละเมิดหรือจงใจฝ่าฝืนคำสั่ง ดังนั้นจึงไม่อนุญาตให้เราตัดสินหรือประณามว่า ปราชญ์ท่านนั้นเจตนาละทิ้งหลักการ ไม่ยึดต่อบท หรือไม่ตัดสินไปตามหลักการศาสนาและอยู่ในกลุ่มคนที่อัลลอฮฺทรงกริ้ว ถึงแม้ว่าจะมีต่อบทที่ประณาม สาปแช่งต่อผู้กระทำเช่นนั้นก็ตาม จุดยืนดังกล่าวนี้เป็นมติเอกฉันท์ของประชาชาติอิสลามนอกจากพวกมัวะตะซีละฮฺที่แบกแดด⁸⁸ บางกลุ่มเท่านั้น ที่อ้างว่า ปราชญ์ที่ทำการวินิจฉัยผิดพลาดนั้นจะต้องถูกลงโทษในความผิดพลาดนั้นด้วย

อิบนุตัยมียะฮฺได้กล่าวถึงหลักฐานที่มายืนยันและหักล้างความเชื่อที่ผิดๆดังกล่าว และบอกให้รู้ว่าความพยายามของปราชญ์ในการวินิจฉัยปัญหานั้นถือเป็นความดีงาม ได้รับการชมเชยและได้รางวัลจากอัลลอฮฺถึงแม้จะมีความผิดพลาดอยู่บ้างก็ตามด้วยหลักฐานดังต่อไปนี้

- 1) อัลลอฮฺได้ชมเชยการตัดสินของท่านนบีดาูดและนบีสุลัยมาน⁸⁹
- 2) อัลลอฮฺได้ให้รางวัลต่อผู้วินิจฉัย หากวินิจฉัยถูกต้อง 2 รางวัล หากวินิจฉัยผิดได้ 1 รางวัล⁹⁰
- 3) เหตุการณ์การวินิจฉัยของเศาะฮาบะฮฺต่อคำสั่งของท่านนบีเรื่อง “ จะต้องไม่ละหมาดอัศรจนกว่าจะถึงบิനുรอยเซาะฮฺในสงครามสนามเพาะ(คอนดัก)⁹¹
- 4) การวินิจฉัยของท่านบิลาลเกี่ยวกับการขายอินทผลัมที่มีอัตราส่วนต่างกัน (1ศอ์ กับ 2ศอ์⁹²) ซึ่งถือเป็นการขายที่เป็นดอกเบี้ย (อัลบูกอรีฮฺ, 2312)
- 5) การวินิจฉัยของเศาะฮาบะฮฺต่อคำสั่งในอัลกุรอานเกี่ยวกับระยะเวลาสิ้นสุดที่อนุญาตให้รับประทานของผู้ถือศีลอด (อัลบูกอรีฮฺ, 1917, มุสลิม, 1091)

และอิบนุตัยมียะฮฺได้สื่อให้เห็นว่าผู้วินิจฉัยนั้นมี 2 ประเภท ซึ่งสถานะของทั้งสองประเภทแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงดังนี้

⁸⁸ กลุ่มผู้หลงในการใช้ปัญญา ตรรกะและปรัชญาจนนำไปสู่การใช้ปัญญาเกินหลักการ มีความเชื่อว่า ผู้ที่ทำงานใหญ่ๆนั้น อยู่ในสถานะระหว่างสถานะของผู้ศรัทธากับสถานะของผู้ปฏิเสธ ผู้นำชื่อ วาซิล บิน อะฏอ (ฮ.ศ. 131) (อิบนุคอลลาน , 1972: 6/ 7)

⁸⁹ กล่าวแล้วหน้า 12-13

⁹⁰ บูกอรี : 7352

⁹¹ กล่าวแล้วหน้า 9,17

⁹² เป็นหน่วยในการชั่งหรือตวงเท่ากับประมาณ 3 กิโล

1) ผู้ที่มีความรู้และมีคุณสมบัติครบในการวินิจฉัยแต่อาจวินิจฉัยผิดพลาด เขาได้รับการอภัยและได้รางวัล (อัลบูกอรีย์, 6919 มุสลิม, 1716)

2) ผู้ที่ไม่มีความรู้และขาดคุณสมบัติของผู้วินิจฉัยแต่ทำการวินิจฉัย เมื่อเกิดการผิดพลาดถือว่าเป็นความผิด ถูกตำหนิและถูกประณามจากศาสนาเพราะเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้คนหลงทางได้ (อะบูดาวูด, 336)

ดังนั้นผู้ที่ จะเข้าอยู่ในกลุ่มคนที่ถูกประณามและถูกลงโทษจากอัลลอฮ์นั้นจะต้องเป็นผู้ที่จงใจฝ่าฝืนต่อคำสั่งและไม่มีปัจจัยที่เป็นเหตุของการกระทำดังกล่าว

ถึงกระนั้นก็ตามแม้จะมีบ่าวที่จงใจฝ่าฝืนหรือละเมิดคำสั่ง ด้วยความเมตตาของอัลลอฮ์พระองค์ได้ให้โอกาสต่อบ่าวที่กระทำความผิดในการได้รับการอภัยและลบล้างความผิดด้วยการกระทำดังนี้

ก) การเตาบะฮ์ (กลับเนื้อกลับตัว) (มรยัม:59-60, อชชัมร:53)

ข) การขออภัยโทษ (อิสติฆฟาร) (อันนิซาอ:110)

ค) การทำความดีที่จะลบล้างความผิด (ฮูด:104)

ง) บททดสอบที่ได้รับในศุนยา (อัลบูกอรีย์:5641, มุสลิม:2574)

จ) การได้รับชะฟาอะฮ์(การช่วยเหลือจากผู้ที่มีสิทธิ์ที่อัลลอฮ์อนุมัติ เช่นนบี) (ฎอฮา:109, อัลอัมบิยาอ:28)

ฉ) ความเมตตา สงสารจากอัลลอฮ์ (อชชुरอ:30, อัลฮัจญ:60)

สาระสำคัญของบัญญัติเกี่ยวกับบทลงโทษหรือการประณามนั้นคือ การบอกให้รู้ว่าการกระทำแบบไหนที่ถือว่าเป็นความผิด เป็นการละเมิดที่จะทำให้ถูกลงโทษ เพื่อให้ออกห่างและรังเกียจจากการกระทำนั้น แต่เมื่อผู้ใดได้กระทำความผิดแล้วและเขาได้ปฏิบัติในสิ่งที่เป็นเหตุให้ได้รับการอภัย เขาก็จะได้รับการอภัยจากอัลลอฮ์ด้วยความเมตตาจากพระองค์ ดังนั้นสาเหตุหลักที่จะเป็นเหตุให้ถูกประณามหรือถูกตำหนิจากศาสนาคือการละทิ้งหรือไม่ปฏิบัติตามหะดีษที่เศาะฮิฮ์ซึ่งอับนุตัยมียะฮ์ได้อธิบายสรุปสภาพของการละทิ้งหะดีษไว้ดังนี้

ก) เป็นการละทิ้งที่อนุญาตด้วยมติเอกฉันท์ เช่น ละทิ้งเพราะไม่ได้รับหะดีษ หรือใช้ความพยายามอย่างถึงที่สุดในการวินิจฉัย

ข) เป็นการละทิ้งที่ไม่อนุญาต ประเด็นนี้ย่อมไม่เกิดกับบรรดาปวงปราชญ์ที่เป็นที่ยอมรับ (อินชาอัลลอฮ์)

ค) ขาดความรู้ที่ครอบคลุมในประเด็นนั้นๆเป็นสิ่งที่ผู้รู้กังวลและกลัวที่สุดเพราะอาจเป็นเหตุที่นำมาสู่การตะวัฎกัฟ (การไม่แสดงความคิดเห็น) หรือทำให้เกิดความบกพร่องในการวินิจฉัย เพราะการที่จะมั่นใจและมีความรู้ครอบคลุมในทุกๆประเด็นนั้นถือเป็นเรื่องที่ยากมาก แต่ประเด็น

สุดท้ายนี้ไม่รวมถึง 1) ผู้ที่ตัดสินด้วยอารมณ์ 2) ผู้ที่สะเพร่าและขาดความรู้อย่างแท้จริง เพราะทั้งสองประเภทนี้ต้องรับโทษด้วยนรกดังหะดีษของท่านนบีที่กล่าวไว้ว่า

((القضاة ثلاثة قاضيان في النار وقاضٍ في الجنة فأما الذي في الجنة فرجلٌ عرفَ الحقَّ فقصَى به فهو في الجنة ورجلٌ عرفَ الحقَّ فلم يقضِ به وجارَ في الحكم فهو في النار ورجلٌ لم يعرفِ الحقَّ فقصَى للناسِ على جهلٍ فهو للنارِ)) (شرح مشكل الآثار : 9/209 :

ความว่า: ผู้พิพากษานั้นมี 3 ประเภท 2 ประเภทอยู่ในนรก อีก 1 ประเภทได้เข้าสวรรค์ ได้แก่ผู้ที่รู้ถึงความถูกต้องและตัดสินตามความถูกต้องนั้น เขาได้เข้าสวรรค์ ส่วนผู้ที่รู้ถึงความถูกต้องแต่ต่อธรรมในการตัดสิน (ตัดสินด้วยอารมณ์)เขาได้เข้านรก และผู้ที่ไม่รู้ถึงความถูกต้อง ตัดสินบนความไม่รู้เขาได้เข้านรก (ซุรฮุมสุกลีลาอาซาร : 9/209)

ต่อมาอิบนุตัยมียะฮฺได้กล่าวถึงบทบัญญัติที่กล่าวถึงบทลงโทษและสาปแช่งผู้ฝ่าฝืนและกระทำความผิดที่บอกลักษณะหรือพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด เช่น หากผู้ใดทำเช่นนี้ เขาจะถูกสาปแช่งเช่นนี้ เป็นต้น ซึ่งการกล่าวในลักษณะดังกล่าวนี้เรียกว่า “อัลวะฮิดอัลมุญลัก” (การขู่ลงโทษหรือสาปแช่งโดยรวม) เช่น การที่อัลลอฮฺสาปแช่งผู้ที่อ้างผู้อื่นมาเป็นพ่อโดยที่เขาไม่ใช่พ่อที่แท้จริง (อะบูดาอูด:5115 , เศาะฮิฮฺอัลญามิอ : 6104) หรือ การที่อัลลอฮฺสาปแช่งผู้ที่ดื่มเหล้า (อะบูดาอูด : 3674) การลงโทษหรือสาปแช่งลักษณะนี้สามารถเอามาตัดสินหรือประณามเจาะจงรายบุคคลกับทุกๆคนที่กระทำดังกล่าวได้หรือไม่

ประเด็นที่ควรทำความเข้าใจเบื้องต้นมีดังนี้

- ก) การขู่ลงโทษและสาปแช่งโดยรวม
- ข) การนำการขู่ลงโทษและสาปแช่งดังกล่าวมาใช้กับรายบุคคล

ความเข้าใจและการปฏิบัติต่อ 2 ประเด็นดังกล่าวได้แก่ ก) การขู่ลงโทษและการสาปแช่งโดยรวม ข) การนำการขู่ลงโทษดังกล่าวมาใช้กับรายบุคคล แบ่งมุสลิมออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

1) กลุ่มที่เชื่อว่า การขู่ลงโทษโดยรวมนั้นไม่มีผลในทางปฏิบัติ ไม่สามารถนำมาเป็นหลักฐานด้านการตัดสินหรือการลงโทษนอกจากสิ่งที่เป็นมติเอกฉันท์เท่านั้น จากความเชื่อของกลุ่มที่ 1 นี้จะส่งผลให้ต้องยกเลิกหลักการหลายข้อ (เอามาใช้กับใครไม่ได้ทุกกรณี) ซึ่งคล้ายกับแนวทางของพวกมูรญูอะฮฺที่แยกการกระทำออกจากอิมานหรือ การกระทำไม่มีผลกับอิมาน ซึ่งหลักความเชื่อของพวกเขาประการหนึ่งคือ “สำหรับ มุวะฮิด (มุสลิม) นั้น การทำบาปใหญ่ไม่ส่งผลเสียกับตัวเขา” ซึ่งเป็นความเชื่อที่ผิด

2) กลุ่มที่ตรงกันข้ามกับกลุ่มแรก คือ การชูลงโทษโดยรวมนี้มีผลต่อรายบุคคลทุกกรณี ซึ่งแนวทางของกลุ่มที่ 2 นี้ คล้ายกับแนวทางของพวกเคาะวาริณ คือ การชูลงโทษในเรื่องใดก็ตามมีผลทันทีต่อผู้กระทำสิ่งนั้นทุกคนโดยไม่มีข้อยกเว้น (พวกนี้ถูกเรียกว่า พวก ะอิตียะฮฺ เพราะเอาแต่อา ยะฮฺที่เกี่ยวกับการลงโทษมาปฏิบัติ โดยละทิ้งอายะฮฺ อัลละดฺ (อายะฮฺที่เป็นการสัญญา หรือให้ กำลังใจ) (อรรถอูฮีย, ม.ป.ป. : 33-35)

3) กลุ่มที่เป็นกลางระหว่างทั้งสองกลุ่มข้างต้น และเป็นกลุ่มที่ถูกต้อง คือ การชูลงโทษ โดยรวมนั้นส่งผลต่อผู้ที่อยู่ในลักษณะหรือพฤติกรรมดังกล่าว แต่จะไม่ระบุเจาะจงเป็นรายบุคคลเป็น การเฉพาะ(ตำหนิ สาปแช่งพฤติกรรมมิใช่ระบุบุคคล) นอกจากคนๆนั้นครบเงื่อนไขที่จะได้รับโทษเช่น ตายในสภาพที่ปฏิเสธ และปราศจากอุปสรรคเช่น การตีความหรือการไม่รู้หลักการ ตัวอย่างเช่น คน กาเฟร(ปฏิเสธอัลลอฮ) เมื่อเขายังมีชีวิตก็ห้ามสาปแช่ง เพราะถ้าเราสาปแช่งเขาก็เท่ากับต้องการให้ เขาตายในสภาพปฏิเสธต่างๆที่หน้าที่เราคือเรียกร้องเขามาสู่ทางนำ

ต่อมาอิบนุตุัยมียะฮฺได้เข้าสู่ประเด็น “ ปวงปราชญ์เข้าอยู่ในกลุ่มคนที่ถูกสาปแช่งด้วย หรือไม่”

ก่อนจะเข้าสู่การอธิบายอิบนุตุัยมียะฮฺได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเภทของหลักฐาน ดังนี้

หลักฐานนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท

1) หลักฐานชั้นเด็ดขาด (อะดีลละฮ์ก็อฎอียะฮฺ) ทั้งในสถานะของหะดีษและข้อบ่งชี้ คือหะดีษที่เรามั่นใจว่าเป็นคำพูดของเราะสุลจริงหรือท่านเราะสุลได้มีจุดประสงค์ดังกล่าวจริง หลักฐานประเภทนี้จำเป็นต้องเชื่อและปฏิบัติโดยปราศจากข้อโต้แย้งในภาพรวม

2) หลักฐานชั้นคาดคะเน (อะดีลละฮฺฮอนนียะฮฺ) ทั้งในสถานะของหะดีษหรือข้อบ่งชี้ จำเป็นต้องปฏิบัติในเรื่องที่เป็นหลักการเกี่ยวกับภาคปฏิบัติ ด้วยมติของปราชญ์ที่เป็นที่ยอมรับ ส่วนใน เรื่องหลักศรัทธา เช่น เรื่องบทลงโทษ การสาปแช่งปราชญ์มีความเห็นต่างกัน

สำหรับประเภทที่ 2 นี้ อิบนุตุัยมียะฮฺได้อธิบายอย่างกว้างขวางถึงประเด็นของการเห็น ต่าง พร้อมตัวอย่างและนำเสนอทัศนะที่มีน้ำหนัก จนกระทั่งจบหนังสือนี้

ผู้วิจัยจะนำเสนอโดยสังเขปเพื่อให้ภาพรวมของประเด็นดังกล่าว

1) หะดีษที่อยู่ในชั้นคาดคะเน (ฮอนนีย) ที่กล่าวเกี่ยวกับหลักความเชื่อนั้นมี 2 ประเด็นที่สำคัญคือ

ก) ประเด็นที่เกี่ยวกับความเชื่อ(อิลมียะฮฺ) คือ ผลของการลงโทษย่อมเกิดแก่ผู้ถูก สาปแช่ง หรือผู้ละเมิด

ข) ประเด็นที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ(อะมะลียะฮฺ) คือการที่ถือว่ากระทำนั้นๆเป็นที่ต้องห้าม เช่น

(لعن الله شارب الخمر)

อัลลอฮฺ ﷻ สาปแช่งผู้ที่ดื่มเหล้าแบ่งเป็นประเด็นข้างต้นได้ดังนี้

ก) ประเด็นที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ (อัลอะมะลียะฮฺ) คือการดื่มเหล้าเป็นที่ต้องห้าม
 ข) ประเด็นที่เกี่ยวกับหลักความเชื่อ(อัลอิลมียะฮฺ) คือ ผู้ที่ดื่มเหล้านั้นถูกขับไล่จากความเมตตาของอัลลอฮฺ ﷻ

2) หะดีษที่อยู่ในชั้นคาคคะเน (ซอหนียะฮฺ) ผู้รู้ทางด้านนิติศาสตร์มีความเห็นต่างกันดังนี้

ผู้รู้กลุ่มหนึ่ง กล่าวว่า เราไม่ปฏิบัติในประเด็นอิลมียะฮฺ แต่เราปฏิบัติในประเด็นอะมะลียะฮฺ คือ เราจะกล่าวว่า การกระทำนั้นเป็นที่ต้องห้าม(อะมะลียะฮฺ) แต่เราจะไม่กล่าวว่า บทลงโทษจะเกิดแก่ผู้กระทำสิ่งต้องห้ามนั้น (อิลมียะฮฺ) เหตุผลของเขาก็คือ การสาปแช่งหรือบทลงโทษนั้นอยู่ในประเด็นอิลมียะฮฺ และประเด็นอิลมียะฮฺนั้นจะถูกยืนยันด้วยหลักฐานชั้นเด็ดขาดเท่านั้น อิบุนุตัยมียะฮฺได้กล่าวว่า ทศนะนี้ไม่ถูกต้อง ที่ถูกต้องคือ เราต้องปฏิบัติทั้งด้านอิลมียะฮฺและด้านอะมะลียะฮฺแต่ต้องด้วยเงื่อนไข คือ เราจะกล่าวว่า การกระทำนั้นเป็นที่ต้องห้ามขณะเดียวกัน เราก็มองว่า ผู้ถูกสาปแช่งนั้นจะต้องถูกลงโทษแต่ด้วยการครบเงื่อนไขที่จะถูกลงโทษและต้องปราศจากอุปสรรค นี่คือนโยบายของปราชญ์ส่วนใหญ่ ที่ยึดมั่นว่า ประเด็นที่เกี่ยวกับอิลมียะฮฺนั้นจะถูกยืนยันด้วยหลักฐานชั้นซอหนียะฮฺ (คาคคะเน)

สรุปผล ดังนั้น ปวงปราชญ์จะไม่เข้าอยู่ในกลุ่มคนที่ถูกสาปแช่ง

หลักการที่อิบนุตัยมียะฮฺได้เขียนไว้ในหนังสือเล่มนี้สามารถสรุปแนวคิดของท่านเกี่ยวกับประเด็นการเห็นต่างและจุดยืนที่มีต่อปวงปราชญ์ได้ดังนี้

- 1) จำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคนต้องยึดหลักฐานที่มาจากอัลกุรอานและสุนนะฮฺของท่านนบีที่ชัดเจนและถูกต้อง
- 2) บรรดาปวงปราชญ์มิใช่บุคคลที่มะอะฮุม(มีสภาพไร้ความคิด)หากแต่ท่านเหล่านั้นมีโอกาสผิดพลาดได้
- 3) การวินิจฉัยค้านกับหะดีษเศาะฮียะฮฺนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ เพราะมีปัจจัยและสาเหตุดังที่กล่าวมา
- 4) การให้เกียรติต่อบรรดาปวงปราชญ์ตามฐานะที่สมควรแก่หลักการถือเป็นความจำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคน

5) ถึงแม้ว่าผู้รู้ที่อยู่บนทางนำจะมีการวินิจฉัยที่แตกต่างไปจากตัวบท หรือ คำนับตัวบท และไม่ว่าจะถูกหรือผิดก็ตามเราไม่ควรตำหนิ ประณามหรือกล่าวร้ายท่านเหล่านั้น หากแต่ควรหาข้อแก้ต่างให้กับท่านเหล่านั้น

6) ท่านนบีได้กล่าวถึงรางวัลของผู้วินิจฉัยว่าถ้าหากเขาวินิจฉัยถูกเขาจะได้อสองความดี หากเขาวินิจฉัยผิดเขาจะได้อผิดได้หนึ่งความดี ดังกล่าวนี้อบอกให้รู้ว่สำหรับผู้วินิจฉัยนั้นจะได้อรับแต่ความดีเท่านั้น

7) ความผิดพลาดในการวินิจฉัยเกิดขึ้นได้ถึงแม้ในหมู่บุคคลระดับเศาะฮาบะฮอ แต่ความผิดนั้นไม่ถือเป็นการจงใจละเลยหรือฝ่าฝืนต่อคำสั่งของท่านนบีแต่ประการใด

8) ท่านอิบนุตัยมียะฮอแสดงจุดยืนของท่านอย่างชัดเจนถึงการให้เกียรติและการปกป้องเกียรติของบรรดาผู้รู้

9) ท่านอิบนุตัยมียะฮอจะแข่งกร้าวกับผู้ที่เป็นศรัทธูอิสลามและอ่อนน้อมและให้อภัยต่อผู้ศรัทธูดั้งที่ได้อกล่าวไว้แล้วในประวัติการเผยแผ่อศาสนาของท่าน

10) สาระสำคัญของบัญญัติเกี่ยวกับบทลงโทษหรือการประณามนั้นคือ การบอกให้รู้ว่การกระทำแบบไหนที่ถือว่เป็นความผิด เป็นการละเมิดที่จะทำให้อถูกลงโทษ เพื่อให้อออกห่างจากการกระทำนั้น

11) เราจะไม่ตัดสินหรือประณามบรรดาปวงปราชญ์ที่ออาจวินิจฉัยผิดพลาดหรือไม่ได้ปฏิบัติตามหะดีษที่เศาะฮอฮือว่อยู่ในกลุ่มผู้ที่ถูกสาปแช่ง

12) หนังสือเล่มนี้สะท้อนให้เห็นแนวคิด ทศนะคติและจุดยืนของอิบนุตัยมียะฮอต่อวิชาการศาสนา ปวงปราชญ์และผู้ที้อเห็นต่างจากท่านได้ออย่างชัดเจนว่ท่านไม่ได้เป็นเหมือนดั่งผู้ที่ใส่ร้ายท่าน

บทที่ 4

แนวทางของชาวสลัฟในเรื่องความเห็นต่าง

อิบนุตัยมียะฮฺได้นำเสนอแนวคิดและทัศนคติของท่านในเรื่องความเห็นต่างของปวงปราชญ์ในหนังสือ ”ร็อฟอ์อุลมะลามอะนีลอะอิมดีลอะออลาม” โดยท่านนำเสนอปัญหา ปัจจัย สาเหตุและทางออกของความเห็นต่างตามหลักการศาสนา ทำให้เห็นจุดยืนของท่านในประเด็นที่ศาสนานูญญาตีให้ยึดหยุ่นได้ ท่านพยายามสื่อสารให้เห็นถึงทางออกของปัญหาความเห็นต่างที่อยู่ในกรอบของหลักการ คือการยึดหยุ่นและการยอมรับโดยจะต้องรู้ถึงที่มาและปัญหาที่แท้จริงรวมถึงหลักการที่ปราชญ์ใช้ในการวินิจฉัย อันจะนำมาซึ่งความเข้าใจในการวินิจฉัยของปวงปราชญ์ที่แตกต่างกันแทนที่การบาดหมางและเป็นศัตรูกัน ท่านยืนยันชัดเจนว่าแนวทางที่ท่านยึดถือคือแนวทางของชาวสลัฟผู้ทรงธรรม เพื่อยืนยันความถูกต้องและหลักวิชาการที่มีมาตรฐานของท่านที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์แห่งหลักการผู้วิจัยจึงได้นำแนวทางที่เป็นมาตรฐานของชาวสลัฟผู้ทรงธรรมในเรื่องความเห็นต่างมาเสนอในบทนี้ เพื่อให้เห็นว่าเมื่อมีการเห็นต่างหรือมีการขัดแย้งกันในหลักการที่สามารถเห็นต่างได้บรรดาสลัฟผู้ทรงธรรมมีวิธีคิด แนวทางและมีการจัดการอย่างไร สอดคล้องหรือแตกต่างจากสิ่งที่อิบนุตัยมียะฮฺนำเสนอในหนังสือของท่าน

4.1 นิยามของคำว่า “แนวทางของชาวสลัฟ”

4.1.1 “แนวทาง” (มันฮัจญ์หรือ มินฮาจญ์) ความหมายทางด้านภาษามายังถึง เส้นทางเดิน, ทางตรง หรือ เส้นทางที่ชัดเจน (มุคตารอ์ศศิฮฺยาฮฺ, 1/688 , อัลมัวะญิมอัลวะชีฎ, 2/957)

4.1.2 “แนวทาง” (มันฮัจญ์หรือ มินฮาจญ์) ความหมายทางด้านวิชาการศาสนาหมายถึงแนวทางที่ชัดเจนที่ใช้ในการดำเนิน หรือบทบัญญัติที่ใช้ในการยึดถือ ดังที่อัลกุรอานกล่าวว่า

﴿ كَلَّا جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ﴾ (المائدة : 48)

ความว่า “สำหรับแต่ละประชาชาติในหมู่พวกเจ้านั้น เราได้ให้มีบัญญัติและแนวทางไว้” (อัลมาอิดะฮฺ: 48) ⁹³

แนวทางของชาวสลัฟนั้นคือแนวทางที่มาจากอัลกุรอานและสุนนะฮฺของท่านนบีซึ่งเป็นวิถีที่เขาเหล่านั้นใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งในด้านหลักความเชื่อมั่น (อะกีดะฮฺ) หลักปฏิบัติ (ฟิกฮฺ) ด้านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (มุอามาလာต) อุปนิสัยใจคอ จรรยา มารยาท (อัคลาก) ตลอดจนในทุกกิจการของพวกเขา (ซอลิสฟาซานอัลฟาซาน, ม.ม.ป :1-3)

⁹³ อัลบะฆอวี : 2/58

4.1.3 “ชาวสลัฟ” (ชะละฟียูน) คำว่า “สลัฟ” ความหมายทางด้านภาษาหมายถึง การมาก่อน, การอยู่ก่อน (อิบนุฟาริส :3/95) หรือ กลุ่มคนที่มาก่อน หรืออยู่ก่อน ไม่ว่าจะด้านการเดินทาง อายุ ความประเสริฐหรือ เสียชีวิต (อิบนุมันซูร : 9/158)

4.1.4 “ชาวสลัฟ” (ชะละฟียูน) ความหมายทางด้านวิชาการศาสนาหมายถึง

4.1.4.1 บรรดาผู้ที่อยู่ในศตวรรษแรกจากประชาชาตินี้ คือบรรดาเศาะฮาบะฮฺของเราะฮฺลุล رضي الله عنهم จากชาวอันศอร (ชาวมดีนะฮฺผู้ช่วยเหลือ) และชาวมุฮาญิรีน (ชาวมักกะฮฺผู้อพยพ) ดังอัลกุรอ่านได้กล่าวไว้ว่า

﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ
وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾
(التوبة : 100)

ความว่า “บรรดาบรรพชนรุ่นแรกในหมู่ผู้อพยพ (ชาวมุฮาญิรีนจากมักกะฮฺ) และในหมู่ผู้ที่ให้การช่วยเหลือ(ชาวอันศอรจากมดีนะฮฺ) และบรรดาผู้ดำเนินตามพวกเขาด้วยการทำความดีนั้น อัลลอฮฺทรงพอพระทัยในพวกเขา และพวกเขาก็พอใจในพระองค์ด้วย และพระองค์ทรงเตรียมไว้ให้พวกเขาแล้วซึ่งบรรดาสวรรค์ที่มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านอยู่เบื้องล่างพวกเขาจะพำนักอยู่ในนั้นตลอดกาลนั่นคือชัยชนะอันใหญ่หลวง” (อิตเตาะบะฮฺ: 100)

4.1.4.2 กัลยาณชนในยุคถัดมา (ศตวรรษที่ 2 และที่ 3) ได้แก่ ตาบีอินและ อิตบาอูดตาบีอิน และรวมถึงกัลยาณชนที่อยู่ในยุคถัดหลังจากนั้นเรื่อยมาที่อยู่บนแนวทางของเขาเหล่านั้น ดังที่กุรอ่านได้กล่าวว่า

﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ (الحشر : 10)

ความว่า “และบรรดาผู้ที่มาหลังจากพวกเขาโดยพวกเขา กล่าวว่า ข้าแต่พระผู้อภิบาลของเราทรงโปรดอภัยโทษให้แก่เราและพี่น้องของเราผู้ซึ่งได้ศรัทธาก่อนหน้าพวกเรา และขอพระองค์อย่าได้มีการเคียดแค้นเกิดขึ้นในหัวใจของพวกเราต่อบรรดาผู้ศรัทธา ข้าแต่พระผู้อภิบาลของเราแท้จริงพระองค์ท่านเป็นผู้ทรงเอ็นดู ผู้ทรงเมตตายิ่ง” (อัลฮัซร :10)

หะดีษของท่านนบี ﷺ กล่าวไว้ว่า

((حَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُوهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُوهُمْ،)) (البخاري: 2652، ومسلم: 2533)

ความว่า “คนที่ดีที่สุดคือผู้ที่อยู่ในศตวรรษของฉันต่อมาก็คือผู้ที่อยู่ในศตวรรษถัดมา และผู้ที่อยู่ในศตวรรษถัดมา” (อัลบุคอรี: 2652,มุสลิม: 2533)

อิบนุอุษัยมีนได้ให้นิยามของคำว่า สลัฟ ไว้ สองด้าน คือ 1) ด้านเวลา หมายถึง กัลยาณชนยุคสามร้อยปีแรก 2) ด้านหลักยึดมั่น หมายถึง ผู้ที่มีหลักยึดมั่นและเจริญรอยตามแนวทางของกัลยาณชนยุคสามร้อยปีแรกถึงแม้จะอยู่ในยุคถัดมาก็ตาม (ดูเราะฮ์อัลอุษัยมีนียะฮ์ ชัรฮ์ ฟัตฮัรริบบัลบะรียะฮ์ บิตัลคีส อัลฮะมะวียะฮ์: 5)

4.2 สถานะของชาวสลัฟในอัลกุรอาน

4.2.1 ได้รับการยกย่องชมเชยและความพึงพอใจจากอัลลอฮ์ ﷻ

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ยกย่องชมเชยชาวสลัฟไว้ในคัมภีร์ของพระองค์ ดังนั้นผู้ใดก็ตามที่พระองค์ทรงยกย่องนั้นหมายถึงเขาผู้นั้นได้รับสถานะอันสูงส่ง ณ อัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งต่อไปนี้จะได้นำอายะฮ์อัลกุรอานที่ยกย่องชมเชยเขาเหล่านั้นมากล่าวโดยสังเขป

﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۗ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾
(التوبة: 100)

ความว่า “บรรดาบรรพชนรุ่นแรกในหมู่ผู้อพยพ(ชาวมุฮาญิรีนจากมักกะฮ์)และในหมู่ผู้ที่ให้การช่วยเหลือ (ชาวอันศอรจากมดีนะฮ์) และบรรดาผู้ดำเนินตามพวกเขาด้วยการทำความดีนั้น อัลลอฮ์ ﷻ ทรงพอพระทัยในพวกเขา และพวกเขาก็พอใจในพระองค์ด้วย และพระองค์ทรงเตรียมไว้ให้พวกเขาแล้วซึ่งบรรดาสวรรค์ที่มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านอยู่เบื้องล่างพวกเขาจะพำนักอยู่ในนั้นตลอดกาลนั้นคือชัยชนะอันใหญ่หลวง” (อัตเตาบะฮ์: 100)

อายะฮ์นี้คือรากฐานในการปฏิบัติตามแนวทางของชาวสลัฟและภาคผลที่จะได้รับ เพราะการปฏิบัติตามแนวทางของพวกเขาเหล่านั้นคือการปฏิบัติตามแนวทางของท่านนบี (มุฮัมมัด นาซีรุ้ดดีนอัลบานี : 1428:12) และอายะฮ์นี้อัลลอฮ์ ﷻ ประกาศให้ทราบว่าเป็นพระองค์ทรงพอพระทัยในพวกเขา

เขา และรางวัลที่พระองค์เตรียมไว้นั้นคือสรวงสวรรค์ที่มีน้ำหลายสายไหลผ่านอยู่เบื้องล่าง และเขาจะพำนักอยู่ในนั้นตลอดกาล นี่เป็นการยืนยันถึงแนวทางอันถูกต้องของพวกเขาที่อัลลอฮ์ทรงพอพระทัย

4.2.2 อัลลอฮ์ ﷻ รับรองว่าพวกเขาคือผู้สัตย์จริง

﴿لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ (الحشر: 8)

ความว่า “สำหรับบรรดาผู้อพยพที่ขัดสนซึ่งถูกขับไล่ออกจากบ้านเมืองของพวกเขา และทอดทิ้งทรัพย์สินของพวกเขาเพื่อแสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์และความยินดีของพระองค์และช่วยเหลืออัลลอฮ์ ﷻ และเราะสูล ﷺ ของพระองค์ คนเหล่านั้นนั้นเขาคือผู้สัตย์จริง” (อัลฮัซร :8)

อัลลอฮ์ ﷻ ยกย่องชมเชยชาวมุฮาญีรีนที่ละทิ้งบ้านเรือน ทรัพย์สิน ครอบครัวเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ และเราะสูล ﷺ ของพระองค์ อิมามกุฎฎีย (ฮ.ศ. 671) ได้อธิบายอายะฮ์ข้างต้นไว้ว่า

"هؤلاء المهاجرون تركوا الديار والأموال والأهلين والعشائر، خرجوا حباً لله ولرسوله، واختاروا الإسلام على ما فيه من الشدة"

แปลว่า “เขาเหล่านี้คือชาวมุฮาญีรีนที่ละทิ้งบ้านเรือนของพวกเขา ทรัพย์สินของพวกเขาและครอบครัวเครือญาติเพราะความรักในอัลลอฮ์ ﷻ และเราะสูล ﷺ ของพระองค์ เขาเหล่านั้นเลือกศาสนาอิสลามถึงแม้จะต้องพบกับความยากลำบากก็ตาม”

4.2.3 อัลลอฮ์รับรองความสำเร็จของพวกเขา

﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ۚ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (الحشر: 9)

ความว่า “และบรรดาผู้ที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่นครมดีนะฮ์ (ชาวอันศอร) และพวกเขาศรัทธาก่อนหน้าการอพยพของพวกเขา (ชาวมุฮาญีรีน) พวกเขารักใคร่ผู้ที่อพยพมายังพวกเขาและจะไม่พบความต้องการหรือความอิจฉาอยู่ในทรวงอกของพวกเขา ในสิ่งที่ได้ถูกประทานให้และให้สิทธิผู้อื่นก่อนตัวของพวกเขาเองถึงแม้ว่าพวกเขายังมีความต้องการอยู่มากก็ตามและผู้ใดปกป้องการตระหนี่ที่อยู่ในตัวของเขาคนเหล่านั้น พวกเขาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ” (อัลฮัซร: 9)

อายะฮ์นี้เป็นกรายกย่องชมเชยชาวมดีนะฮ์ที่เป็นผู้ช่วยเหลือ (ชาวอันศอร) พระองค์ได้บอกถึงคุณลักษณะอันประเสริฐของพวกเขาคือ

- 1) มีความรักต่อบรรดาผู้อพยพ
- 2) ไม่มีความอิจฉา
- 3) ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว
- 4) เสียสละถึงแม้ตัวเองจะมีความต้องการมากแค่ไหนก็ตาม

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นถึงสถานะอันสูงส่งและการรับรองจากอัลลอฮ์ในวิถีชีวิตและแนวทางของพวกที่สมควรแห่งการปฏิบัติตาม

4.3 สถานะของชาวสลัฟในอัลหะดีษ

4.3.1 ได้รับการยอมรับในความประเสริฐและการมีแนวทางที่ถูกต้องจากท่านนบี

((عن عمران بن حصين رضي الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: خير أمتي قريني، ثم الذي يلونهم، ثم الذين يلونهم، قال عمران: فلا أدري أذكر بعد قرنه قرنين أو ثلاثاً)) (متفق عليه)

ความว่า “จากท่านอิมรอนบินฮุซัยนกล่าวว่า ท่านเราะสูลกล่าวว่า : “ประชาชาติของฉันที่ดีที่สุดคือ ประชาชาติที่อยู่ในศตวรรษของฉัน ต่อมาก็คือประชาชาติที่ถัดมา และถัดมา “ท่านอิมรอนกล่าวว่า ฉันจำไม่ได้ว่าท่านนบีกว่าหลังจากศตวรรษของท่านสองหรือสามศตวรรษ (มุตะพะกะลอะลียฮ์)”

ท่านอิบนุฮะญร (ฮ.ศ. 852) ได้กล่าวว่า “จุดประสงค์ของคำว่า ศตวรรษของนบีในหะดีษบทนี้คือ บรรดาเศาะฮาบะฮ์ และ จุดประสงค์ของศตวรรษที่ถัดมาคือ บรรดาตาบิอีน และศตวรรษที่ถัดมาคือ อັตบาคูตตาบิอีนดังนั้นจากหะดีษนี้บ่งชี้ว่า เศาะฮาบะฮ์นั้นประเสริฐกว่า ตาบิอีน และตาบิอีนนั้นประเสริฐกว่า อັตบาคูตตาบิอีน (อิบนุฮะญรอัศเศาะลาณี: 7/5)

4.3.2 ท่านนบีประกันความปลอดภัยให้แก่อุมมะฮ์ (ประชาชาติของท่าน) トラバใดที่อุมมะฮ์ยังคงยึดและปฏิบัติตามแนวทางของเศาะฮาบะฮ์

((النجومُ أمانةٌ للسماءِ ، فإذا ذَهَبَتِ النجومُ أتَى السماءُ ما توعَدُ ، وأنا أمانةٌ لأصحابي ، فإذا ذَهَبَتْ أمتي ما يوعدونَ ، وأصحابي أمانةٌ لأمتي ، فإذا ذَهَبَتْ أصحابي أتى أمتي ما يوعدون)) (مسلم: 2531 , أحمد: 19566)

ความว่า “ดวงดาวนั้นคือความปลอดภัยแก่ท้องฟ้า (เมื่อดวงดาวยังคงอยู่ ท้องฟ้าก็คงอยู่) ดังนั้นเมื่อปราศจากซึ่งดวงดาวท้องฟ้าก็ถึงวาระที่ถูกสัญญา (ดับสูญ วันกียามะฮฺ) และฉันคือผู้ให้ความปลอดภัยแก่เศาะฮาบะฮฺ (สาวก) ของฉันและเมื่อฉันจากไป (เสียชีวิต) เศาะฮาบะฮฺของฉันก็ถึงวาระที่ถูกสัญญา (รบราฆ่าฟัน เกิดพิตนะ) และเศาะฮาบะฮฺของฉันคือความปลอดภัยแก่อุมมะฮฺของฉันและเมื่อเศาะฮาบะฮฺจากไป (ตาย) อุมมะฮฺของฉันก็ถึงวาระที่ถูกสัญญา(เกิดสิ่งที่เป็นอุตริกรรม และสิ่งแปลกปลอมในศาสนา)” (มุสลิม :2531 อะหฺหมัด :19566)

ท่านนบีได้บอกถึงความประเสริฐของเศาะฮาบะฮฺ ว่าคือการประกันความปลอดภัยให้แก่อุมมะฮฺ ตรายใดที่อุมมะฮฺยังคงยึดและปฏิบัติตามแนวทางของเศาะฮาบะฮฺเขาก็ปลอดภัย เปรียบได้ดั่งเรือนบินัวฮฺ ผู้ใดขึ้นก็ปลอดภัย ส่วนผู้ปฏิเสธไม่ยอมขึ้นเขาก็พบกับความหายนะ ดังนั้นเราจะเห็นว่าเมื่อสิ้นสุดเศาะฮาบะฮฺสิ่งแปลกปลอมและอุตริกรรมทั้งในด้านความเชื่อและการปฏิบัติก็เริ่มปรากฏขึ้นมากขึ้นเรื่อยๆจนกระทั่งมาถึงทุกวันนี้ ส่วนผู้ใดที่ยังคงยึดแนวทางของบรรดาเศาะฮาบะฮฺเขาก็ยังคงอยู่บนแนวทางที่ปลอดภัยดังนั้นความปลอดภัยของอุมมะฮฺขึ้นอยู่กับการยึดในแนวทางของเศาะฮาบะฮฺในการปฏิบัติตามกิตาบอัลลอฮฺและสุนนะฮฺของท่านนบี

4.3.3 การตำหนิหรือตำหนิเศาะฮาบะฮฺถือเป็นความผิด

((عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي؛ فَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَوْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا أَدْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ»))
(البخاري 3673 مسلم 2540)

ความว่า “จากอะบูซะอีดอัลคดริยก้าวว่า :ท่านเราะฮ์มุล ได้กล่าวว่า “ท่านทั้งหลายอย่าได้ตำหนิ เศาะฮาบะฮฺของฉัน เพราะถึงแม้ว่าคนหนึ่งคนใดในหมู่พวกท่านจะบริจาททองคำเท่าภูเขาอูซูดก็ไม่สามารถเทียบเท่าเพียงหนึ่งมุด⁹⁴ หรือครึ่งหนึ่งของพวกเขา” (อัลบุคอรี :3673, มุสลิม : 2540)

หะดีษนี้เป็นอีกหะดีษหนึ่งทีบอกถึงเกียรติอันสูงส่งของบรรดาเศาะฮาบะฮฺ เพราะท่านนบีห้ามตำหนิหรือตำหนิเศาะฮาบะฮฺของท่านอีกทั้งยังเปรียบให้เห็นถึงความสูงส่งของเศาะฮาบะฮฺว่า แม้เราจะบริจาททองคำเท่าภูเขาอูซูดก็ไม่สามารถเทียบเท่าเพียงหนึ่งมุดหรือครึ่งมุดของเศาะฮาบะฮฺที่บริจาท เพราะการกระทำที่มากกว่าแต่ภาคผลได้น้อยกว่าบอกให้รู้ถึงสถานะของผู้กระทำนั้นต่างกัน

⁹⁴ มาตรฐานในการตวงเท่ากับ500กรัมโดยประมาณ

4.3.4 ผู้ที่ยึดแนวทางนบีและเศาะฮาบะฮฺจะไม่หลงและได้รับความปลอดภัย

((وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلَّا مِلَّةً وَاحِدَةً ، قَالُوا : وَمَنْ هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ : مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي)) (رواه الترمذي : 2641 , والعراقي في تخريج الإحياء : 3 / 284)

ความว่า “และประชาชาติของฉันจะแตกออกเป็น 73 กลุ่ม ทั้งหมดอยู่ในนรกยกเว้นกลุ่มเดียว พวกเขาถามว่า เขาคือใครโอ้ท่านร่อซูลลลอฮฺ ท่านตอบว่า คือผู้ที่อยู่บนแนวทางของฉันและเศาะฮาบะฮฺของฉัน” (ติรมีซีฮฺ: 2461, อัลอิรอกีย ใน ตัศรีญอัลอิฮฺยาอ 3/284)

หะดีษนี้บอกถึงมาตรฐานและความถูกต้องของแนวทางเศาะฮาบะฮฺ (แนวทางสลัฟ) เพราะท่านนบียืนยันว่าใครที่ดำเนินหลักการโดยอยู่บนแนวทางของบรรดาเศาะฮาบะฮฺเขาคือผู้รอดพ้นจากไฟนรก ส่วนผู้ใดมิได้อยู่บนแนวทางของเศาะฮาบะฮฺเขาเหล่านั้นจะต้องพบกับความหายนะ

4.3.5 การได้อยู่ร่วมสมัยกับเศาะฮาบะฮฺ ตาบีอินและอัครบุดตาบีอินถือเป็นความดีงาม

((عَنْ وَائِلَةَ بْنِ الْأَسَدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ : « لَا تَزَالُونَ بِخَيْرٍ مَا دَامَ فِيكُمْ مَنْ رَأَى مِنْ رَأْيِي وَصَاحِبِي وَاللَّهِ لَا تَزَالُونَ بِخَيْرٍ مَا دَامَ فِيكُمْ مَنْ رَأَى مِنْ رَأْيِي وَصَاحِبَ مَنْ رَأَى مِنْ رَأْيِي وَاللَّهِ لَا تَزَالُونَ بِخَيْرٍ مَا دَامَ فِيكُمْ مَنْ رَأَى مِنْ رَأْيِي وَصَاحِبَ مَنْ رَأَى مِنْ رَأْيِي »)) (أخرجه ابن أبي شيبة : 4 / 12463 ، وابن أبي عاصم : 1481 ، وصححه الألباني في «الصحيحة» : 3283)

ความว่า “จากท่านวาฮิละฮฺบิโนอัศเกาะกล่าววว่า ท่านเราะฮ์สูล ﷺ กล่าววว่า ท่านทั้งหลายจะยังคงอยู่ในความดี ตราบใดที่ในหมู่พวกท่านนั้นมีผู้ที่เห็นฉันและอยู่ร่วมกับฉัน (หมายถึงเศาะฮาบะฮฺ) ขอสาบานด้วยอัลลลอฮฺ ﷻ ท่านทั้งหลายจะยังคงอยู่ในความดีตราบใดที่ในหมู่พวกท่านนั้นมีผู้ที่เห็นผู้ที่เห็นฉันและได้อยู่ร่วมกับผู้ที่อยู่ร่วมกับฉัน (หมายถึงผู้ที่เห็นและอยู่ร่วมกับเศาะฮาบะฮฺ คือ ตาบีอิน) และขอสาบานด้วยอัลลลอฮฺ ﷻ ท่านทั้งหลายจะยังคงอยู่ในความดีตราบใดในหมู่พวกท่านมีผู้ที่เห็นผู้ที่เห็นผู้ที่เห็นฉันและได้อยู่ร่วมกับผู้ที่อยู่ร่วมกับผู้ที่อยู่ร่วมกันฉัน (หมายถึงผู้ที่เห็นและอยู่ร่วมกับตาบีอิน คือ อัครบุดตาบีอิน)” (อิบนุอับดุลฮะซัน : 4/12463, อิบนุอับดุลฮะซัน : 1481, อัลบานี ในอัศเศาะฮิฮะฮฺ: 3283)

หะดีษบทนี้เป็นอีกบทหนึ่งที่ทำให้การยอมรับแนวทางของชาวสลัฟจากท่านนบีท่านนบีได้ยืนยันถึงผู้ที่คงอยู่ในความดีงามตราบใดที่ในหมู่พวกเขามีบุคคลที่ทันและได้อยู่ร่วมกับผู้ที่อยู่ในยุคสลัฟ (หมายถึง ผู้ที่ได้อยู่ร่วมกับเศาะฮาบะฮฺ หรือได้อยู่ร่วมกับตาบิอิน หรือได้อยู่ร่วมกับอับตบาอูตตาบิอิน) เพราะท่านเหล่านี้เปรียบเหมือนแสงสว่างที่จะนำทางผู้คนไปสู่ความถูกต้อง และปลอดภัย ดังนั้นใครก็ตามที่ดำเนินแนวทางแห่งศาสนาโดยดำเนินตามแนวทางสลัฟเขาก็จะได้รับความดีงามและความพอพระทัยจากองค์อัลลอฮ์ ﷻ

4.3.6 นบีได้รับรองแนวทางของบรรดาเศาะลีฟะฮฺทั้ง 4

((فقال العرياضُ : صلى بنا رسولُ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذاتَ يومٍ، ثم أقبل علينا، فوعظنا موعظةً بليغةً، ذرفت منها العيون، ووجلت منها القلوبُ . فقال قائلٌ : يا رسولَ الله ! كأن هذه موعظةٌ مودِّعٌ، فماذا تعهد إلينا ؟ فقال : أوصيكم بتقوى الله والسمع والطاعةِ وإن عبداً حبشياً، فإنه من يعش منكم بعدي فسيرى اختلافاً كثيراً، فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء المهديين الراشدين تمسكوا بها، وعصوا عليها بالنواجز، وإياكم ومحدثات الأمور فإن كلَّ محدثةٍ بدعةٌ، وكلَّ بدعةٍ ضلالةٌ)) (أخرجه أبو داود: 4607 واللفظ له، وأحمد: 17185)

ความว่า “ท่านอิรบาฎได้กล่าวว่า: ท่านเราะฮ์สูล ﷺ ได้นำละหมาดพวกเราในวันหนึ่งเสร็จแล้วท่านก็หันมายังเราและให้คำตักเตือนที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งดวงตานั้นเอ่อล้นด้วยน้ำตา และหัวใจมีความหวาดกลัว มีผู้หนึ่งได้กล่าวว่า โอ้ท่านร่อซูลลลอฮ์ ﷺ นี้เหมือนเป็นคำตักเตือนของผู้มาจาก ท่านจะสั่งอะไรกับเรา ท่านนบีได้กล่าว ฉันขอสิ่งเสียท่านให้ยำเกรงต่ออัลลอฮ์ และให้เชื่อฟังและปฏิบัติตามผู้นำถึงแม้เป็นทาสผิวดำ ใครในหมู่พวกท่านก็ตามที่มีชีวิตอยู่ เขาจะเห็นความขัดแย้งมากมาย ดังนั้นจำเป็นที่พวกท่านทั้งหลายจะต้องยึดแนวทางของฉันและแนวทางของบรรดาเศาะลีฟะฮฺที่ได้รับทางนำ และยึดมั่นให้แน่น กัดด้วยฟันกราม และจจระวังสิ่งใหม่ๆ (ในศาสนา) เพราะแท้จริงทุกสิ่งๆที่ใหม่นั้นเป็นบิตอะฮฺและทุกๆบิตอะฮฺนั้นหลงผิด” (อะบูดาอูด : 4607,อะหฺมัด : 17185)

หะดีษนี้ตอกย้ำอย่างชัดเจนถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นหลังจากท่านนบีเสียชีวิตแล้วนั่นคือ ปัญหา ความขัดแย้ง ที่จะเกิดขึ้นอย่างมากมาย และทางออกที่ท่านนบีได้ให้ไว้คือ การยึดมั่นในสุนนะฮฺของท่านนบี และสุนนะฮฺของบรรดาเศาะลีฟะฮฺทั้ง 4 คือ ท่านอบูบักรฺ อุมัรฺ อุษมาน และท่านอาลี ﷻ และท่าน

เน้นย้ำว่าการยึดมั่นในแนวทางของท่านนบีและเคาะลีฟะฮ์ทั้งสี่นั้นสามารถจะทำให้เรามีทางออกที่ถูกต้องและปลอดภัย

4.4 ความจำเป็นที่ต้องยึดตามแนวทางสลัฟ

จากอัลกุรอานและหะดีษที่กล่าวมาทำให้เราสามารถสรุปความจำเป็นที่ต้องยึดตามแนวทางสลัฟดังนี้

- 1) แนวทางสลัฟนั้นมีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของเราในฐานะมุสลิม
- 2) การดำเนินตามแนวทางสลัฟเป็นคำสั่งจากอัลลอฮ์และเราะสุล
- 3) แนวทางสลัฟเป็นแนวทางที่ปลอดภัยที่สุดเพราะเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับจากอัลลอฮ์และเราะสุล
- 4) ไม่สามารถกลับไปหาอัลกุรอานและสุนนะฮ์ได้อย่างถูกต้องหากเราไม่ใช่แนวทางของชาวสลัฟ
- 5) แนวทางสลัฟเปรียบเสมือนเรือนบินวะฮ์ยูที่ผู้ใดได้ขึ้นเรือจะได้รับความปลอดภัย ส่วนผู้ใดปฏิเสธเขาจะได้รับความหายนะ
- 6) แนวทางของชาวสลัฟเป็นแนวทางเดียวที่จะทำให้เราได้รับความพึงพอใจจากองค์อัลลอฮ์ดังที่เราขอต่ออัลลอฮ์ในทุกๆการละหมาดว่า “ขอพระองค์ทรงให้โปรดชี้แนะเราสู่แนวทางที่เที่ยงตรง **اصراط المستقيم**! แนวทางของผู้ที่พระองค์ได้ให้ความโปรดปรานแก่เขามาแล้ว **اصراط الذين انعمت عليهم**” จึงเกิดคำถามว่า ใครคือผู้ที่พระองค์ได้ให้ความโปรดปรานแก่เขามาแล้ว? คำตอบอยู่ในซูเราะฮ์อันนิสาอายะฮ์ที่ 69 พระองค์ตรัสว่า

﴿وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا﴾ (النساء : 69)

 หมายความว่า “และผู้ใดเชื่อฟังอัลลอฮ์ **ﷻ** และเราะสุล **ﷺ** เขาเหล่านั้นจะอยู่ร่วมกับบรรดาผู้ที่พระองค์ให้ความโปรดปรานแก่เขา จากบรรดานบีบรรดาผู้สัจจริง บรรดาซะฮี้ด และตลอดจนบรรดาคนดีๆและบุคคลเหล่านั้นแหละคือสหายที่ดี” (อันนิสาอ์: 69)
- 7) การยึดตามแนวทางสลัฟสามารถจัดการกับปัญหาได้อย่างถูกต้องและสร้างสรรค์
- 8) การยึดตามแนวทางสลัฟจะไม่ทำให้เราหลงทาง ดังที่ท่านอิมามเอาซาอีย⁹⁵ ได้กล่าวว่า

⁹⁵ ชื่อ อับดุลเราะฮมานบิน อัมรฺ บินยะฮิหมัด อัลเอาซาอีย อิมามของชาวขาม, (ศ.ศ. 157)

((اصبر نفسك على السنة، وقف حيث وقف القوم، وقل بما قالوا، وكف عما كفوا عنه،
واسلك سبيل سلفك الصالح، فإنه يسعك ما وسعهم)) (اللالكائي: 154/1 الشريعة
للأجری: 335/1)

ท่านเอาฮาอียีได้กล่าวว่า “ท่านจงอดทนอยู่บนสุนนะฮ์และจงหยุดอยู่ในจุดที่พวกเขา
เหล่านั้นหยุด (ไม่เข้าไปค้นหาในสิ่งที่สลัฟเขาไม่ค้นหา) และจงพูดสิ่งที่เขาพูด และจง
ระงับในสิ่งที่พวกเขาระงับและจงดำเนินตามแนวทางของชาวสลัฟศอลิฮ์ เพราะแท้จริง
มันพอเพียงกับเจ้าในสิ่งที่พอเพียงกับพวกเขา (อัลลาละกาอียี 1/154 , อัชชะรียะฮ์ ลีล
อาญูรียี 1/335)

ท่านได้กล่าวอีกว่า

"عليك بآثار السلف وإن رفضك الناس"

แปลว่า “จำเป็นที่ท่านทั้งหลายต้องอยู่บนร่องรอยของชาวสลัฟถึงแม้ผู้คนทั้งหลายจะ
ปฏิเสธก็ตาม”

ท่านอิบนุฮามฎอฮ์สเกาะลานียีได้กล่าวว่า

"فالسعيد من تمسك بما كان عليه السلف واجتنب ما أحدثه الخلف" (فتح الباری
(267/13)

แปลว่า “คนที่มีความผาสุกนั้นคือผู้ที่เขาได้ยึดในสิ่งที่สลัฟยึดถือและออกห่างจากสิ่ง
ที่ค่อลัฟประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่” (ฟัตฮุ้ลบารียี 13/267)

4.5 เป้าหมายหลักและเจตนารมณ์แห่งหลักการ

สาระสำคัญเบื้องต้นของการพิจารณาหลักการแห่งอัลอิสลามคือการเข้าใจในเป้าหมายหลัก
และเจตนารมณ์แห่งหลักการอิสลาม (มะกอศิด อัชชะรียะฮ์ อิสลามียะฮ์) ซึ่งการเข้าใจในเรื่องดังกล่าว
นี้จะนำมาซึ่งประโยชน์สุข (อัลมะศอลิฮ์) ไม่เพียงแต่เฉพาะโลกดุนยาหากแต่ครอบคลุมถึงโลกอาคี
เราะฮ์ด้วย (อัชชาฎิเบีย ,อัลมุวาฟาออต : 2/3-5) ผู้วิจัยจะนำเสนอส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของการ
วิจัยโดยสังเขปดังนี้

4.5.1 เป้าหมายหลักแห่งหลักการอิสลาม คือ การมีเอกภาพภายใต้บทบัญญัติแห่งอัล
อิสลาม

4.5.2 เจตนารมณ์แห่งหลักการ คือ การนำมาซึ่งประโยชน์สุขของมนุษย์ และขจัดหรือป้องกันอันตรายอันจะเกิดแก่มนุษย์ที่ครอบคลุมทั้ง 5 ด้าน ดังนี้ 1) ศาสนา 2) ชีวิต 3) ทรัพย์สิน 4) สติปัญญา 5) เผ่าพันธุ์

ดังนั้นการเข้าใจในเป้าหมายหลักและเจตนารมณ์แห่งหลักการจะทำให้ผลของการเห็นต่าง ออกมาอย่างสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตร่วมกันทั้งในด้านศาสนาและด้านสังคมซึ่งบรรดาสถ์ผู้ทรงธรรมได้ทำให้เราเห็นเป็นรูปธรรมดังรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไป ผู้วิจัยจะนำเสนอ บางส่วนจากตัวบทอัลกุรอาน อัลหะดีษและแนวปฏิบัติของชาวสลัฟที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายหลักและเจตนารมณ์แห่งหลักการดังนี้

1) อัลกุรอานและอัลหะดีษที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายหลักแห่งหลักการของอัลอิสลาม คือ การมีเอกภาพภายใต้บทบัญญัติแห่งอัลอิสลาม

1.1) อัลกุรอาน

1- ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا ۗ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا ۗ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿ (آل عمران 103)

ความว่า “และพวกเจ้าจงยึดสายเชือกของอัลลอฮ์ عَلَيْهِ โดยพร้อมเพรียงกันและจงอย่าแตกแยกกัน และจงรำลึกถึงความเมตตาของอัลลอฮ์ عَلَيْهِ ที่มีแก่พวกเจ้า ขณะที่พวกเจ้าเป็นศัตรูกันแล้วพระองค์ได้ทรงให้สนิทสนมกันระหว่างหัวใจของพวกเจ้าแล้วพวกเจ้าก็กลายเป็นพี่น้องกันด้วยความเมตตาของพระองค์ และพวกเจ้าได้เคยอยู่บนปากเหวแห่งไฟนรกแล้วพระองค์ก็ทรงช่วยพวกเจ้าให้รอดพ้นจากปากเหวแห่งนรกนั้น ในทำนองนั้นแหละอัลลอฮ์จะทรงแจกแจงแก่พวกเจ้าซึ่งบรรดาโองการของพระองค์เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับแนวทางอันถูกต้อง” (อาละอิมรอน 103)

อิบนุกะซีร์ (ฮ.ศ. 703) ได้อธิบายคำว่า **حبل الله** (ฮับลุลลอฮ์) เชือกของอัลลอฮ์ หมายถึงถึง

1) พันธสัญญาต่ออัลลอฮ์ عَلَيْهِ

2) อัลกุรอาน ดังที่ท่านเราะฮะลุส رَضِيَ อธิบายว่า

((كتاب الله هو حبل الله الممدود من السماء إلى الارض))

ความว่า “กิตาบุลลอฮ์นั้นคือ ฮับลุลลอฮ์ (เชือกของอัลลอฮ์.) ที่ตรึงระหว่างชั้นฟ้าและแผ่นดิน”

ส่วนคำว่า لا تفرقوا (ลาตะฟัรเราะกู) อย่าแตกแยกกัน หมายถึง เป็นการกำชับให้พวกเขาที่นั่ง
ยึดในญะมาอะฮฺ (กลุ่ม)และห้ามมิให้แตกแยกกัน

2- ﴿ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ۚ وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ
عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾ (آل عمران: 105)

ความว่า “และพวกเจ้าจงอย่าเป็นเช่นบรรดาผู้ที่แตกแยกกันและขัดแย้งกันหลังจากที่
บรรดาหลักฐานอันชัดแจ้งได้มายังพวกเขาแล้ว และชนเหล่านี้แหละสำหรับพวกเขา
คือการลงโทษอันใหญ่หลวง” (อาละอิมรอน: 105)

3- ﴿ شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ
وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ۚ ﴾ (الشورى: 13)

ความว่า “พระองค์ได้ทรงกำหนดศาสนาแก่พวกเจ้าเช่นเดียวกับที่พระองค์ได้ทรง
บัญชาแก่นูฮฺ และที่เราได้วะฮีย์แก่เจ้าก็เช่นเดียวกันกับที่เราได้บัญชาแก่อิบรอฮีม มู
ซา และอีซา ว่า พวกเจ้าจงดำรงศาสนาไว้ให้มั่นคง และอย่าแตกแยกกันในเรื่อง
ศาสนา” (อัซซุรอ :13)

4- ﴿ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۖ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ (الانفال:
1)

ความว่า “ดังนั้นพวกเจ้าจงยำเกรงต่ออัลลอฮฺเถิดและจงปรับปรุงความสัมพันธ์
ระหว่างพวกท่านเถิดหากพวกท่านเป็นผู้ศรัทธา” (อัลอัมฟาล :1)

5- ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾ (الحجرات
10):

ความว่า “แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธานั้นเป็นพี่น้องกัน ดังนั้นจงไกล่เกลี่ยประนีประนอม
กันระหว่างพี่น้องทั้งสองฝ่ายของพวกเจ้า และจงยำเกรงอัลลอฮฺเถิดหวังว่าพวกเจ้าจะ
ได้รับความเมตตา” (อัลฮุญรอต: 10)

จากอายะฮ์ข้างต้นสื่อถึงเป้าหมายหลักแห่งหลักการดังนี้

- 1) อิสลามกำชับและส่งเสริมให้มีเอกภาพในการยึดมั่นศาสนาอิสลาม
- 2) อัลลอฮฺได้สำทับเรื่องความแตกแยก เพราะผลของการแตกแยกหลังจากความจริง

ได้ปรากฏแล้วคือการลงโทษอันใหญ่หลวง

3) เครื่องหมายของการเป็นผู้ยำเกรง การเป็นผู้ศรัทธา การได้รับความเมตตา และการได้รับทางนำคือ การใกล้ชิด ประนีประนอมไม่ให้เกิดความแตกแยก

4) เป้าหมายหลักของอัลอิสลาม คือ ความสามัคคี มีเอกภาพภายใต้บทบัญญัติแห่งอัลอิสลาม ถ้อยคำของอัลกุรอานสื่อตรงถึงเป้าหมายดังกล่าวเช่น จงยึดในสายเชือกแห่งอัลลอฮ์, อัลลอฮ์ทรงหลอมรวมหัวใจของพวกเขา, อย่าแตกแยกกัน, ผู้ศรัทธาเป็นพี่น้องกัน เป็นต้น

2) อัลหะดีษ

1- ((إِنَّ اللَّهَ يَرْضَى لَكُمْ ثَلَاثًا، وَيَكْرَهُ لَكُمْ ثَلَاثًا، فَيَرْضَى لَكُمْ: أَنْ تَعْبُدُوهُ، وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَأَنْ تَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا، وَيَكْرَهُ لَكُمْ: قِيلَ وَقَالَ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ، وَإِضَاعَةَ الْمَالِ.)) (رواه مسلم : 1715)

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงพอพระทัยในสามประการ และทรงรังเกียจในสามประการสำหรับพวกท่าน สิ่งที่พระองค์ทรงพอพระทัยคือ การที่ท่านทั้งหลายยึดมั่นต่อพระองค์ โดยไม่ตั้งภาคีต่อพระองค์ และการที่พวกท่านทั้งหลายยึดมั่นในสายเชือกแห่งอัลลอฮ์โดยพร้อมเพียงกันและไม่แตกแยกกัน ส่วนสิ่งที่พระองค์รังเกียจคือ การอ้างคำพูดโดยขาดที่มา การมีคำถามที่มากมายและการทำลายทรัพย์สิน” (มุสลิม : 1715)

2- ((عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ ، فَمَنْ هَجَرَ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ)) (وروى أبو داود : 4914 ، وأحمد : 9092)

ความว่า “จากอะบีฮุร็อยเราะฮฺ กล่าวว่า ท่านเราะสูลกล่าววว่า : “ไม่เป็นที่อนุญาตสำหรับมุสลิมที่เขาจะตัดขาดพี่น้องมุสลิมเกินสามวัน ดังนั้นใครตัดขาดเกินสามวัน หากเขาตาย เขาต้องเข้านรก” (อะบูดาวูด : 4914 , อะหมัด : 9092)

สำนวนหะดีษที่ว่า (فمن هجر فوق ثلاث فمات) ดังนั้นใครที่ตัดขาด (พี่น้องของเขา) เกินสามวันแล้วเสียชีวิต หมายถึง مصرّاً على الهجر والقطيعة ยืนกรานที่จะไม่คืนดีและยืนกรานที่จะตัดขาด (อิบนุอัลลาน, ตะลีสฎุลาฮ์ : 8/435)

3- ((المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضاً)) (البخاري : 2446 ومسلم : 2585)

ความว่า “มุอมีนนั้นเปรียบเสมือนอาคารที่ส่วนต่างๆต่างยึดกันไว้” (อัลบุคอรี: 2446 , มุสลิม : 2528)

4- ((عليكم بالجماعة وإيّاكم والفرقة)) (الترمذي : 2165 وأحمد : 114)
ความว่า “จำเป็นที่ท่านทั้งหลายจะต้องอยู่กับญะมาอะฮฺ (กลุ่ม, สังคม) และจะต้องไม่แตกแยกกัน” (อัตติรมีซีย : 2165, อะหมัด : 114)

จากหะดีษข้างต้นสื่อถึงเป้าหมายหลักแห่งหลักการดังนี้

- 1) การมีเอกภาพในศาสนาของอัลลอฮฺและไม่แตกแยกกันนั้นเป็นสาเหตุที่ทำให้พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ทรงพอพระทัย
- 2) หน้าที่ของผู้ศรัทธาคือทำในสิ่งที่อัลลอฮฺทรงพอพระทัยและละทิ้งสิ่งที่พระองค์ทรงกริ้วซึ่งหนึ่งในสิ่งที่พระองค์ทรงกริ้วก็คือ การสร้างความแตกแยกกัน
- 3) การตัดขาดพี่น้องมุสลิมเกินสามวันนั้นถือเป็นบาปใหญ่มีโทษหนัก คือเข้านรก ดังนั้นอิสลามจึงไม่อนุญาตให้เราโกรธเคืองกัน ทะเลาะกัน ท่างเหินและตัดขาดกันเกินสามวัน
- 4) มุสลิมเปรียบประหนึ่งอาคารที่ต่างยึดเหนี่ยวกันไว้ ซึ่งการยึดเหนี่ยวกันไว้นั้นทำให้เกิดความแข็งแกร่ง
- 5) การร่วมอยู่กับญะมาอะฮฺ(กลุ่ม สังคม) ของมุสลิมถือเป็นความจำเป็น

ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นจากอัลกุรอานและสุนนะฮฺของท่านนบีได้บอกถึงสาระสำคัญในเรื่องการสร้าง

ความเป็นเอกภาพในหมู่มุสลิมและให้ตระหนักถึงผลร้ายของการแตกแยกเพราะการแตกแยกนั้นจะนำมาซึ่งความเสื่อมถอยและขาดพลังอีกทั้งยังเป็นการกระทำที่ขัดต่อหลักการอิสลามอีกด้วย

ก) อัลกุรอานและอัลหะดีษที่เกี่ยวข้องกับเจตนารมณ์แห่งหลักการ

1- ﴿ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ ﴾ (المائدة : 6)
ความว่า “อัลลอฮฺนั้นไม่ประสงค์จะให้มีความยากลำบากใดๆแก่พวกเจ้า” (อัลมาอิดะฮฺ: 6)

2- ﴿ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ﴾ (البقرة : 185)
ความว่า “อัลลอฮฺมีความประสงค์ที่จะให้มีความสะดวกแก่พวกเจ้า และไม่ทรงให้มีความยากลำบากแก่พวกเจ้า” (อัลบะกอเราะฮฺ : 185)

3 - ﴿وَلَا تُؤْتُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾ (البقرة : 195)

ความว่า “และจงอย่าโยนตัวเจ้าสู่ความพินาศ” (อัลบะกอเราะฮฺ : 195)

4 - ((إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا)) (مسلم : 1015)

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮฺทรงดี สวยงาม พระองค์ไม่ทรงรับ นอกจากสิ่งที่ดีและสวยงามเท่านั้น” (มุสลิม : 1015)

อัลกุรอานและอัลหะดีษสื่อถึงเจตนารมณ์แห่งหลักการดังนี้

- 1) อัลลอฮฺ ﷻ ไม่ประสงค์สิ่งที่เป็นความยากลำบากแก่บ่าวของพระองค์
- 2) อัลลอฮฺ ﷻ ประสงค์สิ่งที่เป็นความง่ายดายและสะดวกสบายแก่บ่าวของพระองค์
- 3) สิ่งที่เป็นอันตรายและก่อความเสียหายถือเป็นสิ่งต้องห้ามในอิสลาม
- 4) อัลลอฮฺ ﷻ จะไม่รับสิ่งใดนอกจากสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดีและถูกต้อง
- 5) อัลลอฮฺ ﷻ จะไม่บังคับบ่าวของพระองค์ให้กระทำการที่ยากลำบากเกิน

ความสามารถ

การรู้ถึงเจตนารมณ์แห่งหลักการนั้นมีความสำคัญมากสำหรับผู้วินิจฉัย (มูญตะฮิด) และนักนิติศาสตร์อิสลาม (ฟะกีฮ) เพราะเมื่อเข้าใจถึงเจตนารมณ์แห่งหลักการจะทำให้เข้าใจถึงสิ่งที่เป็นเป้าหมายของการใช้และการสั่งห้ามและบัญญัติอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ดังที่อิมามชาฎิปีย (ฮ.ศ.790) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ อัลมุวาฟะกอต 3/44 ว่า “ ศาสตร์ด้านเจตนารมณ์แห่งหลักการนั้นมีความสำคัญมากสำหรับผู้วินิจฉัยเพราะเป็นหนึ่งในเงื่อนไขที่จะทำให้เขาบรรลุถึงสถานะของการเป็นผู้วินิจฉัยอย่างแท้จริงและเขาจะไม่สามารถขึ้นสู่สถานะดังกล่าวได้นอกจากจะต้องรู้ว่าอัลลอฮฺประสงค์อะไรในการกำหนดหลักการของพระองค์ ดังนั้น ความรู้ในเรื่องอัลกุรอานและสุนนะฮฺของท่านนบีจะไม่สมบูรณ์นอกจากจะต้องเข้าใจในศาสตร์นี้” และท่านกล่าวอีกว่า “ผู้ที่อยู่ในสถานะของผู้วินิจฉัยนั้นมีเงื่อนไข 2 ประการ คือ

1) เข้าใจเจตนารมณ์แห่งหลักการอย่างถ่องแท้

2) สามารถนำเสนอหลักการผ่านความเข้าใจดังกล่าวได้อย่างถูกต้อง (อัลมุวาฟะกอต : 5/41-42)

จะเห็นได้ว่าทั้ง 2 ประเด็นหลัก (เป้าหมายหลักของอัลอิสลามและเจตนารมณ์แห่งหลักการ) เกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้วินิจฉัยและการวินิจฉัยซึ่งหากผู้วินิจฉัยเข้าใจใน 2 ประเด็นนี้อย่างแท้จริง ความเห็นที่แตกต่างจะไม่เป็นเหตุที่นำไปสู่ความแตกแยกและบาดหมางระหว่างกัน

4.6 ความเห็นต่างทางวิชาการ

ในทางวิชาการมีหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางวิชาการดังนี้

4.6.1 ประเด็นที่ศาสนาไม่อนุญาตให้เห็นต่าง ได้แก่ประเด็นที่มีกฎเกณฑ์ดังต่อไปนี้

4.6.1.1 มีตัวบทที่ถูกต้อง (เศาะฮี้ฮฺ) โดยไม่มีข้อขัดแย้ง และความหมายของตัวบทชัดเจน (เศาะรียฺ) โดยไม่ต้องตีความ

4.6.1.2 ประเด็นที่เป็นอิจญฺมาอ (มติเอกฉันท์) ของปวงปราชญ์โดยไม่มีข้อขัดแย้ง

4.6.1.3 ประเด็นที่เป็นการกียาสญะลีย^{๑๖} (ฮุกุมที่เกิดจากการเทียบเคียงที่ปวงปราชญ์ไม่มีการขัดแย้ง) เช่น การเอาก่อนเลือดแห้งเทียบกับมูลัสตฺร ในการไม่อนุญาตให้ใช้ในการอิสติญฺมาร (การทำความสะอาดอุจจาระปัสสาวะด้วยก้อนหิน) เพราะมีสาเหตุตรงกันคือเป็นนะญิสและมี หะดีษ ยืนยันชัดเจนว่าไม่อนุญาตให้เอามูลัสตฺรมาอิสติญฺมาร (รายงานโดยอิบนุญมัสอูด บันทึกลงโดยอัลบุคอรีย์ บท อัลอิสติญฺมาร หะดีษหมายเลข :155)

การเห็นต่างหรือการปฏิเสธประเด็นดังกล่าวจะถูกตำหนิและถือว่าเป็นความผิด

4.6.2 ประเด็นที่ศาสนาอนุญาตให้เห็นต่างได้หรืออนุญาตให้ทำการวินิจฉัยได้ คือ ประเด็นที่ไม่ได้อยู่ในกฎเกณฑ์ข้างต้น ได้แก่

4.6.2.1 ประเด็นที่มีหลักฐานชัดเจนเด็ดขาดว่าถูกต้อง แต่ความหมายสามารถตีความได้

4.6.2.2 ประเด็นที่หลักฐานมีความหมายชัดเจนตีความเป็นอย่างอื่นไม่ได้แต่สถานะของหลักฐานไม่ชัดเจนเด็ดขาด

4.6.2.3 ประเด็นที่หลักฐานไม่ชัดเจนเด็ดขาดทั้งสถานะและความหมาย และประเด็นที่ไม่ค้านกับอิจญฺมาอและกียาสญะลีย

ดังนั้นประเด็นที่อยู่ในเงื่อนไขดังกล่าวนี้ปราชญ์เห็นตรงกันว่าสามารถทำการวินิจฉัยได้ และศาสนาไม่อนุญาตให้มีการปฏิเสธ หรือตำหนิผู้ที่เห็นต่างดังตัวอย่างมีมากมายที่ระบุแล้วในงานวิจัยนี้

4.7 ความเป็นมาของความเห็นต่าง

นับเป็นพระประสงค์แห่งอัลลอฮฺ ﷻ ที่พระองค์ทรงสร้างจักรวาล โลก มนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งหลายให้มีลักษณะทางกายภาพที่ต่างกัน ความแตกต่างและความหลากหลายของสรรพสิ่งนั้น เป็นความงดงามและเป็นสัญญาณสำคัญที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่และเดชานุภาพของผู้สร้าง คือ อัลลอฮฺ ﷻ ในส่วนของมนุษย์นั้น อัลลอฮฺทรงสร้างให้มนุษย์มีความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ (ดูอัลกุรอาน 49/13) ด้านสีผิวและภาษา (ดูอัลกุรอาน 30/22) และด้านอุดมการณ์และการและความคิด (ดู อัลกุรอาน 5/48 และ 11/118) อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสว่า

^{๑๖} กียาสญะลียหมายถึง การกียาสที่มีอัลละฮฺ(สาเหตุ)ตรงกันไม่มีความแตกต่างกันด้วยตัวบทที่ชัดเจน หรือ มติเอกฉันท์(อิจญฺมาอ) หรือ ยืนยันอย่างชัดเจนว่าไม่มีความแตกต่างกันระหว่างฮุกุมของตัวบทกับฮุกุมของสิ่งที่เอามาเทียบ(อุชัยมีน ,อัลอตุลมินอิลมีลอุตุล: 1434/572)

﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً ۗ وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ ۚ﴾
(هود: 118-119)

ความว่า “หากแม้ว่า พระผู้อภิบาลของเจ้าประสงค์ แน่แน่นอนพระองค์จะทรงทำให้มนุษย์ทั้งหมด เป็นประชาชาติเดียวกัน (อยู่ในแนวทางเดียวกัน) แต่พวกเขาก็ยังขัดแย้งกันอยู่ ยกเว้นผู้ที่ พระผู้อภิบาลของเจ้าทรงมีเมตตา” (ฮุด: 118-119)

ดังนั้นเมื่อความแตกต่างหรือความเห็นต่างเป็นหนึ่งในพระประสงค์อัลลอฮ์ ความแตกต่างจึงไม่ได้เป็นปัญหาในการอยู่ร่วมกันหากแต่เราสามารถอยู่ร่วมกันได้บนความแตกต่าง ในขณะที่เดียวกัน อิสลามไม่ได้เปิดกว้างในเรื่องความแตกต่างจนไม่มีขอบเขตหากแต่อิสลามได้กำหนดขอบเขตและประเภทของความแตกต่างหรือความเห็นต่างไว้เช่น ความเห็นต่างที่ไม่ชอบ (اختلاف مذموم) และความเห็นต่างที่ชอบ (اختلاف ممدوح) ซึ่งผลของความเห็นต่างของทั้ง 2 ประเภทแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

ความเห็นต่างที่ไม่ชอบ จะนำไปสู่ความแตกแยก ขัดแย้ง และการทะเลาะกัน โดยมีสาเหตุมาจากปัญหาด้านจริยธรรมเช่น การเอาชนะ การมีอคติ การตามอารมณ์ ไม่ยึดหลักเกณฑ์ทางวิชาการ เป็นต้น

ความเห็นต่างที่ชอบ จะไม่นำไปสู่ความแตกแยก เพราะเป็นการเห็นต่างที่อยู่บนหลักการและกรอบของศาสนา (แต่ก็ต้องระมัดระวังในการรักษาเรื่องมารยาทในการเห็นต่าง) เช่นการเห็นต่างในประเด็นปลีกย่อยของบัญญัติศาสนา ที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยดังต่อไปนี้

- 1) สถานะของตัวบทที่ไม่ชัดเจน
- 2) ความหมายที่ไม่ชัดเจน หรือมีความหมายมากกว่า 1 นัย
- 3) ข้อบ่งชี้ที่ไม่ชัดเจน
- 4) ระดับความรู้ของผู้วินิจฉัย
- 5) ความเข้าใจของผู้วินิจฉัย เป็นต้น (อับดุลเลาะ หนุ่มสุข, 2019: 57-69)

เนื่องจากความเห็นต่างเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ความเห็นต่างจะเกิดขึ้นในทุกยุคทุกสมัยไม่ใช่แต่เฉพาะในยุคสมัยของเรารวมถึงในยุคสมัยของนบีก่อนๆ เพื่อให้เกิดความชัดเจน ผู้วิจัยจึงนำตัวอย่างของความเห็นต่างในสมัยต่างมานำเสนอโดยสังเขป

4.7.1 ความเห็นต่างในสมัยของท่านนบีก่อนๆ

ปรากฏการณ์ที่บ่งบอกถึงพระประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ ที่พระองค์ทรงประสงค์ให้มีความเห็นต่างเกิดขึ้นในหมู่ป่าวของพระองค์และถือว่าไม่ใช่เรื่องน่าตำหนิแต่อย่างใดหากการเห็นต่าง

นั้นอยู่ในกรอบแห่งหลักการที่อนุญาตสิ่งที่ปรากฏกับท่านนบิตาวูด عليه السلام และนบิสุลัยมาน عليه السلام ในเรื่องการตัดสินคดีที่อัลกุรอานได้กล่าวไว้ว่า

﴿وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَسَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ﴾ (الأنبياء: 78)

ความว่า “และจงระลึกถึงเรื่องราวของดาวูดและสุลัยมาน เมื่อเขาทั้งสอง ได้ตัดสินในเรื่องไร่ นา เมื่อฝูงแกะของชนหมู่นึ่งได้หลบเข้าไปกินพืชในเวลากลางคืนและเราเป็นพยานการตัดสินของพวกเขา”(อัลอัมบิยาอ์ : 78)

﴿فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ ۖ وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا ۗ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحُونَ وَالطَّيْرَ ۗ وَكُنَّا فَاعِلِينَ﴾ (الانبياء: 79)

ความว่า “ ดั่งนั้นเราได้ตั้งใจให้สุลัยมานเข้าใจการตัดสินนั้น และเราได้ให้ความเฉลียวฉลาดและวิชาความรู้ที่หลักแหลมแก่แต่ละคน และเราได้ทำให้ภูเขาและนกแซ่ซร้องร้องสดุดีร่วมกับดาวูดและเราเป็นผู้กระทำให้สิ่งเหล่านั้น” (อัลอัมบิยาอ์: 79)

บรรดานักตัฟซีร กล่าวว่า ชายสองคนเกิดเรื่องพิพาทกัน แล้วเข้าไปหานบิตาวูด عليه السلام เพื่อให้ทำการตัดสินเรื่องฝูงแกะของชายคนหนึ่งได้เข้าไปในไร่ของชายอีกคนหนึ่งในเวลากลางคืนและได้กัดกินพืชจนหมด นบิตาวูด عليه السلام ได้ตัดสินให้ชายเจ้าของไร่รับแกะเอาไว้ ชายคนที่สองก็ได้ออกไปหานบิสุลัยมาน عليه السلام เผลอไปพบนบิสุลัยมาน عليه السلام ที่ประตูบ้าน เขาจึงเล่าเรื่องการตัดสินของนบิตาวูด عليه السلام ให้นบิสุลัยมาน عليه السلام ฟัง นบิสุลัยมาน عليه السلام จึงไปหานบิตาวูด عليه السلام แล้วกล่าวว่า “โอ้ท่านนบิของอัลลอฮ ﷻ หากท่านตัดสินเป็นอย่างอื่นจากที่ท่านตัดสินไปก็จะเป็นที่พอใจแก่คนทั้งสอง”

นบิตาวูด عليه السلام ถามว่า “แล้วอะไรคือการตัดสินที่ดีกว่า” นบิสุลัยมาน عليه السلام ตอบว่า “ให้เจ้าของฝูงแกะไปทำไร่ จนกระทั่งพืชผลงอกเงยออกมาในสภาพเดิม ส่วนเจ้าของไร่ก็เอาฝูงแกะไปเลี้ยงและเอาประโยชน์จากนม ขน และลูกของมัน เมื่อพืชผลออกมามองงามอยู่ในสภาพเดิมแล้วก็ให้คืนฝูงแกะแก่เจ้าของไร่และคืนไร่แก่เจ้าของเดิม”

ท่านนบิตาวูด عليه السلام ได้ฟังแล้วก็กล่าวว่า “เป็นความคิดที่ถูกต้อง แล้วนบิตาวูด عليه السلام ก็ได้ตัดสินแก่ชายทั้งสองตามนั้น “ นั่นคือความหมายของโองการของอัลลอฮ ﷻ ที่ว่า “และเราได้ตั้งใจให้สุลัยมานเข้าใจการตัดสินนั้น.....” (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 1419: 784)

นี่คือหนึ่งตัวอย่างที่บอกให้รู้ว่าการเห็นต่างในการวิเคราะห์หรือการตัดสินนั้นเป็นเรื่องธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้แม้คนระดับนบี

4.7.2 ความเห็นต่างในสมัยที่ท่านนบียังมีชีวิตอยู่

ในสมัยที่ท่านนบียังมีชีวิตอยู่มีปรากฏการณ์ของการเห็นต่างของบรรดาสาวกของท่านนบีหลายเหตุการณ์ด้วยกัน เช่น

4.7.2.1 เหตุการณ์ที่ท่านอุมร์และท่านอัมมามีความเห็นต่างกันในเรื่องของชายคนหนึ่งที่มียุบ (การมีสุจิเคลื่อนออกมาไม่ว่าจะด้วยการกระทำหรือการฝัน) ในขณะที่เดินทางและไม่มีน้ำ ท่านอุมร์ตัดสินว่า ไม่ต้องละหมาดจนกว่าจะพบน้ำ เพราะครั้งหนึ่งท่านอุมร์เคยเกิดเหตุการณ์เช่นนี้แล้วท่านก็ไม่ได้ละหมาด ส่วนท่านอัมมาบอกว่าสามารถทำตะยัมมูมแทนการอาบน้ำได้โดยอ้างคำพูดของท่านนบีที่ว่า “แท้จริงท่านทำอย่างนี้ก็พอแล้ว” และท่านได้เอามือทั้งสองตบฝุ่นและเอามาลูบหน้าและฝ่ามือทั้งสอง”ท่านอุมร์ได้ยอมรับสิ่งที่ท่านอัมมาแนะนำเสนอ (อัลบุคอรี : 347 , มุสลิม : 368)

4.7.2.2 เหตุการณ์ที่นบีกำชับว่า “คนหนึ่งคนใดในหมู่พวกท่านอย่าได้ละหมาดอัคร นอกจากเมื่อถึงบะนีกรวยเฎาะฮฺเสียก่อน” เศาะฮาบะฮฺมีความเห็นต่างกัน กลุ่มหนึ่งละหมาดเมื่อเข้าเวลา ส่วนอีกกลุ่มไม่ละหมาดจนกระทั่งถึงบะนีกรวยเฎาะฮฺ เมื่อเรื่องดังกล่าวนี้ได้ถูกนำเสนอต่อท่านนบี ﷺ ท่านนบี ﷺ มิได้ตำหนิฝ่ายใดเลย (อัลบุคอรี : 4119, มุสลิม:1770)

4.7.2.3 เหตุการณ์ที่ท่านบิลาลขายอินทผลัมที่ชนิดต่างกันในอัตราส่วนที่ต่างกัน (อินทผลัมเกรดดี 1 ศอ กับอินทผลัมเกรดต่ำ 2 ศอ) โดยเข้าใจว่าสามารถทำได้ แต่เมื่อท่านนบี ﷺ ทราบ นบี ﷺ ได้บอกว่า นี่คือดอกเบ็ญแล้วท่านนบี ﷺ ก็บอกวิธีการขายที่ถูกต้อง “หากว่าท่านต้องการจะซื้อก็ให้ท่านขายอินทผลัมของท่านแล้วค่อยไปซื้อมันมาทีหลัง” (อัลอัลบุคอรี : 2312 , มุสลิม : 1594)

เหตุการณ์ทั้งสามเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะที่ท่านนบี ﷺ ยังมีชีวิตอยู่และเมื่อนั้นท่านนบีทราบท่านมิได้ตำหนิใครเลย ส่วนเหตุการณ์ที่สาม ท่านนบีบอกหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติให้จากหลักฐานดังกล่าวทำให้ทราบว่า การวินิจฉัยและความเห็นต่างเป็นที่อนุมัติตั้งแต่ในยุคสมัยที่ท่านนบียังมีชีวิตอยู่แล้ว

4.7.3 ความเห็นต่างในสมัยเศาะฮาบะฮฺ (สาวกของท่านนบี ﷺ)

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นกับท่านออบูบกร้อศศิดดีก เมื่อมีชายคนหนึ่งมาหาท่านออบูบกร้อและถามท่านถึงมรดกของนาง ท่านออบูบกร้อได้ตอบว่า “มรดกของเธอไม่มีระบุในอัลกุรอานและสุนนะฮฺของท่านนบี” ท่านจึงให้ชายคนนั้นกลับไปก่อนหลังจากนั้นท่านออบูบกร้อได้ถามท่านมุฮิเราะฮฺบิณฮะฮฺในเรื่องดังกล่าว ท่านมุฮิเราะฮฺตอบว่า “ท่านนบีแบ่งเคยให้หนึ่งส่วนหก” ท่านออบูบกร้อถามต่อว่ามีใครมีความเห็นเหมือนท่าน ท่านมุฮัมมัดบิณซาลละมะฮฺได้ตอบเหมือนท่านมุฮิเราะฮฺ ท่านออบูบกร้อจึงได้แบ่งให้นางตามนั้น(อะบูดาวัฏ : 2894, อัตติรมิซีย : 2100, อิบน์มาเยฮฺ: 2724, อะหฺหมัด: 17978)

4.7.4 ความเห็นต่างในสมัยปวงปราชญ์ชั้นนำ

4.7.4.1 กรณีท่านอิมามมาลิกปฏิเสธการถือศีลอด 6 วันของเดือนเซาวาล ⁹⁷

4.7.4.2 กรณีท่านอิมามชาฟีอีไม่เห็นด้วยกับระยะเวลาของการสวมรองเท้าคุฟใน ช่วงแรก ⁹⁸

ผู้วิจัยได้นำเหตุการณ์เกี่ยวกับกรณีความเห็นต่างในสมัยต่างๆมานำเสนอก้เพื่อชี้ให้เห็นว่าเมื่อมีความเห็นต่างที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่างๆตั้งแต่สมัยของท่านนบีจนถึงสมัยปวงปราชญ์ชั้นนำนั้นทางออกและวิธีบริหารความเห็นต่างของท่านเหล่านั้นเป็นอย่างไร สอดคล้องหรือแตกต่างจากสิ่งที่อิบุนุตัยมียะฮฺชี้แจงไว้ในหนังสือ “ร็อฟอ์ลมะลาม” หรือไม่ เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า สิ่งที่ อิบุนุตัยมียะฮฺได้นำเสนอนั้นสอดคล้องและยึดแนวทางของชาวสลัฟมาปฏิบัติ ตั้งแต่แนวทางของท่านนบีจนถึงแนวทางของปวงปราชญ์ชั้นนำ จึงเป็นสิ่งยืนยันได้ว่าท่านได้ดำเนินหลักการศาสนาตามแนวทางสลัฟอย่างแท้จริง

4.8 แนวทางสลัฟในเรื่องความเห็นต่าง

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวทางของชาวสลัฟในเรื่องความเห็นต่างอัลกุรอานและหะดีษที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดพบว่าชาวสลัฟมีแนวทางในการปฏิบัติต่อความเห็นต่างดังนี้

4.8.1 เขาเหล่านั้นจะไม่แสดงความคิดเห็นที่แตกต่างหากประเด็นนั้นมีข้อยุติจากอัลกุรอานและสุนนะฮฺของท่านนบีแล้ว

4.8.2 การเห็นต่างที่เกิดขึ้น เกิดจากความไม่ชัดเจนของสถานะของตัวบทและความไม่ชัดเจนของความหมายของตัวบท

4.8.3 การมีมารยาทต่อผู้รู้ การมีมารยาทถือเป็นหลักการพื้นฐานของอัลอิสลามดังที่ท่านนบีได้กล่าวไว้ว่า *وخالق الناس بخلق حسن* “และจงอยู่ร่วมกับผู้คนด้วยจรรยา มารยาทที่งดงาม” (ดิรมีซีฮฺ : 1987, อะหฺหมัด : 21329) โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้รู้ จำเป็นต้องให้ความสำคัญและรักษามารยาทต่อท่านเหล่านั้นให้มากดังที่ท่านนบีได้กล่าวไว้ว่า

((ليس من أمتي من لم يجل كبيرنا ويرحم صغيرنا ويعرف لعالمنا حقه)) (صحيح مسند الإمام أحمد: 5/323)

ความว่า “ไม่ใช่ประชาชาติของฉันผู้ที่ไม่ให้เกียรติต่อผู้อาวุโส ไม่ให้ความเมตตาต่อผู้เยาว์และไม่รู้จักเกียรติของผู้รู้” (เศาะฮี้ฮฺ มุสนัดอิมามอะหฺหมัด : 5/323)

⁹⁷ กล่าวแล้วหน้า 104

⁹⁸ กล่าวแล้วหน้า 107-108

4.8.4 ให้เกียรติและเคารพความเห็นต่าง ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((إِذَا اجْتَهَدَ الْحَاكِمُ فَأَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانُ وَإِذَا اجْتَهَدَ فَأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ)) (البخارى:

7357، مسلم: 1716)

ความว่า “เมื่อฮากิม(ปราชญ์)ได้ทำการวินิจฉัยแล้วถูกต้อง เขาได้รับความดีสองเท่า และเมื่อเขาทำการวินิจฉัยแล้วผิด เขาได้รับหนึ่งความดี” (อัลบุคอรีย์ ,7357,มุสลิม, 1716)

ความเห็นต่างของปราชญ์ในบางประเด็น จะต้องได้รับการเคารพและให้เกียรติ ทั้งนี้เป็นไปตามหลักทฤษฎีทางวิชาการที่ว่า “ทุกเรื่องที่ไม่มีข้อบัญญัติเป็นเด็ดขาดล้วนเป็นเรื่องรองรับการวินิจฉัย (อิจญ์ติอาด) ทั้งสิ้นและทุกเรื่องที่รองรับการวินิจฉัย ย่อมรองรับการเห็นต่างและทุกเรื่องที่รองรับการเห็นต่าง ย่อมเป็นที่อนุญาตที่จะเลือกเอาความเห็นใดก็ได้ยึดถือและปฏิบัติ (อับลุลอะละหฺ มุฮฺมฺสุช, 2019: 65)

4.8.5 หาข้อสรุปจากอัลกุรอานและสุนนะฮฺของท่านนบี

﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ (النساء: 59)

ความว่า “ดังนั้นหากพวกเจ้าขัดแย้งกันในสิ่งใด ก็จงนำสิ่งนั้นกลับไปยังอัลลอฮฺและเราะซูล หากพวกเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮฺและวันปรโลก นั้นแหละเป็นสิ่งที่ดียิ่งและเป็น การกลับไปที่สวยงามยิ่ง” (อันนิสาฮ์: 59)

หนึ่งในแนวทางของสลัฟเมื่อเกิดข้อพิพาทหรือความเห็นต่างก็จะนำสิ่งนั้นกลับไปหาข้อสรุป จากกิตาบุ้ลลอฮฺและสุนนะฮฺของท่านนบีตามคำสั่งของอัลลอฮฺดังตัวอย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว

4.8.6 ไม่ประณามเหยียดหยามผู้ที่เห็นต่าง

จากหลายกรณีที่ได้กล่าวมาแล้วทำให้รับทราบว่าจะไม่ประณามและดูถูกผู้ที่เห็นต่างหากแต่จะพยายามหาคำตอบที่เชื่อว่าถูกต้องที่สุด นำไปตรวจสอบกับอัลกุรอานและ สุนนะฮฺ ของท่านนบีหรือก็ไม่ก็สอบถามผู้อื่นเพื่อจะได้มั่นใจในการยึดถือปฏิบัติ เช่นตัวอย่างที่ท่านอะบูบักร์ ได้ ทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง กรณีมรดกของผู้ที่เป็น ย่าหรือยาย

4.8.7 ไม่มีอคติ

คือการมีทัศนคติที่ดีต่อความเห็นต่าง มองความเห็นต่างในทางบวก และสร้างสรรค์ ไม่มองในด้านความขัดแย้ง และความเป็นศัตรู เช่น การมองเห็นต่างอาจเป็นความเห็นที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นข้อสันนิษฐานจากทั้งสองด้าน คือ ด้านความเห็นของปราชญ์ว่าอาจผิด และด้านผู้เห็นต่างว่าอาจถูกต้อง เป็นกรอบการมองของท่านอิหม่ามซาฟีอี๋ในการวินิจฉัยประเด็นปัญหาปลีกย่อยโดยท่านกล่าวว่า

"رأيي صواب يحتمل الخطأ ورأي غيري خطأ يحتمل الصواب"

แปลว่า “ความเห็นของฉันถูกแต่อาจผิด และความเห็นของผู้อื่นผิดแต่อาจถูก”

4.8.8 ไม่ปฏิเสธความเห็นต่าง

เมื่อศาสนานุญาตให้มีการเห็นต่างในประเด็นปลีกย่อยได้ นั่นก็หมายความว่าจำเป็นต้องให้การยอมรับในการเห็นต่าง ดังกฎข้อหนึ่งที่ปวงปราชญ์ได้ยึดถือกันในประเด็นความเห็นต่างคือ

"لا انكار في مسائل الاجتهاد"

แปลว่า “ไม่มีการคัดค้าน,ปฏิเสธในประเด็นที่มีการวินิจฉัยได้”

จากหลักการข้อนี้ทำให้เราเข้าใจได้ว่าการปฏิเสธหรือคัดค้านประเด็นที่ศาสนานุญาตให้วินิจฉัยได้นั้นถือเป็นการกระทำและมีทัศนคติที่ตรงข้ามกับหลักการของศาสนาและแนวทางสลัฟ

อิบนุตัยมียะฮฺ ได้กล่าวว่า

"إن مثل هذه المسائل الاجتهادية لا تنكر باليد ، وليس لأحد أن يلزم الناس باتباعه، ولكن يتكلم فيها بالحجج العلمية ، فمن تبين له صحة أحد القولين تبعه، ومن قلّد أهل القول الآخر فلا إنكار عليه" (مجموع الفتاوى 80/30)

แปลว่า “แท้จริงประเด็นเกี่ยวกับการวินิจฉัยนั้นจะต้องไม่ถูกปฏิเสธหรือคัดค้านด้วยมือ(กำลัง,อำนาจ) และไม่เป็นที่อนุญาตที่จะบังคับให้ผู้คนนั้นยึดตามเขา เขามีหน้าที่อธิบายถึงหลักฐานทางวิชาการเท่านั้น ดังนั้นผู้ใดที่เป็นที่ประจักษ์ว่าทัศนะใดถูกต้องก็ให้เขายึดตามนั้น ส่วนผู้ใดที่จะยึดอีกทัศนะหนึ่งก็จะต้องไม่คัดค้านหรือปฏิเสธเขา” (มัญมัวะพะตาวา: 30/80)

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยสรุปการวิจัยเรื่อง “แนวทางเกี่ยวกับความเห็นต่างของชัยคุลอิสลามอิบนุตัยมียะฮฺในหนังสือร็อฟอ์ลมะลามอะนีลอะอิมมะตุลอะฮลาม” โดยแบ่งเป็นวัตถุประสงค์การวิจัย ความสำคัญ และประโยชน์ของการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.1 วัตถุประสงค์

5.1.1 เพื่อศึกษาประวัติและผลงานทางวิชาการของอิบนุตัยมียะฮฺ

5.1.2 เพื่อศึกษาแนวทางของอิบนุตัยมียะฮฺต่อความเห็นต่างและทัศนคติของท่านต่อบรรดาปวงประชาญจากหนังสือ “ร็อฟอ์ลมะลามอะนีลอะอิมมะตุลอะฮลาม”

5.1.3 เพื่อศึกษาความสอดคล้องแนวทางของอิบนุตัยมียะฮฺกับแนวทางของกัลยาณชนยุค 300 ปีแรกในเรื่องความเห็นต่าง

5.2 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญและประโยชน์ดังนี้

5.2.1 รู้ถึงประวัติและผลงานทางวิชาการของอิบนุตัยมียะฮฺ

5.2.2 รู้ถึงปัจจัยและสาเหตุของการเห็นต่างต่อประเด็นทางศาสนาจากหนังสือร็อฟอ์ลมะลามและการกำหนดทำที่อย่างถูกต้องเหมาะสมต่อผู้ที่เห็นต่างโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับบรรดาผู้รู้หรือปวงประชาญ

5.2.3 รู้ถึงความสอดคล้องแนวทางของอิบนุตัยมียะฮฺต่อความเห็นต่างกับแนวทางของกัลยาณชนยุค 300 ปีแรก

5.3 สรุปการวิจัย

จากการวิจัยในหัวข้อเรื่อง “แนวทางของชัยคุลอิสลามอิบนุตัยมียะฮฺต่อความเห็นต่างในหนังสือร็อฟอ์ลมะลามอะนีลอะอิมมะตุลอะฮลาม” ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นสำคัญดังนี้

5.3.1 อิบนุตัยมียะฮฺคือปราชญ์ที่เรื่องนาม โดดเด่นและทรงอิทธิพลต่อแวดวงวิชาการทั้งในอดีตและปัจจุบันท่านอุทิศชีวิตเพื่อปกป้องและฟื้นฟูศาสนาอิสลามและหลักการที่ถูกต้อง โดยยึดแนวทางการเผยแผ่ตามแนวทางของกัลยาณชนยุค 300 ปีแรก การเผยแผ่ของท่านครอบคลุมทุกรูปแบบ ดังนี้

5.3.1.1 การสอน อิบน์ตุ้ยมียะฮ์เริ่มสอนหนังสือตั้งแต่อายุไม่ถึง 20 ปี ลูกศิษย์ของท่านมี 2 ประเภท ก) ลูกศิษย์ทั่วไป ข) ลูกศิษย์เฉพาะที่เรียนแบบต่อเนื่องและเชิงลึก

5.3.1.2 การประพันธ์หนังสือ ท่านประพันธ์หนังสือไว้มากมายในทุกศาสตร์แห่งหลักการอิสลาม กล่าวกันว่าผลงานของท่านไม่สามารถจะนับให้ครบถ้วนได้ อัซซะฮะบียุลูกศิษย์คนสำคัญของท่านได้กล่าวว่า “ เป็นไปได้ว่าหนังสือพิศวัตของท่านในสาขาวิชาต่างๆมีมากกว่า 300 เล่ม” อิบน์กุอยอิม อัลญะฮะฮ์กล่าวว่า “ ฉันไม่ทราบว่าจะมีใครที่สามารถรวบรวมความรู้เหมือนกับที่ชัยคุ อิบน์ตุ้ยมียะฮ์ ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่ก่อนหน้าหรือที่หลังท่านก็ตามและส่วนใหญ่งานเขียนของท่านมาจากความจำ”

5.3.1.3 การเป็นแบบอย่างที่ดีในการมุ่งสู่อัลลอฮ์ อิบน์กุะซีร์ได้กล่าวว่า “ ฉันไม่เคยเห็นใครเยี่ยงชัยคุ อิบน์ตุ้ยมียะฮ์ ในเรื่องการวิงวอน การพึ่งพิง ขอความช่วยเหลือและการมุ่งสู่อัลลอฮ์”

5.3.1.4 การตอบโต้แนวทางที่ผิดโดยเฉพาะด้านหลักความเชื่อ หนังสือ สาร จุลสารส่วนใหญ่ของอิบนุตุ้ยมียะฮ์จะมีการเขียนในการตอบโต้กลุ่มบุคคลต่างๆ ที่เบี่ยงเบนออกจากแนวทางที่ถูกตองทั้งนี้เนื่องจากบริบทของสังคมในเวลานั้นเต็มไปด้วยสิ่งแปลกปลอมและหลักความเชื่อที่ผิดๆ

5.3.1.5 การอุฮาด การเผยแพร่และการฟื้นฟูสังคมของอิบนุตุ้ยมียะฮ์มิได้จำกัดอยู่เพียง การสอน การประพันธ์หนังสือเท่านั้น หากแต่ท่านยังให้ความสำคัญต่อการอุฮาดต่อผู้รุกรานอีกด้วย เช่น การอุฮาดกับพวกตาตาร์ในปี ฮ.ศ 702,705 เป็นต้น

5.3.2 ผลงานการประพันธ์ชิ้นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการเห็นต่างคือ หนังสือ “รื่อฟอ์ลมะลามอะนีลอะอิมมะตุลอะลาม” เนื้อหาหลักของหนังสือกล่าวถึงปัจจัยและสาเหตุที่ทำให้เกิดการเห็นต่างของบรรดาปวงปราชญ์ดังนี้

5.3.2.1 ปัจจัย 3 ประการที่เป็นองค์ประกอบหลักของการเห็นต่าง

- 1) ไม่เชื่อว่าเป็นคำพูดของท่านนบี
- 2) ไม่เชื่อว่าเป็นจุดประสงค์จากคำพูดของท่านนบี
- 3) เชื่อว่าหลักการนั้นถูกยกเลิก

5.3.2.2 ปัจจัยทั้ง 3 ประการมีสาเหตุ 10 ประการดังนี้

- 1) หะดีษไม่ถึง
- 2) หะดีษมาถึงแต่ไม่เชื่อมั่นในสถานะของหะดีษ
- 3) เชื่อว่าหะดีษนั้นอ่อน
- 4) ตั้งเงื่อนไขเพิ่มเติมหลายประการในการรับหะดีษของผู้รายงานคนเดียวที่เที่ยงธรรม (อัลอัดล) และมีความจำดี (อัลฮาฟิซ) เป็นเงื่อนไขที่ปราชญ์ท่านอื่นไม่เห็นด้วย
- 5) ลืมหะดีษ

- 6) ไม่รู้จักมุ่งหมายของหะดีษ
- 7) เชื่อว่าไม่ใช่จุดหมายที่ถูกต้องของหะดีษ
- 8) มีการค้ำกันในจุดมุ่งหมายของหะดีษ เช่นการค้ำกันระหว่างหะดีษอาม (กล่าวโดยรวม) กับหะดีษคอส (กล่าวแบบเจาะจง)
- 9) มีสิ่งบ่งชี้ว่าหะดีษนั้นอ่อน ถูกยกเลิกหรือต้องตีความ
- 10) มีทัศนะที่แตกต่างกันในเรื่องการพิจารณาการค้ำกันของตัวบท เช่น ชาวกุพะฮะมี ทัศนะว่าหากหะดีษเศาะฮียัค้ำกับความหมายที่ปรากฏ (ظاهر) ของอัลกรุอาน หะดีษนั้นก็ไม่ต้องยอมรับ ซึ่งต่างจากทัศนะของปราชญ์ท่านอื่น

5.3.3 ความเห็นต่างเป็นหนึ่งในพระประสงค์อัลลอฮ์ ﷻ ความเห็นต่างจึงไม่ได้เป็นปัญหาในการอยู่ร่วมกันหากแต่เราสามารถอยู่ร่วมกันได้บนความเห็นต่าง ในขณะที่เดียวกันอิสลามไม่ได้เปิดกว้างในเรื่องความเห็นต่างจนไม่มีขอบเขตหากแต่อิสลามได้กำหนดขอบเขตและประเภทของประเด็นความเห็นทางวิชาการไว้ดังนี้

5.3.3.1 ประเด็นที่ศาสนาไม่อนุญาตให้เห็นต่าง ได้แก่ประเด็นที่มีกฎเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- 1) ประเด็นมีตัวบทที่ถูกต้อง (เศาะฮีย) โดยไม่มีข้อขัดแย้ง และความหมายของตัวบทชัดเจน (เศาะรีย) โดยไม่ต้องตีความ
- 2) ประเด็นที่เป็นอิจญมาอ (มติเอกฉันท์) ของปวงปราชญ์โดยไม่มีข้อขัดแย้ง
- 3) ประเด็นที่เป็นการกียาสญะลีย (ฮุกุมที่เกิดจากการเทียบเคียงที่ปวงปราชญ์ไม่มีการขัดแย้ง) เช่น การเอาก่อนเลือดแห้งเทียบกับมุสลัฮ์ ในการไม่อนุญาตให้ใช้ในการอิสติญมาร (การทำ ความสะอาดอุจจาระปัสสาวะด้วยก้อนหิน) เพราะมีสาเหตุตรงกันคือเป็นนะญิสและมีหะดีษยืนยันชัดเจน ว่าไม่อนุญาตให้เอามุสลัฮ์มาอิสติญมาร (รายงานโดยอิบนุมัซฮูด บันทึกโดยอัลบุคอรี บห อัลอิสติญมาร หะดีษหมายเลข :155)

การเห็นต่างหรือการปฏิเสธประเด็นดังกล่าวจะถูกตำหนิและถือว่าเป็นความผิด

5.3.3.2 ประเด็นที่ศาสนาอนุญาตให้เห็นต่างได้หรืออนุญาตให้ทำการวินิจฉัยได้ คือประเด็นที่ไม่ได้อยู่ในกฎเกณฑ์ข้างต้น ได้แก่

- 1) ประเด็นที่มีหลักฐานชัดเจนเด็ดขาดว่าถูกต้อง แต่ความหมายสามารถตีความได้
- 2) ประเด็นที่หลักฐานมีความหมายชัดเจนตีความเป็นอื่นไม่ได้แต่สถานะของหลักฐานไม่ชัดเจนเด็ดขาด
- 3) ประเด็นที่หลักฐานไม่ชัดเจนเด็ดขาดทั้งสถานะและความหมาย
- 4) ประเด็นที่ไม่ได้เป็นอิจญมาอหรือกียาสญะลีย

ดังนั้นประเด็นที่อยู่ในเงื่อนไขดังกล่าวนี้ปรากฏเห็นตรงกันว่าสามารถทำการวินิจฉัยได้ และศาสนาไม่อนุญาตให้มีการปฏิเสธ หรือดำเนินผู้ที่เห็นต่างดังตัวอย่างมีมากมายที่ระบุไว้ในงานวิจัยนี้

5.3.4 แนวทางของกัลยาณชนยุค 300 ปีแรก ที่เรียกว่า “แนวทางของชาวสลัฟ” นั้นถือเป็นแนวทางที่มุสลิมจะต้องยึดถือในการดำเนินชีวิตด้านศาสนาเพราะเป็นแนวทางที่อัลลอฮ์และเราะสูลรับรองและกำชับไว้ ไม่ว่าจะเป็นการยึดในอัลกุรอานและอัลหะดีษโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีที่มีความเห็นต่างในเรื่องของหลักการ การยึดในแนวทางสลัฟจะทำให้เราสามารถหาทางออกของปัญหาดังกล่าวได้อย่างสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ อีกทั้งยังสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันถึงแม้จะมีความเห็นที่แตกต่างกัน

5.3.5 แนวทางของอิบนุตัยมียะฮ์ต่อความเห็นต่างสอดคล้องกับแนวทางของบรรดากัลยาณชนยุค 300 ปีแรกที่ทรงอัลลอฮ์รับรองไว้

5.4 อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง “แนวทางของซัยคุลอิสลามอิบนุตัยมียะฮ์ต่อความเห็นต่างในหนังสือร็อฟอัลมะลามอนัลอะอิมมะตุลอะลาม” ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

5.4.1 อิบนุตัยมียะฮ์เกิดในครอบครัวที่เคร่งครัดเปี่ยมล้นด้วยคุณธรรม จริยธรรม ให้ความสำคัญต่อการศึกษาศาสนา เป็นครอบครัวที่อบอุ่นไปด้วยการเรียนรู้และการประพันธ์หนังสือ มีชื่อเสียงด้านความรู้จนเป็นที่ยอมรับ ในขณะที่สังคมในเวลานั้นให้ความสำคัญกับการศึกษาวิชาการศาสนาและมีปวงปราชญ์มากมายอีกทั้งท่านเป็นผู้ที่ใฝ่เรียน มีความเฉลียวฉลาด มีความจำเป็นเลิศ จากองค์ประกอบดังกล่าวทำให้ท่านเป็นปราชญ์ที่เรื่อรนาม จนที่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง แต่ในขณะที่เดียวโลกอิสลามในเวลานั้นได้รับความบอบช้ำจากการถูกโจมตี แทรกแซงและบิดเบือนจากศรัทธูอิสลามจึงทำให้เกิดการเสื่อมถอยทั้งในด้านการเมือง การปกครอง ด้านสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านศาสนา สำหรับด้านศาสนานั้นได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากสองสาเหตุดังนี้

- 1) สาเหตุภายนอก เกิดจากพวกนะศอรอจำนวนมากในดินแดนชามที่พยายามเผยแพร่ลัทธิความเชื่อของตน ทำลายหักล้างความเชื่อของอิสลาม และอิทธิพลจากปรัชญาและตรรกศาสตร์ตะวันตกที่กำลังเป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่ผู้รู้และนักศึกษาจนเป็นเหตุให้มีการใช้ปัญญา ความคิดเกินขอบเขตของหลักการทำให้เกิดสำนักคิดและลัทธิความเชื่อที่ผิดๆมากมาย
- 2) สาเหตุภายใน เกิดจากการเบี่ยงเบนของบรรดาผู้รู้ที่หาประโยชน์จากศาสนา อีกทั้งยังเกิดจากประชาชนส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจและหย่อนยานในหลักความเชื่อและการปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้อิบนุตัยมียะฮ์จึงทุ่มเทชีวิตของท่านทั้งหมดในการปฏิรูปสังคมในทุกๆ ด้าน

5.4.2 หนังสือ “ร็อฟอัลมะลามอะนีละอะอิมมะดีละละลาม” เป็นหนังสือที่เป็นหนังสือที่อิบนุตัยมียะฮฺเขียนขึ้นเพื่อบอกให้รู้ว่าการเห็นต่างที่อยู่ในกรอบของหลักการนั้นเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้ และผู้เห็นต่างไม่สมควรได้รับการตำหนิหรือประนามโดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาปวงปราชญ์เรื่องนามที่เป็นที่ยอมรับ หนังสือเล่มนี้ได้บอกถึงปัจจัยและสาเหตุของการเห็นต่างที่ทำให้การวินิจฉัยของปราชญ์ในบางประเด็นค้านกับความหมายที่ปรากฏของตัวบทหะดีษและอัลกรุอาน ซึ่งอยู่ในวิสัยที่เกิดขึ้นได้ ปวงปราชญ์เหล่านั้นได้ใช้ความพยายามอย่างถึงที่สุดในการวินิจฉัยด้วยความบริสุทธิ์ใจดังที่ท่านเหล่านั้นจึงไม่ควรได้รับการตำหนิหรือประนามหากแต่ควรได้รับการปกป้องและแก้ต่าง เป็นหนังสือที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

5.4.3 ความเห็นต่างมิได้เป็นเรื่องใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นหากแต่เป็นหนึ่งในพระประสงค์ของอัลลอฮฺที่เกิดขึ้นทุกยุค ทุกสมัย อดีตจนถึงปัจจุบัน และเกิดขึ้นได้กับบุคคลทุกระดับตั้งแต่ นบีเศาะฮาบะฮฺ และปวงปราชญ์ ความเห็นต่างหรือความแตกต่างจะไม่ส่งผลเสียเลยหากมีความเข้าใจที่ถูกต้องในทางกลับกันจะส่งผลดีในด้านการค้นคว้า การวิจัย การวิเคราะห์และสังเคราะห์ จนทำให้เกิดองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ๆ โดยเฉพาะด้านวิชาการ

อิสลามได้กำหนดขอบเขตและประเภทของความเห็นต่างไว้ดังนี้ ก) ความเห็นต่างที่ไม่ชอบ (مذموم اختلاف) ข) ความเห็นต่างที่ชอบ (ممدوح اختلاف) ซึ่งผลของความเห็นต่างของทั้ง 2 ประเภทแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ความเห็นต่างที่ไม่ชอบ จะนำไปสู่ความแตกแยก ชัดแย้ง และการทะเลาะกัน โดยมีสาเหตุมาจากปัญหาด้านจริยธรรมเช่น การเอาชนะ การมีอคติ การตามอารมณ์ ไม่ยึดหลักเกณฑ์ทางวิชาการ เป็นต้นส่วน ความเห็นต่างที่ชอบ จะไม่นำไปสู่ความแตกแยก เพราะเป็นการเห็นต่างที่อยู่บนหลักการและกรอบของศาสนา (แต่ก็ต้องระมัดระวังในการรักษาเรื่องมารยาทในการเห็นต่าง) เช่นการเห็นต่างในประเด็นปลีกย่อยของบัญญัติศาสนา

5.4.4 อิบนุตัยมียะฮฺถือเป็นปราชญ์ที่โดดเด่นที่นำแนวทางของชาวสลัฟมาแก้ปัญหาสังคม โดยเฉพาะกรณีมีความเห็นต่าง ท่านยืนยันตลอดชีวิตของท่านว่าแนวทางของท่านมิใช่แนวทางที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่หากแต่เป็นแนวทางของท่านนบีและกัลยาณชนยุค 300 ปีแรก ดังที่ท่านกล่าวว่า “ฉันได้บอกกับพวกเขาหลายครั้งหลายหนแล้วว่า ฉันให้เวลากับผู้ที่ขัดแย้งกับฉันเป็นเวลา สามปี หากเขาสามารถหามาได้แม้เพียงอักษรเดียวจากบรรดาอิมามในยุค 300 ปีแรกที่ค้านกับฉัน ฉันจะยอมรับในสิ่งนั้น”

5.5 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “แนวทางของซัยคฺอิลิฮฺลามอิบนุตัยมียะฮฺต่อความเห็นต่างในหนังสือร็อฟอัลมะลามอะนีละอะอิมมะดีละละลาม” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

5.5.1 เนื่องจากหนังสือ “รื้อฟ้อลมะลามอะนีลอะอิมมะดีลอะลาม” เป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าที่เกี่ยวกับประเด็นความเห็นต่างที่ยังไม่มีการแปลเป็นภาษาไทย ดังนั้นควรจะได้รับการแปลและเรียบเรียงเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา การสร้างองค์ความรู้และการเผยแพร่ยังบุคคลทั่วไป

5.5.2 ควรเปิดการพูดคุยเจรจา ถกเถียงในประเด็นปัญหาที่รองรับการวินิจฉัยทั้งนี้การพูดคุยเจรจาต้องอยู่ในกรอบ กฎเกณฑ์และจริยธรรมของความเห็นต่าง เพื่อสร้างมาตรฐานและทางออกที่ถูกต้องต่อสังคม

5.5.3 อิบนุตัยมียะฮูเป็นปราชญ์ที่มีบทบาทอย่างมากต่อแวดวงวิชาการ ดังนั้นควรมีการวิจัยผลงานทางวิชาการของท่านในด้านอื่นๆอีกเช่น ด้านหลักศรัทธา ด้านการเมืองการปกครองหรือด้านการตอบโต้กลุ่มที่หลงผิด เป็นต้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ.(1419) อัลกุรอานฉบับแปลไทย.มะดีนะฮฺ. ซาอูดิอารเบีย: ศูนย์กษัตริย์
ฟาฮัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน
- อับดุลเลาะ หนุ่มสุข.(2526) อิสลามกับการบริหารทัศนคติที่แตกต่างในสังคมไทย .
กรุงเทพมหานคร : บริษัทออฟเซ็ท จำกัด
- อิสมาแอ อาลี (2552) อุกุลุฟิกฮฺ .ปัตตานี : โรงพิมพ์มิตรภาพ

ภาษาอาหรับ

- Abdulrahman bin Mu'alla Al-lumaihiq.1427. Qawaid Fi Ta'a MulimaAl- ulama
(قواعد في التعامل مع العلماء) Saudi Arabia : Darul Warrak
- Abul Hasan Ali Hasani Nadwi.(1407).Al-Hafis Ahmad Ibn Taymimah
(الحافظ احمد ابن تيمية) Kuwait: Dar AlQalam
- Abdullah bin Abdulrahman Al Bukhari (1433) Mahiyas Salafi (ماهية السلفية) Al Khahirah :
Al Istikamah
- Abdullah Bin Rosheed Al-Husanie (1417) MunHuj Ibnu Taymiyah Fidwaha (منهج ابن
الدعوة تيمية في) Riyadh: Dar Aishbileeya
- Abdul Rahman Al- Yumaiseen (1434) Tah Geeq. Wattaleek Rof Aulmalam InAimatil
Aalam (رفع الملام عن الائمة الاعلام) تحقيق وتعليق) Riyadh : Darul Asimah.
- Abdulslam Mukbil Almayidie (1430) Lainqar Fimasalil Ijtihaaj (لا انكار في مسائل الاجتهاد)
Kuwait Al Wayulislami : Public Charity And Association Affairs
- Abu Abdillah Muhammad Bin nasr Al Marwasi (1420) Iktilaful Fukaha (اختلاف الفقهاء)
Riyad: Maktabah Ad waaussaluf
- Abdallah Ben Abdel Mohsen At-Turki.(1397.) AsbabIqtilaFin Ulama
(اسباب اختلاف العلماء) Alriyad.: Maktabah Al-Riyad Al- hadithia
- Al-Ausaimeen (1435) Shar Al-Ausulminilminusul Khasim (شرح الاصول من علم الاصول) .
Saudi Arabia : Dar Ibn Yawsee

- Al-Ausaymeen (1432) Tafseer Al- Quranulkarrem (تفسير القرآن الكريم) Riyad: Dar Ibnu Yaosee.
- Al – Ausaimeen (1433) Auddulrah Al-ausaimeniyah (الدرّة العثيمينية) Kuwiat : Maktabah Immam Assahabi.
- Al-Barsar (1976) Al-Alam Al-Aleeyah Fimanakib sheikhil Islam Ibn Taymiyah (الاعلام) (شيخ الاسلام ابن تيمية العلية في مناقب) Beirut : Darkitab Al-Yadid
- Al – Bayhakee (1411) Marifati Sunanwal Asar (معرفة السنن والآثار) Beirut : Dar Ku Taybah
- Al-Bukhariy, Muhammad bin Ismail.(1987) Sahih al-Buhkariy (صحيح البخارى) Bairut : Dar ibn kathir
- Al'imam maree bin Yusuf Al-Karmi Al-hambali (1406.) Al-kakib Al-Duriyah Fi Manaqib Al-Mujtahid Ibu Taymiyah(الكواكب الدرية في مناقب المجتهد ابن تيمية) . Beirut Lebanon: Dar Al-gharb al'Islami Al-Qurtubiy.
- Alwazir Abu al-Muzaffar Yahya bin Mohammed bin Hubaira al-Shaibani.(1423.)Aikhtilaf Alayimat aleulama'.(إختلاف الأئمة العلماء) Beirut Lebanon : Dar Al-kutub Al-eilmeyah
- Arrasee (1986) Muktar Assihah (مختار الصحاح) Lebanon : Maktabah Lubnaan.
- Assadi (1414) Taysir Al- Kareem Al- Rahman (تيسير الكريم الرحمن) Beirut: Alimul Kutub
- As Shaw Kanee (1428) Fathul Khadir (فتح القدير) . Beirut : Darul Maa-rif
- As Sahabi (1427) Ziyar Alam Al-nubala (سيرأعلام النبلاء) Khahirah : Darul Hadis
- Al-Tabariy, Muhammad Bin Jarir. (1406) . Jamia Al-Bayan Fi Tahwil al-Ouran (جامع البيان) Beirut Labanon : Darul – Kutab al- Ailmiyah.
- Datailahi (1417) Hukmningar Fimasalilil Kilaf (حكم الانكار في مسائل الخلاف) Riyad :Maktabah Maa-rif
- Ibn kasthir,Ismail bin kathir (1993) Tasir al-Quran al-Azim (تفسير القرآن العظيم) Al-Riyad : Maktabat Darussalam
- Ibn Rushd al-Qurtubi(2007) Bidayatul mujtahid wanihayatulmuqtasad (بداية المجتهد ونهاية المقتصد) Beirut Lebanon : Darulkutub

- Ibn Koyyim Ajjowsiyah (1441) Assahwaik Al Mursalah Alalyah Meyahwal Muattilah .
(الصواعق المرسله على الجهمية والمعطله) Riyad Saudi Arabia : Dar Ibn Hazminliq
Tibawannasr
- Ibn Taymiyah (1426) Ar Rad Alal Mandikiyin (الرد على المنطقيين) . Beirut : Mu As Sasah
Ar Royyan
- Ibn Taymiyah (1426) Al-Istikhasah Fi Ar-Rad Alal Bakri (الاستغاثة في الرد على البكري) Riyad
Saudi Arabia : Darul Minhaj
- Ibn Khasir (1417) Al- Bais Al Haseez (الباحث الحثيث) . Riyad Saudi Arabia : Maktabah Al-
Maaririf
- Ibn Khasir (1408) Al-Bidayah Wannihayah (البداية والنهاية) . Beirut : Maktabah Al- Maaririf
- Ibraheem Muhammad Al-Alee (1421) Shekil Islam Ahmad Ibnu Taymiyah Rayu Al- Iklah
Waddawa (شيخ الاسلام أحمد بن تيمية رجل الاصلاح والدعوة) Beirut : Darul Kahlam
- Ibnu Ra Yab (1425) Assai Ala Kahbakhatil Hanabilah (ذيل على طبقات الحنابلة) Riyad : Al
Aubaikan.
- Ibnu Abdil Hadee (1422) Al – Augood Addureeyah Min Manakibi Shekil Islam Ibnu
Taymiyah (العقود الدرية من مناقب شيخ الاسلام ابن تيمية) Al- Khahirah : Al-Faruk Al-
Hadis
- Ibnu Taymiyah (1413) Rof Aul Malaam Un A Immatil Alaam. (رفع الملام عن الائمة الاعلام)
Riyad: Arri Asah Armmah Liaidaratilbuhus Al – Meeyah Wal Iftaa Wadawah Al-
Arskhad.
- Ibnu Taymiyah (1419) Majmua Fatawa Shik Al-Islam Ahmad Ibnu Taymiyah (مجموع فتاوى
شيخ الإسلام أحمد بن تيمية) Riyad : Saudi Arabia
- Ibnu Faris (1399) Mahyam Makhayee Sullukah (معجم مقاييس اللغة) Baghdad: Darul Fiqr.
Ibraheem Anees, Avdulhaleem Muntasir, Aqeeyah Assahwalihee, Muhammad Kah
fullah Ahmad (2004) Al-khahirah: Yammah Al-lukah Al- Arobiyah.
- Ibn Hayar Askhalanee (1419) Taryumah sheikhul islam Ibn Taymiyah (ترجمة)
(تيمية شيخ الاسلام ابن) . Beirut : Dar Ibn Hasmin
- Imam Mohammad Abu Sarah.(1977).Ibn Taymiyah HayatHuwa Asruh ArahUhu wa Fiqh
(ابن تيمية حياته وعصره آراؤه وفقهه) Cairo: Darul fkr Al-Arabi

- Islam bin Issa al-Husaimi Al-Abadi.1427.Sirat Sheikh Islamlbu Taymiyah (سيرة شيخ) (الاسلام ابن تيمية) Dar Ibn ksthir.
- MarE Bin Yusuf Al-Karmee Al-Hambalee (1405) Asshahadah Assakiyah Fee Sanaill Immah Ala lbui Taymiyah (الشهادة الزكية في ثناء الائمة على ابن تيمية) Amman Aurdun : Dar Al-Furqan.
- Muhammad Azeer Shamsu And Alee Bin Muhammad Imran (1422) Al – Yamilisirahti الجامع لسيرة شيخ الاسلام ابن تيمية Shekil Islam lbni Taymiyah Kilal Sabahti Kuroon (خلال سبعة قرون) Makka Al Mukarramah : Darul Alimil Fawaid
- Muhammed bin Said bin Raslan.(1432). Hawl hayat Shaykh al-Islam lbn Taymiyah. (حول حياة شيخ الاسلام ابن تيمية) Algerai: Dar Al-Furqan
- Muhammad binAhmad bin Abi Bakar(1994) .Al-Jamia li AhkamalQuran (الجامع لأحكام القرآن) Beirut Labanon : Dar Al-kutub Al-eilmeyah
- Muslim bin Hajaj(1978) Sahih Mulim (صحيح مسلم) Beirut Labanon : Dar Al-KutubAl-eilmeyah
- Salim Al-helali .(1405).lbu taymiyah almuftara ealayh. (ابن تيمية المفتري عليه) Amman Urdun : Al-maktabat al’Islameyah
- Salah Bin Khanim Assadlan (1417) Al Khawaid Al Fiqheya Al Kubra Wamafarraalminha. (القواعد الفقهية الكبرى وما تفرغ عنها) Riyad Saudi Arabia : Darbal Zaneeyah
- Salah bin Yusuf Al-Audayyan (1420) Munhaj Ibn Taymiyah Filfiqh (منهج ابن تيمية في) Riyad Saudi Arabia : Maktabah Al-Aubaiyaan
- Salah bin Abdulasir Alahmansoor (1405) Ausululfiqh wa lbn Taymiyah (اصول الفقه وابن) Egypt : Darul Nasr
- Taha Jabir Alalwani (1416) Adabul Iqtilaf Fin Islam. (ادب الاختلاف في الاسلام) Thailand : Jala

วิทยานิพนธ์

- Abdul Wahab bin Muhammed Al-Hmeikani,2007.Maealim faqh Al-kelaf Fe sharia Al-islameyah (معالم فقه الخلاف في الشريعة الاسلامية) Yamen : Sana’a University

Abdullah Bin Salah Bin Abdul Azeez Al-Qusn (1424) Da A Wah Al- Manavieen Le Shekil

Islam Ibn Taymiyah (دعاوى المناوئين لشيخ الاسلام ابن تيمية) Makkah Al – Mukarramah
: Dar Ibnu Yaochee

Arbid Bin Abdullah Ashu Baitee (1428) Kahwaid Wadohwabid Fiqhudawa Inda Shekil

Islam Ibn Taymiyah (قواعد وضوابط فقه شيخ الاسلام ابن تيمية) Riyad: Dar Ibnu
yaoshee

Ibraheem Bin Ma Hanna Bin Abdullah (1424) Zadzara Eh Inda Shekil Islam Ibnu

Taymiyah (سد الذرائع عند شيخ الاسلام ابن تيمية) Riyad : Darul Fadilah

Hasan Kunakhata (1415) Annasriyah Assiyaseeyah Inda Ibn Taymiyah (النظرية السياسية)

(عند ابن تيمية) . Riyad : Dar Al Akhilla (Risalah Dactorah)

Yusuf Ahmad Muhammad Al-Budvee (1999) Makhasi Dushariah Inda Ibn Taymiyah

(مقاصد الشريعة عند ابن تيمية) Jordan: Darulnafais

เว็บไซต์

[http:// www.ibnothaimen.com](http://www.ibnothaimen.com)

[http:// www.islamway.net](http://www.islamway.net)

[http:// www.mawdoo.com](http://www.mawdoo.com)

[http:// www.sites.google.com](http://www.sites.google.com)

[http:// www.islamhouse.com](http://www.islamhouse.com)

<https://majles.alukah.net>

<https://majles.alukah.net>

[http:// www.binbaz.org.sa](http://www.binbaz.org.sa)

[http:// www.islamqa.info](http://www.islamqa.info)

[http:// www.alukah.net](http://www.alukah.net)

[http:// www.midad.com](http://www.midad.com)

[http:// www.marefa.org](http://www.marefa.org)

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
สารบัญญాయะห์อัลกุรอาน

สารบัญอายะฮ์อัลกุรอาน

อายะฮ์ที่	สุเราะฮ์	หน้า
	อัลบากอเราะฮ์	
119	إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا	2
134	تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ حَلَّتْ	110
143	وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا	66
158	يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ	130
185	شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ	1
195	وَلَا تُلْفُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ	130
230	حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ	89
234	وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ	103
282	فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ	108
	อาละอิมรอน	
19	إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ	1
103	وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا	127
105	وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا	127
	อันนิซาอ	
59	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ	4,8,110,137
59	فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ	4,8,110,137
65	فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ	63
69	وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ	125
	อัลมาอิดะฮ์	
3	الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ	2
6	مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ	130
48	وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ	1

อายะฮ์ที่	สุเราะฮ์	หน้า
48	لَكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَا جَا	117
	อัลอัมฟาฬ	
1	فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ	128
46	وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا	11
	อัตเตาบะฮุ	
110	وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ	118, 119
	ฮุด	
118	وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً	12,133
	อัลฮิจญุร	
9	إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ	1
	อัลนะฮล	
44	وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ	2
	อัลอัมบิยาฮ	
78	وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَخْتَصِمَانِ فِي الْحَرْثِ	7,134
79	فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ	7,134
	อัลนูร	
51	إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ	11
63	فَلْيُحَذِّرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ	63
	อัลอะฮซาบ	
36	وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ	9
	ฟาฏีร	
28	إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ	12
	อัลชุกร	
9	قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ	12
	อัลชุกร	
10	وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ	9
13	شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا	128

อายะฮ์ที่	สุเราะฮ์	หน้า
	อัลฮุญรอต	
1	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ	10
10	إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوِيكُمْ	128
	อัลเกาะมัร	
55	إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَهْرٍ	42
	อัลมูญาตะละฮะ	
11	يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ	13
	อัลฮัจร	
8	لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ	120
9	وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ	133
10	وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا	118
	อัลญอลีก	
4	وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ	104

ภาคผนวก ข
สารบัญหะดึช

สารบัญหะดีษ

หะดีษ	หน้า
ا	
إذا اجتهد الحاكم فأصاب فله أجران	137
إذا وقع بارض وأنتم بما فلا تخرجوا فرارامنه	94
إذا دعى أحدكم فليجب	102
إن الله طيب لا يقبل الا طيبا	131
إنَّ اللهَ يَرْضَى لَكُمْ ثَلَاثًا	129
أَنَّ رجلاً من اليهود قال له: يا أمير المؤمنين	3
إِنَّ رِفَاعَةَ طَلَّقَنِي فَبَتَّ طَلَّاقِي	90
أنه سئل عن الرجل يجنب في السفر ولا يجد الماء	100
إِنَّهَا قَدْ كَانَتْ أَفَاضَتْ وَطَافَتْ بِالْبَيْتِ	91
ألا من كان يعبد محمدا فإن محمدا قد مات	100
القضاة ثلاثة قاضيان في النار وقاضٍ في الجنة	113
المؤمن للمؤمن كالبنيان	129
النجوم أمانة للسماء	121
أوصيكم بتقوى الله والسمع والطاعة	4
خ	
خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُوهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُوهُمْ	119
س	
سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ نِكَاحِ المحرم	91
سَمِعْتُ مَالِكًا يُسْأَلُ عَنِ تَحْلِيلِ أَصَابِعِ الرَّجُلَيْنِ فِي الْوَضُوءِ	14
ع	
عليكم بالجماعة	130

ف	
فَضَّلَ الْعَالِمُ عَلَى الْعَابِدِ	16
فوعظنا موعظةً بليغةً	124
ك	
كان النَّاسُ ينصرفون في كلِّ وجهَةٍ	90
ل	
لَا تَزَالُونَ بِخَيْرٍ مَا دَامَ فِيكُمْ مَنْ رَأَى وَصَاحِبِي	123
لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي	122
لَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ،	73
لَا يَجِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ	129
لَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدُ الْعَصْرِ إِلَّا فِي بَيْتِ قُرَيْظَةَ	5,13
لَا يَنْكِحُ الْمُحْرِمُ	91
ليس من أمتي من لم يجل كبيرنا	136
ليكونن من أمتي أقوام يستحلون الحر	96
م	
مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ	15
ن	
ننحر الناقة ونذبح البقرة والشاة	96
و	
وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثِ وَسَبْعِينَ مَلَّةً	123
ي	
يوشك أن تنزل عليكم حجارة من السماء	110

ภาคผนวก ค
ศัพท์อาหารับในวิทยานิพนธ์

ศัพท์ภาษาอาหรับในวิทยานิพนธ์

ก เทียบอักษร ك , ق		
ก้อยซ		เผ่าอีดานานิยะฮ์สืบไปถึงก้อยซบินอัยลานบินมูฎ็อร บินนัซซารบินมะฮอ บินอีดานาน
กียาส		การเทียบเคียง
กุนยะฮ		นามแฝง
เกาะรอมมีฎาะฮ		กลุ่มหนึ่งของพวกชีอะฮ์อิสมาอีลียะฮ
ค เทียบอักษร خ		
คิลาฟ		การเห็นต่าง การขัดแย้ง
เคาะลีฟะฮ		ผู้สืบอำนาจแทน
ช เทียบอักษร ش		
ชัยคูลิอิสลาม		ประกอบจากคำ สองคำ คือ คำว่า “ชัยค” หมายถึงปราชญ์ และคำว่า “อิสลาม” หมายถึง ศาสนาอิสลาม เมื่อสองคำมารวมกัน หมายถึง ชื่อที่เรียกปราชญ์ผู้มีความรู้สูง มีความแตกฉานในศาสตร์แห่งศาสนา
ซ เทียบอักษร س		
ซอนนียะฮ		การคาดคะเน
ซอฮีร		ความหมายตรงหรือความหมายที่ปรากฏ
สุนนะฮ		ทุกสิ่งทีพาดพิงถึงท่านนบีมุฮัมมัด ทั้งคำพูด การกระทำและการยอมรับของท่าน
ฎ เทียบกับอักษร ج		
ฎะมาอะฮ		กลุ่ม สังคม
ฎุมฮูร		ปวงปราชญ์ส่วนใหญ่
ด เทียบอักษร د		
ดะวะฮ		การเผยแพร่
ดิยะฮ		ค่าปรับ
ต เทียบกับอักษร ت		
ตะฮารูต		การขัดแย้ง หรือการขัดกันของตัวบท
ตักศิศ		การกล่าวแบบเจาะจง

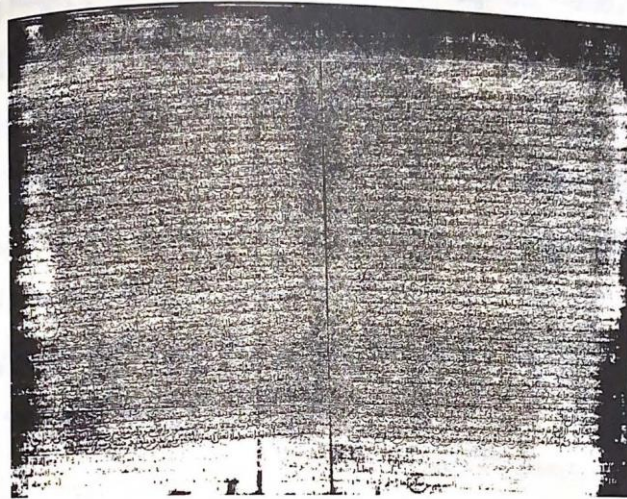
ตาบิอิน		ผู้ที่พบเห็นเศาะฮาบะฮฺและอิมานต่อท่านนบีเสียชีวิตในสภาพที่เป็นมุสลิม
บ เทียบอักษร ب		
บิตอะฮฺ		อุตริกรรมในศาสนา
ม เทียบอักษร م		
มะกอศิด อัชชะรีอะฮฺ อิสลามียะฮฺ		เจตนารมณ์แห่งหลักการอิสลาม
มันตุก		ความหมายที่ได้จากตัวอักษร
มัฟฮูม		ความหมายที่ได้จากความเข้าใจ
มัรยิด		แหล่งอ้างอิง
มุก็อยยัด		เจาะจงเฉพาะหน่วยหรือชนิด
มูฎลัก		ครอบคลุมหน่วยย่อย
มุฟัซซิร		ผู้เชี่ยวชาญศาสตร์ การอธิบายอัลกุรอาน
มุศเฎาะลาฮฺฮะดีษ		หลักมูลฐานของศาสตร์หะดีษ
มุฮัดดีษ		ผู้เชี่ยวชาญศาสตร์หะดีษ
ร เทียบอักษร ر		
รอฟีเฎาะฮฺ		ชื่อเรียกกลุ่มชีอะฮฺอิมาม 12
รอฟีเฎาะฮฺอันนุศอยรียะฮฺ		คือชื่อฮุกุ่มหนึ่งที่มีความเชื่อและหลักปฏิบัติที่หลงผิด ผู้ก่อตั้งคือ อะบุนุฮัยบ มุหัมมัด บินนุศอยร้อลนุญัยรีย (ค.ศ 883)
ศ เทียบอักษร س		
เศาะฮาบะฮฺ		ผู้ที่ได้พบเห็นหรืออยู่ร่วมกับท่านนบีโดยอิมานต่อท่านนบีและเสียชีวิตในสภาพที่เป็นมุสลิม
ส เทียบอักษร س		
สลัฟศอและฮฺ		กัลยาณชนยุค 300 ปีแรก ตามปฏิทินอิสลาม ได้แก่ เศาะฮาบะฮฺ ตาบิอิน และอิตบอตุตาบิอินตลอดจนบรรดาผู้เจริญรอยตามเขาเหล่านั้นด้วยความดี
ห เทียบอักษร ح		
หะดีษฏออีฟ		หะดีษอ่อน
หะดีษเมาฎัวะ		หะดีษที่ถูกกุกขึ้นมา

หะดีษเศาะฮี้ฮฺ		หะดีษที่แข็งแกร่งถูกต้อง
อ เทียบอักษร ๑ , ๔		
อะหฺมะดียะฮฺ		ซูฟีกลุ่มหนึ่งที่มีผู้นำชื่อ อะหฺมัด อรริฟายี ที่เลยเถิดในเรื่องในเรื่องราวศาสนาถึงขั้นตั้งภาคีต่ออัลลอฮฺ
อะหฺลุลกะลาม		กลุ่มที่ยึดการใช้ปัญญาเป็นหลักในเรื่องหลักศรัทธา หากเรื่องใดสอดคล้องกับปัญญาก็ยอมรับ ส่วนเรื่องใดค้านกับปัญญาก็ปฏิเสธ
อะอิมมะตุลฮุดา		บรรดาผู้นำที่ได้รับทางนำ
อัซซายิด		ผู้สมณะ
อัตบาคุดตาบิอิน		ผู้พบเจอตาบิอินแต่ไม่พบเจอเศาะฮาบะฮฺเสียชีวิตในสภาพที่เป็นมุสลิม
อัลญะดะลฺ		การโต้เถียง
อัลมััจญ์ตะฮิดอัลมุฆลัก		ผู้มีความสามารถเป็นของตนเองในการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆเพื่อใช้ในการชุก่มต่างๆของปัญหาโดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์ของมุัจญ์ฮิดท่านอื่นแต่อย่างใด
อัลยาซา		เป็นกฎหมายที่เจงกิสข่านบัญญัติขึ้นเพื่อใช้ในการปกครองเนื้อหาส่วนใหญ่ขัดกับหลักการอิสลาม
อัลวะซี้ร		รัฐมนตรี
อัลฮะลัฟบิดฎออลาก		สาบานด้วยการหย่า
อาม		กล่าวโดยรวม หรือทั่วไป
อิัจญ์ติฮาด		การใช้ความพยายามในการวิเคราะห์และวินิจฉัยหลักฐานต่างๆของชุก่มฟิกฮฺที่ถูกกำหนดอย่างละเอียด เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อบัญญัติของปัญหาต่างๆ
อิัจญ์มาอ		มติเอกฉันท์
อิศตอศฮาบ		ยึดตามสภาพเดิม
อิสมาอิลียะฮฺ		กลุ่มชีอะฮฺที่เชื่อว่าอิมามที่ 12 สืบต่ออิมามยะฮฺอ์ อัสศอดิควคือลูกของท่านที่ชื่อ อิสมาอิล
อิฮาญฺาะฮ์		การครอบคลุมความรู้ทุกด้าน
อุซุร		อุปสรรค
อุลุมุลกุรอาน		หลักมูลฐานของศาสตร์อัลกุรอาน

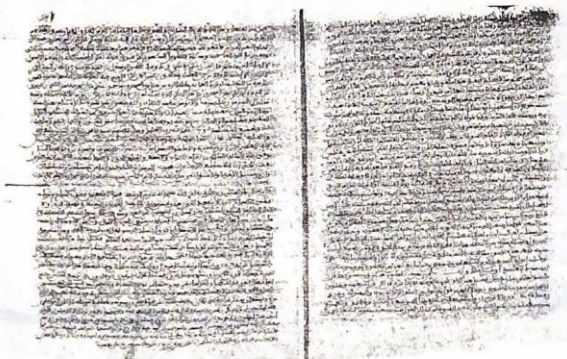
อุศุ์ลลพิภย		หลักมูลฐานของศาสตรพิภย
อุศุ์ลลย		ผู้เชียวชาญศาสตรดานมูลฐานนิตศาสตร
ฮ เทียบอักษร ๕		
ฮาพิศ		ผู้เชียวชาญศาสตรหะดิษที่อยู่ในระดับสูงกว่า มุฮัดดิษ

ภาคผนวก ง

รูปภาพประกอบต้นฉบับเขียนมือของหนังสือรื้อฟอ้อลมะลาม

اللوح الأول من النسخة الأولى (أ)

اللوح الأخير من النسخة الأولى (أ)

รูปที่ 1 หน้าแรกและหน้าสุดท้ายของต้นฉบับที่ 1

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين

قال الشيخ الإمام انقروا القلائد
مختار الفخران جراتهم تقي الدين
ابن القيم الجليلي رحمه الله تعالى

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله...
والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين...
والحمد لله رب العالمين

اللوح الأول من النسخة الثانية (ك)

รูปที่ 2 หน้าแรกของต้นฉบับที่ 2

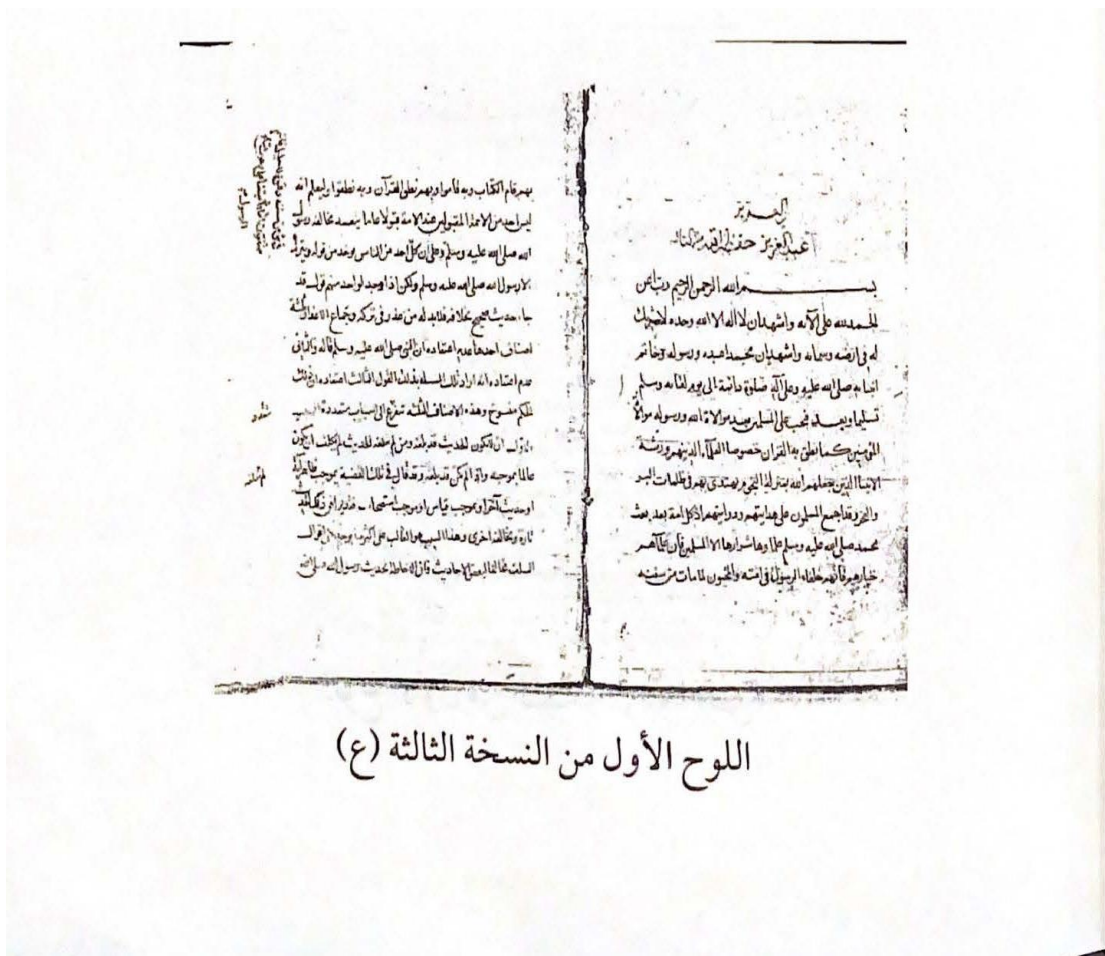

اللوحة الأخير من النسخة الثانية (ك)

รูปที่ 3 หน้าสุดท้ายของต้นฉบับที่ 2

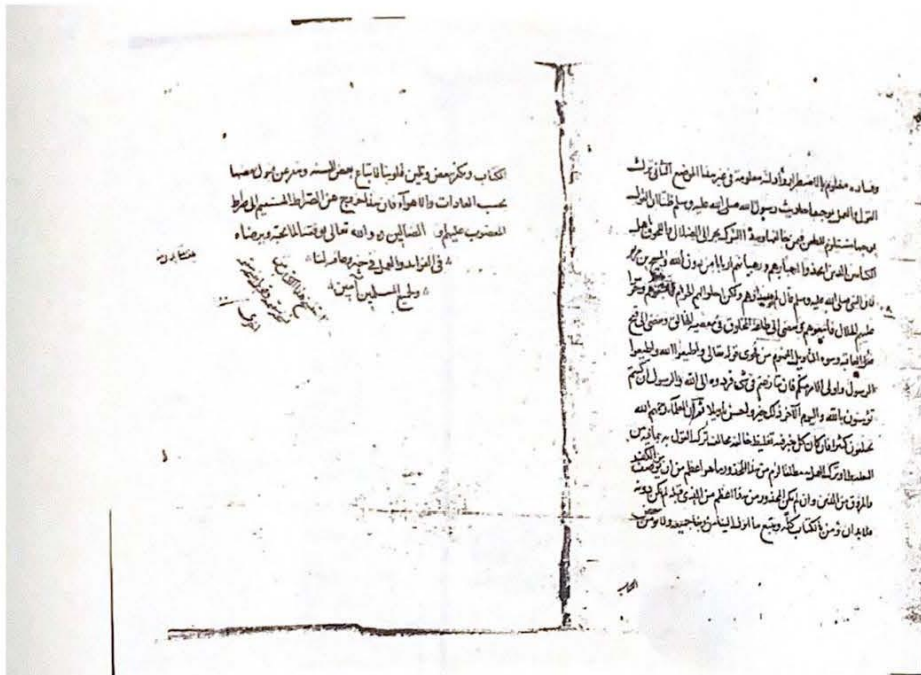

รูปที่ 4 รูปหน้าปกของต้นฉบับที่ 3

اللوح الأول من النسخة الثالثة (ع)

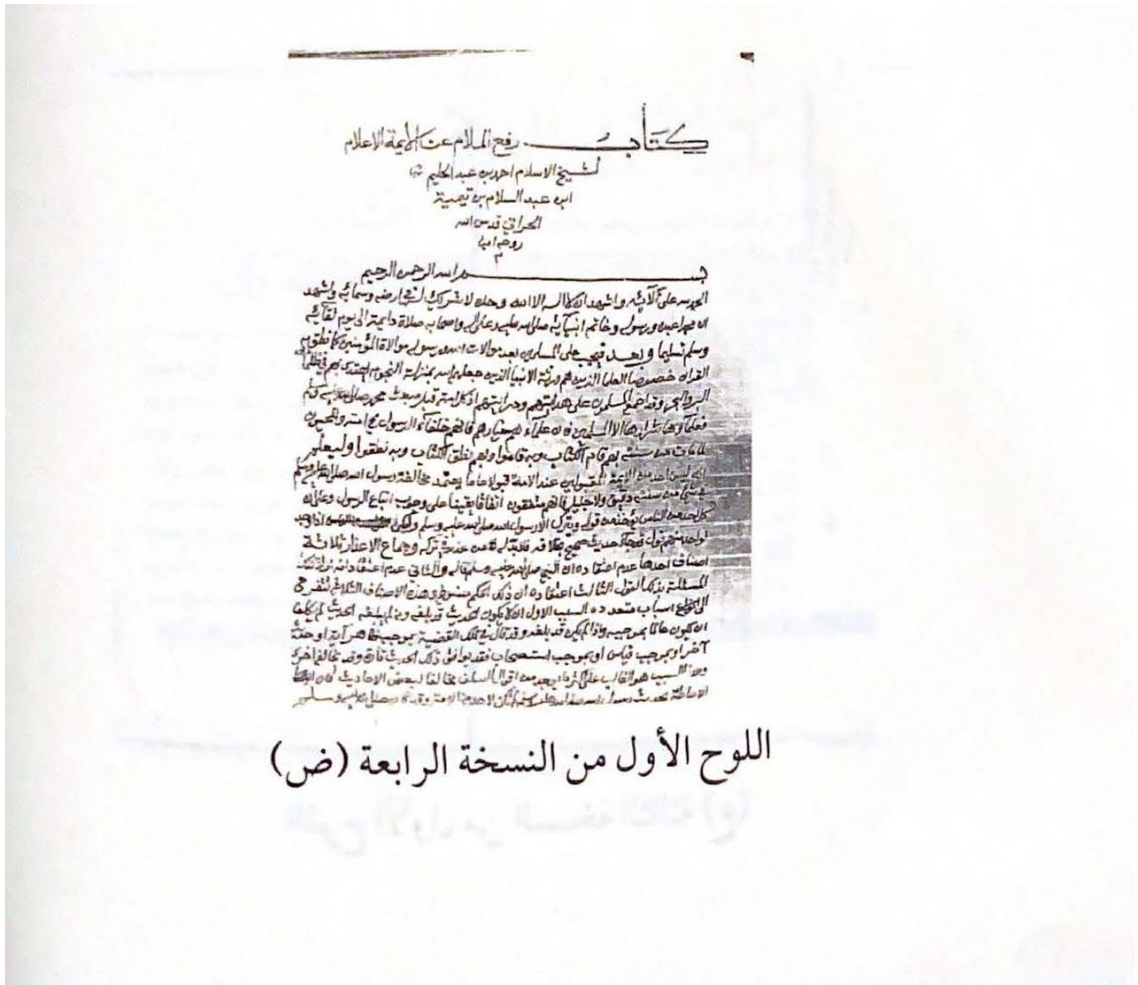
รูปที่ 5 หน้าแรกของต้นฉบับที่ 3

اللوح الأخير من النسخة الثالثة (ع)

(و) نسخة من النسخة الأولى

รูปที่ 6 หน้าสุดท้ายของต้นฉบับที่ 3

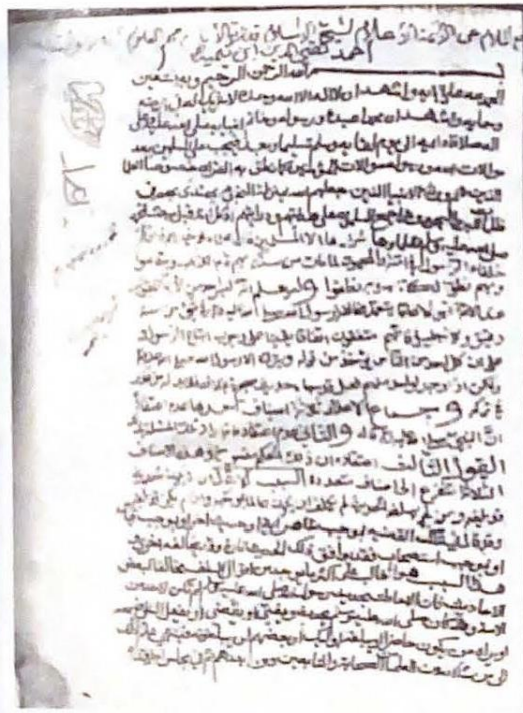

รูปที่ 7 หน้าแรกของต้นฉบับที่ 4

- انه بهن هه الا افكار فلو بترسه ما بلع ينتم سوقه المرصد بمرجع تايم سبه
 فتمحل هذه الاوسه بمرجع بحسب اننا فيا تنبها ان تصاد او تطلب او تنوع
 فاشيات يكونه فرفا مع افواج النصب بغيره الذبح استيع مرقة الوعنه بلع
 بلع امتنع مرقة المرعيه التوا تون حسنا ما هيه او نيه بلع او اعلم
 انه هذه السبلح التي توجب الحرام كما انه سواها لم يمانه طيبا
 احدها القول بالمرقة المرصد الحرام من الافراد بعينه ودرعها انه هذا
 عمل بوجوب التصوص وهذا التبع من قول الخوارزمي الكفر به بالمرتب في
 الكفر بوجوبه ونسأوه معلوم بالافتقار وانما لم يسلطوا في هذا الموضع
 الشايف نزل القول والاهل بوجوب احاديث رسول الله صلى الله عليه وسلم في ان
 بوجوبها مستانم الطمعه فيا خالفوا في هذا الاكل بغيره الى السلال والاعرفه باهل
 اكثريه النزيه القدر واحيا وهم في رصبا ففادوا بما من دونه انهم والسبحه من
 كان النبي صلى الله عليه وسلم قال له محمد وهم وكان اهلوا لهم العرفه فاجوبهم وجرى
 عليهم الحلال فاجوبهم ويقتضي الى ما عدا الكفره في مصصيه الخالق والنجس الى
 قبحها قبح وسؤالنا وبل الكفره من هه هه قولنا انما اطعموا سوا الله والرسول
 واولي الامر منكم فانما نزلتموه ليدلوا به على انهم لم يملوا ان كان الله
 الاشرى كما خيره احسنه تا وبلا فطوره ان العلى بنت لثوره كلبا كما ان كانه
 فير قتلته خالفه عنك التول بها فيه هذه الخلفه او ترك العمل بمطابقه
 لزم منه هه هذه المحدثه ما هه عظمه انه يوسف هه الكفره لروق من الكفره
 كبره المحدثه هه هذا عظمه من الذي قيسه بكونه ووشه فادوا بوجوبه بالكتاب
 وتبع ما نزل الينا من ربه فاجوبهم ولا يؤمن ببعض الكتاب وكفر ببعض فلهذا
 لوتبع بعض السنه وتفرعه ليعرف بعضه من العادات والاخره فان هه
 خرج عن الصراط المستقيم الى صراط الكفر بوجوبه على الله والرسول فلهذا
 كما يجيب ويرضا هه من التول والعلية في ضربه ما فتراته وتوجيه الاسله و
 هه انما نزل وصلى على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين واولادهم
 الصالحين والذين آمنوا واتبوا التوراه والذين آمنوا واتبوا الانجيل
 والذين آمنوا واتبوا التوراه والذين آمنوا واتبوا الانجيل والذين آمنوا

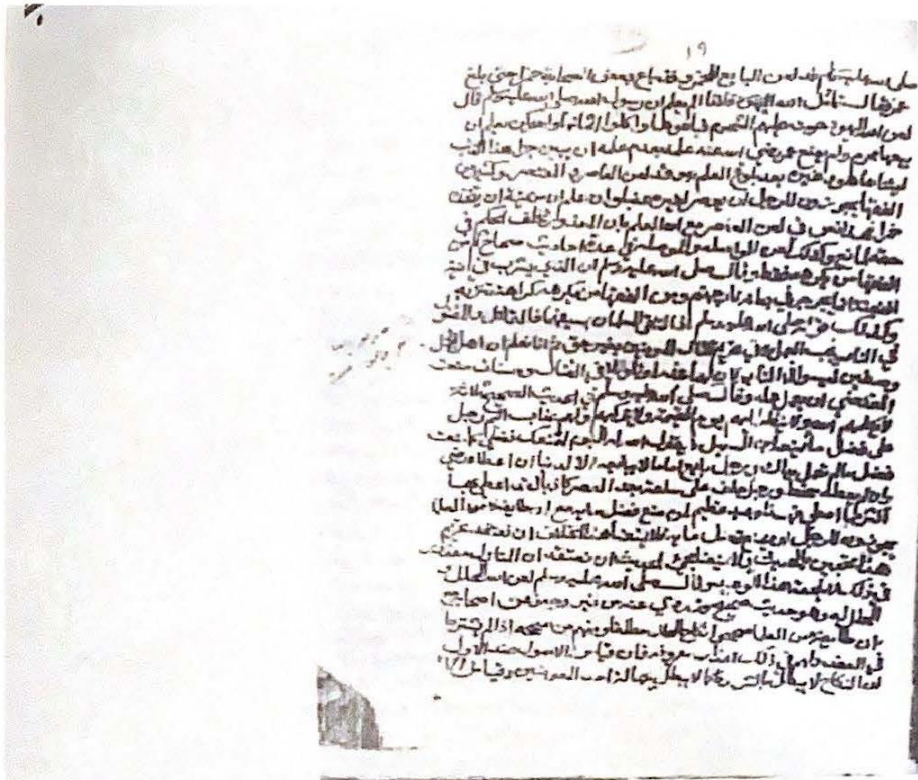
اللوح الأخير من النسخة الرابعة (ض)

รูปที่ 8 หน้าสุดท้ายของต้นฉบับที่ 4

اللوح الأول من النسخة الخامسة (ح)

รูปที่ 9 หน้าแรกของต้นฉบับที่ 5

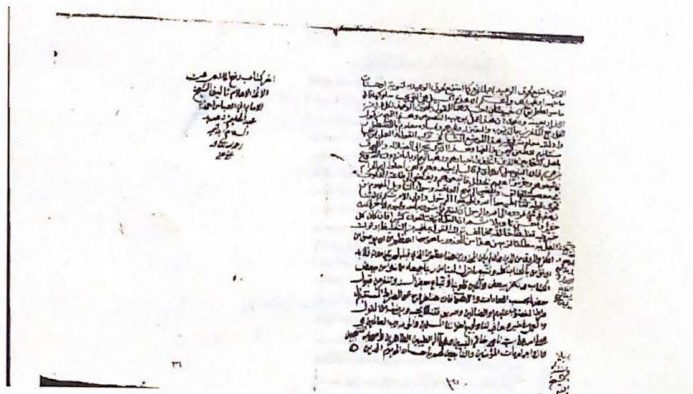

اللوح الأخير من النسخة الخامسة (ح)

รูปที่ 10 หน้าสุดท้ายของต้นฉบับที่ 5

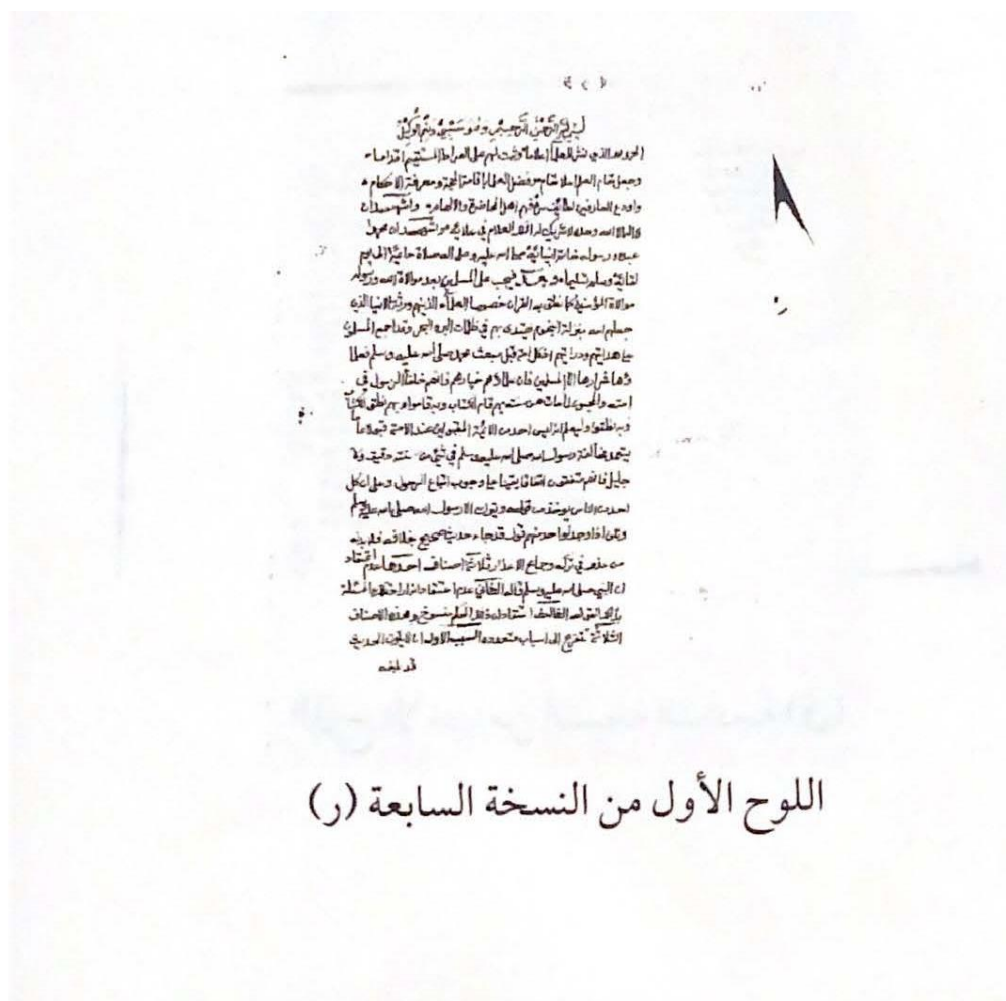

اللوح الأول من النسخة السادسة (ق)

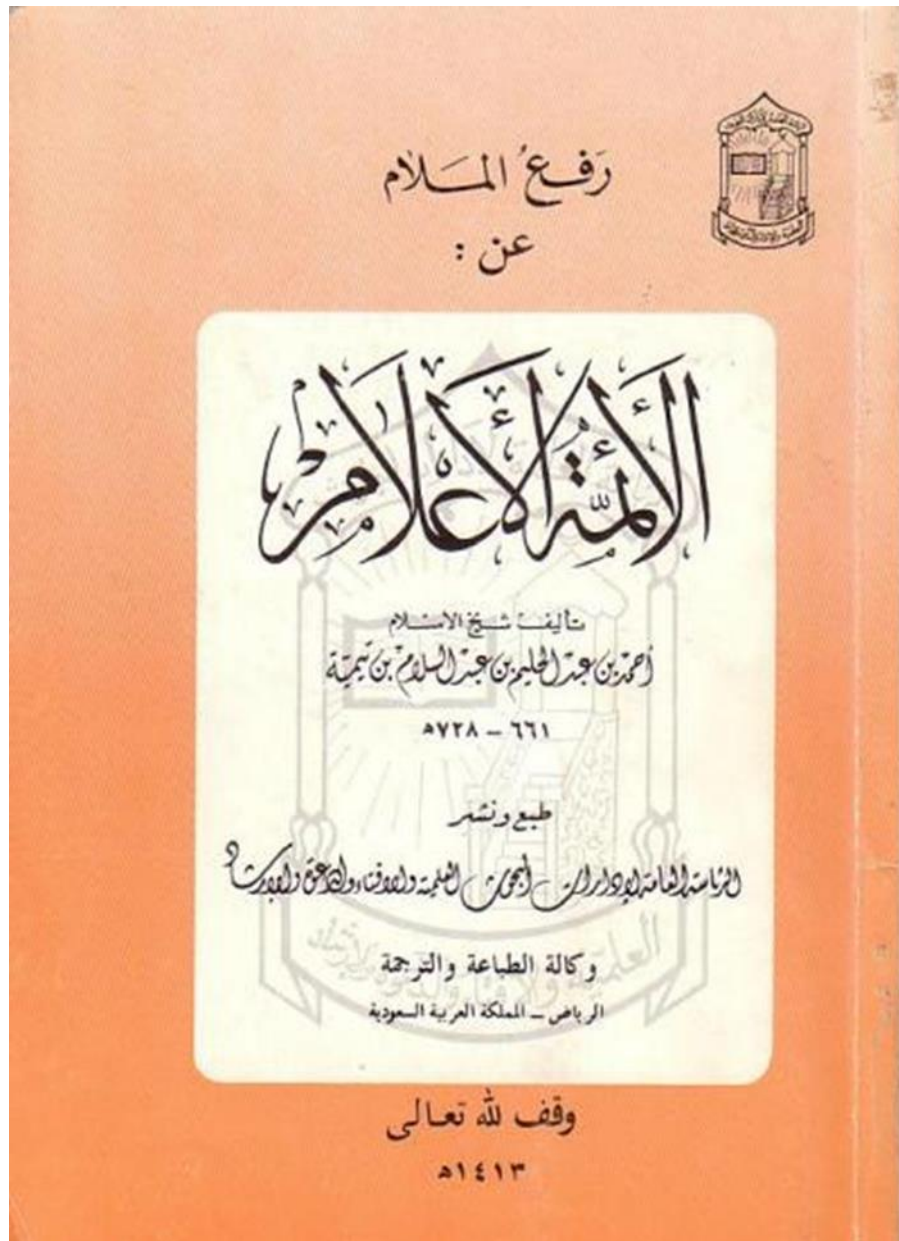
اللوح الأخير من النسخة السادسة (ق)

รูปที่ 11 หน้าแรกและหน้าสุดท้ายของต้นฉบับที่ 6

اللوح الأول من النسخة السابعة (ر)

รูปที่ 12 หน้าแรกของต้นฉบับที่ 7

รูปที่ 14 รูปหน้าปกฉบับตีพิมพ์

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล นายเอนก เหมเสริม

รหัสประจำตัวนักศึกษา 6120420012

วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
B.A. (Islamic Law & Islamic Sciences)	Darul-Uloom Nadwatul-Ulama Lucnow, India	2536

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

ผู้อำนวยการโรงเรียนศรัทธาชน 19 ซอย หทัยราษฎร์ 50 ถนนหทัยราษฎร์ แขวงสามวาตะวันตก เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

เอนก เหมเสริม และอับดุลเลาะ หนุ่มสุข. 2564. “ชัยคัลอิสลาม อิบน์ตัยมียะฮฺ ปราชญ์ผู้อุทิศชีวิตเพื่อปกป้องอิสลามอันบริสุทธิ์” การประชุมวิชาการระดับชาติด้านอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษา ครั้งที่ 6 ประจำปี 2564 จัดโดยคณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

เอนก เหมเสริม และอับดุลเลาะ หนุ่มสุข. 2566. “ชีวิต ผลงาน และการเสียสละของชัยคัลอิสลาม อิบน์ตัยมียะฮฺในการเผยแพร่ศาสนา” วารสารอัล-นุร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ปีที่ 18 ฉบับที่ 35 ประจำเดือนกรกฎาคม – ธันวาคม 2566.